

ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ: ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง "กะเทย"
และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาอาชญวิทยาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOCIAL INTERACTION IN THE MANAGEMENT OF PRISON HEALTH:
A CASE STUDY OF TRANSGENDERS' (KA-TOEY)
AND CORRECTIONAL OFFICERS' EXPERIENCES

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Criminology and Criminal Justice

Department of Sociology and Anthropology

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2018

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ: ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง "กะเทย" และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ
โดย	น.ต.หญิงใจเอื้อ ชีรานนท์
สาขาวิชา	อาชีววิทยาและงานยุติธรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติยา เพชรมณี

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

..... คณะบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เดชา สังขวรรณ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติยา เพชรมณี)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย)

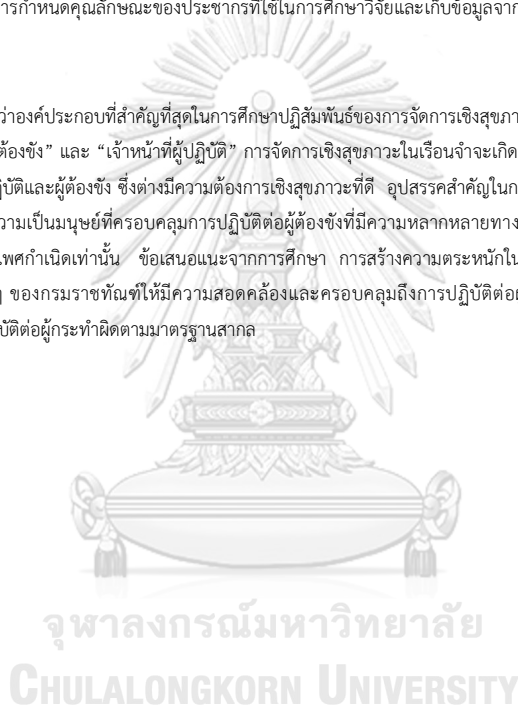
..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.นทีจี จิตสว่าง)

ใจเอื้อ ชีรานนท์ : ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ: ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง "กะเทย" และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ. (SOCIAL INTERACTION IN THE MANAGEMENT OF PRISON HEALTH: A CASE STUDY OF TRANSGENDERS' (KA-TOEY) AND CORRECTIONAL OFFICERS' EXPERIENCES) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.จิตติยา เพชรมณี

การศึกษาวิจัย “ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ: ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงประสบการณ์ของผู้ต้องขังกะเทย (เส้นทางชีวิต ประสบการณ์ชีวิตการเป็นกะเทย การต่อรอง ปฏิสัมพันธ์ การรับรู้อัตลักษณ์ สังคม และวัฒนธรรมในเรือนจำ) และประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ (สัมพันธภาพเชิงอำนาจ การบริหารจัดการ ระเบียบข้อบังคับ) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงสุขภาพ ตลอดจนวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำระหว่างผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ อันจะนำไปสู่แนวทางการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขัง การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology Approach) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ชีวิตที่บุคคลได้ประสบมา (Life Experience) โดยมีผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นตัวแสดงหลักในการทำหน้าที่ผู้ถ่ายทอดเรื่องเล่า จากประสบการณ์ในการถูกคุมขังในเรือนจำและจากประสบการณ์การปกครองดูแลให้คำปรึกษา ใกล้ชิดกับผู้ต้องขัง “กะเทย” โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประกอบกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี จากการกำหนดคุณลักษณะของประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม คือผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

ผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ คือ มิติของความเป็นมนุษย์ โดยมีกลุ่มบุคคลสำคัญสองกลุ่มคือ “ผู้ต้องขัง” และ “เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ” การจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำจะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสูดนั้น ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติและผู้ต้องขัง ซึ่งต่างมีความต้องการเชิงสุขภาพที่ดี อุปสรรคสำคัญในการจัดการเชิงสุขภาพของผู้ต้องขังกะเทย มาจากการขาดความตระหนักในสิทธิความเป็นมนุษย์ที่ครอบคลุมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ และข้อจำกัดทางกฎหมาย นโยบาย และระเบียบข้อบังคับที่สอดคล้องกับเพศกำเนิดเท่านั้น ข้อเสนอแนะจากการศึกษา การสร้างความตระหนักในสิทธิความเป็นมนุษย์ การทบทวนและปรับปรุงกฎหมาย รวมถึงนโยบายต่าง ๆ ของกรมราชทัณฑ์ให้มีความสอดคล้องและครอบคลุมถึงการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทยหรือผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดตามมาตรฐานสากล

สาขาวิชา อาชีวศึกษาและงานยุติธรรม
ปีการศึกษา 2561

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5881354624 : MAJOR CRIMINOLOGY AND CRIMINAL JUSTICE

KEYWORD: Ka-toey prisoners, Well-being management in prison, Interactions

Jai-ua Cheeranond : SOCIAL INTERACTION IN THE MANAGEMENT OF PRISON HEALTH: A CASE STUDY OF TRANSGENDERS' (KA-TOEY) AND CORRECTIONAL OFFICERS' EXPERIENCES. Advisor: Asst. Prof. THITIYA PETMUNEE, Ph.D.

The research on “Social interaction in the management of prison health: A case study of transgender (ka-toey) prisoners’ and correctional officers’ experiences” has been conducted with the purposes to study ka-toey prisoners’ experiences (journeys of life, experiences of being transgender, negotiations, interactions, including awareness of identity, society, and culture in prison) and to study correctional officers’ experiences (power relations, administration and management, rules and regulations) which are relevant to well-being aspects; along with the analysis of interactions in terms of well-being management between ka-toey prisoners and correctional officers in order to come up with proper and consistent guidance for well-being management in prison in order to suit the desires of prisoners. The research has been conducted, in accordance with the Phenomenology Approach, as Qualitative Research by studying individuals’ life experience and phenomenon. Ka-toey prisoners and correctional officers play important roles in portraying and describing the stories; for instance, experiences of being imprisoned and experiences of ruling, managing, and closely providing advice for the ka-toey prisoners. The collection procedure has been conducted by gathering informal interviews, in-depth interviews, and participation observation using purposive samplings. The data has been derived from prisons in Uthai Thani province by presetting certain attributes of the population for the study and collecting the data from two significant groups which were ka-toey prisoners.

According to the results, the most crucial element in the study of interactions in terms of well-being management in prison is a human dimension. It is composed of two significant groups which are “prisoners” and “correctional officers”. The interactions between prisoners and correctional officers, both of whom desire well-being, have significant relationship in establishing the most effective and efficient well-being of health management in prison.

The major obstacles for managing ka-toey prisoners’ well-being are unawareness of Human Rights, compliances toward prisoners who have variable sexual orientation, and limitation of law, policies, and regulations accordingly with their original gender given at the moment of birth.

Suggestions for further study are as follows: 1) Raising awareness on Human Rights
2) Revising and renewing laws, regulations, and policies of the Department of Corrections to be consistent with the international compliance against the culprits especially for ka-toey prisoners or individuals who have diverse sexual orientations.

CHULALONGKORN UNIVERSITY

Field of Study: Criminology and Criminal Justice

Student's Signature

Academic Year: 2018

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาและคำชี้แนะที่เป็นประโยชน์จากกรรมการทุกท่านที่ช่วยเติมเต็มความสมบูรณ์ให้งานชิ้นนี้ กราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา ผศ.ดร.ฐิตติยา เพชรมุณี หรืออาจารย์จืด ที่สละเวลา พุ่มเททั้งร่างกาย แรงใจ คอยผลักดันช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มเขียนตัวแรกจนสำเร็จเป็นรูปเล่ม กราบขอบพระคุณอาจารย์นที จิตสว่าง สำหรับความเมตตา คำแนะนำ ตลอดจนความรู้ ข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ยิ่งต่องานวิจัยชิ้นนี้ พลเอกอนุชา รักเรือง ผู้บังคับบัญชาที่คอยสนับสนุนช่วยเหลือในทุกเรื่อง พ่อและแม่ที่เป็นแรงผลักดันให้กำลังใจ และขอบพระคุณ พี่แ้ว ที่ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือในส่วนของภาระงานที่เก็บข้อมูล รวมถึงเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดอุทัยธานีทุกท่าน

ขอขอบคุณ ผศ.ดร. สันหฤษณ์ บุญช่วย หรือโจ๊กเพื่อนรัก ที่เป็นผู้ชักชวนให้มาสมัครเรียนในหลักสูตรนี้ เป็นกัลยาณมิตรที่ดีเป็นเวลายาวนานกว่า 10 ปี พูดได้เลยว่า ปริญญานี้ได้มาเพราะเพื่อนคนนี้จริง ๆ ขอขอบคุณเพื่อน ป.เอก อาชญารุ่น 1 รวมถึงน้อง ป.โท อาชญารุ่น 1 ที่ได้ร่วมเรียน และพี่ฝาอุปสรรคต่าง ๆ มาด้วยกัน รวมถึงเรืออากาศเอกหญิงสิริมาส จันทร์แดง ที่คอยช่วยเหลือด้านเอกสารมาตลอด และขอขอบคุณ ผู้ต้องขังกะเทยทั้ง 7 คน สำหรับความเชื่อใจที่จะถ่ายทอดเส้นทางชีวิตของตนเองให้ผู้วิจัยได้รับรู้

หากผลการศึกษานี้มีข้อบกพร่องประการใด ผู้ศึกษาขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว และสุดท้ายนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้จะมีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อไปในอนาคต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ใจเอื้อ ชีรานนท์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Statement of the problems)	1
1.2 คำถามของการวิจัย (Research Questions).....	8
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objectives).....	9
1.4 ขอบเขตของการวิจัย (Scope of study).....	9
1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา (Content scope).....	9
1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร (Population Scope).....	9
1.5 นิยามศัพท์ (Definition of terms).....	10
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected results).....	10
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	12
2.1 แนวคิดความหลากหลายทางเพศ	12
2.1.2 ความหมายและคำนิยามที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศ.....	14
2.1.2.1 เพศที่กำหนด หรือ เพศสรีระ.....	14
2.1.2.2 เพศภาวะ	15
2.1.2.3 อัตลักษณ์ทางเพศ.....	15
2.1.2.4 บุคคลที่มีสภาพทางเพศตามที่ปรากฏตอนแรกเกิด (Cisgender)	16

2.1.2.5 บุคคลแต่งกายข้ามเพศ (Cross-dresser บางครั้งเรียกสั้นๆ ว่า CD).....	16
2.1.2.6 หญิงแต่งชาย (Drag King).....	16
2.1.2.7 ชายแต่งหญิง (Drag Queen).....	16
2.1.2.8 ภาวะที่ไม่พอใจในเพศของตัวเอง (Gender Dysphoria).....	16
2.1.2.9 ภาวะลื่นไหลทางเพศ (Gender Fluidity)	16
2.1.2.10 เพศไม่สอดคล้องหรือไม่จำกัดกรอบทางเพศ (Gender Non-Conforming หรือ Non-Binary)	17
2.1.2.11 เควีียร์ (Gender queer).....	17
2.1.2.12 ภาวะที่มีเพศกำกวม (Intersex)	17
2.1.2.13 คนข้ามเพศ (บางครั้งเรียกสั้นๆ ว่า Tran หรือ Trans*).....	17
2.1.2.14 ชายข้ามเพศ (Transgender Man บางครั้งเรียกว่า Trans Man, Female-to-Male, F to M, F2M หรือ FTM)	17
2.1.2.15 หญิงข้ามเพศ (Transgender Woman บางครั้งเรียกว่า Trans Woman, Male-to-Female, MTF, M2F).....	18
2.1.2.16 กะเทย	18
2.1.3 ความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย	20
2.1.4 ความหลากหลายทางเพศกับอาชญากรรมในสังคมไทย	22
2.1.5 การรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (อัตตมโนทัศน์)	23
2.2 แนวคิดที่เกี่ยวกับสังคมผู้ต้องขัง และสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจ.....	26
2.2.1 แนวคิดอำนาจและวาทกรรมของ มิเชล ฟูโกต์	26
2.2.2 แนวคิดสถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด” (Total Institutions).....	28
2.2.3 แนวคิดสังคมผู้ต้องขัง	30
2.3 แนวคิดการศึกษาเส้นทางชีวิต.....	33
2.4 แนวคิดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง	36
2.4.1 สิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังกับข้อหนดขององค์กรสหประชาชาติ.....	36

2.4.2 พัฒนาการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิกับความหลากหลายทางเพศ	40
2.5 การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำในประเทศไทย.....	42
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ	56
2.6.1 ความหมายของสุขภาวะ.....	56
2.6.2 สถานการณ์ด้านสุขภาวะของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ	59
2.6.3 การจัดการเชิงสุขภาวะสำหรับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ	63
2.6.4 การจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง “กะเทย”	64
2.6.4.1 เรือนจำสุขภาวะ	65
2.6.4.2 การจัดการเชิงสุขภาวะของผู้ต้องขังกะเทยตามข้อกำหนดแมนเดลา.....	67
2.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	73
2.8 กรอบแนวคิด	78
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย	79
3.1 รูปแบบการวิจัย	79
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	79
3.3 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย.....	80
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	82
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	82
3.6 จริยธรรมการวิจัย	82
บทที่ 4 ผลการศึกษาและอภิปรายผลการศึกษา.....	84
4.1 เส้นทางชีวิตผู้ต้องขังกะเทยก่อนเข้าสู่เรือนจำ.....	84
4.2 ประสบการณ์ในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงสุขภาวะ	94
4.2.1 ลักษณะและสังคมวัฒนธรรมของเรือนจำ.....	94
4.2.2 เมื่ออย่างเข้าสู่เรือนจำ	98
4.2.3 ความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังกะเทย	101

4.2.4 การอาบน้ำ.....	104
4.2.5 อาหาร.....	104
4.2.6 การออกกำลังกาย.....	105
4.2.7 ร้านค้าสงเคราะห์ผู้ต้องขัง.....	105
4.2.8 การรักษาพยาบาล.....	106
4.2.9 การฝึกอบรมและการแก้ไขฟื้นฟู.....	110
4.2.10 สิทธิของผู้ต้องขัง.....	113
4.2.11 การเตรียมพร้อมก่อนปล่อย.....	115
4.3 ประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ.....	118
4.3.1 การปฏิบัติตามนโยบาย.....	118
4.3.2 ทศนคติและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทย.....	121
4.3.3 การจัดการสุขภาวะทางด้านร่างกาย.....	123
4.3.4 การจัดการเชิงสุขภาวะทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณ.....	125
4.3.5 การจัดการเชิงสุขภาวะทางด้านสังคม.....	126
4.3.6 การจัดการเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง.....	127
4.4 วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ.....	129
4.5 อภิปรายผลการศึกษา.....	138
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	148
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	149
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	154
5.2.1 ข้อเสนอเชิงนโยบาย.....	154
5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ.....	157
5.2.3 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ.....	158
5.2.4 ข้อจำกัดของงานวิจัย.....	158

ภาคผนวก.....	160
บรรณานุกรม.....	190
ประวัติผู้เขียน.....	198

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1: ตารางแสดงจำนวนผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ.....	3
ตารางที่ 2 ตารางแสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ต้องขังกะเทย.....	92

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Statement of the problems)

“เพศ” (Sex) ตามความเข้าใจของคนจำนวนมากไม่น้อยในสังคม อาจเป็นเพียงเพศหญิงและเพศชาย ตามแนวคิดความเชื่อในระบบสองเพศหรือทวิเพศ (Binary) ที่มีมาแต่ช้านาน ทั้งสองเพศมีความแตกต่างกันตามลักษณะทางชีววิทยาหรือสรีระ ซึ่งส่งผลต่อหลักเกณฑ์และบรรทัดฐานในการปฏิบัติต่อเพศหญิงและเพศชายไปตามบทบาททางเพศในสังคมของบุคคลนั้น ๆ ชายและหญิงจึงมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป และจะปฏิเสธพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับเพศกำเนิดตามธรรมชาติ (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2554)

นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ ให้ความหมายว่า “เพศ” เป็น “มายาคติ” (Myth) ที่ทำให้เราถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมความเป็นชายและความเป็นหญิง จนไม่สามารถมองเห็นถึงคุณค่าของความหลากหลาย ปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป มีการยอมรับพฤติกรรมของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น แตกต่างกันไปตามสภาพสังคม วัฒนธรรม ศาสนาในแต่ละยุคสมัย อีกทั้งวงการแพทย์ในปัจจุบันยังระบุว่า พฤติกรรมที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ใช่ความเจ็บป่วยทางจิต ไม่ใช่โรคประสาท หากแต่เป็นความพึงพอใจอย่างหนึ่ง (USAID, 2015) จึงเป็นเหตุให้ในหลายประเทศได้ตระหนักถึงความสำคัญ ออกมาเคลื่อนไหวและรณรงค์เพื่อเรียกร้องสิทธิให้แก่กลุ่มคนเหล่านี้ ให้ความเท่าเทียมกับผู้คนทั่วไปในสังคม ซึ่งถือเป็นการกระตุ้นเตือนคนในสังคมให้ยอมรับต่อความหลากหลายและตระหนักถึงสิทธิมนุษยชน ยกเลิกการกีดกัน การดูถูก การตีตรา หรือการปฏิบัติที่เป็น การละเมิดต่อสิทธิของบุคคลดังกล่าว ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศได้รับความสนใจและปรากฏอยู่ในสื่อมากมายอย่างต่อเนื่อง หลายประเทศทั้งกลุ่มประเทศตะวันตกและอาเซียนเอง รวมถึงประเทศไทย ได้ให้ความสำคัญต่อกลุ่มคนเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น เห็นได้จากการพิจารณาแก้ไขข้อกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ลดการเลือกปฏิบัติ มีการสร้างเครือข่ายต่าง ๆ ในสังคมเพื่อให้คำปรึกษา และช่วยเหลือ สนับสนุนแก่ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ พร้อมทั้งเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจเพื่อให้สาธารณชนมีความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดการปฏิบัติต่อกลุ่มคนเหล่านี้อย่างเหมาะสม ซึ่งในประเทศที่พัฒนาแล้วได้มีการดำเนินการดังกล่าวและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในการตระหนักถึงความสำคัญของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศทั้งทางด้านส่วนตัวและด้านครอบครัว ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายและพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน

ความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศยังคงประสบกับปัญหานานัปการในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติทางสังคม การจ้างงาน สุขภาพ และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ทั้งยังถูกเลือกปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเนื่องมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจในตัวตนและอัตลักษณ์ทางเพศของกลุ่มคนเหล่านี้ จากการยึดติดกับมายาคติของเพศกระแสนหลักคือชายและหญิง อีกทั้งยังถูกจัดว่าเป็นเพศชายขอบ ซึ่งตามทัศนะของเคท คริ่งพิบูลย์ (2560) เพศชายขอบคือ เพศที่ไม่ได้ถูกจัดวางอยู่ในความคาดหวังของสังคม หรือเพศกระแสนหลัก ดังนั้นจึงถูกขีดด้วยเส้นแบ่ง และถูกผลักไสไปอยู่ชายขอบของการให้พื้นที่ของการยอมรับ ซึ่งวัดจากการปฏิบัติของคนในสังคม ทั้งยังส่งผลต่อรูปแบบการให้บริการทางสังคมรวมถึงการกำหนดนโยบายที่ขาดการตระหนักถึงประเด็นความหลากหลายทางเพศซึ่งมีความละเอียดอ่อน แม้ว่าจะมีกฎหมายระหว่างประเทศหรือพระราชบัญญัติที่ออกมามากมาย แต่ก็ไม่มีความชัดเจนต่อการปฏิบัติกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ อาทิ การแต่งงาน การจ้างงาน และอีกประเด็นหนึ่งซึ่งถูกมองข้ามแต่ส่งผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและการดำเนินชีวิตของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นอย่างยิ่งคือ ขั้นตอนที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการปฏิบัติต่อกลุ่มคนเหล่านี้ โดยเฉพาะที่อยู่ในการดูแลของกรมราชทัณฑ์ หรือกล่าวง่าย ๆ คือ ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในเรือนจำนั่นเอง

ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศจัดได้ว่าเป็นกลุ่มเปราะบาง เสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรมจากปัญหาการตีตรา การยอมรับ นำมาสู่การเลือกปฏิบัติของคนในสังคมต่อผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ เป็นเหตุให้กลุ่มคนดังกล่าวมีทางเลือกในการประกอบอาชีพน้อย จากการศึกษาของมนัส เกิดบัว (2556) เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังเปี่ยงเบนทางเพศในเรือนจำพิเศษพญาไต้หวันเคราะห์ว่าการประกอบอาชีพของผู้ต้องขังที่มีความเปี่ยงเบนมักเป็นงานกลางคืน ซึ่งมีโอกาสในการถูกจู่ใจหรืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการกระทำความผิด อีกทั้งผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศจำนวนมากเป็นผู้ที่มีปัญหาครอบครัว เนื่องจากครอบครัวไม่ให้การยอมรับ เป็นเหตุให้ต้องค้นหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง สาเหตุการกระทำผิดส่วนใหญ่ของกลุ่มคนเหล่านี้จึงมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ปัจจุบันจำนวนผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศมีจำนวนไม่น้อย และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากสถิติของกรมราชทัณฑ์ที่ได้ทำการสำรวจครั้งแรกเมื่อเดือนมิถุนายนและเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2559 อย่างเป็นทางการ โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มประกอบด้วย กะเทย เกย์ ทอม ดี และผู้ที่แปลงเพศจากชายเป็นหญิง โดยพบว่าส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่ม “กะเทย” จำนวน 1,804 คน และในเดือนกรกฎาคมมีการเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 1,880 คน เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศกลุ่มอื่น พบว่าผู้ต้องขัง “กะเทย” มีจำนวนมากที่สุด ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1: ตารางแสดงจำนวนผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ
สำรวจเมื่อเดือน มิถุนายน-กรกฎาคม 2559

เดือน	กะเทย	เกย์	ทอม	ดี้	แปลงเพศจากชายเป็นหญิง
มิถุนายน	1,804	352	1,247	1,011	34
กรกฎาคม	1,880	516	1,574	1,420	53

ที่มา : กรมราชทัณฑ์, 2559

แม้ว่าอัตราส่วนของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศจะมีสัดส่วนไม่สูงมากเมื่อเทียบกับจำนวนนักโทษเด็ดขาดทั้งหมด ในปี 2559 จำนวน 263,352 คน คิดเป็นร้อยละ 2.06 แต่ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะ “กะเทย” ขณะถูกควบคุมอยู่ในเรือนจำ ประสบปัญหาหลายประการ เช่น การเลือกปฏิบัติ โดยเกิดจากอคติของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ การถูกกระทำความรุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ อันเนื่องมาจากการแสดงออกและอัตลักษณ์ทางเพศ เช่น การถูกล่วงละเมิดทางเพศและการถูกล้อเลียน ดูถูกจากผู้ต้องขังคนอื่น ๆ ในเรือนจำ และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะ เช่น การอยู่อาศัย การรักษาพยาบาล สุไลพร ชลวิไล, 2550 จึงเป็นปัญหาทั้งทางด้านสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง และสุขภาวะของผู้ต้องขังประกอบด้วย

อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจปัญหาข้างต้น เพื่อนำไปสู่การจัดการสุขภาวะของผู้ต้องขัง “กะเทย” ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูของเรือนจำแต่เพียงอย่างเดียว เพราะกระบวนการจัดการเชิงสุขภาวะมีความเกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังจำนวนมาก ประกอบกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่ภายในเรือนจำ มาเป็นเวลานาน มีพื้นฐานที่มา แนวคิด วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมในเรือนจำที่แตกต่างจากสังคมภายนอก อาจเรียกได้ว่าเป็นสังคมย่อยของผู้ต้องขัง ซึ่งเน้นไปที่การอยู่รอด และในบางลักษณะก็มีการต่อต้านอำนาจเจ้าหน้าที่เรือนจำหรือเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติอีกด้วย นัทธิ จิตสว่าง, 2541 ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านทัศนวิทยา ได้สรุปไว้ว่า ความพยายามในการอบรมสั่งสอนหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของเรือนจำที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้ต้องขังให้เป็นไปในทิศทางที่สังคมพึงปรารถนาน้อยมาก หากเจ้าหน้าที่ของเรือนจำไม่มีเข้าใจผู้ต้องขัง สภาพสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมและค่านิยมในเรือนจำของพวกเขาเหล่านั้น เนื่องจากการดำเนินการในการอบรมฟื้นฟูผู้ต้องขังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงและเหมาะสม ในทางตรงกันข้ามหากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจในตัวผู้ต้องขังเป็นอย่างดี จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูให้สอดคล้อง

กับความต้องกรและความเหมาะสมต่อผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Watson (1985) เรื่องปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ว่า กระบวนการดูแลมนุษย์เป็นกระบวนการที่มีพลวัต แต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบและมีความเป็นองค์รวม ทุกคนต่างมีตัวตน และภูมิหลังที่แตกต่างกัน เมื่อมาพบกันกระบวนการดูแลก็เกิดขึ้น หากแต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างเข้าใจถึงความรู้สึก และสัมผัสถึงจิตใจของกันและกัน ในลักษณะที่จิตใจ ร่างกาย จิตวิญญาณของฝ่ายหนึ่งได้ประสานเข้าหากัน เป็นการดูแลที่เข้าถึงความรู้สึกของกันและกัน เช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำในเชิงสุภาพ ไม่อาจละเว้นที่จะทำความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังด้วยกันเอง และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

หลักยอร์กยาคาร์ตา ถือเป็นหลักสำคัญในการอ้างอิงสิทธิของบุคคลข้ามเพศที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศจากกฎหมายของรัฐ ที่ช่วยส่งเสริมและผลักดันเรื่องของสิทธิต่อผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งหลักนี้ไม่ได้จำกัดความหมายที่ชายหรือหญิงเท่านั้น หากยังรวมถึงความหลากหลายทางเพศ ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้และการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในหลักข้อที่ 9 ของหลักยอร์กยาคาร์ตา ซึ่งมีข้อกำหนดเกี่ยวข้องกับ สิทธิในการปฏิบัติในลักษณะความเป็นมนุษย์ ในระหว่างถูกคุมขัง การจำกัดสิทธิเสรีภาพ มนุษย์ทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมและเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยคำนึงถึงความโน้มเอียงทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศ

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในประเทศไทยที่ผ่านมา ได้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งมีข้อกำหนดให้ กรมราชทัณฑ์ปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การรับตัวผู้ต้องขัง การจำแนกประเภทลักษณะของผู้ต้องขัง การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังภายในเรือนจำ ตลอดจนการปล่อยตัวผู้ต้องขังเข้าสู่สังคม แต่เมื่อกฎหมาย พ.ศ. 2559 ได้มีราชกิจจานุเบกษา ประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 นั้นได้บังคับใช้มาเป็นเวลานาน อีกทั้งยังมีบทบัญญัติบางประการไม่สอดคล้องกับนโยบายอาญาของประเทศ ประกอบกับมีกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ไม่สอดคล้องตามมาตรฐานสากล เช่น ข้อกำหนดแมนเดลา ที่กำหนดให้ ไม่มีการเลือกปฏิบัติ โดยเหตุแห่งความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง สัญชาติ ฐานะทางสังคม ทักษะหรือสถานะอื่นใดของผู้ต้องขัง อีกทั้งผู้บริหารเรือนจำต้องคำนึงถึงความจำเป็นของผู้ต้องขังแต่ละคน โดยเฉพาะผู้ต้องขังที่มีความเปราะบางมากที่สุด จำเป็นต้องมีมาตรการเพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของผู้ต้องขังเหล่านี้ที่โดยไม่ให้ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ แต่ในปัจจุบันยังไม่สามารถจัดการหรือบริหารโทษของผู้ต้องขังเฉพาะรายได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติให้อำนาจในการดำเนินการให้มีสถานที่ควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องขังประเภทอื่น นอกจากการคุมขังไว้ในเรือนจำ ซึ่ง

ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาพหุตินิสัย จึงมีความจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 นี้ขึ้นมาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการต่อผู้ต้องขังและการบริหารงานในเรือนจำได้ดียิ่งขึ้น

แม้ว่าจะมีการปรับปรุงพระราชบัญญัติให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับสภาพการณ์ของโลกในปัจจุบัน แต่บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศยังคงไม่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 เช่นเดียวกับพระราชทัณฑ์ฉบับก่อน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วนั้น ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศพบได้ทั่วไปในทุกเรือนจำ และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ปัจจุบัน ผู้ต้องขัง “กะเทย” ในประเทศไทย ยังคงได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องขังเพศชาย เนื่องจากยังไม่มีบทบัญญัติหรือกฎหมายรองรับ อีกทั้งการแยกประเภทของผู้ต้องขังในประเทศไทยยังคงยึดถือตามเพศกำเนิดเป็นเกณฑ์ในการแบ่งแยกด้วย นอกจากนี้การคุมขังผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในปัจจุบันยังคงยึดถือตามคำสั่งหนังสือของกรมราชทัณฑ์ พ.ศ.2536 เรื่องแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังชายที่แปลงเพศเป็นหญิง ซึ่งในคำสั่งดังกล่าวได้กำหนดให้แยกคุมขังจากผู้ต้องขังโดยเด็ดขาดในเวลากลางคืน ในเวลากลางวันให้ทำงานในฝ่ายควบคุมหรือเรือนพยาบาล โดยให้อยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่อย่างใกล้ชิด และหากมีปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมหรือสถานที่ไม่เอื้ออำนวย ให้ย้ายผู้ต้องขังที่แปลงเพศเป็นหญิงแล้วนั้นไปยังเรือนจำหัวหน้ากลุ่มหรือเรือนจำที่มีความมั่นคงกว่า

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติดังกล่าว พบว่ามีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดในเรื่องสถานที่ งบประมาณและนโยบายในการควบคุมดูแล ที่แตกต่างกันในเรือนจำและทัณฑสถานแต่ละแห่งทำให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ มีความลักลั่นและมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป ดังนี้ปรากฏในรายงานประเมินสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการจัดการผู้ต้องขังข้ามเพศในเรือนจำตัวอย่างในประเทศไทย ซึ่งสำรวจจากประเด็นด้านสภาพความเป็นอยู่ที่รายงานไว้ว่า เรือนจำตัวอย่างทั้ง 3 แห่งในประเทศไทย คือ เรือนจำกลางเชียงใหม่ เรือนจำพิเศษกรุงเทพ และทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ที่มีปริมาณผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศสูงที่สุดเรียงตามลำดับคือ เรือนจำพิเศษกรุงเทพ เรือนจำกลางเชียงใหม่ และทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ยังไม่มีการจัดตั้งแดนพิเศษเฉพาะสำหรับกลุ่มผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยผู้ต้องขังเหล่านี้จะถูกควบคุมตัวรวมกับผู้ต้องขังทั่วไปภายในแดนควบคุมตัว แต่จะมีห้องแยกสำหรับนอนในตอนกลางคืนให้กับผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อป้องกันการถูกล่วงละเมิดจากผู้ต้องขังคนอื่น ๆ ทั้งนี้ในแต่ละเรือนจำก็มีวิธีการจัดการที่แตกต่างกันไป ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ตัวอย่างเช่นในเรือนจำกลางเชียงใหม่ได้จัดห้องนอนแยกสำหรับกะเทยและทอมจำนวน 2-3 ห้อง ในขณะที่เรือนจำพิเศษกรุงเทพ จัดให้กะเทยนอนในห้องร่วมกับผู้ต้องขังสูงอายุ แต่สำหรับสาวประเภทสองที่ได้รับการแปลงเพศแล้วนั้นกลับถูกจัดให้นอนในห้องขังเดี่ยว ซึ่งปกติจะใช้ลงโทษผู้ต้องขังที่กระทำ

ผิดหรือขัดต่อระเบียบขณะอยู่ในเรือนจำ สำหรับสภาพความเป็นอยู่นั้น ได้รับการประเมินให้อยู่ในระดับแย่มากหรือปานกลาง ซึ่งปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือการนอน นอกจากนี้แล้วการอาบน้ำก็ยังเป็นปัญหาสำคัญของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ในส่วนของวิธีการในการควบคุม ได้ใช้มาตรการเดียวกันเพื่อให้เกิดความเท่าเทียม ต้องสอดคล้องกับพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง แต่อย่างไรก็ตามก็มีการยืดหยุ่นบ้างเพื่อความเหมาะสม มีการจัดการฝึกอาชีพและการเล่นกีฬาซึ่งได้รับการตอบรับจากผู้ต้องขังเป็นอย่างดี เนื่องจากผู้ต้องขังมีอิสระที่จะเลือกเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนสนใจได้เอง สำหรับประเด็นการเข้าถึงบริการและความต้องการพื้นฐานนั้น แม้ว่าผู้ต้องขังจะสามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานที่จำเป็นภายในเรือนจำได้แต่ยังคงมีการห้ามใช้ฮอร์โมน ซึ่งถือเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศต้องการที่จะรักษาอัตลักษณ์ทางเพศและสุขภาพทางเพศของตนไว้ (อัมพิกา สายบัว, 2560)

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ ด้วยวิธีการคุมขังเพื่อลงโทษและควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี เป็นภารกิจประการแรกของกรมราชทัณฑ์ ส่วนการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้าสังคมทั่วไปได้ภายหลังพ้นโทษ เป็นภารกิจหลักประการที่ 2 ในภารกิจหลักทั้ง 2 ประการนี้ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเพื่อการควบคุมหรือเพื่อการแก้ไขให้กลับตนเป็นพลเมืองดี การจัดการสุขภาพของผู้ต้องขังเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะปัจจัย 4 การรักษาพยาบาลและอนามัย เนื่องจากผู้ต้องขังก็คือมนุษย์เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป มีความต้องการ มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการบริการการดูแล หรือการควบคุมต้องมีความเสมอภาค เท่าเทียมกัน สอดคล้องตามหลักกฎหมาย

การจัดการภายในเรือนจำ สหพันธ์เพื่อสิทธิมนุษยชนสากล (FIDH) ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศร่วมกับสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.) ได้สำรวจระบบทัณฑสถานของไทยในปี พ.ศ.2560 พร้อมทั้งรายงานว่า สภาพเรือนจำของไทย ยังไม่สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ มีปัญหาอาคารที่פקแออัด พื้นที่นอนคับแคบ สุขอนามัยไม่ดีเพียงพอ อาหารและน้ำดื่มไม่สะอาด รวมถึงการรักษาพยาบาลไม่เพียงพอกับความต้องการ มีการเอาเปรียบนักโทษด้านการใช้แรงงาน ซึ่งจำเป็นต้องมีการปฏิรูปอย่างเร่งด่วน เพื่อให้สภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นไปตามมาตรฐานสากล นำมาซึ่งสภาพแวดล้อมที่ดี ที่จะช่วยให้เกิดประสิทธิภาพในการแก้ฟื้นฟูผู้ต้องขัง สอดคล้องกับ นพธิ จิตสว่าง (2559) กล่าวว่าปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ถือเป็นปัญหาด้านการบริหารจัดการของกรมราชทัณฑ์มาโดยตลอด จากสถิติผู้ต้องขังในเรือนจำรอบ 40 ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าจำนวนผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีการคาดการณ์ว่าจำนวนผู้ต้องขังจะเพิ่มมากขึ้นเป็น 400,000 คนในปี พ.ศ.2561 ซึ่งเกินความจุปกติที่เรือนจำจะรองรับได้ถึง 2 เท่า และมากเป็นอันดับ 2 ในเอเชีย ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ทำให้เกิดข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร

สาธารณสุขบุคคล และบริการด้านสุขภาพอนามัย ทำให้ไม่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดีรวมถึงจำนวนเจ้าหน้าที่ในการดูแลปกครองที่ไม่เพียงพอ อาจส่งผลให้ผู้ต้องขังเกิดความเครียด และนำไปสู่การละเมิดกฎหมายของเรือนจำ และที่สำคัญอาจเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในการเตรียมพร้อมกลับคืนสู่สังคมในอนาคต

สำหรับการจัดการเชิงสุขภาพสำหรับผู้ต้องขังคนทั่วไปในสังคมไทยมักมองผู้ต้องขังว่าเป็นผู้ร้าย สมควรได้รับการลงโทษอย่างสาสม ไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีหรือได้สิทธิต่าง ๆ จึงไม่ค่อยมีการผลักดันหรือสนับสนุนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ต้องขัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการปรับปรุงคุณภาพชีวิต สุขภาวะของผู้ต้องขังจึงเป็นสิ่งที่ถูกมองข้าม แต่ในความเป็นจริงแล้วการจัดการเชิงสุขภาพของผู้ต้องขังถือเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นคนดี และสามารถลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ ปัญหาการเข้าถึงบริการสุขภาพเกิดขึ้นกับทั้งผู้ต้องขังชายและหญิง รวมไปถึงผู้ต้องขัง “กะเทย” ซึ่งได้รับผลกระทบมากกว่า อันเนื่องมาจากกฎหมาย กฎระเบียบในเรือนจำ และแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในปัจจุบันที่ยังไม่สอดคล้องกับบริบทของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ จึงทำให้ผู้ต้องขังเกิดความเครียด ความกดดันมากกว่าผู้ต้องขังคนอื่นๆ ซึ่งปัญหาสุขภาพของผู้ต้องขังที่สำคัญได้แก่การเข้าถึงบริการ หรือเข้าถึงได้ช้าในเวลาเจ็บป่วย ความแออัดทำให้การเจ็บป่วยจากการเป็นโรคทางเดินหายใจสูง โรคติดต่อทางอาหาร ท้องเสีย เพราะการปนเปื้อนในอาหารและน้ำดื่ม ปัญหาทันตกรรมและปัญหาสุขภาพจิต เป็นต้น (ธานี วรภัทร์, 2561)

ในส่วนของประเทศไทย ได้ออกพระราชบัญญัติความเท่าเทียมทางเพศ พ.ศ.2558 เป็นการกำหนดแนวทางการป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากอัตลักษณ์ทางเพศ ซึ่งถือเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนานโยบายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ และในส่วนของกรมราชทัณฑ์ก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของกลุ่มคนเหล่านี้เช่นเดียวกัน จึงได้มีแนวคิดจัดทำ โครงการจัดตั้งแดนข้ามเพศ (Prison Unit to House Transgender Inmates) ในปี พ.ศ.2559 เพื่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมและเป็นมาตรฐานเดียวกัน อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศให้ได้รับสวัสดิการพื้นฐานที่จำเป็น ส่งผลดีต่อสภาพร่างกายและจิตใจต่อไป ซึ่งถือเป็นนิมิตหมายที่ดี แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า โครงการดังกล่าวนี้ได้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานในเรื่องของสถานที่งบประมาณและข้อจำกัดทางกฎหมาย (กระทรวงยุติธรรม,2559) ทำให้ไม่ได้พัฒนาโครงการดังกล่าวให้เกิดความต่อเนื่อง แต่เป็นที่น่าดีใจที่กรมราชทัณฑ์ได้เล็งเห็นความสำคัญของสุขภาพของผู้ต้องขังในเรือนจำ จึงนำมาสู่แนวคิด “เรือนจำสุขภาพ” โดยมีความเชื่อมั่นว่าการจัดการระบบบริการสุขภาพที่ดีในเรือนจำ ก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้านทั้งสุขภาพที่ดีของผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสังคมต่อไป แต่อย่างไรก็ตามการที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเรือนจำนั้นเป็น

เรื่องที่ทำให้ยาก เนื่องจากอคติและมุมมองที่สังคมมีต่อผู้กระทำผิด ดังนั้นเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินการ ปัจจัยที่มีความสำคัญเบื้องต้นคือ บุคลากรภายในเรือนจำ ต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาวะของผู้ต้องขังประกอบด้วย

การเติบโตของการเคลื่อนไหวและการเพิ่มมากขึ้นของความหลากหลายในสังคม การออกมาเรียกร้องสิทธิของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของกลุ่มคนเหล่านี้ จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมพบว่า ตลอดระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา มีเอกสารวิจัยบทความจำนวนมากที่ศึกษาเกี่ยวกับประเด็น Transgenderism แต่ส่วนมากแล้วเป็นการศึกษาถึงการให้ความเคารพต่อกลุ่มคนเหล่านี้และเป็นงานวิจัยทางการแพทย์ ส่วนน้อยที่จะมุ่งศึกษาถึงนโยบายและการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศโดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะ อีกทั้งวิธีการจัดการผู้ต้องขังที่ใช้ในเรือนจำนั้นเป็นไปเพื่อความสะดวกในการควบคุมผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ และเน้นการป้องกันเหตุรุนแรงทางเพศภายในกลุ่มผู้ต้องขังมากกว่าการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานและการจัดการสุขภาวะของผู้ต้องขัง นอกจากนี้ยังปฏิเสธไม่ได้ว่าการศึกษาผ่านประสบการณ์ของผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน การทำความเข้าใจผู้ต้องขัง “กะเทย” และปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและผู้ต้องขัง จะทำให้ทราบถึงปัญหา ข้อขัดข้องในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเชิงสุขภาวะของทั้งสองฝ่ายได้เป็นอย่างดี รวมถึงความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มคนเหล่านี้ สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้องค์ความรู้และเป็นแนวทางให้กรมราชทัณฑ์นำไปใช้ในการจัดการได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับมาตรฐานสากล รวมถึงบริบทของสังคมต่อไป อีกทั้งยังเป็นการฟื้นฟูให้ผู้กระทำผิดได้พัฒนาการดำรงชีวิตให้มีความสุขอย่างเป็นองค์รวมและยั่งยืน มีส่วนช่วยในการลดการกระทำผิดซ้ำต่อไป

1.2 คำถามของการวิจัย (Research Questions)

1.2.1 ประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ต่อประเด็นต่าง ๆ ในเชิงสุขภาวะของผู้ต้องขัง “กะเทย” เป็นอย่างไร

1.2.2 ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะระหว่างผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เป็นอย่างไร

1.2.3 แนวทางในการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังกะเทยในประเทศไทยเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Objectives)

1.3.1 เพื่อศึกษาประสบการณ์ของผู้ต้องขังกะเทยต่อประเด็นเชิงสุขภาวะ (เส้นทางชีวิต ประสบการณ์ชีวิตการเป็นกะเทย การต่อรอง ปฏิสัมพันธ์ การรับรู้อัตลักษณ์)

1.3.2 เพื่อศึกษาถึงประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อประเด็นเชิงสุขภาวะของผู้ต้องขังกะเทย (สัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจ การบริหารจัดการ ระเบียบข้อบังคับ วัฒนธรรมในเรือนจำ)

1.3.3 วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ ระหว่างผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

1.3.4 เพื่อเสนอแนวทางในการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำที่เหมาะสมกับผู้ต้องขัง

1.4 ขอบเขตของการวิจัย (Scope of study)

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา (Content scope)

เป็นการศึกษาการจัดการสุขภาวะในเรือนจำของผู้ต้องขัง “กะเทย” โดยเน้นศึกษาถึงเส้นทางชีวิต (Life History) ประสบการณ์ชีวิต (Life Experience) การต่อรอง (Negotiation) การรับรู้อัตลักษณ์ (Identity Perception) ปฏิสัมพันธ์ (Social Interaction) และการศึกษาการจัดการเชิงสุขภาวะของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ โดยเน้นศึกษาถึงสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจ การรับรู้ การบริหารจัดการ ระเบียบข้อบังคับ และวัฒนธรรมในเรือนจำ

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร (Population Scope)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย ผู้ต้องขังกะเทย จำนวน 7 คนที่ถูกคุมขังในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งในทางกฎหมายถือว่าเป็นผู้ต้องขังชาย แต่มีพฤติกรรมการแสดงออกเป็นหญิง หรือได้แปลงเพศเป็นหญิงแล้ว เป็นผู้ต้องขังเด็ดขาด ไม่จำกัดฐานความผิดและจำนวนครั้งในการกระทำผิด และมีประสบการณ์ชีวิตระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำรวมแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับผู้ต้องขังกะเทยที่ปฏิบัติงานอยู่ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี มาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี หรือมีประสบการณ์ในการทำงานมาไม่น้อยกว่า 5 ปี ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุม เจ้าหน้าที่ฝ่ายการฝึกวิชาชีพ เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาจิตใจและการศึกษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และพยาบาล

1.5 นิยามศัพท์ (Definition of terms)

ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคล ที่มีอิทธิพลต่อกันและกัน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่ายหรือกลุ่มคนซึ่งมีการกระทำซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังมีการเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันตลอดเวลา

การจัดการเชิงสุขภาพ (Management of prison health) หมายถึง กระบวนการจัดการทรัพยากร และบุคคลภายใต้กรอบสุขภาพให้เป็นไปได้เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดตามเป้าหมายที่วางไว้ ให้อยู่ในภาวะที่ปราศจากปัญหาหรือสิ่งทีคิดว่า เป็นปัญหาครอบคลุมทั้ง 4 มิติ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ การดำรงชีวิต และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

ผู้ต้องขังกะเทย (Transgender offender) หมายถึง นักโทษชายที่มีลักษณะเป็นหญิง มีพฤติกรรมแสดงออกเป็นหญิง และนักโทษชายที่ได้แปลงเพศเป็นหญิง ไม่จำกัดคดี ถูกคุมขังในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปีนับตั้งแต่เข้าสู่เรือนจำ

เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ (Correctional officers) หมายถึง เจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุม เจ้าหน้าที่ฝ่ายการฝึกวิชาชีพ เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาจิตใจและการศึกษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และพยาบาล

เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด หมายถึง ผู้ที่มีภารกิจเกี่ยวกับการควบคุมและแก้ไขพฤติกรรมเสียโดยมุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อแก้ไข พื้นฟูให้เป็นพลเมืองดี มีสุขภาพกายและจิตที่พร้อมกลับคืนสู่สังคม ไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำ ทั้งนี้ด้วยกระบวนการพัฒนาฝีมือในการประกอบอาชีพ ผู้ต้องขัง กำกัที่สุจริตสามารถดูแลตนเอง และครอบครัวได้ โดยเป็นผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลิกจิวัตรประจำวันอย่างใกล้ชิด รับทราบรวมถึงสามารถประเมินพฤติกรรมของบุคคลที่ตนให้การควบคุมดูแลได้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expected results)

1.6.1 เป็ดมูมองของสังคมให้มีความเข้าใจถึงชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทย รับทราบถึงปัญหาและเรียนรู้ความต้องการที่แท้จริง รวมถึงเข้าใจถึงบทบาทของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ให้บุคคลภายนอกมองเห็นภาพของโลกในเรือนจำที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.6.2 ทำให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญของความหลากหลายทางเพศ ตระหนักถึงประเด็นของความเปราะบางและความแตกต่าง เพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันต่อไปในสังคมของผู้ต้องขังอย่างมีสุขภาพที่ดี เป็นสังคมที่มีคุณภาพ

1.6.3 มีเข้าใจปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขัง “กะเทย” สามารถนำผลการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ ระหว่างผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้

ปฏิบัติ เสนอเป็นแนวทางในการวางนโยบายหรือแนวทาง การจัดการเชิงสุขภาพะในเรือนจำที่
เหมาะสมกับผู้ต้องขังกะเทยได้อย่างเหมาะสมกับประเทศไทย ตามมาตรฐานสากล

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ แบ่งประเด็นการศึกษาดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดความหลากหลายทางเพศ
- 2.2 แนวคิดที่เกี่ยวกับสังคมผู้ต้องขัง และสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจ
- 2.3 แนวคิดการศึกษาเส้นทางชีวิต
- 2.4 แนวคิดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง
- 2.5 การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำในประเทศไทย
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบการศึกษาวิจัย

2.1 แนวคิดความหลากหลายทางเพศ

2.1.1 ความหมายและความเป็นมาของ “เพศ”

นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ (2559) ได้อธิบายว่า ในอดีตความเข้าใจเรื่อง “เพศ” ได้รับการเผยแพร่มาจากสังคมตะวันตก มีอิทธิพลมาจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า “เพศ” มีความสัมพันธ์กับฮอร์โมน ที่ส่งผลให้เกิดความเป็นชายและหญิง ส่วนผู้ที่มีอวัยวะเพศสองอย่างในคนเดียวจะเรียกว่า “กะเทย” จึงถือได้ว่าเพศมีความสลับซับซ้อน ต่อมาเมื่อกระบวนการค้นหาความจริงด้วยวิธีทางสังคมศาสตร์เริ่มเป็นที่ยอมรับ กระบวนทัศน์เรื่องเพศก็ได้เปลี่ยนแปลงไป

จอร์น โมนีย์ (1958) ผู้บุกเบิกแนวคิดเรื่องเพศในช่วงทศวรรษที่ 50 มีความเชื่อว่า อวัยวะเพศกับการแสดงออกทางเพศมีความแตกต่างกัน ความเป็นชายหญิงมีความเชื่อมโยงกับสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นตัวขัดเกลาและกำหนดการแสดงออกของมนุษย์ จึงนำไปสู่การศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางเพศ และเพศที่ไม่เกี่ยวข้องกับกายภาพ ต่อมาเมื่อเข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modern) แนวคิดเฟมินิสต์ (Feminism) ได้เข้ามามีบทบาทในการศึกษาเรื่องเพศ และเชื่อว่า

เพศคือระบบของสัญลักษณ์ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา ความเป็นชายหรือหญิงมีความสัมพันธ์กับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เช่นเดียวกับการศึกษาของจอร์น โมนีย์ในยุคแรก

มิเชล ฟูโก้ (1990) นักปราชญ์ผู้มีอิทธิพลในยุคหลังสมัยใหม่ (Post Modern) ได้อธิบายให้เห็นว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่มีอิทธิพลในยุคสมัยใหม่ (Modern) ส่งผลต่อแนวคิดเรื่องเพศ เป็นการอ้างอิงถึงหลักชีววิทยา อวัยวะเพศของมนุษย์เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเป็นชายและหญิง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ได้มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อสังคมในการกำหนดบรรทัดฐาน ออกกฎเกณฑ์และการแสดงออก พฤติกรรมใดที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานเรื่องเพศที่สังคมกำหนดไว้ ถือเป็นสิ่งที่แปลกประหลาด นอกจากนี้ฟูโก้ยังชี้ให้เห็นว่า การสร้างองค์ความรู้เรื่องเพศในอดีตมาพร้อมกับเรื่องของอำนาจและการควบคุม ซึ่งสอดคล้องกับ จูดิธ บัตเลอร์ (1990) ที่ได้อธิบายไว้ว่า ความเป็นหญิงเป็นชายถูกกำหนดโดยเพศสรีระ บุคคลที่มีการแสดงออกไม่สอดคล้องกับเพศสรีระจึงได้รับการกดดันจากสังคม

กรอบความคิดทฤษฎีที่นำไปอธิบายพฤติกรรมข้ามเพศและรักเพศเดียวกัน ได้รับการตรวจสอบมากขึ้นในช่วงปี ค.ศ.1970-1980 โดยการตรวจสอบที่เกิดขึ้นนี้ นำไปสู่การอธิบายว่าบริบททางสังคม และวัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อการสร้างกฎเกณฑ์ทางเพศ หรือสามารถอธิบายด้วยทฤษฎีประกอบสร้างทางสังคม (Social Construction) ซึ่งต่อมากการศึกษาเรื่องเพศภายหลังมักจะเป็นการอธิบายถึงกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีส่วนช่วยในการจัดระเบียบเพศภาวะและเพศวิถีของสังคมต่าง ๆ แต่ละสังคมจึงมีการให้ความหมายต่อพฤติกรรมข้ามเพศแตกต่างกันออกไป การศึกษาพฤติกรรมดังกล่าวต้องมองแบบ “พหุลักษณะ” ไม่ใช่แบบ “ทวิลักษณะ” ดังเช่นในอดีต บทบาทของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ขึ้นอยู่กับกฎระเบียบในสังคม ในอดีตนั้น ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศจะได้รับบทบาทที่เกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อทางศาสนา เช่น นักบวช ต่อมาเมื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศได้เปลี่ยนแปลง ศาสนาและความเชื่อทางไสยศาสตร์มีบทบาทลดลง ทำให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศต้องปรับตัวเข้าสู่กฎระเบียบใหม่ของสังคม กลายเป็นช่างเสริมสวยหรือทำงานในวงการบันเทิง เป็นต้น

การอธิบายการศึกษาพฤติกรรมความหลากหลายทางเพศด้วยทฤษฎีประกอบสร้างทางสังคม จึงถือเป็นการโต้แย้งแนวคิดเดิมที่ตัดสินพฤติกรรมทางเพศด้วยปัจจัยทางชีววิทยา นับเป็นการเปิดพื้นที่ความเข้าใจใหม่ โดยชี้ให้เห็นถึงมิติทางวัฒนธรรมที่เพิ่มขึ้นซึ่ง (John Binnie, 2014) นักวิชาการด้านเพศศึกษา ได้แบ่งชนิดของพฤติกรรมที่มีความหลากหลายทางเพศออกเป็น 5 ประเภท ประกอบด้วย

- 1) พฤติกรรมที่มีความหลากหลายทางเพศในคนที่เกิดมามีสองเพศ

- 2) พฤติกรรมที่มีความหลากหลายทางเพศในสถานะที่ไม่ใช่ชาย ไม่ใช่หญิง หรือเป็นทั้งชายและหญิง
- 3) พฤติกรรมที่มีความหลากหลายทางเพศที่มีการข้ามบทบาทหน้าที
- 4) พฤติกรรมที่มีความหลากหลายทางเพศในเรื่องไขข้อของการแต่งงานระหว่างคนเพศเดียวกัน
- 5) พฤติกรรมที่มีความหลากหลายทางเพศที่เกิดขึ้นในพิธีกรรม

2.1.2 ความหมายและคำนิยามที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศ

“ความหลากหลายทางเพศ” ถือเป็นคำใหม่ในแวดวงวิชาการ และในองค์กรอิสระที่ทำงานด้านสิทธิของเกย์ กะเทย ทอม ดี มาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2540 ถึงช่วงต้นทศวรรษ 2550 ทำให้สังคมไทยได้ตระหนักถึงความมีอยู่ของเพศอื่น นอกเหนือจากชายและหญิงเท่านั้น อีกทั้งยังสื่อความหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์ในการศึกษา “เพศภาวะ” และ “เพศวิถี” ในสังคม ทำทลายความคิดเดิมที่มองว่ามนุษย์แต่ละคนมีอัตลักษณ์ทางเพศเพียงหนึ่งเดียวและไม่เปลี่ยนแปลงในขณะเดียวกัน “ความหลากหลายทางเพศ” ถือเป็นวาทกรรมใหม่ที่เข้ามาแทนที่คำว่า “เพศที่สาม”

เมื่อกล่าวถึงคำว่าเพศ เพศสภาวะ และอัตลักษณ์ทางเพศ มักจะสร้างความสับสนให้แก่ผู้คนทั่วไปเป็นอย่างมาก ว่ามีความหมายที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้ (ILGA-Europe Glossary, n.d.)

2.1.2.1 เพศที่กำหนด หรือ เพศสรีระ

เพศที่กำหนด คือ การจำแนกเพศจากการเกิด โดยพิจารณาจากปัจจัยทางการแพทย์ รวมถึงฮอร์โมน โครโมโซม และอวัยวะสืบพันธุ์ แบ่งเป็นเพศชายและหญิง เป็นสิ่งที่ระบุไว้ในสูติบัตรซึ่งมีผลตามกฎหมาย และหากโครงสร้างทางเพศหรือระบบสืบพันธุ์ไม่ตรงกับคำจำกัดความของการเป็นหญิงหรือชายโดยทั่วไป พวกเขาอาจเรียกได้ว่าเป็นผู้ที่มี “เพศกำกวม” บ้างก็เรียกเพศที่กำหนดแต่กำเนิดว่า “เพศสรีระ” แต่นิยามนี้ไม่สามารถเก็บรายละเอียดตัวแปรทางชีววิทยา ทางกายภาพ และทางโครโมโซมที่ซับซ้อนได้อย่างครบถ้วน การมีตัวเลือกแค่เพียงสองตัวเลือก (เพศชายหรือเพศหญิงทางสรีระ) อาจจะไม่สามารถอธิบายสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในร่างกายของคนๆ หนึ่งได้

สำหรับ “เพศสรีระ” บางคนเลือกใช้วลีที่ว่า “เพศชายแต่กำเนิด” หรือ “เพศหญิงแต่กำเนิด” วลีดังกล่าวนี้ทำให้รับรู้ได้ว่าแพทย์ เป็นผู้ที่ตัดสินใจใน การกำหนดเพศสรีระอาจจะตรงหรือไม่ตรงกับสิ่งที่เกิดขึ้นภายในร่างกายของคนๆ หนึ่ง สิ่งที่พวกเขาารู้สึกหรือการที่พวกเขาระบุตัวเอง ปัจจัยที่กำหนดเพศที่กำหนดเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ระยะการปฏิสนธิ สเปิร์มแต่ละตัวมีโครโมโซม X หรือ Y ไข่ทุกตัวมีโครโมโซม X เมื่อสเปิร์มปฏิสนธิกับไข่ จะเป็นโครโมโซม Xหรือ Y ที่ผสมกับโครโมโซม X ของไข่ คนที่มีโครโมโซม XX มักจะเป็นเพศหญิงและมีอวัยวะสืบพันธุ์ จึงถูกกำหนดให้เป็นเพศหญิงทางสรีระ คนที่มีโครโมโซม XY มักจะเป็นเพศชายและมีอวัยวะสืบพันธุ์ จึงถูกกำหนดให้เป็นเพศชายทางสรีระ การ

สร้างโครโมโซม ฮอริโมน และส่วนต่าง ๆ ของร่างกายประเภทอื่น ๆ อาจเกิดขึ้น ซึ่งทำให้บุคคล นั้น ๆ กลายเป็นผู้ที่มีเพศกำกวม

2.1.2.2 เพศภาวะ

เพศภาวะเป็นเรื่องที่ใหญ่และซับซ้อนมากกว่าเพศที่กำหนด รวมไปถึงเรื่องของบทบาททางเพศ ซึ่งเป็นความคาดหวังจากสังคมและผู้คนในด้านพฤติกรรม ความคิด และลักษณะท่าทางที่เป็นไปตามเพศกำหนดของแต่ละคน ตัวอย่างเช่น ความคิดที่ว่าด้วยแนวทางการปฏิบัติของชายและหญิง การแต่งกาย การสื่อสาร ล้วนเป็นตัวปัจจัยส่งเสริมเพศภาวะ นอกจากนี้เพศภาวะยังเป็นสถานะทางสังคมและกฎหมาย โดยแบ่งเป็นเด็กหญิงและเด็กชาย ผู้หญิงและผู้ชาย

คำว่าเพศและเพศภาวะเป็นที่สับสนได้ง่าย พึงระลึกว่า เพศสรีระหรือเพศที่กำหนดเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีววิทยา โครงสร้างกายภาพ และโครโมโซม เพศภาวะเป็นชุดความคาดหวัง มาตรฐาน และลักษณะจากสังคมเกี่ยวกับวิถีที่ชายและหญิงควรแสดงออก

2.1.2.3 อัตลักษณ์ทางเพศ

อัตลักษณ์ทางเพศคือ ความรู้สึกภายในจิตใจ ขึ้นอยู่กับว่าจะแสดงออกมาอย่างไร การแต่งกาย ลักษณะภายนอก และพฤติกรรมเป็นสิ่งที่สามารถบ่งบอกได้ถึงอัตลักษณ์ทางเพศ บางคนรู้สึกว่าเป็นเพศหญิงที่มีลักษณะเป็นชาย หรือเพศชายที่มีลักษณะเป็นหญิง บางคนไม่รู้สึกว่าทั้งชายหรือหญิง คนเหล่านี้อาจเลือกที่จะกำหนดตัวเองว่าเป็น “เคียวรี่” “หลากหลายทางเพศ” หรือ “เพศที่มีความสับสนไหลลื่น” ซึ่งความรู้สึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเพศเกิดขึ้นได้เร็วสุดเมื่ออายุ 2-3 ขวบ บุคคลที่มีเพศที่กำหนดกับอัตลักษณ์ทางเพศที่สัมพันธ์กันจะเรียกว่า Cisgender ส่วนบุคคลที่มีเพศกำหนดกับอัตลักษณ์ทางเพศที่ขัดแย้งกัน จะเรียกว่า Transgender แต่อย่างไรก็ตาม Transgender ทุกคนก็ไม่แน่ว่าจะมีอัตลักษณ์ทางเพศที่แท้จริงทุกประการ

การเข้าใจคำศัพท์และการจัดประเภทของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ จะช่วยเสริมสร้างความเคารพและความเข้าใจต่อกลุ่มคนเหล่านี้ได้ดียิ่งขึ้น ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่า คนทั่วไปมักมีความสงสัยต่อคำนิยามที่หลากหลายของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ความคิดและความรู้สึกที่ผู้คนมีต่อเพศภาวะของตนอาจเป็นเรื่องซับซ้อน การมีคำนิยามและการจัดประเภทที่หลากหลาย ในการอธิบายเพศภาวะจะช่วยให้สามารถสื่อสารได้ว่าใครถูกจัดอยู่ในกลุ่มใด ซึ่งนิยามอัตลักษณ์ทางเพศที่เป็นที่ทราบโดยทั่วไป มีดังนี้

2.1.2.4 บุคคลที่มีสภาพทางเพศตามที่ปรากฏตอนแรกเกิด (Cisgender)

บุคคลที่ถูกระบุและแสดงให้เห็นว่ามีเพศตามที่กำเนิด เช่น ทารกที่เกิดมาพร้อมปากช่องคลอดถือว่าเป็นเด็กผู้หญิง ถ้าเธอมองว่าตัวเองเป็นเด็กผู้หญิงตลอดชีวิตของเธอ เธอก็เป็นคนที่มีความสภาพทางเพศตามที่ปรากฏตอนแรกเกิด หากอธิบายคำนิยามนี้ให้ง่ายที่สุดก็คือ บุคคลที่ไม่ใช่คนข้ามเพศ

2.1.2.5 บุคคลแต่งกายข้ามเพศ (Cross-dresser บางครั้งเรียกสั้นๆ ว่า CD)

คนที่โดยปกติแล้วเป็นผู้ชายที่มีความสภาพทางเพศตามที่ปรากฏตอนแรกเกิด และชอบเพศตรงข้าม แต่ชอบแต่งตัวเหมือนเพศตรงข้าม เพื่อความสนุกสนาน ความบันเทิง ให้ได้รับความพึงพอใจทางอารมณ์ หรือเพื่อสร้างจุดยืนทางการเมืองในเรื่องที่เกี่ยวกับบทบาททางเพศภาวะ

2.1.2.6 หญิงแต่งชาย (Drag King)

นักแสดงเพศหญิงที่เอาพฤติกรรมของชายมาแสดง และแต่งตัวแบบชายเพื่อความบันเทิงตามบาร์ คลับ หรืองานต่าง ๆ หญิงแต่งชายบางคนอาจเป็นบุคคลข้ามเพศด้วย

2.1.2.7 ชายแต่งหญิง (Drag Queen)

นักแสดงเพศชายที่เอาพฤติกรรมของหญิงมาแสดง และแต่งตัวแบบหญิงเพื่อความบันเทิงตามบาร์ คลับ หรืองานต่าง ๆ ชายแต่งหญิงบางคนอาจเป็นบุคคลข้ามเพศด้วย

2.1.2.8 ภาวะที่ไม่พอใจในเพศของตัวเอง (Gender Dysphoria)

การวินิจฉัยที่นักจิตวิทยาและแพทย์มักนำมาใช้เพื่ออธิบายความปั่นป่วน ความทุกข์ และความวิตกกังวลที่ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศประสบพบเจอ เนื่องจากการที่ร่างกายและอัตลักษณ์ทางเพศของตนไม่สอดคล้องกัน บุคคลๆ นั้นอาจได้รับการวินิจฉัยอย่างเป็นทางการว่า มีภาวะที่ไม่พอใจในเพศของตัวเอง เพื่อที่จะได้รับการรักษาทางการแพทย์อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนผ่าน จิตแพทย์เคยเรียกภาวะเช่นนี้ว่า “ความผิดปกติทางอัตลักษณ์ทางเพศ” อย่างไรก็ตาม ความไม่สอดคล้องระหว่างร่างกายกับอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลหนึ่งไม่ถือว่าเป็นอาการเจ็บป่วยทางจิต (แต่อาจก่อให้เกิดความปั่นป่วนทางอารมณ์)

2.1.2.9 ภาวะสั่นไหวทางเพศ (Gender Fluidity)

ความยืดหยุ่นของการแสดงออกและอัตลักษณ์ทางเพศ ที่อาจจะแปรไปตามเวลาหรือเปลี่ยนไปตามวัน บุคคลที่มีภาวะดังกล่าวอาจจะรู้สึกว่าเป็นผู้ชาย บางวันตนเป็นผู้หญิง รู้สึกเป็นทั้งชายและหญิง บุคคลที่มีภาวะสั่นไหวทางเพศยังอาจจะระบุว่าตนเองเป็นควีร์ก็ได้

2.1.2.10 เพศไม่สอดคล้องหรือไม่จำกัดกรอบทางเพศ (Gender Non-Conforming หรือ Non-Binary)

การแสดงออกทางเพศของบุคคลไม่ตรงกับการจัดประเภทความเป็นชายหรือหญิงตามบรรทัดฐานของสังคม การแบ่งประเภทอาจรวมบุคคลที่ระบุว่าเป็นทั้งชายและหญิง ไม่ใช่ทั้งชายและหญิง หรือเป็นเพศอื่นไปด้วย นิยามนี้ไม่เหมือนกับนิยามคนข้ามเพศ และควรใช้แค่ในกรณีที่บุคคลนั้น ๆ ระบุว่าตนเองมีภาวะเพศไม่สอดคล้องหรือไม่จำกัดกรอบทางเพศเท่านั้น

2.1.2.11 เควี่ร์ (Gender queer)

นิยามสำหรับผู้ที่ไม่ระบุตัวเองว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง หรืออัตลักษณ์ของตนอยู่นอกเหนือขอบเขตทวิลักษณ์ทางเพศตามขนบธรรมเนียมที่มีเพียงชายและหญิง เควี่ร์มีประวัติศาสตร์ทางการเมือง ทำให้หลายคนใช้นิยามนี้ในการระบุเพศภาวะของตนว่าเป็นแบบไม่ตามธรรมเนียม เช่น อาจระบุว่าเป็นทั้งเพศหญิงที่มีสภาพทางเพศตามที่ปรากฏตอนแรกเกิดและเป็นเควี่ร์

2.1.2.12 ภาวะที่มีเพศกำกวม (Intersex)

นิยามทั่วไปที่ใช้ในการระบุถึงสภาวะที่หลากหลาย ในกรณีที่บุคคลหนึ่งเกิดมาพร้อมกับโครงสร้างระบบสืบพันธุ์ และเพศที่ไม่ตรงกับคำจำกัดความของเพศหญิงหรือเพศชายตามบรรทัดฐาน บางครั้ง การเป็นเพศหญิงหรือเพศชายก็ถูกกำหนดให้แก่บุคคลที่มีภาวะเพศกำกวมโดยกำเนิด ผ่านการผ่าตัดศัลยกรรม หากไม่สามารถระบุวิยะสืบพันธุ์จากภายนอกได้ว่าเป็นเพศชายหรือเพศหญิง ทารกที่มีภาวะเพศกำกวมมักได้รับการระบุเพศภาวะในทางกฎหมาย คนที่มีภาวะเพศกำกวมบางคนเป็นคนข้ามเพศ แต่นิยามที่ว่าภาวะที่มีเพศกำกวมก็ไม่ได้หมายความว่า เป็นคนข้ามเพศเสมอไป

2.1.2.13 คนข้ามเพศ (บางครั้งเรียกสั้นๆ ว่า Tran หรือ Trans*)

นิยามทั่วไปที่ใช้อธิบายบุคคลที่การแสดงออกหรืออัตลักษณ์ทางเพศแตกต่างไปจากเพศที่กำหนดมาเมื่อตอนแรกเกิด บางคนก็ใส่เครื่องหมาย * ไว้ที่หลังคำว่า Trans* เพื่อขยายคำให้รวมถึงผู้ที่มีอัตลักษณ์และการแสดงออกทางเพศแบบไม่สอดคล้องด้วย

2.1.2.14 ชายข้ามเพศ (Transgender Man บางครั้งเรียกว่า Trans Man, Female-to-Male, F to M, F2M หรือ FTM)

คนที่มีเพศกำเนิดเป็นหญิง แต่มีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นชาย อัตลักษณ์เหล่านี้ยังสามารถใช้ในกรณีของบุคคลที่มีภาวะเพศกำกวม โดยใช้เรียกคนที่ได้รับการผ่าตัดให้เป็นเพศหญิงแต่กำเนิด แต่มีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นชาย ชายข้ามเพศส่วนมากจะระบุว่าตนเองเป็นชาย เป็นต้น

2.1.2.15 หญิงข้ามเพศ (Transgender Woman บางครั้งเรียกว่า Trans Woman, Male-to-Female, MTF, M2F)

คนที่มีเพศกำเนิดเป็นชาย แต่มีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นหญิง อัตลักษณ์เหล่านี้ยังสามารถใช้ในกรณีของบุคคลที่มีภาวะเพศกำกวม โดยใช้เรียกคนที่ได้รับการผ่าตัดให้เป็นเพศชายแต่กำเนิด แต่มีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นหญิง หญิงข้ามเพศส่วนมากจะระบุว่าตนเองเป็นหญิง เป็นต้น

2.1.2.16 กะเทย

หากพิจารณาจากคำนิยามต่าง ๆ และจะพบว่า การให้ความหมายหรือการระบุถึงอัตลักษณ์ที่แท้จริงทางเพศของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศนั้น มีความซับซ้อน เช่นเดียวกับคำว่า “กะเทย” ซึ่งเป็นคำที่ใช้อย่างแพร่หลายในการเรียกแทนเพศชายที่มีลักษณะการแสดงออกเป็นหญิง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นคำที่นิยมใช้มากที่สุด ซึ่งบางครั้งก็ทำให้เกิดความสับสน หรือข้อกังขาว่าแท้จริงแล้ว อะไรคือ “กะเทย” ลักษณะแบบใดจึงจัดว่าเป็น “กะเทย”

คำว่า “กะเทย” เริ่มใช้ครั้งแรกในทางการแพทย์ ซึ่งหมายถึง คนที่มีอวัยวะเพศของทั้งชายและหญิงในร่างกายเดียวกัน (Jackson, 1998) ต่อมา “กะเทย” มีความหมายครอบคลุมถึงชายที่ชอบแต่งกายเลียนแบบเพศตรงข้าม และอาจรวมไปถึงชายที่มีสภาพจิตใจคล้ายผู้หญิง หรือผ่านการทำศัลยกรรมแปลงเพศแล้ว อย่างไรก็ตาม ได้ให้ความหมายของ “กะเทย” ตามคำนิยามของ Thom และ More (1998) มีความหมายที่กว้าง โดยครอบคลุมไปถึงบุคคลที่มีบทบาททางเพศที่ตรงข้ามกับเพศของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีลักษณะสองเพศ (Intersex) ผู้ที่สภาพจิตใจและความต้องการเป็นเพศตรงข้ามทั้งหญิงและชาย (Transgender Male และ Transgender Female) ผู้ที่ชอบแต่งกายด้วยเสื้อผ้าของเพศตรงข้าม (Cross-Dresser) และผู้ที่ถูกเรียกว่า “เพศที่สาม”

นอกจากนี้แล้ว ลักษณะทางจิตวิทยาถือเป็นเกณฑ์หนึ่งในการวิเคราะห์ถึงความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ จากการศึกษาพฤติกรรมการแสดงออก แบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ โดยอาศัยเกณฑ์ของลักษณะทางจิตวิทยาได้แก่ บุคลิกภาพ (Personality) และรูปแบบการดำเนินชีวิต (Life style) ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมักประสบปัญหาเกี่ยวกับการเปิดเผยพฤติกรรมทางเพศของตนให้ผู้อื่นทราบโดยเฉพาะครอบครัวและเพื่อนฝูง เนื่องจากเกรงว่าจะถูกรังเกียจและต่อต้าน ทำให้เกิดความรู้สึกกลัวและวิตกกังวล เกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจ และคิดว่าตนมีความผิดที่มีพฤติกรรมทางเพศเช่นนี้ อย่างไรก็ตามเมื่อสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป มีการออกมามีความเห็นของ ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น โดยเป็นไปในลักษณะที่ท้าทายท่าทีทางสังคม และกฎหมาย โดยเน้นท่าทีเชิงบวก ได้แก่ (Peter A. Jackson, 2011)

- 1) มีการเจริญเติบโตทางการค้าอย่างมาก ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้แก่ คลับ บาร์ และสถานที่อื่น ๆ ซึ่งทำให้มีโอกาสได้พบปะกันง่ายขึ้น
- 2) มีพัฒนาการของกลุ่มที่ให้คำปรึกษา ช่วยเหลือและให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้น
- 3) มีชุมชนของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งส่งผลให้มีการเปิดเผยพฤติกรรมทางเพศมากขึ้น ผู้ที่มีพฤติกรรมดังกล่าวไม่ต้องมีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวอีกต่อไป

สรุปได้ว่า พฤติกรรมที่มีความหลากหลายทางเพศ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงค่านิยมทัศนคติ ความรู้สึกและพฤติกรรมทางเพศของกลุ่มบุคคลหนึ่งภายในสังคม ซึ่งขัดต่อปทัสถานหรือบรรทัดฐานที่บุคคลส่วนใหญ่เห็นร่วมกันว่าเป็นบรรทัดฐานอันดีงามสอดคล้องกับศีลธรรม อย่างไรก็ตามมิใช่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังคม เป็นเพียงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงตัวตน รสนิยมทางเพศ ค่านิยม ทัศนคติ ความรู้สึกและพฤติกรรมทางเพศของปัจเจกชนในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งเท่านั้น อีกทั้งพฤติกรรมหลากหลายทางเพศไม่จัดว่าเป็นผู้ป่วย คนโรคจิต หรือเป็นคนวิกลจริต บุคคลดังกล่าวสามารถใช้ชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างปกติ อย่างไรก็ตามกรอบความคิดเรื่องเพศที่ยึดติดอยู่กับการแบ่งเพศของมนุษย์ตามกายภาพ และให้คุณค่ากับรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงทำให้เกิดการสื่อสารที่นำมาซึ่งการเกิดอคติทางเพศ ที่ยังคงปรากฏอยู่ในสังคม ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว มีผู้คนมากมายที่มีแนวคิดในเรื่องเพศ หรือวิถีชีวิตทางเพศที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจไม่ได้เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม หากแต่ก็ยังเป็นบุคคลที่สังคมให้คุณค่า แต่ไม่ได้ตระหนักถึงความมีตัวตน หรือสิทธิใดใดในตัวกลุ่มคนเหล่านี้ อาจเพราะข้อจำกัดในเรื่องสถานะทางเศรษฐกิจ หรือค่านิยมทางศาสนา สังคม วัฒนธรรม ดังนั้นคำศัพท์ใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นมานี้ เช่น ความหลากหลายทางเพศ สิทธิทางเพศ สุขภาวะทางเพศ ล้วนแล้วแต่มีนัยทางการเมืองเรื่องเพศและอำนาจแฝงอยู่ทั้งสิ้น

และในการศึกษาเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ได้มุ่งศึกษาผู้ที่เรียกตนเองว่า “กะเทย” หรือถูกเรียกว่า “กะเทย” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีลักษณะการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหรือเครื่องประดับของผู้หญิง มีความต้องการเป็นผู้หญิง มีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นผู้หญิง มีความสัมพันธ์กับเพศชายรักต่างเพศ มีความต้องการแปลงเพศหญิงหรือไม่ก็ได้ ซึ่งนำมาสู่การคัดกลุ่มตัวอย่างต่อไป

2.1.3 ความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย

สำหรับการศึกษาเพศสภาวะและเพศวิถีในสังคมไทยยึดถือคำว่า “เพศ” เป็นหลัก ซึ่งมีความหมายครอบคลุมหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการแสดงอัตลักษณ์ การมีเพศสรีระ การแสดงพฤติกรรม เพศสภาวะและเพศวิถีในสังคมไทยจึงไม่ได้แยกออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ช่วงต้นนักวิชาการในประเทศไทยที่ศึกษาถึงพฤติกรรมและบทบาททางเพศจะนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และจิตเวชศาสตร์มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เป็นที่มาของคำว่า “เพศธรรมชาติ” และ “เพศผิดธรรมชาติ” โดยชายหญิงจะถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มของ “เพศธรรมชาติ” ส่วน กะเทย เกย์ ทอม ดี จะถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มเพศผิดธรรมชาติ จึงเป็นที่มาของการปลุกฝังความเชื่อที่ผิด ทำให้เกิดการตีตราและการดูถูกเหยียดหยามผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้แล้วการไม่ยอมรับในตัวผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ยังมีผลมาจากการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นไปตามความต้องการของหน่วยงานราชการหรือรัฐมาเป็นกฎหมาย

ปีเตอร์ เอ แจ็คสัน ได้ทำการศึกษาเรื่อง Thai Research on Male Homosexuality and Transgenderism and The culture limits of Foucauldian analysis (1997) และ เรื่อง Tolerant but unaccepting : The Myth of a Thai Gay paradise (1999) โดยการศึกษาของแจ็คสันพบว่า ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย ถูกครอบงำด้วยแนวคิดตะวันตก ที่ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นตัวกำหนดเรื่องเพศ จึงทำให้ผู้ที่มีพฤติกรรมที่แตกต่างจากบรรทัดฐานความเป็นชายและหญิงที่สังคมกำหนดไว้ ถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีความผิดปกติทางเพศ ทั้งนี้แจ็คสันได้สรุปการศึกษาผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย ออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

1) การศึกษาบุคคลที่มีอัตลักษณ์กะเทย ซึ่งเป็นการศึกษาในกลุ่มนักวิทยาศาสตร์และทางการแพทย์ แบ่งกะเทยออกเป็น 2 แบบ คือกะเทยแท้และกะเทยเทียม ซึ่งเป็นการแบ่งโดยใช้วิธีเวชศาสตร์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และทางการแพทย์มาเป็นเกณฑ์ และเนื่องจากองค์ความรู้ทางการแพทย์เป็นองค์ความรู้ที่มีพลังและน่าเชื่อถือ จึงทำให้เกิดการฝังรากแนวคิดต่อผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย ว่าเป็นผู้ที่มีความผิดปกติ ส่งผลให้เกิดอคติ ความคิดเชิงลบต่อกลุ่มคนเหล่านี้มาจนถึงปัจจุบัน

2) การศึกษาพฤติกรรม Homosexual ด้วยความคิดแบบวิทยาศาสตร์ เป็นการศึกษาที่มุ่งจะตำหนิว่าพฤติกรรมที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นพฤติกรรมที่จะนำมาสู่ความเสื่อมเสีย และอาจนำมาสู่การเกิดอาชญากรรมทางเพศ อีกทั้งความผิดปกติที่แสดงออกนั้นมีผลจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ แม้ว่าต่อมาจะมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่ว่าผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมิใช่ผู้ที่มีความผิดปกติแล้วก็ตาม

3) การศึกษาที่พยายามทำความเข้าใจว่าความหลากหลายทางเพศเป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติ เป็นการรื้อฐานความคิดเดิม และการศึกษาเกี่ยวกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย เริ่มที่จะมีการศึกษาในเชิงบวกเพิ่มมากขึ้น เกิดการวิพากษ์ความรู้ในยุคสมัยใหม่ (Modern) มีการตีความเกี่ยวกับเพศสภาพและเพศวิถีในสังคมไทย อีกทั้งยังให้ความสนใจในแง่ของประสบการณ์ชีวิตและวัฒนธรรมมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อปี พ.ศ. 2558 สถาบันบัณฑิตพัฒนศาสตร์ ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นประชาชนในหัวข้อ “สังคมไทยคิดอย่างไรกับเพศที่สาม” จากประชาชนทั่วประเทศ กระจายทั่วภูมิภาค เกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อเพศที่สามในประเด็นต่าง ๆ ผลการสำรวจพบว่า การยอมรับของประชาชนหากมีเพื่อนหรือเพื่อนร่วมงานเป็นเพศที่สาม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 88.72 ระบุว่ายอมรับได้ เนื่องด้วยการให้ความสำคัญกับความสามารถและลักษณะนิสัยมากกว่าเรื่องเพศ ด้านการยอมรับในครอบครัว ร้อยละ 79.92 ยอมรับได้ เนื่องจากว่าเป็นคนในครอบครัว ไม่สามารถที่จะตัดความสัมพันธ์ได้ ขอแค่เป็นคนดี ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2556 ที่ได้มีการสำรวจก่อนหน้านี้ในประเด็นเดียวกันพบว่า การยอมรับของประชาชนในสังคมต่อเพศที่สาม มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น หากแต่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนค่านำนานั้น ในปี พ.ศ.2556 มีผู้ไม่เห็นด้วยคิดเป็นร้อยละ 43.53 แต่ในปี พ.ศ. 2558 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 53.20 เนื่องจากกลัวว่าจะก่อให้เกิดความสับสน และมีปัญหาตามมาในเรื่องของความไม่ชัดเจนในการจำแนก แต่อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 59.36 ยังเห็นด้วยกับการเพิ่มทางเลือกในการกรอกข้อมูลด้านเพศในเอกสารราชการทุกชนิดให้มีคำว่าเพศที่สามหรือเพศทางเลือก นอกเหนือจากเพศชายและหญิง ซึ่งจากการสำรวจความคิดเห็นดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยได้ตระหนักถึงความหลากหลายทางเพศเพิ่มมากขึ้น ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับการรังเกียจเฉียดฉ้นดังเช่นในอดีต หากแต่ในพื้นที่ที่เป็นทางการยังคงมีอคติและการเลือกปฏิบัติอยู่

ด้านการศึกษา นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ ได้ทำการศึกษาเอกสาร บทความวิชาการ และงานวิจัยต่างๆ ตั้งแต่ปี 2558 เป็นต้นมาพบว่าการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 5 แนวคือ

- 1) การศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์
- 2) การศึกษาการลื่นไหลของอัตลักษณ์
- 3) การศึกษาบริบทประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม
- 4) การศึกษาแบบแผนการใช้ชีวิต
- 5) การศึกษามิติสุขภาวะทางเพศ

สำหรับการศึกษาในมิติสุขภาวะที่ผ่านมานั้นเน้นไปที่เรื่องของความสัมพันธ์ทางเพศ การป้องกันโรคติดต่อและการสร้างเครือข่ายทางสังคมของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเท่านั้น หากแต่ยังไม่มีการศึกษาในบริบทของกระบวนการยุติธรรม ประสบการณ์ชีวิตของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในกระบวนการยุติธรรมหรือในเรือนจำ อีกทั้งยังไม่มีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะที่ครอบคลุมทั้ง 4 มิติ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าในช่วง 30 ปี ที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติที่มีต่อกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศสามารถแบ่ง เป็น 3 ช่วงได้แก่ ช่วงแรก พฤติกรรมผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ถูกจัดให้เป็นความเจ็บป่วยผิดปกติทางจิตเป็น อาชญากรรม ผิดกฎหมาย ช่วงที่ 2 พฤติกรรมผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศถูกจัดเป็นเรื่องที่น่าอับอาย และได้เริ่มมีการออกมารณรงค์เรียกร้องสิทธิ ในช่วงนี้ ช่วงที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงด้านการยอมรับกลุ่มที่มีพฤติกรรมหลากหลายทางเพศได้รับการยอมรับในสังคมมากขึ้นและปัจจุบันได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นจนเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อย (Subculture) ในสังคม

2.1.4 ความหลากหลายทางเพศกับอาชญากรรมในสังคมไทย

ปัจจุบันสถิติการกระทำผิดของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ยังไม่ได้รับการสำรวจและแบ่งแยกการกระทำผิดไว้อย่างชัดเจน ดังเช่นผู้กระทำผิดชายและหญิง หรือผู้กระทำผิดกลุ่มเปราะบาง แต่จากการศึกษาพบว่าลักษณะการกระทำผิดของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศส่วนมากแล้ว จะเกิดจากการกระทำผิดภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมทางเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำหนดให้ความสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกัน หรือการแต่งกายข้ามเพศเป็นความผิด เช่น ประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม สำหรับในประเทศไทยสาเหตุการกระทำผิดของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ มาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหลัก กว่าร้อยละ 80 ของจำนวนผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ เกี่ยวข้องกับคดียาเสพติด ที่เหลือเป็นการกระทำผิดที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน เช่น การลักทรัพย์ การชิงทรัพย์ การวิ่งราวทรัพย์ ซึ่งมูลเหตุจูงใจและปัจจัยการกระทำผิด ประกอบด้วย (พัชรินทร์ คมขำ, 2551)

- 1) มีทางเลือกในการประกอบอาชีพน้อย
- 2) การประกอบอาชีพของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศส่วนมากแล้ว มักจะเป็นงานกลางคืน มีโอกาสในการถูกชักจูงใจ หรืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการกระทำผิด
- 3) เป็นกลุ่มคนที่มีปัญหาครอบครัว นี้ออกจากบ้านเนื่องจากครอบครัวไม่ให้การยอมรับและขาดการศึกษา ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง

4) บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศส่วนใหญ่ มักจะมีความทะเยอทะยานและเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตัวเองสูง แต่มักจะขาดความรักและโยยหาความรักจากคนรอบข้าง จึงมีแนวโน้มในการถูกชักจูงไปในทางที่ผิด

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ มนัส เกิดบัว (2556) เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังที่มีความเป็ยงเบนทางเพศในเรือนจำพิเศษพญา ต่าบลหนองปลาไหล อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี พบว่าผู้ต้องขังที่มีความเป็ยงเบนทางเพศ มีอัตราการกระทำผิดซ้ำเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ โดยเกิดจากปัจจัยด้านส่วนบุคคล สภาพแวดล้อม และบุคลิกภาพ โดยมีระยะห่างเฉลี่ยในการกระทำผิดซ้ำ 1-2 ปี ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังที่มีความเป็ยงเบนทางเพศหรือผู้ต้องขัง “กะเทย” เป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากดังที่กล่าวมาถึงสาเหตุปัจจัยในการกระทำผิดของกลุ่มคนเหล่านี้ ซึ่งนอกเหนือจากปัจจัยทางเศรษฐกิจแล้ว ปัญหาการยอมรับของครอบครัวก็เป็นปัจจัยสำคัญ ดังนั้นหากผู้ต้องขัง “กะเทย” ได้รับโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูที่เหมาะสมภายในเรือนจำ รวมถึงการจัดการเชิงสุขภาพที่เหมาะสม ที่ส่งผลต่อร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตวิญญาณของผู้ต้องขังเหล่านี้ อาจส่งผลต่อการลดอัตราการกระทำผิดซ้ำในผู้ต้องขัง “กะเทย” ได้

2.1.5 การรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (อัตตมโนทัศน์)

การที่บุคคลมีความรู้สึกนึกคิด และการรับรู้เกี่ยวกับตนเองเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะการกระทำและการแสดงออกเป็นผลมาจากความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเอง ซึ่งวิธีที่บุคคลจะรู้จักตนเองได้ชัดเจนคือ การสำรวจตนเอง ซึ่งจะทำให้บุคคลสามารถมองตนเองอย่างชัดเจน ทั้งในแง่บวกแง่ลบ ทั้งในส่วนที่ดีและส่วนที่ต้องปรับปรุง รวมไปถึงความสามารถในการสำรวจตนเองว่าตนเองมีบุคลิกภาพส่วนใดจะต้องพัฒนาให้ดียิ่งๆ ขึ้น และการที่บุคคลจะรู้จักตัวเองได้นั้น กัญญา สุวรรณแสง (2533) อธิบายโดยสรุปว่า บุคคลจะต้องรู้จักตนเองอย่างน้อยใน 3 ลักษณะ

อันดับแรกได้แก่ อุปนิสัยของตนเอง เราต้องวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนว่า ตนเองมีอุปนิสัยอย่างไร อุปนิสัยใดดี ก็ควรส่งเสริมไว้ อุปนิสัยอะไรไม่ดี ก็ควรแก้ไข ซึ่งอาจจะใช้เวลานานแต่ถ้าเรามีความตั้งใจจริงก็สามารถทำได้

ประการที่สองคือ ลักษณะส่วนรวมของตน ลักษณะนี้คงต้องอาศัยจากผู้อื่นช่วยบอก บางครั้งเราไม่ต้องการ ฟังคำวิจารณ์ เพราะอาจจะทำให้เรารู้สึกเจ็บปวด แต่เราจงอดทนฟัง คำวิจารณ์ เพราะคำทวงติงจากมิตรดีและคนที่มีความจริงใจ แล้วเรานำมาไตร่ตรอง บางครั้งคำวิจารณ์ คำทวงติงเหล่านั้น อาจมีข้อคิดที่ดีมากมาย

และประการสุดท้ายคือ บทบาทของตน เราแต่ละคนมี สถานภาพ (Status) จึงต้องแสดง บทบาท (Role) เราจึงต้องแสดงตนตามบทบาท ที่เราได้รับให้สมบูรณ์ นอกจากนี้ในเรื่องการรับรู้

เกี่ยวกับตนเอง เราทุกคนก็สามารถกระทำได้โดยการที่เราสามารถทำความเข้าใจในตนเองได้ทุกแง่มุม ทั้งมุมกว้างและมุมลึก ทั้งส่วนที่ดี และส่วนที่ยังต้องพัฒนา โดยต้องพยายามทำให้เป็นกลาง อย่าเข้าข้างตนเองมากเกินไป จนมองตนเองไม่ออก นั่นก็เท่ากับว่า ท่านไม่สามารถวิเคราะห์ตนเองได้

สำหรับ การรับรู้ตนเอง ตามแนวคิดของคาร์ล โรเจอร์ส (Carl Ransom Rogers, 1902-1987) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษยนิยม เขามีความสนใจเรื่องมนุษย์ โดยมองมนุษย์ในแง่ดีและเชื่อว่ามนุษย์มีธรรมชาติที่ดีงาม อีกทั้งมนุษย์ยังเป็นผู้ที่ได้รับการขัดเกลามาแล้ว รักความก้าวหน้า พุดจริง ทำจริง รวมทั้งมีความสามารถหลาย ๆ อย่าง แนวคิดที่สำคัญคือ เขาเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนนั้น มีความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเอง หรือ มีแนวความคิดของตนเอง (Self Concept) อาจจะถูกกล่าวสรุปว่า มนุษย์มีภาพของตนจากตาที่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ และภาพของตนจากใจ ในการนึกคิดภาพต่าง ๆ ที่เกิดเป็นมโนภาพทางจิตของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง คุณสมบัติ รูปสมบัติ และทรัพย์สินสมบัติ หรือกล่าวได้ว่าการรับรู้หรืออัตตมโนทัศน์เป็นโครงสร้างจากการรับรู้เกี่ยวกับบุคลิกลักษณะ ความสามารถ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างตน ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

สอดคล้องกับแบรคเคน (1992) ที่ได้กล่าวว่า การประเมินพฤติกรรมของตนเองในหลายมิติ แต่ละมิติมีเอกลักษณ์ที่สะท้อนพฤติกรรมในอดีต ประสบการณ์ที่ผ่านมาส่งผลการแสดงออกในปัจจุบันและสามารถทำนายพฤติกรรมในอนาคตได้

อย่างไรก็ตาม ตัวตนตามแนวคิดของคาร์ล โรเจอร์ส จึงประกอบไปด้วยตัวตน 3 ประเภทคือ

- 1) ตัวตนที่เป็นจริง (Real self) คือ ลักษณะตัวตนที่เป็นไปตามข้อเท็จจริง บ่อยครั้งที่ตนเองมองไม่เห็น ข้อเท็จจริงของตน เพราะเป็นกรณีที่ทำให้รู้สึกเสียใจ เศร้าใจ ไม่เทียบหน้าเทียบตา กับบุคคลอื่น ๆ รู้สึกผิดเป็นบาป เป็นต้น
- 2) ตัวตนที่เราคิดว่าจะจะเป็น (Perceived self) คือ ภาพของคนที่เห็นตนเองว่า ตนเป็นคนอย่างไร คือใคร มีความรู้ ความสามารถ มีลักษณะเฉพาะตนอย่างไร โดยทั่วไปบุคคลจะรับรู้มองเห็นตนเองในหลายแง่มุม ซึ่งอาจไม่ตรงกับข้อเท็จจริง หรือภาพที่คนอื่นเห็น เช่น คนที่เป็นคนเห็นแก่ตัว จะไม่คิดว่าตนเป็นคนเช่นนั้น เป็นต้น
- 3) ตัวตนที่เราต้องการจะเป็น (Ideal self) หรือ ตนตามอุดมคติ คือ ตัวตนที่อยากมี อยากเป็น แต่ยังไม่เป็น ไม่เป็นในสภาวะปัจจุบัน เช่น นาย ก เป็นคนขี้ขลาดรับจ้าง แต่นึกฝันอยากเป็นเศรษฐีมีคนขับรถให้ นาง ข เป็นคนเห็นแก่ตัว แต่นึกฝันอยากจะเป็นคนชอบของสังคม . เข้ากับคนง่าย เป็นต้น

ถ้าคนที่ตนมองเห็นกับตนตามที่เป็นจริงมีความแตกต่างกันมาก หรือมีข้อขัดแย้งกันมาก บุคคลนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะเป็นบุคคลที่ก่อปัญหาให้แก่ตัวเองและผู้อื่น แต่เมื่อภาพทั้งภายในและภาพทั้งภายนอก สมดุลกัน บุคคลก็จะเกิดการรับรู้เกี่ยวกับตนเองอย่างถูกต้อง การรับรู้เกี่ยวกับตัวเองตามแนวคิดนี้จึงเน้นที่ รับรู้ตัวตน ทั้งภายในและภายนอกอย่างสอดคล้องกัน ทั้งนี้การรับรู้เกี่ยวกับ

ตัวเอง ในส่วนที่ต้องพิจารณานั้นประกอบไปด้วย ลักษณะทางกาย ลักษณะทางจิต และเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ตนอยู่ตั้งแต่สังคม วัฒนธรรมรวมไปจนถึงอิทธิพลของสื่อต่าง ๆ ที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง ดังนี้

1) การรับรู้เกี่ยวกับตนเองทางด้านลักษณะทางกาย ได้แก่การที่บุคคลต้องรู้จักตนเองที่เกี่ยวข้องกับสรีระทางกายว่า ตนเองมีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร ขนาดของร่างกาย ทรวดทรง การทรงตัว กิริยาท่าทาง อิริยาบถต่าง ๆ ผิวพรรณ รวมไปถึงสุขภาพร่างกาย และสติปัญญาในการพิจารณาในเรื่องต่าง ๆ ได้ มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ ลักษณะทางกาย เป็นเรื่องของพันธุกรรม เราคงกำหนดมากไม่ได้นัก แต่สามารถดูแลรักษาให้ร่างกายสะอาด หรือปรุงแต่งให้ดูดีตั้งแต่เส้นผมจรดปลายเท้า ลักษณะทางกายสามารถบอกถึงบุคลิกภาพของบุคคลได้

2) การรับรู้เกี่ยวกับตนเองทางด้านลักษณะทางจิต เป็นการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอารมณ์ ความสนใจ ความถนัด แต่ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนไปคือ การรับรู้ในเรื่องลักษณะนิสัยของตนเอง นิสัยของบุคคลจะเริ่มจากการที่บุคคลมีปฏิกริยาต่อสิ่งเร้าซึ่งเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นโดยการผ่านกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นนิสัยจึงเป็น ระบบที่ถูกผสมผสานให้เกิดการโต้ตอบต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาเร้า สิ่งเร้านี้อาจเป็นคน สัตว์ สิ่งของ หรือเป็นสถานการณ์ก็ได้ ในวัยเด็กเมื่อเริ่มเข้าโรงเรียน จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การได้เรียนรู้ เริ่มสะสมสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิต ทำให้เด็กเริ่มมีระบบผสมผสานนิสัยต่าง ๆ มากขึ้น มีการรวมเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ทั้งที่ โรงเรียน วัด สื่อรูปแบบต่าง ๆ เช่นวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต กลุ่มสังคมใกล้เคียงที่อาศัย ทำให้เด็กพัฒนา เจตคติ คุณธรรมและความสนใจ เข้าไว้ด้วยกัน จากนิสัยก็กลายเป็น ลักษณะนิสัย และลักษณะนิสัยต่าง ๆ ถูกจัดระบบให้อยู่ในระบบใหญ่ที่เรียกว่า “ตัวของตัวเอง” หรือ “Self” แต่สามารถมีตัวของตัวเอง ได้มากกว่าหนึ่ง เช่น เป็นลูกที่น่ารักของแม่ เป็นเด็กดีของคุณครู เป็นนักร้องน้ำ เป็นคนสนุกในหมู่เพื่อนๆ ตัวของตัวเองจึงมีลักษณะ ต่างกันไป ซึ่งการผสมผสานระบบต่าง ๆ ในขั้นสุดท้ายจึงเกิดเป็นบุคลิกภาพ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ไม่มีอะไรที่จะสะท้อนให้เห็น บุคลิกภาพได้ดีเท่า “ลักษณะนิสัย” หรือ “อุปนิสัย” อุปนิสัยมีความหมายกว้างกว่านิสัย เพราะอุปนิสัยเชื่อมโยงและรวมเอานิสัยต่าง ๆ ตั้งแต่สองอย่างเข้าไว้ด้วยกัน อุปนิสัยจะเป็นการตอบสนองในสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น คนที่มีอุปนิสัยเอื้อเฟื้อ ก็จะมีนิสัยหลายๆ อย่างรวมกันเช่น เป็นคนใจดี เสียสละ เป็นคนมีเมตตากรุณา เป็นคนโอบอ้อมอารี ชอบสังคม มีความเป็นมิตรกับทุกคน เป็นต้น

3) การรับรู้เกี่ยวกับตนเองทางด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อบุคคลเกิดมา ทุกชีวิตต้องสัมผัสกับสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระบบครอบครัวไปจนถึงระบบสังคมใหญ่ สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อบุคคลมาก เนื่องจากเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพ บุคคลต้องเรียนรู้ว่าตนเองอยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมอย่างไร และประเมินบรรทัดฐานทางสังคมได้ว่าตัวเราพึงปฏิบัติตนอย่างไร

การรับรู้เกี่ยวกับตัวเองมีความสำคัญต่อผู้ต้องขังกะเทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากการรับรู้จะทำให้ผู้ต้องขังดังกล่าวมีความเข้าใจต่อตนเอง สามารถระบุอัตลักษณ์ รวมไปถึงความต้องการที่แท้จริงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเชิงสุขภาพที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตนเองได้ อีกทั้งการรับรู้ตนเองยังส่งผลต่อสุขภาพทางจิต รวมไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ต้องขังคนอื่นและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในเรือนจำ ผู้ต้องขังกะเทยจะรู้บทบาทหน้าที่ มีความเข้าใจต่อความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูเพื่อกลับคืนสู่สังคมในอนาคต

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวกับสังคมผู้ต้องขัง และสัมพันธภาพเชิงอำนาจ

2.2.1 แนวคิดอำนาจและวาทกรรมของ มิเชล ฟูโกต์

งานเขียน The History of Sexuality ของฟูโกต์ เป็นงานเขียนที่ได้หยิบยกมุมมองแนวคิดในเรื่องอำนาจสมัยใหม่ของเขาในช่วงต้น มาใช้อธิบายการควบคุมมนุษย์ผ่านเรื่องเพศวิถี ซึ่งได้อธิบายบริบททางสังคมในช่วงก่อนศตวรรษที่ 17 โดยอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะรวมศูนย์อยู่ที่ตัวองค์รัฐาธิปัตย์ การแสดงออกทางอำนาจจะกระทำโดยผ่านกฎหมาย หรือข้อห้ามต่าง ๆ เช่น ในประเด็นเรื่องเพศ โดยอำนาจแบบดั้งเดิมทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและเรื่องเพศเต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ข้อห้าม โดยศาสนจักรออกกฎข้อบังคับเกี่ยวกับเรื่องเพศมากมาย แต่หลังจากศตวรรษที่ 18 เป็นช่วงแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ความมั่งคั่งของชาติขึ้นกับการผลิตและการใช้แรงงาน ประชาชนกลายเป็นทรัพยากรบุคคล (Human Resource) หรือประชากร (Population) ที่รัฐต้องหาหนทางในการควบคุมบริหารจัดการเพื่อสร้างประโยชน์สูงสุดให้เกิดขึ้นกับรัฐ ประชากรในฐานะเครื่องมือทางการผลิตของรัฐ ในการสร้างความมั่งคั่ง ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประชากร ไม่ว่าจะเป็นการเกิด การเจริญพันธุ์ เพศวิถี การศึกษา การตาย การบริโภค หรือการอยู่อาศัย จึงได้รับการวิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ตามแนวทางที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อที่รัฐจะได้เข้าไปแทรกแซงบริหารจัดการให้ประชากรของรัฐมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สร้างประโยชน์ให้กับรัฐมากที่สุด

ประเด็นเรื่องเพศถูกเชื่อมโยงเข้ากับปัญหาประชากรเช่นกัน นั่นคือ กิจกรรมทางเพศที่นำไปสู่การเกิดขึ้นของประชากร หรือ การสืบพันธุ์ เป็นการผลิตแรงงานในสังคม ทำให้รัฐก่อเกิดประโยชน์จึงเป็นเรื่องที่ถูกต้องชอบธรรม ในทางตรงกันข้ามกิจกรรมทางเพศที่ไม่ได้เป็นการสืบพันธุ์ แต่เป็นเพียงการหาความสุขทางเพศ ถือเป็นความผิดปกติ นั่นคือการเบี่ยงเบนทางเพศ เช่น รักร่วมเพศ การสำเร็จความใคร่ด้วยตัวเอง หรือการมีเพศสัมพันธ์กันในหมู่เครือญาติ ในฐานะที่มนุษย์เป็น “สัตว์สารภาพ” ที่ทุกคนต่างควบคุมความต้องการตนเองให้เป็นไปตามองค์ความรู้ในสังคมที่นิยามความเป็นปกติเอาไว้

สำหรับที่เกี่ยวข้องผู้ต้องขังในเรือนจำนั้น แนวคิดการควบคุมทางสังคมก่อนยุคสมัยใหม่ ธีรยุทธ บุญมี ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง มิเชล ฟูโกต์ เมื่อปี พ.ศ. 2551 ซึ่งสรุปได้ว่า การควบคุมคือ การใช้อำนาจจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง กระทบต่อผู้ไร้อำนาจผ่านทางกฎหมาย ข้อห้ามต่าง ๆ หรือ การใช้กำลังทางกายภาพควบคุม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ มีรากฐานมาจากสังคมในอดีต ที่อำนาจถูกรวมศูนย์ไว้ที่ผู้มีอำนาจสูงสุดในสังคมนั้น ๆ และถูกใช้เพื่อควบคุมประชากรของพวกเขา มิเชล ฟูโก่ มองว่าการใช้อำนาจในแบบเก่าเป็นเพียงหนึ่งในรูปแบบของการใช้อำนาจเท่านั้น ไม่ครอบคลุมทุกมิติการปฏิบัติกรของอำนาจ อีกทั้งยังมองว่าอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่กระจายอยู่ในทุกหนแห่ง ไม่ได้รวมศูนย์ ณ ที่ใดที่หนึ่ง และการใช้อำนาจเป็นเรื่องของการผลิตและสร้างสรรค์ มีการทำงานจากเบื้องล่างขึ้นสู่เบื้องบน เป็นการการโยนโยนความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ในสังคมและแทรกซึมอยู่ในการดำเนินชีวิตของผู้คนทุกคน อีกทั้งเป็นความสัมพันธ์ที่แปรผันเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา (ธีรยุทธ บุญมี, 2551)

ฟูโก่ ได้นำเสนอแนวคิด Bio – Power ซึ่งเป็นการเปลี่ยนชุดความคิดการใช้อำนาจในแบบเก่ามาเป็นการใช้อำนาจในการกำกับดูแลบริหารจัดการร่างกายของคนไปพร้อม ๆ กับการกำกับดูแลบริหารจัดการชีวิตของประชากร ตั้งแต่การเกิด การเรียน ความเป็นอยู่ รวมไปถึงเรื่องเพศ โดยกระบวนการของอำนาจนั้น นำไปสู่การสร้างตัวตนของปัจเจกชน ผ่านการปลูกฝังองค์ความรู้ และการฝึกฝนอบรม โดยสถาบันทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างวินัยให้ประชากร โดยที่ประชากรสามารถจัดการควบคุมตนเองผ่านวินัยที่ได้สร้างขึ้น (Self-Disciplinary) ซึ่งการสร้างวินัยและองค์ความรู้ทำให้เกิดการแบ่งแยก ระหว่างความปกติ ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการของอำนาจ และความผิดปกติซึ่งเป็นผู้ตรงข้าม นั่นคือการสร้างวินัยและการกำกับดูแลสอดส่องอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถนำมาใช้อธิบายการจัดการที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ภาพทางอำนาจในคุกได้เป็นอย่างดี

อีกแนวคิดหนึ่งที่ควบคู่ไปกับแนวคิดเรื่องอำนาจก็คือ “การต่อต้าน” (resistance) โดย ฟูโก่ มองว่าแม้ว่าความเป็นตัวตนของเราถูกประกอบสร้างขึ้นจากอำนาจ และดำรงอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แต่เราก็สามารถต่อต้านหรือต่อรองกับอำนาจได้ ดังคำกล่าวของเขาคือว่า “ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมมีการต่อต้าน” ทั้งนี้การต่อต้านดังกล่าว ไม่ได้หมายถึงการต่อต้านเพื่อหลุดพ้นจากโครงสร้างอำนาจ หากแต่เป็นการนิยามสร้างความหมายใหม่ๆ ให้กับตัวตนของตัวเอง นั่นคือปัจเจกชนสามารถที่จะก้าวข้ามผ่านข้อจำกัดของตนเอง และสร้างรูปแบบชีวิตทางเลือกภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ปรากฏอยู่

การวิเคราะห์อำนาจของฟูโก่ ยังมีข้อจำกัดคือ การมุ่งวิเคราะห์ในประเด็นเรื่องอำนาจ แต่กลับไม่ได้เสนอวิธีการต่อต้านอำนาจอย่างเต็มที่ แต่ถึงอย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องอำนาจก็ทำให้เราเข้าใจอำนาจที่บริหารจัดการชีวิตของผู้คน นอกเหนือไปจากแนวคิดเรื่องอำนาจในอดีตที่มีฐานแนวคิด

การใช้อำนาจเป็นเพียงการกดขี่จากอำนาจศูนย์กลางผ่านทางกฎหมายและข้อห้ามต่าง ๆ มาเป็นแนวคิด Bio – Power ซึ่งเป็นการวิเคราะห์อำนาจที่ลงลึกไปถึงการควบคุมทางสังคม ในระดับของจิตใจและตัวตนของปัจเจกชน ซึ่งการใช้อำนาจนั้นคือการสร้างวินัย โดยการครอบงำชักใยและฝึกฝนร่างกายรวมถึงจิตวิญญาณของปัจเจกชนให้ยอมรับมาตรฐานการจัดแบ่งประเภททางสังคม พร้อมทั้งนำเอามาตรฐานดังกล่าวมาใช้ในการอธิบายตัวตนและสถานะการดำรงอยู่ตนเอง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ฟูโก้ได้นำเสนอแนวคิดที่เปิดช่องทางให้ปัจเจกชนภายใต้สังคมเสรีนิยมแบบใหม่ ให้สามารถสร้างพื้นที่ให้กับความต้องการของตนเอง นั่นคือ “การต่อต้าน” ซึ่งก็ต้องเป็นการต่อต้านที่อยู่ภายใต้โครงสร้างของอำนาจ

2.2.2 แนวคิดสถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด” (Total Institutions)

เรือนจำหรือทัณฑสถาน จัดเป็น “สถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด” (Total Institutions) แตกต่างจากสถาบันที่สังคมสร้างขึ้นแบบอื่น ตามการให้ความหมายของ Irving Goffman กล่าวคือ แม้สถาบันทางสังคมโดยทั่วไป จะกำหนดกรอบหรือวิธีการประพฤติปฏิบัติในบางลักษณะให้สมาชิกต้องปฏิบัติตาม โดยให้ผลตอบแทนในบางลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยน แต่สถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดจะกำหนดวิธีการปฏิบัติของสมาชิกอย่างเข้มงวดและละเอียดลออยิ่งกว่าสถาบันแบบอื่น โดยสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเข้มงวดและละเอียดลออนี้ ก็คือลักษณะทางกายภาพของตัวสถาบัน ซึ่งเริ่มต้นจากการสร้างสิ่งกีดขวางความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนใน กับคนนอก ในกรณีของเรือนจำ เครื่องกันที่เป็นรูปธรรมคือประตูที่เหมือนปิดตาย จำกัดการเข้าออกไม่สามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามเจตนาารมณ์ของทั้งคนในและคนนอก รวมทั้งการต้องอยู่ในพื้นที่ซึ่งถูกล้อมด้วยกำแพงสูง มีรั้วลวดหนาม หรือล้อมด้วยคูน้ำลึก ป่า ทะเลเป็นต้น นอกจากนี้ Goffman ยังได้จัดประเภทของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดไว้ด้วยกัน 5 ประเภท คือ (อ้างถึงใน สายพิณ ศุภุทธิมงคล, 2542)

1. สถาบันที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้การดูแลผู้ที่ไร้สมรรถภาพในการดูแลตนเอง ทว่าไม่เป็นภัยคุกคามความสงบเรียบร้อยของชุมชน สถาบันลักษณะนี้ ได้แก่ สถาบันที่ให้การดูแลคนตาบอด บ้านพักคนชรา บ้านเด็กกำพร้า รวมทั้งที่พำนักชั่วคราวสำหรับผู้ยากไร้ เป็นต้น
2. สถาบันที่ให้การดูแลผู้ที่ดูแลตนเองไม่ได้ การดูแลตนเองไม่ได้นี้อาจคุกคามความสงบเรียบร้อยของชุมชน แม้จะโดยไม่มีเจตนาใด ๆ ก็ตาม สถาบันลักษณะนี้ก็เช่น ทัณฑนิคมสำหรับผู้ป่วยโรคเรื้อน วัณโรค รวมทั้งโรงพยาบาลโรคจิต เป็นต้น
3. สถาบันที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันชุมชนจากผู้ที่เป็นภัยคุกคามชุมชน โดยให้ความสำคัญกับความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยของชุมชนมากกว่าตัวบุคคลที่ต้องเข้าไปอยู่ในสถาบัน สถาบันลักษณะเช่นนี้เช่น คุก ค่ายเชลยสงคราม ค่ายกักกันผู้อพยพ เป็นต้น

4. สถาบันที่สร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่บางอย่าง และความชอบธรรมในการดำรงอยู่ของสถาบันขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น ๆ อาทิ ค่ายทหาร โรงเรียนประจำ ค่ายผู้ใช้แรงงาน เป็นต้น
5. สถาบันที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแยกตัวออกจากชุมชนโดยรวม โดยที่ผู้ที่อยู่ในสถาบันอาจยังมีบทบาทในชุมชน เช่น วัด คอนแวนต์ เป็นต้น

Goffman กล่าวว่าเราอาจจัดพวกเขาหรือเธอ ที่เป็นสมาชิกของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเหล่านี้ เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือคนส่วนมากที่ถูก “บริหารจัดการ” (Inmates) กับคนส่วนน้อย ซึ่งเป็นผู้บริหารจัดการสถาบัน และเนื่องจากกฎระเบียบในการเป็นสมาชิก สถาบันถูกสร้างเพื่อกักกันควบคุม และดูแล คนส่วนใหญ่ ผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจากการเข้าสู่สถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดคือคนเหล่านี้ ในขณะที่สำหรับเจ้าหน้าที่ สถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเป็นเพียง “ที่ทำงาน” ที่พวกเขาและเธอเข้ามาใช้ชีวิตและปฏิบัติตามกฎระเบียบเฉพาะในช่วงเวลาทำงานเท่านั้น ความต่างประการสำคัญของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดกับสถาบันทางสังคมแบบอื่นอีกประการหนึ่ง จึงอยู่ที่ การเลื่อนชั้นหรือสถานะจากการเป็นผู้ถูกกักกัน ควบคุมดูแล มาเป็นผู้ดูแลบริหารจัดการที่มีอำนาจ “ทางการ” นั้นแทบไม่มีความเป็นไปได้เลย โดยที่ความสัมพันธ์ของบุคคล 2 กลุ่มนี้ถูกเหมารวมว่าเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน โดยเจ้าหน้าที่ส่วนมากจะมองว่าผู้ต้องขังเป็นผู้ที่ไม่น่าไว้วางใจ สามารถกระทำความผิดได้ตลอดเวลา ในส่วนของผู้ต้องขังก็มักจะมองว่าเจ้าหน้าที่เป็นผู้มีอำนาจ สามารถให้คุณให้โทษได้ นอกจากนี้ Goffman ยังชี้ให้เห็นว่าเมื่อผู้ต้องขังเข้ามาอยู่ในเรือนจำ ผู้ต้องขังทุกคนต้องผ่านกระบวนการที่เรียกว่า Mortification Process หรือกระบวนการปลดเปลื้องตัวตน เพื่อให้ผู้ต้องขังละทิ้งความเป็นตัวตนเดิม โดยมุ่งที่จะเปลี่ยนพฤติกรรม ทัศนคติของผู้ต้องขังที่มีมาก่อนหน้านี้ เพื่อเตรียมความพร้อมกับการใช้ชีวิตในเรือนจำ ให้กลายเป็นคนว่านอนสอนง่าย สบายยอมต่ออำนาจ เพื่อความสะดวกในการควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งในกระบวนการปลดเปลื้องตัวตนจะมีระบบของอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง 3 ลักษณะ ประกอบด้วย

- 1) มีการจัดระบบอำนาจในองค์กรของกลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ
- 2) สิทธานุมัติ เป็นอำนาจอันชอบธรรมของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ในการควบคุมดูแลผู้ต้องขังในทุกเรื่อง รวมถึงสิทธิในการให้คุณให้โทษ
- 3) อำนาจที่ถูกใช้ในสถาบันเบ็ดเสร็จเป็นอำนาจที่มีความต่อเนื่อง หากผู้ต้องขังคนใดมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในกิจกรรมหนึ่งก็จะถูกเจ้าหน้าที่จับตามอง หรือควบคุมเป็นพิเศษเมื่อไปทำกิจกรรมอื่นภายในสถาบันเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

อย่างไรก็ตามภายใต้การดำเนินการของสถาบันเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ผู้ต้องขังก็ได้เรียนรู้การปรับตัว ซึ่งการปรับตัวของผู้ต้องขังแต่ละคน อาจจะเลือกใช้วิธีการปรับตัวที่แตกต่างกันออกไป

ซึ่ง Goffman ได้แบ่งลักษณะของการปรับตัวของผู้ต้องขังดังนี้ (Eric A. Stanley and Nat Smith, 1989)

- 1) Process of situational withdrawal ซึ่งเป็นการปรับตัวที่ผู้ต้องขังถอนตัวเองออกจากทุกสิ่งทุกอย่าง แต่จะให้ความสนใจเฉพาะสิ่งที่ตนสนใจในขณะนั้น ๆ
- 2) Rebellious line เป็นการปรับตัวที่ทำทายเป็นต่อต้านกฎระเบียบที่มีอยู่
- 3) A kind of colonization เป็นการปรับตัวที่ผู้ต้องขังจะสร้างโลกสมมติขึ้นในการใช้ชีวิตในสถาบันเบ็ดเสร็จเด็ดขาด โดยการอ้างอิงจากประสบการณ์ภายนอกเรือนจำที่ตนเองพึงปรารถนา
- 4) Conversion โดยผู้ต้องขังจะรับเอากฎเกณฑ์ของสถาบันและมุมมองของเจ้าหน้าที่ และตัวผู้ต้องขังเอง มาเป็นกรอบในการปฏิบัติเพื่อให้สามารถแสดงบทบาทของผู้ต้องขังใบแบบที่สถาบันปรารถนา

สถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดมีความน่าสนใจในตัวมันเอง เนื่องจากเป็นลูกผสมทางสังคม (Social Hybrid) หมายถึงเป็นทั้งชุมชนที่สมาชิกของสถาบันใช้ชีวิตอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นองค์กรหรือสถาบันที่ถูกจัดตั้งขึ้นและมีการบริหารจัดการอย่าง “เป็นทางการ” กล่าวคือสังคมในปัจจุบันบุคคลมักใช้ชีวิตในช่วงเวลาต่าง ๆ ของวันในฐานะสมาชิกสถาบันต่าง ๆ อย่างหลากหลาย มีความสัมพันธ์กับคนหลายกลุ่ม อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของ “อำนาจ” นานารูปแบบ เขาหรือเธอไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลให้เป็นไปตามแบบแผน “อย่างมีเหตุผล” แบบหนึ่งแบบใด โดยผู้มีอำนาจรายใดรายหนึ่ง ในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เช่น เรือนจำ ทุกแง่มุมของชีวิตสมาชิกจะเกิดขึ้น และดำเนินไปในอาณาบริเวณเดียวและภายใต้การกำกับดูแลของ “อำนาจ” ชุดเดียว อีกทั้งกิจกรรมประจำวันของสมาชิกจะกระทำร่วมกับคนอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ทุกคนจะถูกควบคุมดูแลให้ทำในสิ่งเดียวกันและได้รับการปฏิบัติแบบเดียวกัน กิจกรรมทั้งหลายในช่วงวันจะเป็นไปตามตารางเวลาที่ถูกกำหนดไว้ โดยผู้ที่ได้รับมอบหมายหรือได้รับการส่งมอบอำนาจให้เป็นผู้ดูแลหรือควบคุม โดยที่สมาชิกต้องปฏิบัติตาม ลักษณะที่เด่นที่สุดของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดคือ การจัดการสนองตอบความต้องการของบุคคลจำนวนมาก

2.2.3 แนวคิดสังคมผู้ต้องขัง

Clemmer เป็นผู้ศึกษาเรื่อง “Prisonization” ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีลักษณะคล้ายกับ “Socialization” แตกต่างกันตรงที่กระบวนการ Prisonization มุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทัศนคติของผู้ต้องขังที่มีมาก่อนหน้านี้ และต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของเรือนจำโดยไม่มีเงื่อนไข ผู้ต้องขังทุกคนแม้จะมีความแตกต่างกันด้วยสถานะทางสังคมหรือความแตกต่างทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องขังชาย ผู้ต้องขังหญิง หรือผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ หากแต่เมื่อทุกคนก้าวเข้าสู่

เรือนจำแล้วต้องผ่านกระบวนการดังกล่าวนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ต้องขังทุกคนต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผน การปฏิบัติต่าง ๆ ในเรือนจำที่เกี่ยวข้องกับกิจวัตรประจำวันของตนเอง ตั้งแต่ตื่นจนเข้านอน นอกจากนี้มีความจำเป็นต้องเรียนรู้ตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ กระบวนการดังกล่าวนี้นำมาซึ่งความรู้สึกอึดอัดและกดดัน ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อทางด้านร่างกาย แต่ยังมีผลกระทบต่อด้านจิตใจต่อผู้ต้องขังด้วย จึงนำมาซึ่งการเรียนรู้และความพยายามในการปรับตัวของผู้ต้องขังให้เข้ากับกฎระเบียบและวัฒนธรรมของเรือนจำ การยอมรับบทบาทอำนาจของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ Clemmer เรียกว่าเป็น “Universal factors of prisonization”

การที่ผู้ต้องขังเข้ามาอยู่ในเรือนจำ ก็สามารถเรียนรู้แบบแผนและค่านิยมบางอย่างที่เบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานหลักของสังคม เช่น รักร่วมเพศ การลัก การฝังมุก ตลอดจนความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์กับเจ้าหน้าที่ แต่อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังทุกคนไม่สามารถหลุดพ้นจากอิทธิพลของกระบวนการจัดการภายในเรือนจำไปได้ ซึ่งแน่นอนว่ากระบวนการ Prisonization ย่อมส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขัง โดยเฉพาะในเรื่องของบุคลิกภาพ ยิ่งผู้ต้องขังใช้เวลาในเรือนจำนานเท่าใด ก็จะถูกดัดแปลงโดยวัฒนธรรมในเรือนจำมากขึ้นเท่านั้น ส่งผลต่อความสามารถในการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ

สังคมของผู้ต้องขังมีลักษณะที่แตกต่างจากสังคมภายนอกหลายประการ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องของการถูกจำกัดสิทธิและการใช้ชีวิตภายใต้กฎเกณฑ์ที่ทางเรือนจำเป็นผู้กำหนดอย่างเคร่งครัด Sykes ได้ศึกษาผลกระทบจากการถูกจองจำ และเรียกผลกระทบดังกล่าวว่า Pain of Imprisonment หรือ ความเจ็บปวดจากการถูกจองจำ (Gresham Sykes, 1958 อ้างถึงในนันทิ จิตสว่าง, 2554) ซึ่งความเจ็บปวดเหล่านั้นเกิดจากการถูกจำกัดสิทธิในด้านต่าง ๆ 5 ประการ ประกอบไปด้วย

- 1) การจำกัดเสรีภาพ ซึ่งถือเป็นการจำกัดสิทธิที่ก่อให้เกิดความกดดันและผลกระทบต่อผู้ต้องขัง ประการแรกตั้งแต่ย่างเข้าสู่เรือนจำ ผู้ต้องขังต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ ต้องใช้ชีวิตอยู่ในบริเวณที่เรือนจำกำหนดให้เท่านั้น ถูกตัดขาดจากครอบครัว ญาติมิตร และสังคมภายนอก ต้องใส่เครื่องแบบ ตัดผม ซึ่งทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกสูญเสียสถานภาพทางสังคมและสูญเสียความเป็นตัวตนไป โดยการถูกจำกัดสิทธิในข้อนี้ Sykes ได้ระบุว่า เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ต้องขังเกิดความเจ็บปวดมากที่สุด
- 2) การถูกจำกัดด้านเครื่องอุปโภค-บริโภค เมื่อผู้ต้องขังเข้ามาสู่เรือนจำก็จะได้รับสวัสดิการต่างๆ ที่ทางเรือนจำจัดให้ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค แต่อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังไม่มีสิทธิเลือกสินค้าอุปโภคบริโภคได้เอง ซึ่งถือว่าเป็นการสูญเสียสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลไป

- 3) การถูกจำกัดด้านความสัมพันธ์ทางเพศ ในประเด็นนี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อความกดดันทางด้านร่างกาย แต่ส่งผลกระทบต่อทางจิตใจและพฤติกรรมของผู้ต้องขังด้วย มีผู้ต้องขังจำนวนไม่น้อยที่ถูกคุมคามทางเพศจากการถูกจำกัดสิทธิในด้านความสัมพันธ์ รวมไปถึงเป็นการผลักดันให้ผู้ต้องขังมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศไปจากเดิม
- 4) การถูกจำกัดด้านอิสรภาพ การอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ คำสั่งของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ และตารางเวลาที่เคร่งครัด แม้ว่าเจ้าหน้าที่จะไม่ได้สอดส่องดูแลผู้ต้องขังให้อยู่ในสายตาดลอด 24 ชั่วโมง หากแต่ความรู้สึกว่าถูกควบคุมนั้นเกิดขึ้นตลอดเวลา
- 5) การถูกจำกัดด้านความปลอดภัย เรือนจำประกอบไปด้วยคนจำนวนมาก มีความแตกต่างกันทั้งทางฐานะ การศึกษา รวมถึงพฤติกรรมการกระทำผิด ดังนั้นผู้ต้องขังทุกคนต้องตกอยู่ในบรรยากาศของความวิตกกังวล หวาดระแวงว่าจะมีอันตรายเกิดขึ้นกับตัวเองหรือไม่ ในขณะที่เจ้าหน้าที่ก็ไม่สามารถให้การดูแลได้อย่างทั่วถึง

ความเจ็บปวดที่ผู้ต้องขังได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิในด้านต่าง ๆ ข้างต้น ส่งผลให้ผู้ต้องขังเกิดความเครียด ความกังวล ความรู้สึกสูญเสียคุณค่าและความเป็นตัวตน นำมาซึ่งการหาวิธีในการปรับตัว เพื่อระบายหรือลดความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นกับตัวเอง โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของทางเรือนจำ รวมถึงการพัฒนาวัฒนธรรมย่อยขึ้นภายในเรือนจำ ดังนั้นการศึกษาถึงพฤติกรรมของผู้ต้องขังถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถ่องแท้ เนื่องจากพฤติกรรมของผู้ต้องขังจะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ค่านิยม แบบแผนความประพฤติ และความสัมพันธ์ของผู้ต้องขัง ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสังคมของผู้ต้องขัง การทำความเข้าใจพฤติกรรมดังกล่าวน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ถึงแนวทางการจัดการต่อประเด็นสุขภาวะได้เป็นอย่างดี นันทิ จิตสว่าง ผู้เชี่ยวชาญด้านทฤษฎีจิตวิทยาได้ใช้แบบพฤติกรรมมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของผู้ต้องขัง โดยพิจารณาจากวิถีชีวิต การปฏิบัติตนในเรือนจำ ความสัมพันธ์กับผู้ต้องขังอื่นและเจ้าหน้าที่ ตลอดจนค่านิยมของผู้ต้องขัง ซึ่งแบ่งได้เป็น 11 ประเภท (นันทิ จิตสว่าง, 2541) ประกอบด้วย 1) พวกเก๋าคูก 2) พวกขาใหญ่ 3) พวกเบาปัญญา 4) พวกหัวหมอ 5) พวกเพี้ยน 6) พวกอิทธิพล 7) พวกแท็กซี 8) พวกขี้ยา 9) พวกพ่อค้า 10) พวกเสือเดี่ยว 11) พวกน้อง

สำหรับ “พวกน้อง” นันทิ จิตสว่าง ให้ความหมายว่า คือผู้ต้องขังที่เป็นกะเทย โดยเป็นเพศชายแต่ทำตัวเป็นหญิง อีกทั้งยังมีเพศสัมพันธ์กับชายด้วยกัน ในเรือนจำมีกะเทยอยู่ 2 ประเภท คือพวกที่เป็นกะเทยอยู่ก่อน และพวกที่มีพฤติกรรมรักร่วมเพศภายหลังเข้ามาอาศัยในเรือนจำ พวกนี้จะถูกเรียกว่า “น้อง” เป็นพวกที่จะได้รับการเอาใจและได้รับการสนับสนุนทางการเงินหรือสิ่งของจากผู้ต้องขังอื่นที่มีพฤติกรรมรักร่วมเพศเช่นเดียวกัน ในบางครั้งมักจะเป็นต้นเหตุแห่งการทะเลาะเบาะแว้งภายในเรือนจำ เนื่องจากปัญหาการแย่งชิงหรือการหึงหวง กะเทยในเรือนจำจะมีพฤติกรรมพิเศษแยก

มาจากผู้ต้องขังแบบอื่น สามารถจำแนกได้ไม่ยากโดยอาศัยจากการสังเกตพฤติกรรมท่าทาง พวกน้องส่วนมากแล้วจะต้องศรัทธาเสพติด ลักทรัพย์ และคดีทำร้ายร่างกายอันเนื่องมาจากเหตุชู้สาว การใช้ชีวิตของพวกน้องในเรือนจำจะไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากเป็นพวกหัวอ่อนสามารถเข้ากับเจ้าหน้าที่และปรับตัวเข้ากับเรือนจำได้ง่าย น้องบางคนมีความคิดว่าการเข้ามาอยู่ในเรือนจำทำให้ได้พบเพื่อนหรือหาคู่อีกใหม่ ๆ ได้ บางรายรู้สึกอึดอัดหากต้องแยกจากคู่ของตน บางคนมีรายได้จากการมีพฤติกรรมเช่นนี้

น้องเป็นพวกที่ไม่เป็นภัยต่อเรือนจำและเจ้าหน้าที่ แต่จะเป็นต้นเหตุของการทะเลาะวิวาท เป็นพวกที่ไม่เอาการเอางาน ไม่ชอบงานหนักตามทัศนคติของเจ้าหน้าที่

การศึกษาการควบคุมทางสังคม ว่าด้วยเรื่องอำนาจและการต่อต้านตามแนวคิดของฟูโกต์ รูปแบบของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และสังคมผู้ต้องขัง ทำให้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมในเรือนจำ ปฏิสัมพันธ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่ทั้งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพเชิงอำนาจ การบริหารจัดการ ระเบียบข้อบังคับ การรับรู้ การปรับตัวและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ภายในเรือนจำได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์แนวทางในการจัดการเชิงสุขภาพที่เหมาะสมต่อผู้ต้องขัง “กะเทย” และบริบทของเรือนจำในประเทศไทยต่อไป

2.3 แนวคิดการศึกษาเส้นทางชีวิต

แนวคิดการศึกษาเส้นทางชีวิต เป็นทฤษฎีผสมผสาน แซมสันและลือบ (1993) เป็นนักอาชญาวิทยาวิพากษ์กลุ่มแรก ๆ ที่ศึกษาที่มาของ “อาชญากรรมและเส้นทางชีวิต” (Crime and the Life Course) โดยมีหลักการสำคัญที่ว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลมาจากกระบวนการสัมพันธของบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต เมื่อบุคคลเริ่มถูกเลี้ยงดูมาก็จะถูกสร้างพฤติกรรมจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงดู สภาพแวดล้อมภายนอก จวบจนเข้าสู่วัยรุ่นก็ต้องมีการเล่าเรียน เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องมีหน้าที่การงาน แต่งงานและในที่สุดก็มีครอบครัว กระบวนการทางสังคมเหล่านี้จะเป็นตัวแปรสำคัญที่พัฒนาหรือสร้างพฤติกรรม ตลอดจนปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลตลอดเวลา (ชาย โปธิสิตา, 2558) โดยศูนย์กลางของทฤษฎีนี้คือ คุณภาพของความผูกพันทางสังคม (Social Bond) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการใช้รูปแบบของการควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการในการอธิบายเกี่ยวกับการเริ่มต้น การมีอยู่อย่างต่อเนื่อง และการเลิกล้มความตั้งใจในการประกอบอาชญากรรมและพฤติกรรมเบี่ยงเบน ซึ่งความผูกพันทางสังคม (Social Bond) ทำให้รู้ว่าทำไมคนจึงเริ่มกระทำความผิด หรือยังคงกระทำผิดซ้ำ มีการเปลี่ยนแปลงหรือหยุดยั้งการกระทำผิดไปอย่างไร ดังนั้นพฤติกรรมอาชญากรรมก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา แนวความคิดดังกล่าวนี้จึงมองพฤติกรรมบุคคลในลักษณะที่เป็นพลวัตรโดยเป็นผลต่อเนื่อง

หรือเป็นวงจร โดยมีประเด็นสำคัญในการพิจารณาอาชญากรรมกับเส้นทางชีวิต ประกอบด้วย (Larry J.Siegel, 2015)

1. มุมมองเกี่ยวกับเส้นทางชีวิต (The Life Course Perspective)

เส้นทางชีวิต (The Life Course) คือ การดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิตซึ่งมีผลทำให้การก้าวข้ามแต่ละช่วงวัยของบุคคลแตกต่างกัน โดยปรากฏจากการคาดหมายและทางเลือกที่มีผลต่อกระบวนการตัดสินใจและเส้นทางของเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดขึ้นตอนของชีวิต การเปลี่ยนแปลง และจุดเปลี่ยนแนวคิดที่เป็นศูนย์กลางและเป็นฐานในการวิเคราะห์พลวัตของเส้นทางชีวิต ประกอบด้วย 2 แนวคิด คือ

ก. เส้นทางโคจร (trajectory) เป็นเส้นทางเกี่ยวกับการพัฒนาการตลอดช่วงชีวิต ตั้งแต่การทำงาน ไปสู่การมีครอบครัว การเป็นพ่อแม่ การมีแรงผลักดันในตนเอง หรือการมีพฤติกรรมเป็นอาชญากรรม เส้นทางโคจร หมายความว่ารวมถึงรูปแบบของพฤติกรรมระยะยาว และสังเกตได้จากลำดับเหตุการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง

ข. การเปลี่ยนแปลง (transitions) สังเกตได้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต เช่น การมีงานประจำครั้งแรก หรือการมีครอบครัวครั้งแรกโดยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะถูกฝังอยู่ในเส้นทางโคจร และค่อย ๆ ปรากฏขึ้นในช่วงระยะเวลาอันสั้น การเปลี่ยนแปลงอยู่ในสภาพที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างฉับพลัน

2. จุดเปลี่ยน (Turning Points) แซมสันและลือบ ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตที่จะทำให้ผู้ใหญ่สามารถเลิกล้มความตั้งใจที่จะประกอบอาชญากรรม ประกอบด้วยจุดเปลี่ยน 2 ประการคือ การแต่งงานและอาชีพ ยกตัวอย่างเช่น วัยรุ่นที่มีความเสี่ยงต่อการประกอบอาชญากรรมสามารถใช้ชีวิตด้วยการปฏิบัติตามธรรมเนียมหรือประเพณีนิยมได้ ถ้าหากพวกเขาสามารถหางานที่ดีหรือได้รับความสำเร็จในอาชีพ ซึ่งความสำเร็จอาจขึ้นอยู่กับโชค แม้ว่าพวกเขาเคยมีปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายอาจจะหันเหไปจากอาชญากรรม ถ้านายจ้างให้โอกาสแทนที่จะไปพิจารณาถึงประวัติของพวกเขาที่ผ่านมา

เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ วัยรุ่นที่เคยมีปัญหาสำคัญทางกฎหมาย ได้เลิกล้มความตั้งใจในการประกอบอาชญากรรม ถ้าหากเขามีความผูกพันกับคู่สมรส ผู้ซึ่งให้การสนับสนุนและประคับประคอง แม้จะรู้ว่าพวกเขาเคยมีปัญหามาก่อนการแต่งงานที่มีความสุขเป็นชีวิตที่ยั่งยืน และการแต่งงานที่ประสบความสำเร็จจะช่วยให้ชีวิตดีขึ้นอยู่ตลอดเวลาการให้เวลากับการแต่งงานและการมีกิจกรรมในครอบครัวจะช่วยลดการเปิดเผยตัวต่อเพื่อนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ซึ่งในทางกลับกันจะลดโอกาสที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับการกระทำผิด ผู้ที่ไม่สามารถประคับประคองความสัมพันธ์ในการแต่งงานให้มีความมั่นคงได้ ก็จะไม่เลิกล้มความตั้งใจในการประกอบอาชญากรรมได้น้อย

3. ต้นทุนทางสังคม (Social Capital) นักวิทยาศาสตร์สังคมยอมรับว่า บุคคลที่สร้างต้นทุนทางสังคม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกด้วยปัจเจกบุคคลและสถาบันทางสังคมว่าเป็นชีวิตที่ยั่งยืน ในลักษณะเดียวกันการสร้างต้นทุนทางการเงินช่วยให้โอกาสแก่บุคคลได้ประสบความสำเร็จดีขึ้น การสร้างต้นทุนทางสังคมก็จะช่วยสนับสนุนให้บุคคลมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามธรรมเนียมหรือประเพณีนิยม และขัดขวางพฤติกรรมเบี่ยงเบน แคมสันและลือบ พบว่าการแต่งงานที่ประสบความสำเร็จจะช่วยสร้างต้นทุนทางสังคม เมื่อต้นทุนทางสังคมทำให้สถานะของบุคคลสูงขึ้น ด้วยการสร้างความรู้สึกของการมีคุณค่าในตัวเอง และการให้กำลังใจแก่บุคคลให้เชื่อในตัวเอง ส่วนความสำเร็จในอาชีพจะช่วยขัดขวางอาชญากรรมด้วยการสร้างส่วนได้ส่วนเสียในการปฏิบัติตาม เช่น ประกอบอาชญากรรมทำไมในขณะที่การงานไปได้ดี เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ต่างตอบแทนกัน ถ้าบุคคลถูกเลือกให้เป็นลูกจ้าง พวกเขาจะทำให้เกิดความพอใจด้วยการทำสิ่งที่ดีที่สุด หากถูกเลือกเป็นคู่ครองก็จะต้องใส่ใจแก่คู่รัก ในทางตรงกันข้ามบุคคลที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวในการเพิ่มต้นทุนทางสังคม ก็จะมีแนวโน้มที่จะประกอบอาชญากรรม

ต้นทุนทางสังคมมีอิทธิพลต่อเส้นทางโคจรเกี่ยวกับการกระทำที่เป็นอาชญากรรม โดยเส้นทางชีวิตได้แสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ ซึ่งบุคคลได้กระทำในสิ่งที่มีอิทธิพลต่อทางเลือกของพฤติกรรม เหตุการณ์สำคัญในชีวิตที่เกิดขึ้นในวัยผู้ใหญ่สามารถช่วยให้เกิดการยุติหรือดำเนินสิ่งที่ผิดต่อไป

4. การทดสอบ Age-Grade Theory งานวิจัยแสดงว่าการที่แคมสันและลือบ ได้ทำนายว่า บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเส้นทางชีวิต และปัจจัยที่ทำนายการกระทำผิดในวัยรุ่น เช่น ความผูกพันทางสังคมที่อ่อนแอ อาจมีผลกระทบน้อยต่ออาชญากรรมของผู้ใหญ่ การกระทำที่เป็นอาชญากรรมปรากฏเป็นพลวัต และเป็นผลจากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตลอดเส้นทางชีวิต ยกตัวอย่างเช่น การเพิ่มขึ้นของเพื่อนที่มีความเบี่ยงเบน มีจำนวนหนึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับอาชญากรรม เมื่อถูกตีตราโดยกระบวนการยุติธรรม ในกรณีวัยรุ่นที่ถูกตัดสินว่ากระทำผิดเมื่ออายุน้อยมีโอกาสมากที่จะพัฒนาทัศนคติในทางต่อต้านสังคมเมื่อโตขึ้น จากประวัติที่ได้รับการศึกษาต่ำ การปฏิเสธสถานภาพเกี่ยวกับการทำงาน การมีงานที่ไม่มั่นคง ซึ่งต่อไปเส้นทางเกี่ยวกับอาชีพของพวกเขาจะถูกปิดกั้นเมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ในกรณีชายที่ไม่มีงานทำหรือได้รับการจ้างงานที่ใช้ความสามารถได้ไม่เต็มที่ มีอัตราการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับอาชญากรรมสูงกว่าชายที่มีงานทำ

5. ปัจจัยเกี่ยวกับการแต่งงาน (The Marriage Factor) บุคคลที่ประสบความสำเร็จในการแต่งงานและกลายเป็นพ่อแม่มีความเป็นไปได้ที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับอาชญากรรม การแต่งงานทำให้บุคคลมีความมั่นคงและช่วยสร้างต้นทุนทางสังคมอาจช่วยขัดขวางอาชญากรรม โดยการลดการติดต่อกับ

เพื่อนที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม บุคคลที่เคยมีประวัติอาชญากรรมและเคยกระทำผิดร้ายแรง จะลดความถี่ของการกระทำผิดได้ถ้าพวกเขาอาศัยอยู่กับคู่สมรส และมีงานทำ เมื่ออยู่ในชุมชน

การศึกษาเส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังกะเทย จะทำให้เราเข้าใจถึงปัจจัยและสาเหตุของการเป็นกะเทย รวมไปถึงสาเหตุของการกระทำผิด ว่ามีผลมาจากการเลี้ยงดูในวัยเด็ก หรือสภาพแวดล้อมทางสังคมอื่น ๆ อีกทั้งยังสามารถนำมาใช้วิเคราะห์โปรแกรมในการแก้ไขฟื้นฟูที่เหมาะสม รวมไปถึงการจัดการเชิงสุขภาพต่อผู้ต้องขังกะเทยที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน

2.4 แนวคิดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง

2.4.1 สิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังกับข้อหนดขององค์การสหประชาชาติ

ความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน มีเหตุการณ์ที่มีผลต่อพัฒนาการของแนวคิดเรื่องสิทธิด้วยกัน 2 เหตุการณ์ คือ การปฏิวัติในอเมริกา เมื่อ ค.ศ.1776 และการปฏิวัติฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ.1789 การปฏิวัติทั้งสองครั้งนี้ มีผลทำให้เรื่องสิทธิมีความชัดเจนและมีการตระหนักถึงความสำคัญมากขึ้น ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการนำมาสู่การขยายและการรับรองสิทธิของประชาชนในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม องค์การสหประชาชาติได้เริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดสิทธิมนุษยชน โดยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้รับรองกฎบัตรสหประชาชาติ (UN Charter) เพื่อแสดงถึงความมุ่งมั่นของสหประชาชาติในการทำหน้าที่ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และได้มีมติรับรองและประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2491 ซึ่งประกอบด้วย 30 ข้อ แยกออกได้เป็น 4 ส่วน คือ หลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชน, สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง, สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และหน้าที่ของบุคคลสังคมและรัฐ (ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, 2559) อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นแนวคิดที่เป็นนามธรรม การนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติจึงเป็นเรื่องที่ยาก และมีอุปสรรคนานัปการ

ภายหลังจากการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้วนั้น สหประชาชาติใช้เวลากว่า 18 ปี ในการร่างกติการะหว่างประเทศ 2 ฉบับ โดยให้การรับรองในปี พ.ศ.2509 และมีผลบังคับใช้ในอีก 10 ปีต่อมา ประกอบด้วย 1) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 2) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และนอกจากกติกาสากล 2 ฉบับดังกล่าวแล้ว สหประชาชาติยังได้รับรองอนุสัญญาอีกหลายฉบับ แต่ละฉบับมุ่งเน้นประเด็นหรือกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น สตรี เด็ก คนพิการ กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องสิทธิได้มีความสำคัญครอบคลุมมิติต่าง ๆ มากขึ้น อีกทั้งยังมีการระบุกลุ่มเฉพาะมากขึ้นด้วย แม้จะยังไม่มีการระบุถึงกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศก็ตาม ทั้งนี้ สิทธิในสังคมตะวันตกสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ สิทธิตามธรรมชาติ และ สิทธิที่ต้องได้รับการรับรองทางกฎหมาย รัฐธรรมนูญ หรือแนวนโยบายพื้นฐานของรัฐ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน คือ

เจตนารมณ์ในการรับรองสิทธิในขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นเอกสารหลักด้านสิทธิมนุษยชนฉบับแรก กล่าวว่าการยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมทั้งสิทธิเท่าเทียมกันและโอนมิได้ของสมาชิกเป็นพื้นฐานของอิสรภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพของโลกประกอบไปด้วยหลักการใหญ่ๆ 3 ข้อ คือ Respect, Protect, Fulfill/Remedy ซึ่งหมายความถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อิสรภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลกจะเกิดขึ้นได้ต้องมี 1) การเคารพสิทธิและเสรีภาพ 2) การคุ้มครองสิทธิเมื่อเกิดการละเมิดสิทธิ และ 3) มาตรการบำบัดเยียวยาในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิพื้นฐาน(อมรา พงศาพิชญ์, 2553)

แนวความคิดเรื่องสิทธิของผู้ต้องขัง ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของประเทศตะวันตก ในอดีตจะถือว่าในระยะเวลาดังโทษจำคุกบุคคลจะไม่มีสิทธิใด ๆ และตกอยู่ในฐานะเป็นทาสของรัฐ (Slave of the state) มีการปฏิบัติไม่แตกต่างไปจากทาส (Jody Rima Shenoy, 2016) สามารถปฏิบัติหรือคุมขังนักโทษอย่างไรก็ได้ เนื่องจากถือว่าเป็นผลประโยชน์ต่อการรักษาความปลอดภัยของสังคมโดยรวม สิทธิของส่วนรวมย่อมสำคัญกว่าสิทธิของนักโทษ อีกทั้งเมื่อมีการร้องขอต่อศาล ศาลก็จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตามสิทธิของนักโทษหรือผู้ต้องขังได้เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1950-1960 จากการผลักดันของ warrant court ซึ่งสนับสนุนแนวคิดสิทธิมนุษยชน โดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะปกป้องสิทธิของนักโทษตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ การดำเนินงานของมลรัฐต่าง ๆ จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญ การพิจารณาทบทวนการบริหารงานของรัฐ จะต้องครอบคลุมไปถึงการดำเนินงานของเรือนจำด้วย แนวคิดเรื่องสิทธิของผู้ต้องขังได้มีวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ในปัจจุบันนักโทษมีฐานะเป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมาย และควรได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่สิทธินั้นจะต้องถูกจำกัด อันเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ในการลงโทษทางอาญาหรือเนื่องจากเหตุผลที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยในเรือนจำ (พัชรภรณ์ กองอุบล, 2546)

การจำคุกถือเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ ต้องทำในลักษณะที่ไม่เกินความจำเป็น ทั้งนี้สิทธิของผู้ต้องขังได้ปรากฏในข้อกำหนดระหว่างประเทศ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ถือเป็นรากฐานและนำมาสู่การกำหนดมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติว่าด้วย กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับส่วนงานราชทัณฑ์อยู่ด้วยกัน 4 ฉบับ แต่หลักเกณฑ์ที่มีบทบาทและมีความสำคัญอย่างเป็นรูปธรรมคือ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ โดยข้อกำหนดดังกล่าวนี้ไม่ใช่กฎหมายที่มีผลบังคับให้ประเทศสมาชิกต้องมีผลผูกพันปฏิบัติตาม เนื่องจากเป็นเพียงแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่องค์การสหประชาชาติยอมรับว่ามีความเหมาะสม จึงถือเป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติของระบบราชทัณฑ์ในปัจจุบัน

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (ฉบับใหม่) ที่เรียกว่า “ข้อกำหนดแมนเดลา” ได้รับการรับรองเป็นมาตรฐานสากลใหม่ในการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกคุมขังทั่วโลก โดยไทยเป็น 1 ใน 17 ประเทศที่เสนอร่างและให้การสนับสนุนร่างนี้ เมื่อเดือนธันวาคม 2558 ณ กรุงเทพมหานคร ประเทศออสเตรเลีย มีผลให้ประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาตินำไปใช้ในการปรับปรุงสภาพผู้ต้องขังให้ได้มาตรฐานสากล เป็นแนวทางที่ประเทศไทยได้รวมเป็นร่างและเป็นผู้เขียนหลักที่เห็นด้วยกับหลักการสำคัญของเอกสารฉบับนี้ โดยมีการแก้ไขประเด็นหลัก ๆ ดังนี้ (สถาบันเพื่อการยุติธรรม, 2559)

1. การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง
2. การให้บริการทางการแพทย์และสุขภาพในสถานที่คุมขัง
3. การลงโทษทางวินัยและการลงทัณฑ์ รวมทั้งบทบาทเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ การขังเดี่ยว และการให้อาหาร
4. การสืบสวนสอบสวนกรณีการเสียชีวิตในระหว่างการควบคุมตัว รวมทั้งกรณีที่มีการร้องเรียนเรื่องการทรมาน ปฏิบัติและการลงโทษที่ไร้มนุษยธรรม
5. การคุ้มครองผู้ต้องขังที่ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ
6. การเข้าถึงความยุติธรรม
7. ขั้นตอนการร้องเรียนและการตรวจสอบสถานที่ควบคุมตัว
8. แก้ไข ข้อความ ความหมายของคำที่ล้าสมัยใน ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฉบับปี 1950
9. การอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้เข้าใจเรื่องข้อกำหนดฉบับใหม่ปี 2015

จากข้อกำหนดแมนเดลาส่งผลให้ กระทรวงยุติธรรมร่วมกับสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย ประกาศขับเคลื่อนการนำข้อกำหนดดังกล่าวมาสู่การปฏิบัติที่แท้จริง โดยกำหนดให้เรือนจำพิเศษธนบุรีเป็นเรือนจำนำร่อง พร้อมทั้งตั้งเป้าหมายให้เป็นเรือนจำต้นแบบใน พ.ศ.2561 เนื่องด้วยเรือนจำพิเศษธนบุรีมีความพร้อมหลายประการ และหากสามารถยกระดับมาตรฐานการจัดการได้ ก็สามารถขยายการปฏิบัติไปสู่เรือนจำต่าง ๆ ทั่วประเทศ อย่างไรก็ตามกรมราชทัณฑ์ได้มีการยกระดับการปฏิบัติงานด้วยแผนการบริหารโทษ (Sentence Plan) มาก่อนหน้านี้แล้วภายใต้แนวทางของข้อกำหนดแมนเดลา ตั้งแต่การจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง การควบคุมผู้ต้องขังตามหลักมนุษยธรรม การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยได้ตั้งศูนย์เตรียมพร้อมก่อนปล่อยภายในเรือนจำ 17 แห่งทั่วประเทศ ทั้งนี้โครงการนำร่องเรือนจำต้นแบบดังกล่าวนี้ เป็นโครงการที่สืบเนื่องจากโครงการเรือนจำต้นแบบตามข้อกำหนดกรุงเทพ (Bangkok Rule) ซึ่งเน้นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ อย่างไรก็ตามการนำข้อกำหนดแมนเดลามาสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในประเทศไทยได้ยึดหลักการ 5 ประการประกอบด้วย 1) ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ 2) ห้ามการทรมานหรือการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยความทารุณ 3) ให้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดย

คำนึงถึงความต้องการพื้นฐานและไม่เลือกปฏิบัติ 4) วัตถุประสงค์ของเรือนจำ คือการคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยและลดการกระทำผิดซ้ำ และ 5) ผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ ผู้ให้บริการด้านต่าง ๆ ในเรือนจำและผู้เข้าเยี่ยม จะต้องได้รับความปลอดภัยตลอดเวลา

นอกจากนี้ยังมี หลักยอร์กยาคารตา ที่ถือเป็นหลักสำคัญในการอ้างอิงกับสิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่ได้รับการปกป้องคุ้มครองวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศจากกฎหมายของรัฐ ซึ่งหลักนี้ไม่ได้จำกัดความหมายที่ชายหรือหญิงเท่านั้น หากยังรวมถึงความหลากหลายทางเพศ หลักนี้ถือเป็นหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้และการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ชัดเจน โดยหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้คือ หลักข้อที่ 9 ว่าด้วยสิทธิในการปฏิบัติในลักษณะความเป็นมนุษย์ในระหว่างถูกคุมขังตัว มนุษย์ที่ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมและอย่างเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความโน้มเอียงทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศเป็นส่วนสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคล รัฐจะต้องให้หลักประกันว่า

1. การกักขังควบคุมตัวจะหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการลดทอนคุณค่าของบุคคลให้น้อยลงไปเพราะความโน้มเอียงทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลนั้น หรือไม่ทำให้ทำให้บุคคลนั้นเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง การปฏิบัติอย่างโหดร้ายหรือการทรมานตามร่างกาย จิตใจ หรือทางเพศ

2. จัดสรรบริการและการให้คำปรึกษาทางการแพทย์ที่เหมาะสมต่อความจำเป็นของผู้ถูกควบคุมตัว โดยเข้าใจในความจำเป็นเฉพาะอันสืบเนื่องจากความโน้มเอียงทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศของ บุคคลผู้นั้น โดยรวมทั้งประเด็นด้านอนามัย การเจริญพันธุ์ การเข้าถึงข้อมูลและการรับยาต้านเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ และการเข้าถึงการรักษาด้วยฮอร์โมนหรืออื่น ๆ รวมทั้งการแปลงเพศหากต้องการ

3. ให้นักโทษมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องสถานที่คุมขังที่เหมาะสมกับความโน้มเอียงทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศของตนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

4. มีมาตรการคุ้มครองนักโทษที่เสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงหรือการทำร้ายจากสาเหตุความโน้มเอียงทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศของผู้นั้นหรือการแสดงออกในด้านดังกล่าว และหากเป็นไปได้ต้องมีมาตรการคุ้มครองดังกล่าวเป็นการจำกัดสิทธิเพิ่มมากขึ้นไปกว่านักโทษอื่นทั่วไป

5. ให้สิทธินักโทษและผู้ถูกควบคุมตัวได้รับการเยี่ยมจากคู่สมรสหรือคู่ชีวิต โดยเสมอภาคกันไม่ว่าจะเป็นเพศใด

6. ให้มีการควบคุมตรวจสอบเรือนจำและสถานที่กักขังควบคุมตัวโดยหน่วยงานอิสระทั้งภาครัฐ และองค์กรเอกชน รวมทั้งองค์กรที่ทำงานประเด็นความหลากหลายทางเพศ

7. ริเริ่มโครงการฝึกอบรมพัสติเจ้าหน้าที่เรือนจำและบุคลากรอื่นทั้งในภาครัฐหรือเอกชนที่มีหน้าที่ เกี่ยวกับการควบคุมตัว เพื่อเพิ่มความเข้าใจต่อมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ และ

หลักการของความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติ รวมถึงในด้านความโน้มเอียงทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ

หลักการออร์กายการต่านี้ นอกเหนือจากรายละเอียดที่บัญญัติให้รัฐนำไปปฏิบัติ ยังรวมไปถึงผู้ที่มีบทบาทหรือผู้เกี่ยวข้องนำไปใช้เป็นหลักปฏิบัติอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นองค์กรอิสระด้านสิทธิมนุษยชน สื่อมวลชน ด้วย

ประเทศไทยเริ่มมีความก้าวหน้า โดยเริ่มเห็นความสำคัญของสิทธิที่เกี่ยวกับเพศหรืออัตลักษณ์ทางเพศ เมื่อปี พ.ศ.2551 สถานการณ์เริ่มจาก เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2549 เป็นวันที่มีการยื่นฟ้องต่อศาลปกครองให้พิจารณาถอนข้อความที่ระบุว่า “เป็นโรคจิตถาวร” ในใบสำคัญต่าง ๆ ของการตรวจเลือกทหารกองเกิน ซึ่งถือเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และทำให้เสื่อมเสียหรืออับอาย จนกระทั่ง เมื่อปี พ.ศ. 2551 ศาลปกครองได้มีคำพิพากษาให้ถอนคำดังกล่าวออกจากใบสำคัญ และแก้ไขเป็น “ภาวะเพศสภาพไม่ตรงกับเพศกำเนิด” กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยจึงกำหนดให้เป็น “วันแห่งความหลากหลายทางเพศ” และมีการจัดงานขึ้นเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2551 นอกจากนี้ต่อมา บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศยังได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการว่า เป็นกลุ่มประชากรที่ต้องได้รับความช่วยเหลือในการเข้าถึงบริการทางสังคม ในข้อกำหนดคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ ภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม แต่อย่างไรก็ตามการคุ้มครองทางกฎหมายก็มีอยู่อย่างจำกัด และจากการศึกษางานวิจัยของโครงการ Pride ในหัวข้ออัตลักษณ์และวิถีทางเพศในประเทศไทยที่มุ่งศึกษาการเลือกปฏิบัติต่อลูกจ้าง LGBT ในประเทศไทยซึ่งสรุปได้ว่า แม้ประเทศไทยจะมีภาพลักษณ์ว่าเป็นประเทศที่เปิดกว้างและยอมรับกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ แต่แท้จริงแล้วกลุ่มบุคคลเหล่านี้ยังไม่ได้ยอมรับการยอมรับที่แท้จริงในสังคมไทย โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นทางการ ส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้รับสิทธิพื้นฐานและโอกาสต่าง ๆ รวมถึงการไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม ทำให้ไม่สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยังคงเผชิญกับการตีตราและการกีดกันในหลายรูปแบบ ขาดโอกาสการเข้าถึงการทำงาน ขาดการรองรับทางกฎหมายสำหรับอัตลักษณ์ข้ามเพศ ถูกคุกคามและความรุนแรงทางเพศในสถานศึกษา และที่ทำงาน รวมไปถึงการขาดความมั่นคงในอาชีพและการเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคมที่จำกัด และในแง่ของกฎหมาย บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศยังไม่สามารถเปลี่ยนเพศสภาพของตนในเอกสารแสดงตัวตนและสถานะทางกฎหมายได้ ถึงแม้ว่าพวกเขาจะได้รับการแปลงเพศแล้วก็ตาม ปัญหาดังกล่าวข้างต้นอาจนำไปสู่การกระทำผิด เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจที่เป็นประเด็นหลัก โดยกลุ่มคนเหล่านี้อาจตกเป็นเหยื่อหรือเป็นอาชญากรเนื่องจากความกดดันทางสังคมประกอบด้วย

2.4.2 พัฒนาการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิกับความหลากหลายทางเพศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พ.ศ.2550 มีเจตนารมณ์ที่ชัดเจนในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากมาตรา 30 ที่ระบุไว้ว่า “บุคคลย่อมเสมอภาคกัน

กฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่น กำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้” แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศยังคงไม่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว จวบจนปัจจุบันที่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับล่าสุด พ.ศ. 2560 แม้จะมีความพยายามเรียกร้องในกระบวนการการร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อปี พ.ศ.2558 ที่มีนายบวรศักดิ์ อุวรรณโณ เป็นคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ และองค์กรเครือข่ายความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย มากกว่า 12 องค์กร เช่น กลุ่มเกย์การเมือง องค์กรบางกอกเรนโบว์ สมาคมฟ้าสีรุ้งแห่งประเทศไทย มูลนิธิอัญจารี กลุ่มบ้านสีม่วง โดยเรียกร้องให้มีการเพิ่มเติมว่า “ชาย หญิง และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ” ไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงอย่างเสมอภาค โดยไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งความต่าง เพื่อการเคารพความหลากหลายของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ และเพื่อการจัดหามาตรการเสริมพิเศษสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่เสี่ยงต่อการถูกเลือกปฏิบัติ และมีศักยภาพในการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานน้อยกว่าประชาชนหญิงชายทั่วไป แม้การเรียกร้องดังกล่าวนั้นจะไม่เป็นผล แต่ระหว่างการเรียกร้องนั้น ด้วยกระแสของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศที่มีการเปลี่ยนแปลง และได้รับการยอมรับมากขึ้นในหลายๆ ประเทศ ส่งผลให้ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ.2558 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2558 กฎหมายฉบับนี้มีเพียงแต่จะส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและชายเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศด้วย โดยมีจุดประสงค์เพื่อกำหนดมาตรการป้องกันและคุ้มครองการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ การกีดกัน การแบ่งแยก หรือการจำกัดสิทธิทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยปราศจากความชอบธรรม เพราะเหตุที่บุคคลนั้นเป็นเพศชายหรือเพศหญิง หรือมีการแสดงออกที่แตกต่างจากเพศกำเนิด อีกทั้งสาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้คือการบัญญัติว่า “การกำหนดนโยบาย กฎระเบียบ ประกาศ มาตรการ โครงการ หรือวิธีปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน หรือบุคคลใด ในลักษณะที่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ระหว่างเพศจะกระทำมิได้” ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการยอมรับสิทธิของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ อีกทั้งยังถือเป็นนิมิตหมายอันดีที่ประเทศไทยได้เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างเป็นรูปธรรม แม้จะเป็นก้าวเล็กๆก็ตาม สอดคล้องกับกรมราชทัณฑ์ที่ได้มีแนวคิดจัดทำโครงการจัดตั้งแดนข้ามเพศขึ้น (Prison Unit to House Transgender Inmates) ในปี พ.ศ.2559 โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการศึกษาแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศที่เหมาะสมและเป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการบริหารจัดการของเรือนจำในการควบคุมผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทาง

เพศ และเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตแก่ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศให้ได้รับการจัดสวัสดิการพื้นฐานที่จำเป็น รวมทั้งการดูแลสุขภาพพื้นฐานทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งในระยะแรกได้มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายเฉพาะผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศที่อยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานในเขตกรุงเทพมหานคร แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าโครงการดังกล่าวนี้ได้ยกเลิกไป เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากข้อจำกัดเรื่องสถานที่ และข้อจำกัดทางด้านกฎหมาย แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นว่ากรมราชทัณฑ์ได้ตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของคนกลุ่มนี้ เป็นการยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติ อีกทั้งยังเป็นการเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และมีแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศที่เป็นรูปธรรม

2.5 การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำในประเทศไทย

งานราชทัณฑ์เป็นงานในการจัดการหรือปฏิบัติต่อคนที่กระทำผิด เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นในสังคม สังคมจะต้องมีการจัดการต่อบุคคลที่ละเมิดต่อกฎเกณฑ์ทางสังคม แต่การที่สังคมจะจัดการหรือปฏิบัติต่อคนที่กระทำผิดนั้น ขึ้นอยู่กับแนวคิดอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ที่อธิบายถึงปัญหาอาชญากรรม สาเหตุของการกระทำผิด การป้องกันแก้ไข รวมถึงการปฏิบัติต่อนักโทษ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละยุคสมัย โดยหลักทัณฑวิทยาจะเน้นไปที่การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด โดยพิจารณาจากสาเหตุของการกระทำผิดตามหลักอาชญาวิทยาเป็นสำคัญ ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ยึดถือหลักเกณฑ์การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามกฎหมายราชทัณฑ์และข้อกำหนดชั้นต่ำขององค์กรสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด และข้อเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อป้องกันสังคมให้ปลอดภัย โดยการป้องกันผู้ต้องขังไว้ตามคำพิพากษาของศาลมิให้หลบหนี ด้วยการให้การดูแลตามหลักมนุษยธรรมและอบรมแก้ไขผู้ต้องขังให้กลับสู่สังคม เพื่อไม่ให้เกิดการกระทำผิดซ้ำอีก การใช้เรือนจำจึงเป็นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ที่ได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมาทดแทนการลงโทษต่อเนื้อต่อตัว เช่นการเฆี่ยนตี การทรมาน การใช้เรือนจำในยุคแรกๆเป็นไปตามแนวคิดอาชญาวิทยาแบบดั้งเดิม (Classic School) ที่เน้นการลงโทษแบบแก้แค้นทดแทน และข่มขู่ขัง แต่ต่อมาภายหลังแนวคิดอาชญาวิทยาก็ได้มีกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่าหลักทัณฑวิทยาจะพิจารณาตามแนวคิดอาชญาวิทยาเป็นสำคัญ จึงเป็นเหตุให้รูปแบบการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้นมีการเปลี่ยนแปลงตาม การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในยุคต่อมาจึงเน้นที่การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด กิจกรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน จาก การเน้นการควบคุมอย่างเคร่งครัดก็นำมาสู่การจัดกิจกรรมในเชิงแก้ไข เช่น การให้การศึกษา การฝึกอาชีพ การจัดสวัสดิการต่าง ๆ ดังนั้นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังจึงถือเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญมากต่อการบริหารจัดการเรือนจำและทัณฑสถาน (พรชัย ชันดี, 2558)

สำหรับในประเทศไทยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำและทัณฑสถาน ด้วยวิธีควบคุมเพื่อการลงโทษและควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี เป็นภารกิจประการแรก การแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับสังคมทั่วไปได้ภายหลังพ้นโทษ เป็นภารกิจหลักประการที่ 2 ซึ่งเป็นไปตามแผนทิศทางของกรมราชทัณฑ์ ที่ได้กำหนดเป้าหมายหลักไว้ด้วยกัน 2 ประการ คือ

- 1) ผู้ต้องขังได้รับการปฏิบัติในระหว่างถูกควบคุมอย่างถูกต้อง ตามหลักอาชญาวิทยา หลักทัณฑวิทยา และมีสภาพความเป็นอยู่ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและข้อเสนอในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับองค์กรสหประชาชาติ
- 2) ผู้ต้องขังได้รับการแก้ไขปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤตินิสัย ให้เป็นบุคคลที่สังคมพึงปรารถนา และสามารถเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศ

ซึ่งการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำ จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการรับตัว การฝึกอบรมและแก้ไขฟื้นฟู การเตรียมการปลดปล่อย และการดูแลหลังการปลดปล่อย โดยแต่ละขั้นตอนจะมีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน ดังนี้ (ฐิตยา เพชรขมิ้น, 2558)

ขั้นตอนที่ 1 : การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังถือเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นที่เรือนจำหรือทัณฑสถานทุกแห่งต้องดำเนินการอย่างจริงจัง เพราะจะช่วยให้การบริหารงานในด้านต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น และสามารถให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังแต่ละคนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม แต่เนื่องจากการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นกระบวนการที่สำคัญที่จะปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล โดยการศึกษาวิเคราะห์ถึงประวัติ ภูมิหลัง สภาพบุคลิกลักษณะ และสภาพทั่วไปของผู้ต้องขัง รวมทั้งประวัติการกระทำผิดและสาเหตุแห่งการทำความผิด เพื่อให้สามารถกำหนดการบำบัด รักษา อบรม แก้ไขและฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขังได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตามสภาพของผู้ต้องขังแต่ละคน (Individual Treatment) เพื่อจะเป็นประโยชน์ในการควบคุมเพื่อป้องกันการถ่ายทอดลักษณะนิสัยอาชญากรให้แก่กัน อีกทั้ง เพื่อที่จะได้ช่วยเหลือให้ผู้ต้องขังได้รับโปรแกรมที่เหมาะสมในการพัฒนาพฤตินิสัย และช่วยเหลือผู้ต้องขังเหล่านั้นให้สามารถกลับตนและคืนสู่สังคมได้อีกครั้ง ผู้ต้องขังที่เข้ามาใหม่ทุกคนจะต้องผ่านกระบวนการจำแนก ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการจะแยกผู้ต้องขังให้ได้รับโปรแกรมและการดูแลที่เหมาะสม โดยการจำแนกผู้ต้องขัง มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือเพื่อประโยชน์ในการควบคุมผู้ต้องขัง และเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้านการอบรมแก้ไข และพัฒนาพฤตินิสัย

เรือนจำหรือทัณฑสถานแต่ละแห่งจะมีแดนแรกรับหรือสถานที่แรกรับ สำหรับแยกผู้ต้องขัง เข้าใหม่โดยเฉพาะ เพื่อให้การอบรมปฐมนิเทศเรื่องระเบียบวินัยของเรือนจำ/ทัณฑสถาน และเพื่อ จำแนกลักษณะของผู้ต้องขังก่อนส่งตัวไปรับการปฏิบัติร่วมกับผู้ต้องขังอื่น ๆ เจ้าหน้าที่ของเรือนจำจะ ดำเนินการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง โดยจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในไม่เกิน 4 สัปดาห์ จากนั้นจึงนำเสนอคณะกรรมการพิจารณากำหนดแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามความเหมาะสมของ แต่ละคน

การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังต้องดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการ เริ่มแต่วาระ แรกที่ได้รับตัวเข้าสู่เรือนจำจนกระทั่งพ้นโทษหรือได้รับการปล่อยตัวออกจากเรือนจำ โดยการ ประสานความร่วมมือของเจ้าหน้าที่เรือนจำทุกฝ่ายตามขั้นตอนและวิธีการ ซึ่งประกอบไปด้วยกัน 6 ขั้นตอน คือ

- 1) การศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของผู้ต้องขัง
- 2) การวางแผนปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามความเหมาะสมแต่ละบุคคล
- 3) การนำแผนดังกล่าวไปปฏิบัติ
- 4) การติดตามผลการแสดงลักษณะผู้ต้องขัง
- 5) การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังซ้ำ
- 6) การวางแผนหรือโครงการปล่อยตัวนักโทษดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 2 : การแบ่งชั้นผู้ต้องขัง/ประเภทผู้ต้องขัง

กรมราชทัณฑ์ไทย มีการจัดชั้นของนักโทษเด็ดขาด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องขัง มีความเคร่งครัดในระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวมมากยิ่งขึ้น โดยการให้ ผลประโยชน์ตอบแทนหลักหันตามชั้น ซึ่งพิจารณาจากความก้าวหน้าในการฝึกอบรมและฝึกวิชาชีพ ตลอดจนความประพฤติในระหว่างที่อยู่ภายในเรือนจำ การแบ่งชั้นของผู้ต้องขังจึงมีประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อตัวผู้ต้องขัง เริ่มตั้งแต่เมื่อคดีของพวกเขาถึงที่สุดจนกระทั่งพ้นโทษ เพราะชั้นจะเป็นตัวกำหนด เกี่ยวกับสิทธิและประโยชน์ เช่น การได้รับพระราชทานอภัยโทษ การลดวันต้องโทษจำคุก การได้รับ แต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงาน การออกไปทำงานนอกเรือนจำ การให้ความสะดวกขณะอยู่ใน เรือนจำและการพักการลงโทษ เป็นต้น

ชั้นของนักโทษเด็ดขาดจะแบ่งออกเป็น 6 ชั้น ดังนี้ 1.ชั้นเยี่ยม 2.ชั้นดีมาก 3.ชั้นดี 4.ชั้น กลาง 5.ชั้นเลว 6.ชั้นเลวมาก (ปัจจุบันเมื่อ 30 เมษายน 2561 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม พร้อมด้วยผู้ทรงคุณวุฒิได้ร่วมประชุมพิจารณาร่างกฎกระทรวง ออกตามความในพระราชบัญญัติ

ราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 ให้มีการปรับชื่อเรียกระดับชั้นนักโทษเด็ดขาดจากชั้นเลว ให้เปลี่ยนเป็น “ชั้นต้องปรับปรุง” และ ชั้นเลวมาก ให้เปลี่ยนเป็น “ชั้นต้องปรับปรุงมาก” เพื่อไม่ให้เป็นการตอกย้ำการกระทำของผู้ต้องขัง)

การเลื่อนชั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) การเลื่อนชั้นปกติ โดยจะมีการพิจารณาปีละ 2 ครั้ง คือทุกสิ้นเดือนมิถุนายน และเดือนธันวาคม ตามหลักเกณฑ์ที่กรมราชทัณฑ์กำหนด
- 2) การเลื่อนชั้นกรณีมีเหตุพิเศษ คือ การเลื่อนชั้นให้นักโทษที่ประกอบคุณงามความดีให้แก่ทางราชการดีเด่นเป็นพิเศษ เช่น เข้าต่อสู้ขัดขวางป้องกันการแหกหักเรือนจำ ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่พนักงาน หรือผู้อื่นขณะตกอยู่ในภาวะอันตราย หรือเสี่ยงอันตรายเข้าทำการป้องกันจับกุมผู้ต้องขังที่ก่อจลาจล หรือก่อเหตุร้ายขึ้นในเรือนจำ หรือเหตุอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

การลดชั้น เมื่อผู้ต้องขังกระทำความผิดในเรือนจำ จะถูกทำโทษโดยการลดชั้น โดยอาจลดได้มากกว่า 1 ชั้น ขึ้นอยู่กับความร้ายแรงในการกระทำความผิด เช่น เมื่อผู้ต้องขังหลบหนีเมื่อนำตัวกลับมาได้ จะถูกลดชั้นให้เป็น “ชั้นต้องปรับปรุงมาก” ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเดิมจะอยู่ในชั้นใด

ขั้นตอนที่ 3 : การอบรมและฝึกวิชาชีพ/การทำงานของผู้ต้องขัง

เรือนจำหรือทัณฑสถานให้ความสำคัญกับการอบรมและฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขัง เพราะถือเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังได้ ทำให้ผู้ต้องขังมีความรู้ในการประกอบอาชีพ เพื่อที่จะได้ไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก โดยในแต่ละเรือนจำจะเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาอบรมทักษะวิชาชีพทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยจัดหาวิทยากรทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เข้ามาสอนผู้ต้องขังในวิชาชีพที่ตลาดปัจจุบันต้องการจนเกิดความชำนาญ หรือสอนเพื่อให้สามารถออกไปประกอบอาชีพด้วยตนเองได้ เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า เสริมสวย ทำอาหาร ทำขนม ฝ้าบาติก ดอกไม้ประดิษฐ์ ถักแห-อวน จักสานหวาย งานช่างไม้ ช่างปูน ช่างไฟฟ้า เป็นต้น อีกทั้งกรมราชทัณฑ์ยังได้ประชาสัมพันธ์เผยแพร่การรับจ้างแรงงานผู้ต้องขังให้สังคมภายนอกได้รับทราบ ซึ่งผู้ประกอบการจะได้ทราบว่าเรือนจำ มีแรงงานรับจ้างผู้ต้องขังที่มีศักยภาพในการรับงาน ดังนั้นนโยบายด้านการทำงานและการใช้แรงงานผู้ต้องขัง จึงเป็นการสนับสนุน ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังให้มีความรู้ความชำนาญ ฝึกความเพียร ให้มีความมานะอดทน รักในการทำงาน ส่งผลต่อด้านจิตใจให้รู้สึกว่าคุณค่า อีกทั้งรายได้ส่วนหนึ่งจะแบ่งปันเป็นรางวัลปันผลให้ผู้ต้องขังไว้ใช้จ่ายระหว่างต้องโทษ นอกจากนี้เป็นการส่งเสริมการมีงานทำของผู้ต้องขังในระหว่าง

ที่ถูกต้องโทษแล้ว ยังเป็นการเตรียมความพร้อมในการทำงานของผู้ต้องขังก่อนกลับคืนสู่สังคมภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 : การอบรมและการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง

กรมราชทัณฑ์ มีนโยบายในการแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขัง เพื่อปรับเปลี่ยนสภาพร่างกายและจิตใจ ให้มีความพร้อมก่อนที่จะกลับไปใช้ชีวิตร่วมกับสังคมภายนอกอย่างปกติสุข โดยนำกระบวนการศึกษามาใช้เป็นแนวทางการสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน ได้รับการศึกษาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ให้ผู้ต้องขังสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพ สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ภายหลังพ้นโทษ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ สำนักบริหารงานการศึกษาของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงศึกษาธิการ ให้การสนับสนุนงบประมาณด้านครูผู้สอนให้กับเจ้าหน้าที่ในเรือนจำและทัณฑสถาน อุปกรณ์การเรียนการสอน การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาสายอาชีพ ตลอดจนการติดตั้งชุดอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียม ด้านวิชาชีพพระยะสันต์ได้รับความร่วมมือจากสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และในระดับอุดมศึกษาได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ซึ่งกรมราชทัณฑ์ได้นำกระบวนการทางการศึกษามาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน ดังนี้

1) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจัดการศึกษาตั้งแต่ผู้ไม่รู้หนังสือ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้ต้องขังที่จะเข้ารับบริการต้องผ่านกระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เพื่อให้ทราบข้อมูลรายละเอียดของผู้ต้องขังแต่ละรายในพื้นฐานด้านการศึกษาอาชีพเดิม เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการศึกษาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายทุกคน การจัดการศึกษาดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งที่เรือนจำและทัณฑสถาน ต้องดำเนินการสนองนโยบายรัฐบาลในการพัฒนาคนในประเทศ

2) การศึกษาวิชาชีพ ส่งเสริมการจัดการศึกษาวิชาชีพ ดำเนินการจัดสาขาวิชาชีพพระยะสันต์ ตั้งแต่ 30-300 ชั่วโมง ที่เป็นความต้องการของตลาดแรงงานและสถานประกอบการ โดยติดต่อประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้ามาช่วยสนับสนุนการจัดการศึกษาให้ผู้ต้องขัง ปีละประมาณ 10-12 สาขา และมีการขยายโอกาสให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นในระดับ ปวช. และปวส.

3) การศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาต่อที่สูงขึ้นในระดับอุดมศึกษา (มศธ.) สมัครงเรียนได้ 2 หลักสูตรคือ ระดับปริญญาตรี ผู้ต้องขังจะต้องจ่ายค่าเล่าเรียนต่อภาคเรียน 1,500 บาทต่อคน และโครงการศึกษาต่อเนื่องเพื่อศึกษาค้นคว้าตนเอง โดยใช้ระบบการเรียนการสอนทางไกลจากสื่อการสอนในการจัดกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ จากการจัดมุม

มสธ. ภายในเรือนจำและทัณฑสถาน เพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาหาความรู้จากตำราแบบเรียนและจากสื่อต่าง ๆ

4) การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดการศึกษาที่หลากหลายรูปแบบในการเลือกเข้ารับบริการต่าง ๆ ให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาด้วยตนเอง ได้มีความรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงวิทยาการต่าง ๆ โดยจัดให้มีห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ สารต่าง ๆ จัดบริการข่าวสารข้อมูล โดยจัดบอร์ดประจำและเคลื่อนที่ เสียงตามสาย ห้องสมุดกลาง ห้องสมุดเคลื่อนที่ การให้ข้อมูลความรู้ โดยใช้สื่อวีดิทัศน์ โดยให้เรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศได้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และใช้ตำราเอกสารให้เกิดประโยชน์สูงสุด

5) การพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ โดยนำกิจกรรมการฝึกอบรม ลูกเสือสามัญ ลูกเสือชาวบ้าน ยุวกาชาดนอกโรงเรียน เพื่อให้ทุกคนมีความยึดมั่นต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวม สร้างค่านิยม และเจตคติที่ดี

ขั้นตอนที่ 5: การจัดสวัสดิการให้ผู้ต้องขัง

เป็นสิทธิที่ผู้ต้องขังทุกคนจะได้รับ กรมราชทัณฑ์ได้จัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขังให้มีความพร้อมเพื่อจะฟื้นฟูพฤติกรรมเสียให้แก่ผู้ต้องขัง โดยได้ดำเนินการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขัง ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) จัดอาคารสถานที่ เช่น เรือนนอน สถานพยาบาล บริการน้ำดื่ม น้ำใช้ที่สะอาดเพียงพอ และ ถูกหลักอนามัย
- 2) จัดเตรียมเครื่องนุ่งห่ม เสื้อ กางเกง อย่างน้อยปีละ ผืน 1 ชุด ผ้าห่มปีละ 2
- 3) จัดอาหารให้รับประทาน มีต่อวัน ซึ่งมีคุณค่าทางโภชนาการและเพียงพอต่อร่างกาย 3
- 4) จัดแพทย์คอยดูแลพยาบาลเพื่อบำบัดรักษาผู้ป่วย หากกรณีเจ็บป่วยรุนแรง จะส่งออกไปรับการรักษาภายนอกเรือนจำ
- 5) จัดให้กิจกรรมเล่นกีฬาและการบันเทิงต่าง ๆ เช่น ดนตรีไทย ดนตรีสากล
- 6) จัดห้องสมุดให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาความรู้ต่าง ๆ
- 7) จัดให้มีร้านสงเคราะห์ภายในเรือนจำ เครื่องอุปโภคบริโภคในราคาที่ไม่แพงกว่าภายนอก
- 8) แบ่งปันการเงินรางวัลปันผลจากการฝึกวิชาชีพ
- 9) จัดให้มีการเยี่ยมจากบุคคลภายนอก

นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินโครงการปรับปรุงสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง ภายใต้โครงการพัฒนาสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำ (มาตรฐาน 5 ด้าน) โดยโครงการดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการปรับปรุงสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง ตั้งแต่เรื่องการกินอยู่ หลับนอน การรักษาพยาบาล และสวัสดิการต่าง ๆ ให้เป็นไปตาม

มาตรฐานสากล โดยเน้นไปที่เรือนจำหรือทัณฑสถาน โรงเรียน อาหาร สถานพยาบาล การจำกัดขยะ และสิ่งปฏิกูล เพื่อให้เกิดผลดีต่อสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขัง รวมไปถึงสุขภาพโดยรวม ซึ่งจะส่งผลต่อการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามภารกิจ นโยบาย และการบริหารงานของเรือนจำต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 : การสงเคราะห์หลังปล่อย (After Care Service)

นอกเหนือจากการจัดสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือผู้ต้องขังในเรือนจำ/ทัณฑสถานแล้ว กรมราชทัณฑ์ยังเล็งเห็นผลของการที่ผู้ต้องขังถูกจองจำในเรือนจำหรือทัณฑสถานเป็นเวลานาน หลายคนขาดการติดต่อกับญาติพี่น้องและอาจกลายเป็นคนไร้ญาติในที่สุด อีกทั้งการที่ถูกจำกัดเสรีภาพในร่างกายหรือจิตใจ ทำให้ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ต้องสูญเสียลักษณะทางธรรมชาติหลายประการ และมักจะมีประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น การสังสรรค์ การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ปัญหาการประกอบอาชีพ เกิดความกังวลใจ สูญเสียความเชื่อมั่นในตัวเองเพราะขาดการยอมรับจากคนรอบข้าง รวมทั้งประสบปัญหาด้านที่พักอาศัย ไม่มีที่พักพิงเมื่อได้รับการปล่อยตัวให้เป็นอิสระ ปัญหาเหล่านี้หากขาดการแนะนำให้ความช่วยเหลือแล้ว ผู้ต้องขังที่พ้นโทษเหล่านั้นก็อาจวนกลับไปกระทำความผิดได้อีก ในการนี้กรมราชทัณฑ์จึงมีการดำเนินการให้ความช่วยเหลือหลังพ้นโทษ โดยดำเนินการร่วมกับกรมคุมประพฤติ และมูลนิธิต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การให้ความช่วยเหลือในการจัดหาทุนเพื่อประกอบอาชีพ โดยได้ประสานสำนักคุมประพฤติ และมูลนิธิพิบูลสงเคราะห์ ให้ทุนเพื่อนำไปประกอบอาชีพแก่ผู้พ้นโทษที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โยให้ผ่อนชำระคืนโดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย โดยมีเจ้าหน้าที่ยังคงติดตามผลการให้ความช่วยเหลือ หากมีปัญหาอุปสรรคในการประกอบอาชีพ
- 2) การสงเคราะห์ค่าพาหนะและเบี้ยเลี้ยงระหว่างเดินทางกลับภูมิลำเนา โดยทางเรือนจำจะเป็นผู้ประสานสำนักงานคุมประพฤติ และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่อยู่ในพื้นที่เพื่อขอรับเงินช่วยเหลือดังกล่าว ให้กับผู้ต้องขังที่พ้นโทษ
- 3) การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ในกรณีที่ผู้ต้องขังมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เมื่อพ้นโทษและไม่มีผู้อุปการะ เรือนจำหรือทัณฑสถานสามารถช่วยยื่นคำร้องขอรับการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพจากหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบให้ได้
- 4) การสงเคราะห์ทุนการศึกษาบุตรผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์มีการดำเนินงานประสานความร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรเอกชน ในการให้เข้าช่วยเหลือผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ อยู่เสมอ โยได้เล็งเห็นความสำคัญของบุตรผู้ต้องขังที่ต้องขาดเสาหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว ต้องอาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง จึงได้ร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการจัดหาทุนการศึกษาให้บุตรผู้ต้องขังเป็นประจำทุกปี ปีละ 30-40 ทุน

- 5) การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง โดยกรมราชทัณฑ์ได้มีนโยบายให้เรือนจำหรือทัณฑสถาน พิจารณาแนวทางการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังขึ้น ตามความเหมาะสมของเรือนจำและทัณฑสถานแต่ละแห่ง เพื่อบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนให้แก่ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ

นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ มีมูลนิธิในความอุปถัมภ์ชื่อว่า “มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์” ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2499 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์ผู้พ้นโทษให้มีอาชีพและที่อยู่อาศัย อีกทั้งมูลนิธิดังกล่าวนี้ ได้จัดตั้ง บ้านกึ่งวิถี โดยใช้ชื่อว่า “บ้านสวัสดิ” เพื่อเป็นศูนย์ให้การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในระยะแรกๆภายหลังจากได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำหรือทัณฑสถาน

ขั้นตอนที่ 7 : การแพทย์และการรักษาพยาบาล

ในเรือนจำและทัณฑสถานทุกแห่งจะมีสถานพยาบาลสำหรับรักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นให้แก่ผู้ต้องขัง กรณีที่ผู้ต้องขังมีอาการเจ็บป่วย สามารถแจ้งต่อเจ้าหน้าที่เพื่อขออนุญาตไปรับการตรวจรักษาโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ หากการเจ็บป่วยเกินขีดความสามารถของสถานพยาบาลทางเรือนจำหรือทัณฑสถานจะส่งไปรักษาต่อยังสถานพยาบาลภายนอกเรือนจำ สำหรับรายที่เจ็บป่วยและรักษาตัวอยู่ภายนอกมาก่อน และต้องเข้ารับการรักษาระยะยาว หากจะนำยาเข้ามาใช้ในเรือนจำจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบก่อน กรมราชทัณฑ์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการให้ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง ได้มีการดำเนินการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพให้แก่เจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังเป็นประจำ เพื่อเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจในการป้องกันโรคต่าง ๆ และให้เน้นความสำคัญในการดูแลตัวเอง ทั้งนี้ในแต่ละเรือนจำและทัณฑสถาน จะมีการจ้างแพทย์ให้เข้ามาตรวจรักษาผู้ต้องขังอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีการดูแลเอาใจใส่ในสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง

ขั้นตอนที่ 8 : การติดต่อกับโลกภายนอก (การเยี่ยมประเภทต่าง ๆ การติดต่อทางจดหมาย โทรศัพท์)

กรมราชทัณฑ์อนุญาตให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยม หรือติดต่อกับบุคคลภายนอกได้หลายทางด้วยกัน ได้แก่

- 1) การเยี่ยมที่เรือนจำ พ่อแม่ พี่น้อง สามี ภรรยา บุตร ธิดา เจ้าหน้าที่ungskุล สถานทูตหรือเพื่อนฝูง สามารถเยี่ยมได้ตามวัน เวลา ที่เรือนจำกำหนด เว้นแต่อยู่ในระหว่างถูกลงโทษ

- 2) การพบทนายความ เฉพาะการพบเกี่ยวกับเรื่องคดี โดยทั่วไปจะพบได้ทุกวัน ยกเว้น วันหยุดราชการ
- 3) การติดต่อทางจดหมาย ผู้ต้องขังสามารถเขียนจดหมายเพื่อติดต่อกับญาติพี่น้องได้ โดยเจ้าหน้าที่จะต้องตรวจสอบจดหมายก่อนทั้งรับและส่ง เพื่อป้องกันการชุกซ่อนสิ่งผิดกฎหมายไว้ในจดหมาย ตลอดจนข้อความที่ไม่เหมาะสม สำหรับผู้ต้องขังที่เขียนหนังสือไม่ได้ หรือไม่มีอุปกรณ์ในการเขียน อาจแจ้งเจ้าหน้าที่เพื่อให้การช่วยเหลือ
- 4) ในเรือนจำที่อนุญาตให้ผู้ต้องขังรับพัสดุภัณฑ์ เจ้าหน้าที่จะตรวจสอบและเปิดหีบห่อต่อหน้าผู้ต้องขัง พร้อมทั้งตรวจค้นสิ่งของอย่าละเอียด หากปรากฏว่าพัสดุภัณฑ์ดังกล่าวมีสิ่งของต้องห้ามอาจถือว่าผู้ต้องขังและผู้มีส่วนรู้เห็นจะต้องรับผิดชอบตามกฎหมาย
- 5) ในกรณีที่มีการเยี่ยมญาติใกล้ชิด ผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดีและมีคุณสมบัติตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนด จะได้รับการเยี่ยมแบบใกล้ชิด แบบถึงเนื้อถึงตัวตามที่เรือนจำจัดไว้ และสามารถรับประทานอาหารร่วมกับญาติได้ ทั้งนี้เรือนจำจะประกาศแจ้งให้ทราบ เพื่อให้ญาติจองเยี่ยม
- 6) การเยี่ยมผู้ต้องขังป่วยหนัก ญาติอาจขอเข้ามาเยี่ยมถึงภายในตัวเรือนจำได้ ทั้งนี้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้
- 7) เรือนจำบางแห่งมีการให้บริการเยี่ยมทางโทรศัพท์ หรือให้บริการเยี่ยมทางไกล ผ่านทางจอภาพ โดยผู้ต้องขังต้องปฏิบัติตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนด

ขั้นตอนที่ 9 : การรับเรื่องราวร้องทุกข์

ในกรณีที่ผู้ต้องขังได้รับความเดือดร้อน ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับความเป็นอยู่ทั่วไปในเรือนจำ ผู้ต้องขังสามารถแจ้งเรื่องราวนั้นด้วยวาจาต่อเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ โดยการร้องทุกข์ด้วยวาจา เจ้าหน้าที่จะเป็นผู้บันทึกคำร้องเอง นอกจากนี้ผู้ต้องขังสามารถเขียนจดหมายร้องทุกข์ พร้อมทั้งต้องลงลายมือชื่อให้ผู้บัญชาการเรือนจำรับทราบ และผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะขอปิดข้อความที่ร้องทุกข์โดยให้เขียนหน้าซองว่า “ลับ” ทั้งนี้ กรมราชทัณฑ์กำหนดให้ในเรือนจำทุกแห่งต้องมีตู้รับเรื่องราวร้องทุกข์

2.5.1 สถานการณ์การของผู้ต้องขังกะเทยในปัจจุบัน

“กะเทย” เป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางในระบบยุติธรรมทางอาญา และในเรือนจำเป็นอย่างยิ่ง นอกเหนือไปจากกลุ่มผู้สูงอายุ เด็ก และผู้พิการ หากแต่ปัจจุบัน การศึกษาเกี่ยวกับความต้องการและการตระหนักถึงความสำคัญของคนกลุ่มดังกล่าวยังมีจำนวนน้อย ในขณะที่ข้อมูลเกี่ยวกับการกีดกัน การแบ่งแยก การเลือกปฏิบัติ และการล่วงละเมิดที่คนกลุ่มนี้ต้องเผชิญในระบบยุติธรรมทางอาญากลับ

เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั่วโลก ในหลายประเทศความสัมพันธ์ของเพศเดียวกัน ถือเป็นอาชญากรรมภายใต้กฎหมายว่าด้วยความผิดทางเพศ อย่างไรก็ตามสำหรับประเทศที่ไม่ได้จัดว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นความผิดตามกฎหมาย มิใช่ว่าจะไม่เกิดปัญหา อคติและการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มกะเทยยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ต่อเนื่อง เฉกเช่นเดียวกับในระบบยุติธรรมทางอาญา ความรู้สึกเชิงอคติต่อกะเทยนั้น มีผลทำให้องค์กรที่บังคับใช้กฎหมายมองว่าคนกลุ่มนี้มีความน่าเชื่อถือน้อย หรือไม่ได้รับมาตรฐานด้านการคุ้มครองในระดับเดียวกับบุคคลทั่วไป ในเรือนจำกลุ่มบุคคลดังกล่าวถูกกีดกัน ได้รับการดูแลเหยียดหยาม และมีการล่วงละเมิดทางเพศ ความรุนแรงต่อบุคคลที่ต้องความผิดในพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ถูกมองว่าเป็นเรื่องที่ชอบธรรม

กลไกด้านสิทธิมนุษยชนสากลกำหนดให้รัฐคุ้มครองผู้ต้องขังทุกคนภายใต้การดูแลเอาใจใส่ที่ดี รวมถึงการให้ความช่วยเหลือ แก้อาชีพฟื้นฟูเพื่อให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้ แต่สำหรับผู้ต้องขังกะเทย ความเปราะบางของกลุ่มคนเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการในกระบวนการยุติธรรม การกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการและอัตลักษณ์ทางเพศ รวมถึงการทบทวนแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่กะเทย ปัญหาและอุปสรรคถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยสร้างความมั่นใจว่ากลุ่มคนเหล่านี้จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม ได้รับความคุ้มครอง รวมถึงได้รับการแก้ไขฟื้นฟูตามโปรแกรมที่เหมาะสม ทำให้ไม่เกิดการกระทำผิดซ้ำหรือตกเป็นเหยื่ออีก ซึ่งปัญหาและอุปสรรคที่พบจากการทบทวนวรรณกรรมประกอบด้วย (UNODC, 2009)

การเข้าถึงความยุติธรรม

กะเทยส่วนมากมักจะมีอุปสรรคในการเข้าถึงความยุติธรรม ตั้งแต่ขั้นตอนแรกในระบบยุติธรรมทางอาญา เมื่อกะเทยถูกจับเพราะถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด หรือการตกเป็นเหยื่อเองนั้น หลายครั้งที่พวกเขามักจะได้รับการปฏิบัติที่ทำให้รู้สึกเสมือนเป็นเหยื่อเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจเกิดจากการถูกล่วงละเมิดด้วยวาจา และทางกาย และหากผู้ถูกกล่าวหาต้องการร้องเรียนเรื่องวิธีที่เจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายปฏิบัติต่อตน การร้องเรียนนั้นก็อาจไม่ได้รับความสนใจ หรืออาจจะต้องเผชิญกับการตอบโต้ ซึ่งจะทำให้พวกเขารู้สึกท้อใจในการแสวงหาความยุติธรรม ดังนั้นการได้รับคำปรึกษาทางกฎหมายที่เหมาะสม รวมถึงการเข้าถึงทนายถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากปัจจุบันผู้กระทำผิดกะเทยยังคงเผชิญกับปัญหาในการเลือกปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ อันเนื่องมาจากอคติที่ฝังรากลึกในสังคมไทย อย่างไรก็ตามความจำเป็นหลักและสำคัญที่สุดของผู้ต้องขังกะเทยคือ การคุ้มครองจากการล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งโดยทั่วไปเกิดจากนักโทษคนอื่น

ในเรือนจำหลายแห่งมีความเชื่อว่า คนรักเพศเดียวกันเป็นนักล่า เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องวงละเมิดทางเพศหรือการข่มขืน ซึ่งเป็นความเชื่อที่ผิด เนื่องจากว่าผู้ต้องขังกะเทยมักตกเป็นเหยื่อมากกว่าจะเป็นผู้ก่อเหตุ สถานการณ์ในเรือนจำ เป็นเรื่องปกติที่ผู้ต้องขังที่เป็นชายแท้ หมายถึงผู้ที่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายด้วยกันก่อนถูกจำคุก จะมีเพศสัมพันธ์กับเพศเดียวกันเอง โดยผู้นั้นจะถูกตราหน้าว่าเป็นคนรักเพศเดียวกันทันทีหลังจากนั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผู้ต้องขังชายเหล่านั้นยังคงมองว่าตนเองมีความสนใจต่อเพศตรงข้าม แต่เหยื่อซึ่งเป็นกะเทยสามารถแทนเพศตรงข้าม หรือแทนความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามได้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้แท้จริงแล้วไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศเพียงอย่างเดียว หากยังรวมถึงการยอมจำนนจากการถูกบังคับของบุคคลที่ผู้ทำร้ายมองว่าอ่อนแอกว่าหลายครั้งเป็นไปเพื่อพิสูจน์และเสริมสร้างตำแหน่งตามลำดับชั้นของเพศชายในวัฒนธรรมกลุ่มย่อยภายในเรือนจำ เหยื่ออาจมีชื่อเรียกเป็นผู้หญิง ซึ่งนักโทษคนอื่น ๆ หรือเจ้าหน้าที่เรือนจำก็อาจเรียกเหยื่อด้วยชื่อนั้นเช่นเดียวกัน พวกเขาถูกบังคับให้สวมบทบาทที่ต้องเชื่อฟัง ต้องทำความสะอาดหรือทำงานจิปาละให้กับผู้ทำร้าย มีผู้ต้องขังกะเทยจำนวนมากที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงในเรือนจำ งานศึกษาหนึ่งในสหรัฐอเมริกาพบว่าร้อยละ 41 ของผู้ต้องขังกะเทยถูกทำร้ายในเรือนจำ ในขณะที่ชายแท้อยู่ที่ร้อยละ 9 บางครั้งเจ้าหน้าที่เรือนจำก็มีส่วนในการช่วยอำนวยความสะดวกเพื่อแลกกับสินบน มีรายงานหลายฉบับ ที่รายงานเกี่ยวกับการกระทำความรุนแรงของพัศดีต่อผู้ต้องขังกะเทย การปล่อยปะละเลยจนนำมาสู่เหตุให้นักโทษทั่วไปก่อเหตุข่มขืนผู้ต้องขังกะเทย นอกจากนี้ยังมีรายงานเกี่ยวกับเครือข่ายการค้าประเวณีในเรือนจำ ซึ่งผู้ต้องขังกะเทยซึ่งรวมถึงผู้ต้องขังที่ได้แปลงเพศแล้วถูกบังคับให้เข้าร่วม หนทางเดียวในการเอาตัวรอดของผู้ต้องขังกะเทย คือ การอยู่ในความคุ้มครองของ “สามี” ที่เป็นผู้ต้องขังด้วยกันที่มีอำนาจหรือลำดับชั้นมากพอที่จะสามารถกีดกันผู้ต้องขังคนอื่นไม่ได้มายุ่งเกี่ยวได้ ซึ่งผู้ต้องขังที่กะเทยคนดังกล่าว มีสภาพเสมือนเป็นทาสของผู้ต้องขังที่ให้ความคุ้มครองตน โดยการสนองความต้องการทางเพศ และดูแลความต้องการของอีกฝ่ายทุกอย่าง ในบางกรณี ผู้ต้องขังที่ให้การคุ้มครองอาจให้เหยื่อหรือคนของตนขายบริการให้แก่ผู้ต้องขังคนอื่น ซึ่งถือเป็นการตอกย้ำความทุกข์ทรมานของเหยื่อในฐานะโสเภณีที่ถูกบังคับผู้ต้องขังที่เป็นเหยื่อของการข่มขืนถูกมองและตราหน้าว่าเป็น คนรักเพศเดียวกัน พร้อมกับถูกกีดจากทั้งเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังคนอื่นให้เป็นกลุ่มที่อยู่ต่ำสุดในลำดับชั้นของเรือนจำ ในบางประเทศ คนกลุ่มนี้เป็นที่สังเกตได้จากป้ายหรือสัญลักษณ์พิเศษที่ใส่ไว้ในแฟ้มประวัติ ประวัติทางการแพทย์ บนเสื้อผ้า โต๊ะกินข้าว ห้องขัง และป้ายชื่อนักโทษ พวกเขาจะถูกขังไว้ในเรือนนอนที่แยกออกไป และรับประทานอาหารที่โต๊ะที่แยกไว้ในห้องกินข้าว พวกเขาถูกใช้ทำงานจิปาละในเรือนจำ ทั้งจากเจ้าหน้าที่เรือนจำและนักโทษคนอื่น และยังเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของการกระทำความรุนแรงทางเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องขังที่แปลงเพศแล้ว ต้องเผชิญกับปัญหาการค้นตัวที่เกิดขึ้นบ่อย และมักจะเป็นสิ่งนำไปสู่ความรุนแรงในการใช้กำลังและทางเพศต่อไป

กระบวนการร้องเรียน

การร้องเรียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการล่วงละเมิดทางเพศและการข่มขืนโดยทั่วไปไม่ได้รับการตอบสนอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าการร้องทุกขนั้นมาจากผู้ต้องขังกะเทย เจ้าหน้าที่มักอ้างว่าการกระทำดังกล่าวเป็นไปอย่างสมัครใจ นอกจากนี้ ผู้ต้องขังกะเทยมีความรู้สึกกลัวที่จะร้องเรียนเนื่องมาจากความกลัวสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมา บ่อยครั้งเป็นผลจากการชู้โดยตรงจากผู้ทำร้ายหากมีการรายงานเกิดขึ้น เมื่อมีการตอบสนองต่อการร้องเรียนดังกล่าว เช่น มีการแยกผู้ต้องขังออกจากผู้ทำร้ายหรือผู้ทำร้ายถูกลงโทษ ความละเอียดจากการถูกข่มขืนยังคงติดตัวผู้ต้องขังที่เป็นเหยื่อ และเรื่องดังกล่าวก็กระจายไปในเรือนจำอย่างรวดเร็ว เหยื่อจึงมีความเสี่ยงที่จะถูกกระทำให้เป็นเหยื่อต่อไป นอกเสียจากกว่าเขาหรือเธอจะได้รับการคุ้มครองที่เพียงพอและสม่ำเสมอ

การดูแลด้านสุขภาพ

ผู้ต้องขังกะเทยมีแนวโน้มที่จะเป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รวมทั้งติดเชื้อ HIV/AIDS ปัญหาที่เกิดจากการใช้ยาเสพติด และปัญหาสุขภาพอื่น ๆ จากการใช้ชีวิตที่มีพฤติกรรมเสี่ยงอันเนื่องมาจากอคติต่อเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศ และมักถูกครอบครัวยกเว้น ไม่สามารถหางานทำได้เนื่องด้วยปัจจัยด้านเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศ พวกเขาจึงมีแนวโน้มที่จะออกมาใช้ชีวิตเพียงลำพังเข้าสู่การค้าประเวณีเพื่อประทังชีวิตและใช้สารเสพติดเพื่อบรรเทาสถานการณ์ที่ตนประสบอยู่ โดยมีความเสี่ยงที่จะเป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และติดเชื้อ HIV/AIDS ซึ่งเป็นผลจากการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ได้ป้องกันและการฉีดสารเสพติดเข้าเส้นเลือด การข่มขืนในเรือนจำยังเป็นสาเหตุของการแพร่เชื้อ HIV/AIDS อย่างรวดเร็ว เมื่อผู้ต้องขังกะเทยมีแนวโน้มที่จะตกเป็นเหยื่อการข่มขืนมากที่สุด พวกเขาจึงมีความเสี่ยงในระดับสูงที่จะรับเชื้อ HIV/AIDS ในเรือนจำ

สำหรับการรักษาพยาบาลด้านอื่น ๆ บ่อยครั้งที่ผู้ต้องขังที่มีภาวะขัดแย้งกับเพศสภาพ (gender dysphoria) ถูกปฏิเสธการรักษาพยาบาล เช่น การรักษาด้วยฮอร์โมน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มต้องพึ่งการสนับสนุนทางจิตวิทยาและการดูแลสุขภาพจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าพวกเขาเหล่านั้นถูกกระทำคามรุนแรงทางเพศ ไม่ว่าจะก่อนการจำคุกหรือระหว่างจำคุก และแม้ว่าพวกเขาจะไม่ถูกกระทำคามรุนแรงทางเพศ แต่ความคิดเชิงแบ่งแยก อคติ และการถูกเหยียดหยามที่ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศมักจะประสบในเรือนจำ ทำให้พวกเขาต้องพึ่งพาโปรแกรมทางจิตวิทยาเพื่อรักษาภาวะอันตรายทางจิตใจที่เป็นผลจากการกระทำดังกล่าว ผู้ต้องขังกะเทยที่เคยเป็นเหยื่อจากการข่มขืนอาจมีความเสี่ยงที่จะทำร้ายตัวเองหรือฆ่าตัวตาย เป็นเหตุให้ต้องได้รับการดูแลหรือความเอาใจใส่เป็นพิเศษ

การจัดการ ที่พัก และโปรแกรมสำหรับนักโทษ

ผู้ต้องขังกะเทยมีสภาพความเป็นอยู่ที่แย่กว่าผู้ต้องขังทั่วไป เนื่องจากไม่มีสถานที่ที่เหมาะสม และเพียงพอ อาจถูกขังในเรือนนอนร่วมกับผู้ต้องขังที่มีประวัติใช้ความรุนแรง รวมถึงเคยมีประวัติในการกระทำความรุนแรงทางเพศ มีรายงานเรื่องความรุนแรงทางเพศที่ผู้ต้องขังกะเทย ถูกกระทำจากผู้ต้องขังคนอื่นเป็นจำนวนมาก ซึ่งการกระทำดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากการขาดความเอาใจใส่ดูแลด้านการจัดพื้นที่ให้แก่บุคคลเหล่านี้ และบางครั้งก็เป็นผลจากการปล่อยผู้ต้องขังกะเทย ไว้กับผู้ต้องขังที่มีความเสี่ยงอย่างตั้งใจ มีรายงานว่าพวกเขาเหล่านั้นหันไปใช้ชีวิตที่ไม่ปฏิบัติตามกฎของเรือนจำอยู่เป็นประจำ เพื่อที่จะได้ถูกแยกขังเป็นระยะเวลายาวนานเพื่อต้องการหลบหนีจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศ ในเรือนนอนหรือห้องขัง ประเด็นดังกล่าวนี้ ถือเป็นสิ่งย้ำเตือนถึงความต้องการการคุ้มครองของผู้ต้องขังกะเทยว่าเป็นสิ่งสำคัญเร่งด่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องขังที่ได้รับการแปลงเพศแล้ว นอกจากนี้ ผู้ต้องขังกะเทยอาจถูกกีดกันในการเข้าถึงหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่าง หรือพวกเขาเหล่านั้นไม่อยากเข้าไปมีส่วนร่วมเนื่องจากความเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่อความรุนแรงได้

สายสัมพันธ์กับครอบครัว

ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากมีสายสัมพันธ์กับครอบครัวในระดับต่ำ เนื่องจากขาดการยอมรับจากครอบครัว จึงทำให้เกิดความรู้สึกโดดเดี่ยวและแปลกแยกในเรือนจำที่เลวร้ายมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางจิตใจ สุขภาพทางร่างกาย รวมถึงสุขภาพทางสังคม ทั้งยังมีแนวโน้มที่จะส่งผลการแก้ไขฟื้นฟูเพื่อให้พร้อมกลับสู่สังคมต่อไป

การเตรียมพร้อมสำหรับการปล่อยตัวและการสนับสนุนหลังการปล่อยตัว

ผู้ต้องขังกะเทย มีความต้องการพิเศษในการเตรียมพร้อมสำหรับการปล่อยตัวและการสนับสนุนในช่วงเวลาหลังการปล่อยตัวอันเนื่องมาจากการขาดการติดต่อกับครอบครัว ประสบการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อจิตใจในเรือนจำที่อาจเกิดขึ้น และการขาดกลไกสนับสนุนที่เพียงพอสำหรับกลุ่มบุคคลดังกล่าวในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีประวัติอาชญากรรม อีกทั้ง การหาที่อยู่อาศัยและการจัดหางานอาจเป็นเรื่องยากเป็นพิเศษสำหรับอดีตผู้ต้องขังกะเทย ซึ่งเป็นผลมาจากอคติจากสังคมร่วมกับกฎหมายในบางประเทศที่สร้างข้อจำกัดให้แก่บุคคลทุกคนที่มีประวัติอาชญากรรม

แม้ว่าจะยังไม่มีกฎหมายหรือบทบัญญัติเฉพาะที่สามารถนำมาใช้กับผู้ต้องขังกะเทย แต่ในกฎหมายที่เป็นหลักสากล ไม่ว่าจะเป็นปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง อนุสัญญาขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี ข้อกำหนดขั้นต่ำของ

องค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และหลักการคุ้มครองบุคคลในเรื่องการควบคุมตัว และจงจำ กำหนดให้มีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทุกคนโดยไม่มีการแบ่งแยกและการเลือกปฏิบัติ

เมื่อปี 2549 คณะกรรมการนิติศาสตร์สากลและมาตรฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศได้พัฒนาหลักการทางกฎหมายสากลด้านการใช้กฎหมายระหว่างประเทศกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่มีพื้นฐานจากเพศวินิธีและอัตลักษณ์ทางเพศ ในนามของการรวมตัวกันระหว่างองค์การด้านสิทธิมนุษยชน เพื่อสร้างความกระจ่างและความสอดคล้องให้แก่ภาระหน้าที่ด้านสิทธิมนุษยชนของรัฐได้ดียิ่งขึ้น หลังจากการประชุมคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญที่จัดขึ้น ณ เมืองยอกยาคารตา ประเทศอินโดนีเซีย ระหว่างวันที่ 6-9 พ.ย.2549 ผู้เชี่ยวชาญจาก 25 ประเทศได้เห็นชอบกับหลักการยอกยาคารตาว่าด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในด้านที่เกี่ยวข้องกับเพศวินิธีและอัตลักษณ์ทางเพศ โดยมีหลักการสำคัญที่ว่า “มนุษย์เกิดมาโดยอิสระและเสมอภาคในศักดิ์ศรีและสิทธิต่าง ๆ บรรดาสิทธิมนุษยชนทั้งหมดล้วนมีความเป็นสากล มีความยึดโยงซึ่งกันและกัน ไม่สามารถแบ่งแยกจากกันได้ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน “วิถีทางเพศ” และ “อัตลักษณ์ทางเพศ” เป็นส่วนสำคัญของศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคล และจะต้องไม่เป็นเหตุของการเลือกปฏิบัติหรือการกระทำทารุณกรรม” โดยมีหลักการข้อที่ 9 ที่ได้กำหนดสิทธิในการปฏิบัติในลักษณะความเป็นมนุษย์ระหว่างควบคุมตัว ที่มีความสำคัญยิ่งในการยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยระบุว่ารัฐจะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้

1) ให้หลักประกันว่าในการกักขังควบคุมตัว จะหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการลดทอนคุณค่าของบุคคลให้น้อยลงไปเพราะวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลผู้นั้น หรือไม่ทำให้บุคคลนั้นเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง การปฏิบัติอย่างโหดร้ายหรือทรมาณทางร่างกาย จิตใจหรือทางเพศ

2) จัดสรรบริการและการให้คำปรึกษาทางการแพทย์ที่เหมาะสมต่อความจำเป็นของผู้ถูกควบคุมตัว โดยรวมทั้งประเด็นด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ การเข้าถึงข้อมูลและการรับยาต้านเชื้อเอชไอวีและโรคเอดส์ และการเข้าถึงการรักษาด้วยฮอร์โมนหรืออื่น ๆ รวมทั้งการแปลงเพศหากต้องการ

3) ให้นักโทษมีส่วนร่วมตัดสินใจในเรื่องสถานที่คุมขังที่เหมาะสมกับวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศของตน ให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้

4) มีมาตรการคุ้มครองนักโทษที่เสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อความรุนแรง หรือการทำร้ายจากสาเหตุวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศของผู้นั้น หรือการแสดงออกในด้านดังกล่าว และหากเป็นไปได้ ต้องมีให้มาตรการคุ้มครองดังกล่าวเป็นการจำกัดสิทธิเพิ่มมากขึ้นไปกว่านักโทษอื่นทั่วไป

เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกปฏิบัติ การดูถูกเหยียดหยาม และการถูกล่วงละเมิดหรือกระทำความรุนแรงทางเพศของผู้ต้องขังกะเทยภายในเรือนจำ กรมราชทัณฑ์จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ที่จะสามารถให้การดูแลคุ้มครองแก่บุคคลเหล่านี้ รวมถึงการปฏิบัติด้วยความเหมาะสม อีกทั้งนโยบายหรือยุทธศาสตร์ดังกล่าวต้องมีส่วนช่วยในการส่งเสริมให้ผู้ต้องขังกะเทยให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแนวทางการบริหารจัดการรูปแบบใหม่ต้องทำทลายวัฒนธรรมเดิมของเรือนจำ จะไม่มีการผ่อนปรนใด ๆ ต่อการเลือกปฏิบัติบนพื้นฐานแห่งเพศสภาพหรืออัตลักษณ์ทางเพศ และควรให้ความสำคัญกับสิทธิการรักษาความลับของผู้ต้องขัง รวมถึงการผนวกการปฏิบัติในกรณีเกิดเหตุร้ายหรือการกระทำความรุนแรงทางเพศภายในเรือนจำไว้อย่างชัดเจนเพื่อยึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติ นอกจากนี้แล้วควรมีการปรึกษาร่วมกับตัวแทนของกลุ่มและองค์กรผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการคุ้มครองและการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังกะเทยร่วมกัน พร้อมทั้งพัฒนามาตรฐานที่สามารถวัดได้ เพื่อประเมินและวัดผลของยุทธศาสตร์และการปฏิบัติดังกล่าว

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ

2.6.1 ความหมายของสุขภาวะ

สุขภาวะ (Health) เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาเยอรมัน มีความหมาย คือ ความปลอดภัย ความไม่มีโรคหรือทั้งปลอดภัยและไม่มีโรค มีผู้ให้คำนิยามสุขภาวะไว้มากมาย องค์กรอนามัยโลกได้กำหนดความหมายของคำว่าสุขภาพครอบคลุม 3 มิติสำคัญได้แก่ ร่างกาย จิตใจและสังคม โดยกำหนดคำนิยามไว้ในธรรมนูญขององค์การอนามัยโลก ในส่วนของคำปรารภว่า “สุขภาพ” หมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจสังคม และมีได้หมายความเพียงการปราศจากโรคและความพิการเท่านั้น ต่อมาได้มีการพิจารณามิติที่ 4 ของสุขภาพ นั่นก็คือ “spiritual dimension” หรือ “มิติทางวิญญาณ” ซึ่งได้มีการเสนอให้ปรับปรุงคำจำกัดความของสุขภาพในธรรมนูญขององค์การอนามัยโลก เนื่องจากความตระหนักของประเทศสมาชิกองค์การอนามัยโลก ที่ว่า “ไม่ว่าความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้าเพียงใด ก็ไม่ถือว่าความเจริญนั้นเป็นความเจริญที่แท้จริง หากมีการดูแลเพียงร่างกายเท่านั้น” ซึ่งมีนัยสำคัญว่า การดูแลร่างกายต้องดูแลทั้งร่างกายและวิญญาณ ดังนั้นคำจำกัดความใหม่ของคำว่า “สุขภาพ” จึงหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์อย่างมีพลวัตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และวิญญาณ ซึ่งมีได้หมายความเพียงการปราศจากโรคและความพิการเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าความหมายของสุขภาวะมีความเป็นพลวัต สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยได้ (วิชัย โสควิวัฒน์, 2552)

นอกจากนี้แล้วยังมีนักวิชาการด้านสุขภาพ ได้ให้คำนิยามของสุขภาวะไว้อย่างหลากหลาย Donettelle and Davis (1998) ได้ขยายแนวคิดสุขภาวะจากนิยามขององค์การอนามัยโลก เป็น 6 มิติ และสามารถแบ่ง เป็นองค์ประกอบย่อยในแต่ละมิติ ดังนี้

1) สุขภาวะทางด้านร่างกาย ประกอบด้วย ลักษณะและขนาดรูปร่างของร่างกาย ประสาทสัมผัสทางกาย ความไวต่อการเจ็บป่วยและความผิดปกติ การทำหน้าที่ของร่างกาย สมรรถนะกำลังกาย และความสามารถในการฟื้นตัวจากการเจ็บป่วย

2) สุขภาวะทางด้านสังคม ประกอบด้วย การมีความพึงพอใจในการมีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล คือ การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความสามารถในการปรับตัวกับสถานการณ์ทางสังคมและพฤติกรรมประจำวัน

3) สุขภาวะทางด้านจิตใจ ประกอบด้วย ความสามารถในการเรียนรู้ เจริญเติบโตจากประสบการณ์ ความสามารถในการใช้สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจ

4) สุขภาวะทางด้านอารมณ์ ประกอบด้วย การควบคุมการแสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสม ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง มั่นใจในตนเอง ความไว้วางใจ ความรัก

5) สุขภาวะทางด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ความรู้สึกชื่นชมต่อสิ่งแวดล้อมภายนอกและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

6) สุขภาวะด้านจิตวิญญาณ ประกอบด้วย ความเชื่อที่มีลักษณะพิเศษเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา มีความรู้สึกเป็นหน่วยเดียวกับสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยเดียวกับผู้อื่นอย่างเป็นธรรมชาติ และเป็นแนวทางของความรู้สึกที่มีความหมาย หรือมีคุณค่าในชีวิต อาจรวมถึงความเข้าใจและการแสดงออกถึงการมีเป้าหมายในชีวิต การดำรงชีวิตด้วยการประกอบด้วยความรัก ความสนุกสนาน ความพอใจ การดูแลและการให้เกียรติ

บัตเลอร์ (2001) ได้กล่าวว่า สุขภาวะเป็นภาวะที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยประกอบด้วยกัน 5 ด้านคือ

1) สุขภาวะทางด้านร่างกาย คือ การปราศจากโรคและความพิการ ร่างกายมีการทำหน้าที่ทางด้านกายภาพ สรีรวิทยาและชีวเคมีผสมผสานกันได้อย่างเพียงพอ รวมถึงขนาดของร่างกาย รูปร่าง การรับความรู้สึก ความเสี่ยงต่อการเกิดโรค ความผิดปกติและความสามารถในการฟื้นจากความเจ็บป่วย นอกจากนี้บุคคลยังสามารถประพฤติปฏิบัติในการเพิ่มระดับสุขภาวะทางด้านร่างกายได้ โดยการออกกำลังกาย การควบคุมน้ำหนัก การรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์และเพียงพอ เลี่ยงพฤติกรรมที่ส่งผลเสียต่อสุขภาพ เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มแอลกอฮอล์

2) สุขภาวะทางด้านอารมณ์ คือ ความสามารถในการแสดงออกถึงความรู้สึกได้อย่างเหมาะสม การรับความรัก ความรู้สึกประสบความสำเร็จ การมีเป้าหมายในชีวิตและมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ การที่บุคคลจะมีสุขภาวะทางด้านอารมณ์นั้น จะต้องมีความเข้าใจตนเอง รู้วิธีเผชิญปัญหา มีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งเร้าหรือความเครียดในชีวิต มีความสนุกสนานกับกิจกรรม ซึ่งจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง เกิดการยอมรับตนเอง สามารถควบคุมตนเองได้

3) สุขภาวะทางด้านสังคม คือ ความสามารถในการทำจามบทบาทความคาดหวังในฐานะสมาชิกของกลุ่มหรือสถาบัน รวมถึงการทำหน้าที่ตามบทบาทของบุตร เพื่อน นักเรียน ครู เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน ด้วยความยินดี โดยปราศจากความเสียหายต่อบุคคลอื่น เป็นการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการรักษาความใกล้ชิดสนิทสนม การอดทนอดกลั้น ความพึงพอใจ การแสดงออกถึงการให้เกียรติ ความเป็นเจ้าของสังคม และสามารถสนับสนุนช่วยเหลือครอบครัว และชุมชนทำหน้าที่ตามความคาดหวัง เป็นการทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบซึ่งจะมีผลต่อประชาชนและสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลในการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ความรัก ความใกล้ชิดสนิทสนม ความปลอดภัย ความเป็นมิตร และความร่วมมือร่วมใจ เป็นการรวมตัวของบุคคลในสังคม เพื่อทำกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อบุคคลอื่น

4) สุขภาวะทางด้านจิตใจ เป็นกระบวนการที่แสดงออกถึงความมีเหตุผล การวิเคราะห์ การประเมินผล ความอยากรู้อยากเห็น ความซื่อสัตย์สุจริต ความตื่นตัว ความสร้างสรรค์และความจำรวมทั้ง ความสามารถในการคิดและการตัดสินใจ ความพยายามต่อสู้ดิ้นรนที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ประสบการณ์การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น มีความสดชื่นสดใสเมื่ออยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ความสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ความไว้วางใจในความรู้สึกและอารมณ์ของตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์และทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตย

5) สุขภาวะทางด้านจิตวิญญาณ ถือเป็นส่วนที่เป็นศูนย์รวมของทุกมิติ ประกอบด้วยการมีเป้าหมายและมีชีวิตที่มีความหมาย ซึ่งเป็นส่วนกระตุ้นให้บุคคลประสบความสำเร็จในชีวิต การมีจริยธรรมในการดำรงชีวิตซึ่งจะทำให้ไม่เป็นคนที่เห็นแก่ตัว รวมถึงการมีความเชื่อและความศรัทธาในเหตุผล

ในส่วนของประเทศไทยได้มีการเคลื่อนไหวในเรื่องของสุขภาพอย่างกว้างขวาง และได้บัญญัติความหมายของคำว่าสุขภาพไว้ในมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2551 กำหนดให้ “สุขภาพ” คือ “ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสติปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล” อีกทั้งต่อมา มีการนำความหมายของสุขภาพมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพในปี พ.ศ.2552-2554 ว่า “คนไทยมีสุขภาพดีครบใน 4 มิติ ได้แก่ กาย จิต สังคม และปัญญา”

ประเทศ รัสเซีย (2543) กล่าวว่า แนวคิดที่สอดคล้องกับนิยามสุขภาวะขององค์การอนามัยโลก ในบริบทของคนไทยที่มีลักษณะเป็นอุดมการณ์เน้นการส่งเสริมสุขภาพ รวมทั้งการป้องกันการเจ็บป่วย ประกอบด้วยกัน 4 มิติ คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม และสุขภาวะทางจิตวิญญาณ อธิบายได้ดังนี้

1) สุขภาวะทางกาย หมายถึง การมีร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง คล่องแคล่ว มีกำลัง ไม่เป็นโรค ไม่พิการ มีเศรษฐกิจหรือปัจจัยที่จำเป็นพอเพียง ไม่มีอุบัติเหตุอันตราย มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ

2) สุขภาวะทางจิต หมายถึง การมีจิตใจที่เป็นสุข รื่นเริง ไม่ติดขัด มีความเมตตา สัมผัสได้ถึง ความงามของสรรพสิ่ง มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา รวมถึงการไม่มีความเห็นแก่ตัว

3) สุขภาวะทางสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันด้วยดี มีครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคม มีความยุติธรรม มีความเสมอภาค ภารดรภาพ สันติภาพ มีความเป็นประชาสังคมรวมถึง ระบบบริการที่ดี

4) สุขภาวะทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความสุขที่เกิดขึ้นเมื่อทำความดีหรือจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีคุณค่าสูงขึ้น ความสุขทางจิตวิญญาณ เป็นความสุขที่ปะปนอยู่กับความเห็นแก่ตัว แต่เป็นสุขภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์หลุดพ้นจากความมีตัวตน จึงมีอิสรภาพ มีความผ่อนคลาย เบาสบาย มีความปิติยินดี ซึ่งสุขภาวะทางจิตวิญญาณนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากจะส่งผลต่อสุขภาวะทางกาย จิตและสังคม

2.6.2 สถานการณ์ด้านสุขภาวะของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ

จากรายงานแนวทางการให้บริการสุขภาพที่ครอบคลุมแก่บุคคลและชุมชนข้ามเพศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญต่อการดำเนินการด้านสุขภาพรวมถึงสิทธิมนุษยชนของบุคคลข้ามเพศในภูมิภาค ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างองค์กรระหว่างประเทศหลายองค์กร เพื่อตอบสนองนโยบายต่อความต้องการของบุคคลข้ามเพศในด้านการแพทย์และสาธารณสุข ระบุว่าจำนวนผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศที่แท้จริงในระดับโลก ระดับภูมิภาค หรือในระดับชาตินั้นระบุได้ยาก การประมาณการณ์ส่วนใหญ่มาจากจำนวนผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศที่ไปใช้บริการคลินิกเฉพาะทางที่มีบริการสุขภาพ แต่ไม่ได้นับรวมถึงผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์ และมีการประมาณการณ์ว่าร้อยละ 0.3 ของประชากรทั้งหมดในทวีปเอเชียและภาคพื้นแปซิฟิกอาจเป็นผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งได้คำนวณจากข้อมูลประชากรของสหประชาชาติปี 2010 ว่าอาจจะมีจำนวนผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ 9.0 - 9.5 ล้านคนในภูมิภาค นอกจากนี้ยังมีรายงานว่า ในทวีปเอเชียและภาคพื้นแปซิฟิก ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน ซึ่งรวมถึงสิทธิด้านสุขภาพ เป็นผลจากการกีดกันทางสังคมตั้งแต่อดีตและคงยังส่งผลกระทบต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็ใน

เรื่องของการจ้างงานและสิทธิในการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ขาดการเข้าถึงการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน รวมทั้งบริการที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและรักษา HIV อีกทั้งยังเผชิญกับความรุนแรงและการเลือกปฏิบัติอย่างมากมาย รวมถึงการถูกทำให้มีความผิดในฐานะอาชญากร ภายใต้กฎหมายที่ห้ามแต่งกายข้ามเพศ การขายบริการทางเพศ แต่ในทางกลับกันผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในภูมิภาคนี้ได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายที่จำกัด เป็นเหตุให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศประสบกับภาวะความเครียดสูง และเรื้อรังซึ่งมีความสัมพันธ์กับการถูกกีดกันทางสังคม ความเครียดที่ว่านี้รวมถึงสุขภาพทางอารมณ์สุขภาพจิตที่อยู่ในระดับต่ำกว่าบุคคลกลุ่มอื่น สภาวะทางอารมณ์ที่ขึ้นๆ ลงๆ และสุขภาพจิตที่เสื่อมโทรม ส่งผลให้เกิดโรคซึมเศร้า ความวิตกกังวล ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของความคิดตลอดจนพฤติกรรมที่นำมาสู่การฆ่าตัวตาย นอกจากนี้การตีตราทางสังคมยังเป็นปัจจัยที่จำกัดการเข้าถึงบริการสุขภาพจิตที่มีความละเอียดอ่อน

ประเด็นเรื่องความรุนแรงด้วยเหตุแห่งเพศภาวะก็เป็นอีกประเด็นที่ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศกำลังเผชิญอยู่ ซึ่งรวมไปถึง “ผู้ต้องขังกะเทย” มีผู้ให้คำนิยามของความรุนแรงด้วยเหตุแห่งเพศภาวะ คือ ความรุนแรงซึ่งกระทำต่อบุคคลอื่นเนื่องมาจากเพศทางชีววิทยา อัตลักษณ์ทางเพศสภาวะ หรือลักษณะความเป็นชายหรือหญิง ของบุคคลนั้น ความรุนแรงด้วยเหตุแห่งเพศภาวะรวมถึงการละเมิดทั้งทางกาย ทางเพศและทางจิตวิทยา การข่มขู่คุกคาม การบังคับขู่เข็ญ การลิดรอนสิทธิเสรีภาพโดยพลการและการกีดกันทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในบริบทสาธารณะหรือส่วนตัวก็ตาม ซึ่งถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและส่งผลต่อปัญหาด้านสาธารณสุขอย่างรุนแรง และจากประเด็นดังกล่าวคณะกรรมการด้านสิทธิมนุษยชนขององค์กรสหประชาชาติมีความกังวลต่อผู้ต้องขัง ที่มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่อยู่ในชนชั้นที่ต่ำที่สุดในเรือนจำ มีความเสี่ยงสูงต่อการถูกทำร้ายและการล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งการคุมขังผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศต้องไม่ทำลายความสามารถของพวกเขาในการใช้ชีวิตอยู่ตามเพศภาวะของตนเอง จึงมีความจำเป็นในการดูแลสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศตลอดระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำ

อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศมีสิทธิได้รับมาตรฐานอันพึงมีของการมีสุขภาพที่ดีเหมือนกับคนทั่วไป ซึ่งข้อกำหนดเหล่านี้ได้ระบุไว้ในข้อตกลงและสนธิสัญญาระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (CEDAW) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) ซึ่งหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกได้ให้สัตยาบันไว้ รวมไปถึงการส่งเสริมให้มีความเคารพและยึดถือในหลักการของศักดิ์ศรี ความเท่าเทียม การไม่เลือกปฏิบัติ การรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมแต่อย่างไรก็ตามยังมีช่องว่างในการนำมาบังคับใช้ในประเด็นที่ได้

กล่าวถึงอยู่บ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาระหนักถึงความสำคัญของปัญหาในแต่ละประเทศ และเมื่อ ค.ศ.2010 คณะกรรมการของดับเบิลยูแพท หรือ The World Professional Association for Transgender Health (WPATH) ซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ ทั่วโลกที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อศึกษาวิจัย พัฒนาและ แลกเปลี่ยนความรู้เพื่อให้การดูแลสุขภาพของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งรวมไปถึงการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายต่าง ๆ เพื่อกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ นอกจากนี้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศทั่วโลก รวมทั้งในทวีปเอเชียและภาคพื้นแปซิฟิก ได้ออกมาเรียกร้องให้ ความต้องการด้านสุขภาพของพวกเขาไม่ต้องถูกกำหนดให้เป็นการรักษาทางจิต ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพจำนวนมาก ความพยายามดังกล่าวมีชื่อเรียกว่า “การไม่ระบุว่าเป็นความ เจ็บป่วยทางจิต” (de-psychopathologizing) โดยระบุว่า

“การแสดงออกถึงลักษณะทางเพศ รวมถึงอัตลักษณ์ที่ไม่ได้สัมพันธ์กับเพศกำเนิดของบุคคล หนึ่ง ถือเป็นปรากฏการณ์มนุษย์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและพบได้ทั่วไป ซึ่งไม่ควรด่วน ตัดสินว่าเป็นอาการเจ็บป่วยหรือเป็นเรื่องแฉลบ การวินิจฉัยเป็นพยาธิจิตวิทยาพื้นฐานในเรื่องลักษณะ และอัตลักษณ์ทางเพศซึ่งอาจก่อให้เกิดความรำคาญ ทำให้เกิดอคติและการเลือกปฏิบัติ นอกจากนี้ คน ข้ามเพศรวมถึงคนที่มีความตั้งใจเหมือนเพศตรงข้ามตกเป็นเป้าของการถูกทำให้เป็นคนชายขอบและการกีด กันทางสังคมและกฎหมาย และเพิ่มความเสี่ยงต่อสุขภาพทางจิตและสุขภาพทางกาย WPATH จึงได้ กระตุ้นให้รัฐบาลและองค์กรที่เชี่ยวชาญด้านการแพทย์ช่วยทบทวนนโยบายและการปฏิบัติเพื่อขจัด การตีตราต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ”

ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศมีความต้องการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพทั่วไปเหมือนกับคน อื่น ๆ แต่มีอุปสรรคคือ เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการจำนวนมากขาดความคุ้นเคยด้านประสบการณ์ชีวิตของ คนข้ามเพศ หรือภูมิหลังด้านการอบรมและความรู้ในการที่จะสนองตอบต่อความต้องการด้านสุขภาพ โดยทั่วไปของคนข้ามเพศได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแท้จริงแล้วความต้องการด้านสุขภาพของผู้ที่มีความ หลากหลายทางเพศไม่แตกต่างจากคนทั่วไปมากนัก คนข้ามเพศหลายคนถูกปฏิเสธจากบริการด้าน สุขภาพทั่วไป หรือถูกตัดสินด้วยอัตลักษณ์ หรือการแสดงออกทางเพศ ซึ่งรวมถึงการที่คนข้ามเพศถูก แทนที่อย่างไม่เหมาะสมด้วยสรรพนาม “มัน” หญิงข้ามเพศถูกเรียกว่าเป็นผู้ชาย หรือชายข้ามเพศถูก เรียกว่าเป็นผู้หญิง ในหลายๆ พื้นที่ของภูมิภาค คนข้ามเพศไม่ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายจากการ เลือกปฏิบัติ หรือถูกกฎหมายทำให้เป็นอาชญากร โดยทั่วไปแล้ว บันทึกด้านสุขภาพมักจะระบุเพศ กำเนิดของคนข้ามเพศ ทำให้เกิดนำมาสู่การเลือกปฏิบัติจากผู้ให้บริการ ซึ่งรวมถึงการถูกปฏิเสธการ ดูแลหรือการเข้าถึงแผนกหรือคลินิกในโรงพยาบาลที่มีการแบ่งแยกทางเพศชายหญิง นอกจากนี้การ ไปรับบริการสุขภาพของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศอาจเป็นเรื่องยาก หนึ่งในความเสี่ยงต่อการเกิด

สภาวะที่ไม่ดีอาจเกิดจากขั้นตอนการตรวจสุขภาพ การเปิดเผยส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้แก่ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพสามารถก่อให้เกิดความอึดอัดใจ หรือความไม่พอใจในเพศต่อการที่มีร่างกายที่ไม่เข้ากับอัตลักษณ์ทางเพศของตน ปัญหานี้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น หากความเห็นหรือนิยามที่ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพเลือกใช้ไปขัดแย้งกับการรับรู้ตัวตนของคนข้ามเพศ ผลที่ตามมาก็คือ คนข้ามเพศหลายคนหลีกเลี่ยงที่จะเข้ารับบริการทางการแพทย์ หรือทำให้ความต้องการทางสุขภาพเฉพาะด้านของพวกเขาเหล่านี้ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร จากข้อมูลปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ สามารถสรุปได้ว่า ทุกประเทศควรตระหนักและยอมรับกลุ่มคนข้ามเพศ

ในปัจจุบัน การเข้าถึงบริการด้านการดูแลสุขภาพสำหรับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศไม่เพียงแต่เป็นเรื่องยาก แต่ยังเป็นไปไม่ได้ ประเทศต่าง ๆ ควรเริ่มจัดสรรบริการด้านการดูแลสุขภาพสำหรับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่รวมการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายและการมีบทบาทในกลุ่มที่จะรับช่วงต่อไป การระดมพลังของกลุ่มก็ถือเป็นเรื่องจำเป็นต่อการลดการตีตรา และเพิ่มการใช้บริการการดูแลสุขภาพ

สภาวะทางจิตเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญในสิทธิด้านสุขภาพของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ งานศึกษาด้านสุขภาพจิตของคนข้ามเพศในระดับชาติฉบับแรกของออสเตรเลีย ทำการศึกษาประสบการณ์ด้านสุขภาพจิตของคนข้ามเพศและผู้คนที่มีความหลากหลายทางเพศจำนวน 946 คนที่มีอายุ 18 ปีหรือมากกว่า พบว่ามีปัญหาด้านสุขภาพจิตในระดับสูง ร้อยละ 43.7 กำลังมีอาการของโรคซึมเศร้าที่ต้องได้รับการรักษาร้อยละ 25 ตรงกับเกณฑ์การมีอาการซึมเศร้าหลักๆ ที่พบในปัจจุบัน มีแนวโน้มที่ผู้ตอบคำถามเคยได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นโรคซึมเศร้าสูงกว่าประชากรทั่วไปถึงสี่เท่า และมีแนวโน้มที่เคยได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นโรควิตกกังวลมากกว่าประชากรทั่วไปถึง 1.5 เท่า ร้อยละ 20.9 ของผู้ตอบคำถามรายงานว่าเคยมีแนวคิดที่จะฆ่าตัวตาย หรือมีความคิดที่จะทำร้ายตัวเองมากกว่าครึ่งหนึ่งของช่วงสองสัปดาห์ที่ผ่านมาเป็นอย่างต่ำ

สำหรับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศที่กำลังรับฮอร์โมนหรือได้เคยผ่าตัดแปลงเพศมาแล้วจะมีอาการของโรคซึมเศร้าน้อยกว่าผู้ที่ยังไม่ได้รับฮอร์โมนหรือผ่านการผ่าตัด ซึ่งประเด็นเรื่องการให้ฮอร์โมนสำหรับผู้ต้องขังกะเทยกำลังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่มากมายในหลายประเทศ เนื่องมาจากข้อจำกัดทางงบประมาณและความเหมาะสม แรงกดดันทางสุขภาพจิตของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศส่วนมากมีสาเหตุมาจากความต้องการเปลี่ยนแปลงร่างกายให้เข้ากับอัตลักษณ์ทางเพศ แต่เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ การเมือง การแพทย์ ศาสนา วัฒนธรรมซึ่งทำให้เกิดภาวะความเครียด และยิ่งเลวร้ายยิ่งขึ้นเมื่อรวมกับความกลัวที่เกิดจากความคิดที่ว่าคนอื่นจะปฏิเสธความแตกต่างทางกายของตน ความกดดันหรือการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญ

นอกจากนี้อาจเกิดจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการติดเชื้อ HIV และการถูกผลักดันให้เป็นคนชายขอบ การเลือกปฏิบัติ และการตีตรา ดังนั้น จึงควรมีการตรวจคัดกรองเป็นประจำ เพื่อการรักษาที่เหมาะสมและทันเวลา ในกรณีของผู้ต้องขังกะเทย แม้จะเป็นการจำคุกเพียงชั่วคราวก็ต้องไม่บ่อนทำลายสุขภาพโดยทั่วไป ต้องไม่ขัดขวางการรักษาพยาบาลหรือทำให้การรักษาพยาบาลดังกล่าวนั้นต้องล่าช้าออกไป และเป็นที่ทราบกันดีว่าผู้ต้องขังกะเทยเป็นผู้ที่มีความเสี่ยงสูงต่อการติดเชื้อ HIV จึงถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่ต้องมีมาตรการการป้องกันการติดเชื้ออย่างมีประสิทธิภาพ สามารถการเข้าถึงการใช้ถุงยางอนามัย มีสิทธิได้รับคำปรึกษา และการเก็บข้อมูลอย่างเป็นความลับ

2.6.3 การจัดการเชิงสุขภาพสำหรับผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ

ปัจจุบันผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพทั่วโลก แม้แต่ในพื้นที่ที่มีทรัพยากรและโอกาสในการอบรมที่จำกัด ได้นำหลักการพื้นฐานของ WPATH SOC7 ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งหลักการดังกล่าวประกอบด้วย

- 1) การให้เกียรติผู้รับบริการซึ่งมีอัตลักษณ์ทางเพศภาวะไม่ตรงกับเพศกำเนิด
- 2) ให้บริการหรือส่งไปยังผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้มากกว่า เพื่อส่งเสริมการปรับให้ลักษณะทางกายตรงกับอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ และลดความเครียดจากเพศภาวะจากเพศกำเนิด
- 3) ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับความจำเป็นด้านสุขภาพของบุคคลเพศกำกวม บุคคลข้ามเพศ และบุคคลที่มีภาวะขัดแย้งในเพศภาวะกับเพศกำเนิด และศึกษาถึงประโยชน์และความเสี่ยงของการรักษาแต่ละรูปแบบของภาวะขัดแย้งในเพศภาวะกับเพศกำเนิด
- 4) สร้างความเหมาะสมระหว่างแนวทางการรักษากับความจำเป็นของผู้รับบริการอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ผู้รับบริการมีเป้าหมายที่การแสดงออกทางเพศและความต้องการพ้นจากภาวะขัดแย้งในเพศภาวะกับเพศกำเนิด
- 5) ให้ความช่วยเหลือให้เข้าถึงบริการที่เหมาะสม
- 6) ต้องได้รับการยินยอมที่ได้รับการให้ข้อมูลจากผู้รับบริการก่อนที่จะให้บริการ
- 7) เสนอการให้บริการที่ต่อเนื่อง
- 8) เตรียมพร้อมในการสนับสนุนและการสื่อสารเรียกร้องให้แก่ผู้รับบริการ ต่อครอบครัวและชุมชน

แต่อย่างไรก็ตามแนวทางดังกล่าวนี้ถูกออกแบบมาสำหรับประเทศที่มีรายได้สูง เมื่อ พ.ศ. 2552 แพทยสภาแห่งประเทศไทยได้นำ WPATH SOC7 มาใช้กับกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ในระบบการดูแลสุขภาพสาธารณะ (Health policy project ,2015) อย่างไรก็ตามตามที่ได้อ้างไว้แล้วว่า แนวทางดังกล่าวถูกออกแบบมาสำหรับประเทศที่มีรายได้สูง การนำ SOC มาใช้จำเป็นต้องอาศัยการลงทุนจำนวนมากในระยะยาว เพื่อสร้างขีดความสามารถ การฝึกอบรม และการกระตุ้น

ทักษะด้านอาการและการตรวจวินิจฉัยทางแลป รวมทั้งสาธารณสุขโรค และการชดเชยค่าใช้จ่ายในการดูแลที่เกี่ยวข้อง ผลก็คือ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติไม่ได้ปฏิบัติตาม SOC เหล่านี้

2.6.4 การจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขัง “กะเทย”

สำหรับการจัดการเชิงสุขภาพสำหรับผู้ต้องขัง “กะเทย” คนทั่วไปในสังคมไทยมักมองผู้ต้องขังว่าเป็นผู้ร้าย สมควรได้รับการลงโทษอย่างสาสม ไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีหรือได้สิทธิต่าง ๆ จึงไม่ค่อยมีการผลักดันหรือสนับสนุนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ต้องขัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการปรับปรุงคุณภาพชีวิต สุขภาวะของผู้ต้องขังจึงเป็นสิ่งที่ถูกมองข้าม แต่ในความเป็นจริงแล้วการจัดการเชิงสุขภาพของผู้ต้องขังถือเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นคนดี และสามารถลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ ปัญหาการเข้าถึงบริการสุขภาพเกิดขึ้นกับทั้งผู้ต้องขังชายและหญิง รวมไปถึงผู้ต้องขังกะเทย ซึ่งได้รับผลกระทบมากกว่า อันเนื่องมาจากกฎหมาย กฎระเบียบในเรือนจำ และแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในปัจจุบันที่ยังไม่สอดคล้องกับบริบทของผู้ต้องขังกลุ่มนี้

ตามที่ได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2558 ที่ได้มอบหมายให้กระทรวงยุติธรรมเป็นหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบเรื่องของสิทธิผู้ต้องขังและสิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขจากรัฐ โดยจากการประชุมหารือแล้ว มีมติให้กระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้รับผิดชอบดูแลทั้งระบบ ในปัจจุบันระบบการดูแลสุขภาพของผู้ต้องขังได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก 2 แหล่งคือ งบรักษาพยาบาลจากกรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่ามีอยู่อย่างจำกัด ไม่เพียงพอต่อการดูแลผู้ต้องขังทั้งประเทศที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และงบประมาณในระบบประกันสุขภาพ ซึ่งจากการสำรวจการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้ต้องขังในประเทศไทยพบว่า เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับนโยบาย ดังนั้นจึงได้มีการเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อคณะรัฐมนตรีในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย โดยข้อเสนอเชิงนโยบายต่อกรมราชทัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสุขภาพของผู้ต้องขังที่ได้รับมติมีดังนี้

1) กรมราชทัณฑ์ควรออกแบบการเชื่อมต่อฐานข้อมูลของผู้ต้องขังเข้ากับฐานข้อมูลของสำนักงานหลักประกันสุขภาพและสำนักงานหลักประกันสังคม หากมีผู้ต้องขังรายใหม่เข้ามาเมื่อได้หมายเลขประจำตัว 13 หลักแล้ว ให้สามารถเชื่อมต่อข้อมูลไปยังสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และสำนักงานหลักประกันสังคม เพื่อโอนย้ายสิทธิการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขังได้โดยอัตโนมัติ เพื่อลดภาระของเจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์ในการรวบรวมเอกสารเพื่อยื่นต่อสำนักงานหลักประกันสุขภาพและสำนักงานหลักประกันสังคม

2) กรมราชทัณฑ์ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่มีโรงพยาบาลวิชาชีพ ทำหน้าที่ธุรการในการติดต่อประสานงาน และขึ้นทะเบียนสิทธิในการรักษาพยาบาลให้ตรงกับความเป็นจริงและทันสมัยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยอาจจัดอบรมอาสาสมัครผู้ต้องขังให้ทำหน้าที่นี้อย่างเป็นกิจจะลักษณะก็ได้ เพื่อลดภาระของพยาบาลวิชาชีพในงานธุรการ และเพื่อให้พยาบาลมีเวลาในการตรวจผู้ต้องขังมากขึ้น

3) กรมราชทัณฑ์ควรพิจารณาตั้งหน่วยกำลังพิเศษขึ้นมาสำหรับทำหน้าที่ควบคุมผู้ต้องขังไปส่งยังสถานพยาบาล หากเรือนจำใดมีความจำเป็นที่จะต้องส่งผู้ต้องขังจำนวนมากออกไปรับการรักษาพยาบาล แต่มีกำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ ก็ให้ขอกำลังเจ้าหน้าที่หน่วยกำลังพิเศษจากส่วนกลางไปควบคุมดูแลผู้ต้องขังได้ ซึ่งหน่วยกำลังพิเศษนี้ควรมีอำนาจในการควบคุมผู้ต้องขังข้ามเขต สำหรับการเดินทางไปรับการรักษายังโรงพยาบาลในกรุงเทพมหานคร หรือจังหวัดอื่นที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษด้วย

4) กรมราชทัณฑ์โดยเรือนจำแต่ละแห่งควรส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีความรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเอง ด้วยการจัดให้มีหนังสือความรู้เกี่ยวกับการระวังและป้องกันโรคเบื้องต้น และส่งเสริมให้มีการออกกำลังกายภายในเรือนจำเป็นประจำ

5) กองบริการทางการแพทย์ กรมราชทัณฑ์ควรประสานกับกรมสุขภาพจิต เพื่อจัดเจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องสุขภาพจิตเข้ามาดูแลผู้ต้องขังในเรือนจำให้มากขึ้น โดยคำนึงถึงว่าผู้ต้องขังในเรือนจำส่วนใหญ่ตกอยู่ในภาวะเครียดและเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการมีปัญหาด้านสุขภาพจิตมากกว่าคนทั่วไป

2.6.4.1 เรือนจำสุภาพะ ธรรมมหาวิทยาลัย

การบริหารเรือนจำเป็นงานที่สำคัญมากที่กรมราชทัณฑ์แต่ละประเทศให้ความสำคัญ นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ในการควบคุมดูแลผู้ต้องขังไม่ให้หลบหนีแล้ว ต้องมุ่งดูแล ปกป้องคุ้มครอง และพัฒนาชีวิต ตลอดจนการเยียวยาฟื้นฟูผู้ต้องขังซึ่งเป็นไปตามหลักอาชญาวิทยาด้วย และนอกจากการบริหารจัดการเรือนจำในแง่ของทรัพยากรต่าง ๆ แล้ว การบริหารจัดการระบบบริการรักษาและส่งเสริมสุขภาพนั้น ถือเป็นประเด็นที่สำคัญในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปตามนโยบายขององค์การอนามัยโลก (WHO) ที่ให้วงการสาธารณสุขตระหนักถึงความสำคัญ (กฤตยา อาชวนิจกุล และกุลภา วจนสาระ, 2560) ในเรื่องของสุขภาพผู้ต้องขังในเรือนจำ ส่งผลให้ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพะในเรือนจำเป็นวาระแห่งชาติในหลายประเทศ เนื่องจากการจัดการระบบบริการสุขภาพที่ดีในเรือนจำก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้านทั้งสุขภาพที่ดีของผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ และยังส่งผลกระทบต่อสังคมต่อไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามการที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเรือนจำนั้นเป็นเรื่องที่กระทำได้ยาก เนื่องจากอคติและมุมมองที่สังคมมีต่อผู้กระทำผิด ดังนั้นเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการ

ดำเนินการ ปัจจัยที่มีความสำคัญเบื้องต้นคือ บุคลากรภายในเรือนจำ ต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพของผู้ต้องขัง อีกทั้งการบริหารจัดการต้องเป็นไปตามข้อตกลงระหว่างประเทศ ที่ยึดถือในปัจจุบันคือ ข้อกำหนดแมนเดลลา (Mandela Rules)

กฤษฎา อาชวนิจกุล ได้ให้คำจำกัดความของเรือนจำสุขภาพว่าคือ เรือนจำที่มุ่งสร้างเสริมให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพ (well-being) อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน นั่นคือกฎระเบียบในเรือนจำจะต้องไม่เป็นเงื่อนไขที่ผลักไสหรือกีดกันผู้ต้องขังจากการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ตามที่ควรได้รับ ภายใต้การดูแลและบริบทของเรือนจำในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมที่ช่วยเพิ่มพลังสร้างสรรค์ ความรู้และทักษะของผู้ต้องขังด้วย ทั้งนี้ เรือนจำสุขภาพมีองค์ประกอบด้วยกัน 7 ด้าน ได้แก่ 1. เพิ่มความสามารถในการดูแลตนเองของผู้ต้องขัง 2. ลดความเสี่ยงการเป็นโรคที่พบบ่อยในเรือนจำ 3. เพิ่มโอกาสการเข้าถึงการบริการสุขภาพ 4. ผู้ต้องขังมีพลังชีวิต คิดบวก มีกำลังใจ 5. ดำรงชีวิตอยู่ในความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรและเอื้ออาทร 6. สามารถดำรงบทบาทของการเป็นแม่ ลูกหรือสมาชิกในครอบครัว และ 7. มีโอกาสในการสร้างที่ยืนในสังคม นอกจากนี้ยังได้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายไว้ 3 ระดับ ประกอบด้วย

1) ระดับนโยบายของรัฐ ที่ระบุให้รัฐมีความจำเป็นต้องกำหนดให้มีแผนปฏิบัติการ และระยะเวลาที่แน่ชัดในการผลักดันภารกิจบริการสุขภาพของผู้ต้องขังไปสู่ระดับปฏิบัติการในทุกเรือนจำทั่วประเทศ

2) ระดับแนวคิดของการขับเคลื่อนเรือนจำสุขภาพ ภายใต้ 4 แนวคิด คือ

2.1 สุขภาพคือสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกคน รวมถึงผู้ต้องขัง ไม่มีใครอยู่ในสภาวะยกเว้นโดยยึดถือหลักการที่ว่า “ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยต้องทำให้สุขภาพเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนได้รับ และผู้ต้องขังไม่ควรอยู่ในสภาวะยกเว้น หรือถูกกันออกไปจากการได้รับสิทธิขั้นพื้นฐาน ระบบการดูแลและให้บริการสุขภาพผู้ต้องขัง ควรได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทและองค์ประกอบของเรือนจำแต่ละแห่งทั่วประเทศ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมของเรือนจำ อาหาร น้ำดื่ม น้ำใช้ ต้องสะอาด ถูกหลักอนามัย

2.2 แนวคิดชุมชนแห่งความหวัง ซึ่งเป็นแนวทางที่ใช้ในการปรับเปลี่ยนเรือนจำได้อย่างรอบด้าน รวมถึงการขยายความหวังไปยังครอบครัวผู้ต้องขัง ชุมชน และสังคมทั่วไป ด้วย ส่งผลต่อชีวิตหลังพ้นโทษและการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขัง

2.3 แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อมโยงตัวตนไปสู่การทำความเข้าใจ มิติของสังคม เป็นการเพิ่มพลังอำนาจในระดับจิตวิญญาณให้บุคคลมีสติ ภาวนา เห็นความรัก ใช้ความเมตตากรุณา เรียนรู้การปล่อยวาง และการเข้าใจสัจธรรม ทำให้ไม่เกิดความทุกข์

2.4 แนวคิดผนวกรวมสังคม เพื่อป้องกันการกีดกันและการตีตราผู้ต้องขัง ขณะ ต้องโทษและพ้นโทษแล้ว ซึ่งเป็นประโยชน์มากต่อการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขัง

3) ระดับของกิจกรรม เรือนจำต้องส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมที่ช่วยเพิ่มพลัง สร้างสรรค์ เสริมสร้างชีวิต และพลังบวกให้กับผู้ต้องขัง เน้นกิจกรรมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังพร้อม ทั้งให้ความรู้สีกว่า ชีวิตมีความหมายในขณะที่อยู่ในเรือนจำ

2.6.4.2 การจัดการเชิงสุขภาพของผู้ต้องขังกะเทยตามข้อกำหนดแมนเดลา

อย่างไรก็ตามจากคำนิยามของสุขภาพ แสดงให้เห็นว่าการจัดการเชิงสุขภาพของผู้ต้องขังกะเทย ไม่ได้มุ่งเน้นแต่การดูแลสุขภาพกาย สุขภาพจิตของผู้ต้องขังเท่านั้น หากยังต้อง ครอบคลุมไปถึงมิติด้านสังคม และจิตวิญญาณอีกด้วย ปัจจุบันการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในประเทศไทยได้ ยึดถือกฎหมายระหว่างประเทศมาเป็นกรอบในการปฏิบัติ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่ง สหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังฉบับปรับปรุง (ข้อกำหนดแมนเดลา) ซึ่งเป็นการปรับปรุง แก้ไขข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ปี 1955 เพื่อให้เกิดความทันสมัย โดยคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังและยังใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการเรือนจำได้ มีจำนวนทั้งสิ้น 122 ข้อ ครอบคลุมการบริหารจัดการเรือนจำในทุกด้าน แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการ จัดการเชิงสุขภาพของผู้ต้องขังทั่วไป ครอบคลุมถึงผู้ต้องขังกะเทยที่ครอบคลุมทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพ ภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม และสุขภาพทางจิตวิญญาณ แยกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

หลักการพื้นฐาน

ก. การปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ตาม **ข้อกำหนดที่ 1** ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีอันมีติดตัวมาแต่เกิดและคุณค่า ของความเป็นมนุษย์ ต้องไม่มีผู้ต้องขังคนใดที่จะถูกทรมานและได้รับการปฏิบัติหรือลงโทษอื่น ๆ ที่ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี ผู้ต้องขังทุกคนต้องได้รับการคุ้มครองปกป้องจากการกระทำ เช่นนั้น โดยจะต้องไม่มีข้อกล่าวอ้างใดใดจากการกระทำดังกล่าว

ข. การปฏิบัติโดยปราศจากความลำเอียง ไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงความจำเป็นของ ผู้ต้องขังแต่ละคนตาม **ข้อกำหนดข้อที่ 2** ข้อกำหนดนี้พึงใช้ได้ทั่วไปโดยปราศจากความลำเอียง

จะต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยเหตุแห่งความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือความคิดเห็นอื่นใด สัญชาติหรือฐานะทางสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่นใดของผู้ต้องขัง ทั้งต้องให้ความเคารพต่อความเชื่อทางศาสนาและศาสนิกที่ผู้ต้องขังยึดถือ และเพื่อให้หลักการการ ไม่เลือกปฏิบัติมีผลในทางปฏิบัติ ผู้บริหารเรือนจำต้องคำนึงถึงความจำเป็นของผู้ต้องขังแต่ละคน โดยเฉพาะผู้ต้องขังบางประเภทที่มีความเปราะบางมากที่สุด จำเป็นต้องมีมาตรการเพื่อความคุ้มครอง และส่งเสริมสิทธิของผู้ต้องขังเหล่านี้ที่มีความจำเป็นพิเศษโดยไม่ให้ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ

ค.การปฏิบัติที่ไม่มุ่งให้เกิดความทุกข์ทรมานตาม **ข้อกำหนดที่ 3** การคุมขังและมาตรการอื่นใดอันที่ส่งผลให้ตัดขาดผู้ต้องขังจากโลกภายนอก ก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานแก่คนเหล่านั้นอยู่แล้ว ระบบราชทัณฑ์ต้องไม่มุ่งให้เกิดความทุกข์ทรมานเพิ่มเติมสำหรับผู้ที่อยู่กักอยู่ในสภาพการณ์นั้นเพิ่มขึ้นอีก เว้นแต่โดยมีเหตุที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ที่ทำให้ต้องแยกขังหรือเป็นมาตรการเพื่อรักษาระเบียบวินัย

ง.การคุ้มครองสังคม ลดการกระทำผิดซ้ำและแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังตาม **ข้อกำหนดที่ 4** เป้าประสงค์ของเรือนจำเบื้องต้นแล้วก็เพื่อที่จะคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมและลดการกระทำผิดซ้ำ อีกทั้งยังเพื่อแก้ไขฟื้นฟูให้ผู้ต้องขังกลับตัวเป็นคนดี ดังนั้นจึงควรมีการจัดให้มีบริการ ด้านการศึกษา การฝึกอาชีพ และการทำงาน รวมทั้งความช่วยเหลือในรูปแบบอื่นที่เหมาะสม รวมทั้งความช่วยเหลือด้านการเยียวยากำลังใจ จิตวิญญาณ สังคมและสุขภาพ รวมทั้งการกีฬา เป็นต้น โดยจัดให้มีโครงการกิจกรรมและบริการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละคน

จ.ความเป็นอยู่และการปรับตัวในเรือนจำตาม **ข้อกำหนดที่ 5** ระบบราชทัณฑ์ควรมุ่งที่จะทำ ความแตกต่างระหว่างชีวิตในเรือนจำกับชีวิตอิสระให้น้อยที่สุด ต้องจัดให้มีความเป็นอยู่และการ ปรับตัวที่เหมาะสม เพื่อประกันว่าผู้ต้องขังที่มีความบกพร่องทางกาย หรือทางจิตใจจะสามารถเข้าถึง การใช้ชีวิตในเรือนจำได้อย่างเท่าเทียมกับผู้ต้องขังคนอื่น

การปรับตัวเข้าเรือนจำ

- **การคัดกรองด้านสุขภาพ** ซึ่งกำหนดไว้ใน **ข้อกำหนดที่ 30 และ 34** สรุปได้ว่า บุคลากรทางการแพทย์ต้องตรวจร่างกายผู้ต้องขังทุกคนโดยไม่ชักช้า นับตั้งแต่วันแรกรับเข้าเรือนจำ และไม่เพียงแต่ประเมินความต้องการด้านสุขภาพและการให้การรักษายาบาลเพียงอย่างเดียว แต่ควรระบุถึงสภาวะทางด้านจิตใจ ร่องรอยที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยความโหดร้ายทารุณ ซึ่งจะต้องมีการบันทึก ข้อมูลและรายงานกรณีดังกล่าวแก่หน่วยงานที่มีอำนาจต่อไป รวมถึงแยกผู้ต้องขังที่เป็นโรคติดต่อ และจำแนกความแข็งแรงทางกายของผู้ต้องขังในแง่การทำงาน การออกกำลังกาย และการเข้าร่วม กิจกรรมอื่น ๆ

การจำแนกและการดูแลผู้ต้องขัง

ก. การแยกประเภทของผู้ต้องขัง ตาม **ข้อกำหนดที่ 11** สรุปได้ว่า ผู้ต้องขังต่างประเภทกัน พึงแยกคุมขังไว้คนละแห่งหรือคนละส่วนของเรือนจำ โดยคำนึงถึงเพศ อายุ ประวัติด้านอาชญากรรม และความจำเป็นต่าง ๆ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเหล่านั้น หลักการดังกล่าวนี้ใช้ในกรณีแยกผู้ต้องขังชายและหญิง ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี และผู้ต้องขังเด็ดขาด ผู้ต้องขังเด็กและผู้ใหญ่ หากแต่ยังไม่มีการพิจารณาถึงผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

ข. การจำแนกผู้ต้องขัง ตาม **ข้อกำหนดที่ 89, 93 และ 94** สรุปได้ว่า การจำแนกผู้ต้องขัง จำเป็นต้องมีการจำแนกให้เหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละคน โดยจัดให้มีระบบการจำแนกกลุ่มผู้ต้องขัง อย่างยืดหยุ่น เพื่อให้สามารถสนับสนุนการปฏิบัติที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังแต่ละราย การประเมินรายบุคคลถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการระบุถึงความเสี่ยงที่ผู้ต้องขังมีต่อตนเอง ต่อเจ้าหน้าที่ และต่อผู้ต้องขังคนอื่น ๆ ความต้องการเฉพาะด้านและมาตรการในการแก้ไขฟื้นฟูที่จะนำมาใช้

การดูแลผู้ต้องขัง

ก. สุขลักษณะ

- **เครื่องสุขภัณฑ์** ตาม **ข้อกำหนดที่ 15** กำหนดให้มีเครื่องสุขภัณฑ์เพียงพอแก่ความจำเป็นกับผู้ต้องขัง และต้องมีความสะอาด ไม่ประเจิดประเจ้อ

- **ที่อาบน้ำ** ตาม **ข้อกำหนดที่ 16** กำหนดให้มีที่อาบน้ำและฝักบัวต้องติดตั้งเพียงพอแก่จำนวนผู้ต้องขังทุกคนที่จะอาบน้ำโดยมีอุณหภูมิที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ ให้สามารถอาบน้ำได้บ่อยครั้งตามความจำเป็นของฤดูกาลและตามสภาพของแต่ละภูมิภาค

- **การรักษาสภาพการณ์** ตาม **ข้อกำหนดที่ 18** กำหนดไว้ว่าเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถรักษาภาพลักษณ์ที่ดี จะต้องจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดูแลผมและหวดเคราให้แก่ผู้ต้องขัง

ข. **เสื้อผ้าและที่นอน** ตาม **ข้อกำหนดที่ 19, 20 และ 21** สรุปได้ว่า ผู้ต้องขังจะได้รับเสื้อผ้าที่เหมาะสมกับดินฟ้า อากาศและเพียงพอให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพดี มีความสะอาดเรียบร้อย เสื้อผ้าและชั้นในจะต้องเปลี่ยนและซักบ่อยครั้งตามความจำเป็นเพื่อรักษาไว้ซึ่งสุขอนามัย ผู้ต้องขังควรมีเตียงนอนแยกเป็นเอกเทศ และมีเครื่องนอนที่หลับสบาย จัดไว้เป็นระเบียบ

ค. อาหารและน้ำดื่ม ตาม **ข้อกำหนดที่ 22, 35 และ 43** สรุปได้ว่า ผู้ต้องขังต้องได้รับอาหารที่มีคุณภาพและมีสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย และต้องได้รับน้ำดื่มทุกเมื่อที่ต้องการ นอกจากนี้แล้วยังห้ามใช้การอดอาหารและน้ำเป็นการลงโทษทางวินัย

ง. **ที่อยู่อาศัย** ตาม **ข้อกำหนดที่ 12, 13, 14, 42 และ 113** สรุปได้ว่า หากมีการแยกห้องเป็นการเฉพาะ ในเวลากลางคืนต้องให้ผู้ต้องขังแต่ละคนได้นอนในห้องขังนั้น ๆ เรือนจำใดใช้ระบบห้องขังรวม ต้องได้รับการคัดเลือกด้วยความระมัดระวังและเหมาะสมที่จะอยู่ด้วยกันด้วยดี อีกทั้งต้องมีเจ้าหน้าที่คอยสังเกตการณ์ในเวลากลางคืนเป็นประจำด้วย ขนาดของห้องต้องมีอากาศหายใจเพียงพอ มีแสงสว่าง และการระบายอากาศ แสงไฟต้องไม่มากจนเป็นอันตรายต่อดวงตา

วินัยและการลงโทษ

ก. **การค้นตัว** ตาม **ข้อกำหนดที่ 50-53 และ 60** สรุปได้ว่า ขั้นตอนการค้นตัวจะต้องได้รับการบรรจุอยู่ในกฎหมายหรือระเบียบ และการตัดสินใจที่จะทำการค้นจะต้องขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความได้สัดส่วน ขั้นตอนการค้นจะต้องให้ความเคารพต่อศักดิ์ศรีและความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขัง และจะต้องไม่ใช่เพื่อการข่มขู่หรือคุกคาม การค้นตัวที่ล่วงล้ำความเป็นส่วนตัวควรเป็นทางเลือกสุดท้าย และต้องมีการบันทึกสิ่งที่ค้นพบจากการค้นด้วย

ข. **การขังเดี่ยว** ตาม **ข้อกำหนดที่ 43-46** สรุปได้ว่า เนื่องจากการขังเดี่ยวมีผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจ ข้อกำหนดนี้จึงได้ระบุไว้ว่าเรือนจำควรนำเอาการขังเดี่ยวมาใช้ในเฉพาะกรณี ในฐานะทางเลือกสุดท้าย และใช้เวลาสั้นที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้ จะต้องผ่านความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ และต้องให้มีหน่วยงานอิสระทบทวนการใช้โทษดังกล่าว นอกจากนี้ห้ามใช้การขังเดี่ยวโดยไม่มีกำหนดเวลาหรือต่อเนื่องกันเป็นเวลานานเกินกว่า 15 วัน ซึ่งข้อกำหนดนี้ยังได้นิยามการขังเดี่ยวว่า เป็นการขังผู้ต้องขังเกินกว่า 22 ชั่วโมงต่อวัน โดยไม่ให้มีการติดต่อกับคนอื่นอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตามในบางเรือนจำ การขังเดี่ยวมักถูกนำมาใช้กับผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ เนื่องจากเหตุผลเรื่องความปลอดภัยของผู้ต้องขัง และข้อจำกัดด้านสถานที่

การติดต่อกับโลกภายนอก

ก. **การติดต่อกับครอบครัวและเพื่อน** ตาม **ข้อกำหนดที่ 58 59 68 และ 70** สรุปได้ว่า ผู้ต้องขังต้องได้รับอนุญาตให้ติดต่อกับครอบครัวและเพื่อนของตนผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์หรือจดหมาย ห้ามมิให้มีการลงโทษทางวินัยโดยการห้ามเยี่ยม โดยเฉพาะกับผู้ต้องขังหญิงและบุตร นอกจากนี้ ผู้ต้องขังมีสิทธิในการแจ้งครอบครัวหรือเพื่อนของตนเพื่อให้ทราบถึงการคุมขัง การโอนตัวไปยังสถานที่คุมขังอื่น รวมถึงการเจ็บป่วยต่าง ๆ หากญาติใกล้ชิดหรือคู่สมรสของผู้ต้องขังได้รับ

บาดเจ็บร้ายแรงหรือเสียชีวิต ผู้ต้องขังควรได้รับอนุญาตให้เดินทางไปเยี่ยมหรือร่วมพิธีศพ และเรือนจำไม่ควรเลือกปฏิบัติในการให้สิทธิรับการเยี่ยมเพื่อใช้ชีวิตคู่

ข. **ตัวแทนทางกฎหมาย** ตาม **ข้อกำหนดที่ 41, 53, 61, 119 และ 120** สรุปได้ว่า ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับโอกาสและเวลาที่เพียงพอในการพบและปรึกษากับทนายของตน นอกอังกนี้ยังควรมีสหธิในการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายตามมาตรฐานสากลรวมถึงเอกสารทางกฎหมายต่าง ๆ ของตนเอง เพื่อที่จะร่วมในการพิจารณาคดีอย่างมีประสิทธิภาพ

การใช้ชีวิตประจำวัน

ก. **โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูและการขัดเกลาทางสังคม** ตาม **ข้อกำหนดที่ 88** เรือนจำทุกแห่งควรมีความเชื่อมโยงกับนักสังคมสงเคราะห์ซึ่งมีหน้าที่ในการรักษาและปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัวและชุมชน

ข. **การจำแนกลำดับชั้น** ตาม **ข้อกำหนดที่ 93 และ 94** สรุปได้ว่า หากเป็นไปได้ต้องมีการแยกเรือนจำหรือแบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ รวมถึงการจัดลำดับชั้นของผู้ต้องขังเพื่อความเหมาะสมในการปฏิบัติภายหลังจากการรับตัว

ค. **การทำงาน** ตาม **ข้อกำหนดที่ 96-103** สรุปได้ว่า ควรจัดหลักสูตรฝึกอาชีพให้เหมาะสมกับความชำนาญและอุปนิสัยของผู้ต้องขังแต่ละคน โดยคำนึงถึงความเป็นมาด้านสังคมและอาชญากรรมของพวกเขา ศักยภาพด้านร่างกายและจิตใจ อารมณ์ความรู้สึก ระยะเวลาการใช้โทษ และสภาพอนาคตหลังการปล่อยตัว ผู้ต้องขังควรมีโอกาสทำงานหรือมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการฟื้นฟูตัวเอง มีการจัดการทำงานที่เป็นประโยชน์เพื่อให้ผู้ต้องขังเกิดความกระตือรือร้นในการจ้างงาน หากเป็นไปได้ควรเป็นงานที่มีลักษณะที่สนับสนุนความสามารถของผู้ต้องขังที่จะหาเลี้ยงชีพได้ภายหลังการปล่อยตัว อีกทั้งระยะเวลาการทำงานแต่ละวันต้องสอดคล้องกับกฎหมายแรงงาน พร้อมทั้งจัดให้มีการจ่ายค่าตอบแทนอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม

การศึกษาและนันทนาการ ตาม **ข้อกำหนดที่ 104-105** สรุปได้ว่า ผู้ต้องขังควรได้รับการศึกษาจากระบบที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาของชาติ และต้องจัดให้มีกิจกรรมนันทนาการและวัฒนธรรมในเรือนจำทุกแห่ง เพื่อประโยชน์ด้านสุขภาพทางจิตใจ ร่างกาย สังคมและวิญญาณ นอกจากนี้แล้วยังมีส่วนสำคัญที่ช่วยในการลดการกระทำผิดซ้ำด้วย

กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ตาม **ข้อกำหนดที่ 23 และ 64-66** สรุปได้ว่า ผู้ต้องขังควรมีโอกาสเล่นกีฬาากลางแจ้งและออกกำลังกายกลางแจ้งอย่างน้อยหนึ่งชั่วโมงต่อวัน เรือนจำต้องจัดให้มี

ห้องสมุดพึงตระหนักเสมอว่าเจ้าหน้าที่เรือนจำมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการการบำบัดฟื้นฟูของผู้ต้องขัง

สุขภาพกายและสุขภาพจิต

ก. การเข้าถึงการดูแลสุขภาพ ตาม **ข้อกำหนดที่ 24-29** สรุปได้ว่า รัฐมีหน้าที่ดูแลผู้ที่ถูกลิดรอนเสรีภาพ ดังนั้นผู้ต้องขังต้องมีสิทธิได้รับการดูแลสุขภาพที่มีมาตรฐานเดียวกับที่รัฐจัดให้ประชาชนทั่วไป การจัดการดูแลสุขภาพภายในเรือนจำควรทำร่วมกับหน่วยงานบริการด้านสุขภาพในชุมชนเพื่อความต่อเนื่องในการดูแลผู้ป่วย ซึ่งรวมถึงการพัฒนาสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะการให้ความเอาใจใส่เป็นพิเศษต่อผู้ต้องขังที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ ควรมีการให้ดูแลด้านจิตวิทยาและจิตเวช รวมถึงต้องจัดให้ผู้ต้องขังทุกคนสามารถเข้าถึงบริการด้านพันธุกรรมที่มีคุณภาพด้วย

ข. บทบาทของเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ ตาม **ข้อกำหนดที่ 25, 30-34** สรุปได้ว่า เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ในเรือนจำต้องมีหน้าที่แยกกันอย่างชัดเจนจากงานบริหารเรือนจำ และพึงปฏิบัติงานตามหลักจรรยาบรรณทางการแพทย์ที่เป็นมาตรฐานเดียวกับหลักที่ใช้ภายนอกเรือนจำ เจ้าหน้าที่มีหน้าที่ประเมิน ดูแล และรักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้ป่วย ผู้ต้องขัง หน้าที่เหล่านี้ยังรวมถึงการดูแลรักษาภาวะติดเชื้ต่าง ๆ อาการติดยาเสพติด สุขภาพจิต และสุขภาพฟัน เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ต้องไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานบริหารจัดการเรือนจำ เช่นเดียวกับการลงโทษทางวินัย การตัดสินใจทางการแพทย์ใด ๆ ต้องไม่ถูกแทรกแซงหรือละเลยจากเจ้าหน้าที่คนอื่น นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์มีหน้าที่รายงานหากพบว่าผู้ต้องขังมีอาการหรือร่องรอยที่อาจเกิดจากการทรมานหรือการปฏิบัติที่ไร้มนุษยธรรม

ค. คำแนะนำด้านสุขภาพ ตาม **ข้อกำหนดที่ 35** หน่วยงานสาธารณสุขควรจัดให้มีการตรวจเรือนจำอย่างสม่ำเสมอและให้คำปรึกษาแก่ผู้บริหารเรือนจำเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่เรือนจำ เช่น อาหาร สุขลักษณะของเรือนจำ สุขอนามัย อุณหภูมิ แสง การถ่ายเทของอากาศ และปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ

การกลับคืนสู่สังคม ตาม **ข้อกำหนดที่ 90** ผู้ต้องขังควรได้รับโอกาสในการเตรียมตัวเพื่อกลับคืนสู่สังคมภายนอก เช่น จัดให้มีโครงการเตรียมพร้อมก่อนปล่อยตัว เรือนจำแบบเปิด และควรมีการดูแลผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า กรมราชทัณฑ์ไทยได้ยึดถือการปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมาตั้งแต่ฉบับเดิม คือข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังปี 1995 อีกทั้งยังใช้เป็นแนวทางในการออกกฎหมาย พระราชบัญญัติ รวมถึงกฎระเบียบต่าง ๆ ที่ประกาศใช้อยู่ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน หากแต่ยังไม่มีการกำหนดเฉพาะเจาะจงถึงกลุ่มผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยตรงเท่านั้น ทำให้เกิดปัญหาในการควบคุมดูแล (กรมราชทัณฑ์, 2560) ซึ่งมีสาเหตุมาจากการทะเลาะวิวาทจากการแย่งคู่ การเกิดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เกิดปัญหาจากพฤติกรรมที่รุนแรงจากการควบคุมทางอารมณ์ การล่วงละเมิดทางเพศโดยสมยอมและไม่สมยอม เป็นต้น

2.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกะเทย โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเชิงสุขภาพสำหรับผู้ต้องขังกะเทย ผ่านการศึกษาประสบการณ์ชีวิตและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ยังไม่มีผู้ให้ความสนใจศึกษาในประเด็นดังกล่าว หากแต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมาต้องยอมรับว่ามีผู้ที่ให้ความสนใจและทำการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ด้วยกระแสของความเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีต่อกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่ได้มีการออกมาเรียกร้องสิทธิและสถานะทางสังคมที่มากขึ้น ทำให้หลายประเทศรวมถึงประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของกะเทยหรือผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยมีการศึกษาวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

อารยา สุขสม (2559) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สิทธิมนุษยชนในเรื่องวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศในระบบกฎหมายไทย พบว่า การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ ยังคงอาศัยแนวคิดเรื่องระบบสองเพศ ที่จำแนกเพศออกเป็นหญิงและชาย ทำให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมและระบบของกฎหมาย เกิดการเลือกปฏิบัติและพบว่า 1) กฎหมายไทยยังไม่ได้รับรองสถานะผู้ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกัน แม้ว่าจะไม่ถือว่าเป็นความผิดปกติทางจิตหรือผิดตามกฎหมายอาญา 2) การรับรองสถานะของกลุ่มคนข้ามเพศมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ไม่ถือว่าเป็นความผิดปกติทางจิต หากแต่เป็นความผิดปกติด้านอัตลักษณ์ทางเพศ (GID) แต่อย่างไรก็ตามก็ยังไม่อนุญาตให้ทำการเปลี่ยนคำนำหน้านามได้ 3) กลุ่มบุคคลอินเตอร์เซ็กส์ ซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มผู้ที่มีความผิดปกติด้านอัตลักษณ์ทางเพศเช่นเดียวกัน และต้องเลือกเป็นเพศใดเพศหนึ่ง เพื่อที่จะทำการผ่าตัดทางการแพทย์ จากสถานะทางกฎหมายของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ จะพบว่า ได้สร้างข้อจำกัดในการเข้าถึงสิทธิและหน้าที่ ดังนั้นประเทศไทยควร

ยกเลิกสถานะของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศตามแนวทางที่องค์กรอนามัยโลกได้กำหนดไว้ รวมทั้งปรับปรุงกฎหมายให้มีความสอดคล้องกับแนวทางที่องค์กรอนามัยโลกได้กำหนดไว้

นิภัทร์ วินชคราม (2556) ที่ได้ศึกษาถึงแนวทางการกำหนดมาตรการทางอาญาในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในเรือนจำที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ผลการศึกษาพบว่า มาตรการทางอาญาในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศของไทยยังคงยึดถือเป็นกำเนิดในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความเบี่ยงเบน ซึ่งก่อให้เกิดความไม่เหมาะสมกับเพศสภาพ ซึ่งถือเป็นบุคลิกและคุณลักษณะของผู้ต้องขัง นอกจากนี้แล้วผู้ต้องขังที่มีความเบี่ยงเบน ยังได้รับผลกระทบจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 และ กฎกระทรวงมหาดไทย ซึ่งออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ขาดหลักเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความเบี่ยงเบนทางเพศ ทำให้ไม่ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อีกทั้งการแยกและจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง รวมถึงการจัดประเภทชั้นของเรือนจำและทัณฑสถานสำหรับผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ยังคงยึดถือเพศกำเนิดมาเป็นเกณฑ์เช่นเดียวกัน และสาเหตุของการที่ผู้ต้องขังที่มีความเบี่ยงเบนทางเพศถูกล่วงละเมิดทางเพศ ได้รับการดูถูกเหยียดหยาม การเลือกปฏิบัติก็มีสาเหตุมาจากการแยกและจำแนกลักษณะของผู้ต้องขังที่ไม่มีความเหมาะสมกับเพศสภาพของผู้ต้องขังนั่นเอง จึงสมควรให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมใช้อำนาจในการตรากฎกระทรวง ในเรื่องของมาตรการทางอาญาในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศขึ้นบังคับใช้ โดยนอกจากจะพิจารณาจากเพศกำเนิดแล้ว ควรพิจารณาถึงเพศสภาพและเอกสารแสดงสถานะทางเพศของผู้ต้องขัง เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและประสิทธิในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดต่อไป

พัชรินทร์ คมขำ (2551) พยาบาลวิชาชีพ ได้ทำการศึกษาถึงความต้องการการดูแลด้านสุขภาพของผู้ต้องขัง ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงความต้องการดูแลด้านสุขภาพของผู้ต้องขังอยู่ในระดับที่มากที่สุด โดยมีความต้องการในแต่ละด้านตามลำดับคือ ความต้องการดูแลด้านร่างกาย ความต้องการดูแลด้านจิตใจ ความต้องการดูแลด้านสังคม ความต้องการดูแลด้านพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ ความต้องการด้านการจัดการสุขภาพ และความต้องการการดูแลด้านจิตวิญญาณ ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวนี้ เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการสุขภาพให้แก่ผู้ต้องขัง หากแต่วิจัยดังกล่าวนี้เป็นการศึกษาความต้องการของผู้ต้องขังในเรือนจำพิเศษมีนบุรี อีกทั้งยังเป็นการสำรวจความต้องการผู้ต้องขังชายและหญิงเท่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมถึงผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่มีแนวโน้มของความต้องการที่แตกต่างไปจากผู้ต้องขังชายและหญิง

Melanie Jordan (2012) ศึกษาเรื่อง สุขภาวะทางจิตของผู้ต้องขัง : บริบทที่มีความสำคัญยิ่ง (Prison mental health : Context is crucial) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการสำรวจทางสังคมวิทยาภายในเรือนจำประเทศอังกฤษ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางจิตของนักโทษชาย การจัดการการให้บริการด้านสุขภาวะทางจิตภายในเรือนจำ โดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และสำรวจความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการด้านสุขภาพในเรือนจำ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การจัดการการให้บริการด้านสุขภาวะทางจิตของผู้ต้องขังอย่างเหมาะสมถือเป็นเรื่องที่ทำหาย ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมภายในเรือนจำ สุขภาวะทางจิต และแนวทางการดูแลรักษาสุขภาวะทางจิตของผู้ต้องขังเป็นสิ่งที่ต้องคำนึง ความรู้ ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังที่มีความเปราะบาง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำมาสู่การจัดการที่เหมาะสม

George R. Brown (2013) ศึกษาเรื่อง นโยบายการดูแลสุขภาพของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศในระบบราชทัณฑ์ประเทศสหรัฐอเมริกา (Health care policy addressing Transgender Inmates in Prison systems in the United States) โดยทำการสำรวจโดยแบบสอบถามไปยังเรือนจำต่าง ๆ กว่า 50 เรือนจำทั่วทั้งแคว้นโคลัมเบีย ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลด้านสุขภาพของผู้ต้องขังที่ได้รับการรับรอง GID และประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน มีรัฐที่ให้ความร่วมมือในการส่งแบบสำรวจกลับคืนมา 44 รัฐ จาก 50 รัฐ ผลการศึกษาพบว่า 19 รัฐซึ่งประกอบด้วย Alaska, Arkansas, Delaware, Iowa, Indiana, Louisiana, Maine, Missouri, Montana, Nebraska, New Hampshire, New Jersey, New Mexico, North Dakota, Oklahoma, Tennessee, Utah, West Virginia และ Wyoming ไม่มีนโยบายการจัดการดูแลผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ทั้งนี้ Arkansas รายงานว่ากำลังอยู่ในขั้นตอนของการออกร่างนโยบาย Connecticut ได้มีนโยบายการจัดการกับกลุ่มผู้ต้องขังที่ได้รับการผ่าตัดเปลี่ยนเพศ Mississippi ก็ไม่มีนโยบายในการจัดการดูแลผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศเช่นเดียวกัน หากแต่มีการบ่งชี้ว่าการพิจารณาในเรื่องของการอยู่อาศัย ขึ้นอยู่กับ Current Sexual Orientation ของผู้ต้องขังที่ได้รับการผ่าตัดแปลงเพศแล้ว Florida ได้มีการจัดทำแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ตั้งแต่ปี 1995 รวมถึงอีก 25 รัฐ ได้มีการจัดทำนโยบายเช่นเดียวกัน โดยนโยบายส่วนใหญ่ได้เริ่มกำหนดขึ้นในช่วงปี 2002-2007 อีกทั้งบางรัฐ เช่น Idaho และ Colorado ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการ (Committee) เพื่อตรวจสอบบุคคลที่อ้างตัวว่าเป็นผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ นอกจากนี้บุคคลที่ได้รับ GID จะได้รับการพิจารณาจาก Committee ในการ

วางแผนสำหรับการให้การปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไป นอกจากนี้ผลการศึกษายังระบุว่าหากการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศอย่างไม่เหมาะสม อาจนำไปสู่ปัญหาในการเลือกปฏิบัติและการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้

Kara Sandor และคณะ (2013) ศึกษาเรื่อง Providing Counseling for Transgender Inmates : A Survey of Correctional Services โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อสำรวจสภาพความเป็นอยู่และความต้องการในการดูแลสุขภาพทางจิตของผู้ต้องขังข้ามเพศในเรือนจำ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าความต้องการของบุคคลข้ามเพศ ซึ่งหมายถึงความต้องการได้รับความดูแลในด้านต่าง ๆ ได้รับการเพิกเฉยและปฏิเสธเรื่อยมา ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว สิ่งเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เสี่ยงต่อการนำมาซึ่งปัญหาการฆ่าตัวตาย และการเกิดอาชญากรรมที่เกิดจากความเกลียดชัง (Hate Crime) โดยที่เจ้าหน้าที่กระทรวงยุติธรรมและเจ้าหน้าที่กรมสุขภาพจิตกำลังเผชิญกับปัญหาที่ทำนายนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจำนวน 50 ชุดส่งไปยังผู้อำนวยการด้านสุขภาพของเรือนจำในรัฐต่าง ๆ แต่ได้รับการตอบกลับมาจำนวน 21 ชุด 18 ชุดเป็นการตอบแบบสอบถามโดยสมบูรณ์ อีก 3 ชุดชี้ให้เห็นว่า เรือนจำไม่สามารถตอบสนองแบบสอบถามของผู้วิจัยได้ เนื่องจากอยู่ระหว่างการดำเนินการทางกฎหมายต่อประเด็นบุคคลข้ามเพศ ผู้บริหารด้านสุขภาพจิตเป็นผู้ตอบคำถามซึ่งส่วนใหญ่เป็นแพทย์ที่เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา โดยผลการศึกษาพบว่า เรือนจำของรัฐต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ขาดการให้การดูแลผู้ต้องขังข้ามเพศด้านจิตวิทยาและสรีระวิทยาแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติยังขาดความรู้ความเข้าใจ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังข้ามเพศ ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเสนอให้ทำการศึกษาค้นคว้าต่อจนถึงผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในการจัดการเชิงสุขภาพทางจิตแก่ผู้ต้องขังข้ามเพศต่อไป

Lorry Sexton และ Valerie Jenness (2016) “We’re like community”: Collective identity and collective efficacy among transgender women in prisons for men โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจพลวัตของการเคลื่อนไหวทางสังคม การรับรู้อัตลักษณ์ การรับรู้ความสามารถ รวมถึงการเคารพตนเองของผู้ต้องขังข้ามเพศในเรือนจำของรัฐแคลิฟอร์เนีย เพื่อความเข้าใจในประสบการณ์ชีวิตของผู้ต้องขังข้ามเพศที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำชาย ผู้วิจัยมีความตระหนักดีว่าในเรือนจำมีความหลากหลายในแง่ของประชากรตามสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป โดยใช้ชุดข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะตัว และใช้แนวคิดทางสังคมวิทยาจำนวน 2 แนวคิดคือ แนวคิดที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์และการรับรู้ความสามารถของตนเอง โดยศึกษาผ่านประสบการณ์ชีวิตของผู้ต้องขัง ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยแบบผสม (Mix Method) พบว่า แม้ว่าในเรือนจำจะมีความหลากหลาย แต่ผู้ต้องขังข้ามเพศมีการยอมรับใน

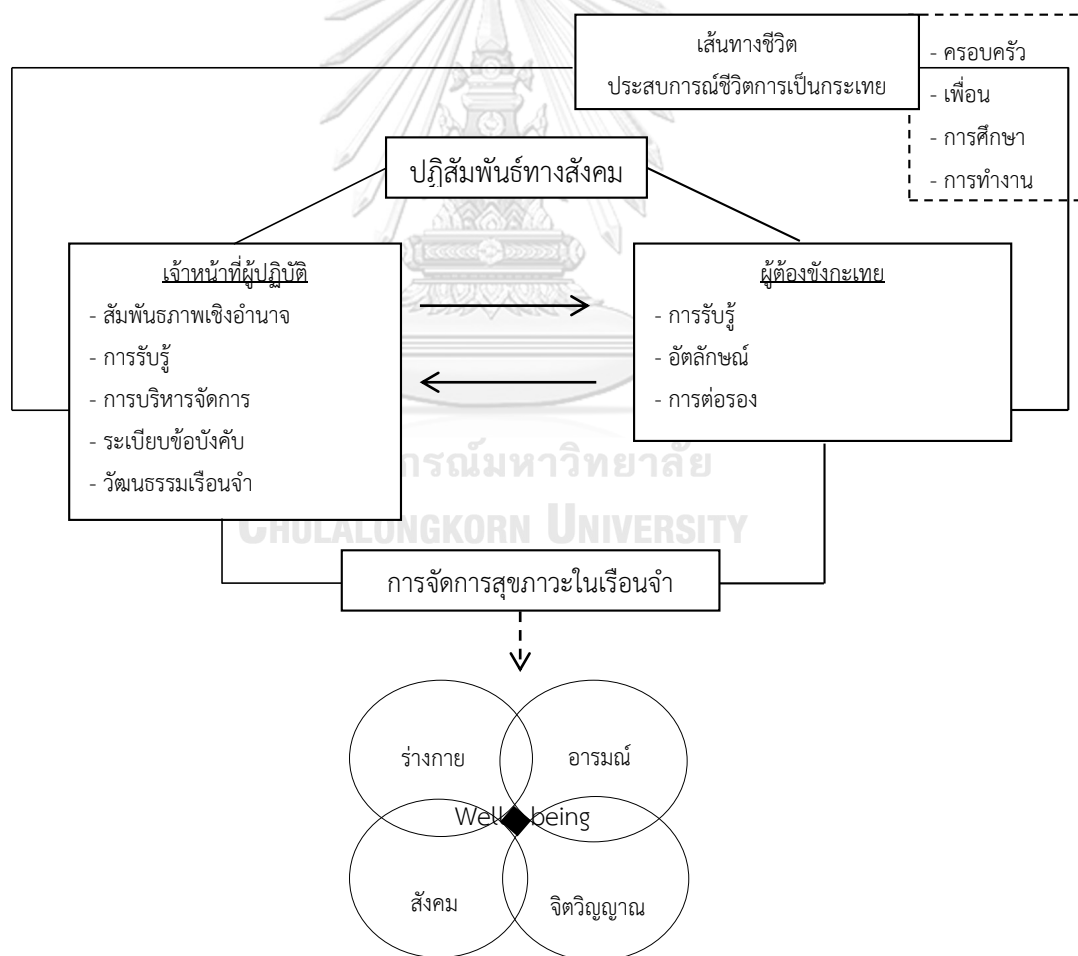
ตัวตน เอกลักษณ์ของตนเอง และมีความสามารถในการรับรู้มากกว่าผู้ต้องขังทั่วไป ซึ่งการรับรู้อัตลักษณ์ของเขานั้น เกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มากกว่าลักษณะทางประชากรศาสตร์หรือสิ่งแวดล้อม ยิ่งผู้ต้องขังใช้เวลาอยู่ในเรือนจำนานเท่าใด ยิ่งทำให้ผู้ต้องขังสามารถระบุถึงอัตลักษณ์ของตนเองได้มากขึ้น หากแต่พวกเขาไม่มีความรู้สึกผูกพันในกลุ่มเดียวกันน้อยลง และไม่ได้คาดหวังถึงการเป็นตัวแทนในการเรียกร้องถึงความต้องการเฉพาะกลุ่มแต่อย่างใด

Clark KA. และคณะ (2017) ศึกษาเรื่อง "What's the right thing to do?" Correctional healthcare providers' knowledge, attitudes and experiences caring for transgender inmates. ซึ่งเป็นงานวิจัยของมหาวิทยาลัย Yale มหาวิทยาลัยชั้นนำในสหรัฐอเมริกา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความรู้และประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง กับผู้ให้บริการด้านสุขภาพในเรือนจำ 20 คน เพื่อตรวจสอบประสบการณ์การดูแลผู้ต้องขังข้ามเพศ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขังไม่ได้รับการดูแลที่เพียงพอหรือสอดคล้องกับเพศของตนในขณะที่อยู่ในเรือนจำ ซึ่งมาจากปัจจัยในระดับโครงสร้าง เช่น การขาดการฝึกอบรม นโยบายการดูแลสุขภาพที่เข้มงวด งบประมาณที่จำกัด และวัฒนธรรมในเรือนจำที่ไม่เอื้อต่อการสนับสนุนให้เกิดการดูแลที่เหมาะสม ระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (เจ้าหน้าที่มีอคติ) และระดับบุคคล เช่น การขาดความสามารถทางวัฒนธรรมและทางคลินิกข้ามเพศ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อความสามารถของผู้ให้บริการในเรือนจำ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสุขภาพของผู้ต้องขังข้ามเพศ และการศึกษาชิ้นนี้ได้เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายดูแลสุขภาพเฉพาะด้านเพศและการดำเนินการฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ

Erin McCauley และคณะ (2018) ศึกษาเรื่อง Exploring Healthcare Experiences for Incarcerated Individuals Who Identify as Transgender in a Southern Jail โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อจัดทำเอกสารเกี่ยวกับประสบการณ์และความต้องการของผู้ต้องขังกะเทยในเรือนจำ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ต้องขังกะเทยผิวสีจำนวน 10 คน ในเรือนจำขนาดกลางทางตอนใต้ของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งผลการศึกษาพบว่าผู้ต้องขังกะเทยมีประสบการณ์การถูกทำร้ายร่างกายและล่วงละเมิดในระดับสูง ต้องเผชิญกับปัญหาความโดดเดี่ยวจากการแยกคุมขังและปัญหาทางจิต ขาดการเข้าถึงฮอร์โมน ได้รับการเลือกปฏิบัติทั้งจากผู้ต้องขังด้วยกันเองและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ นอกจากนี้ความเข้มงวดของกฎระเบียบได้ส่งผลต่อสุขภาวะทางจิตของผู้ต้องขังให้ทวีความรุนแรงขึ้น รวมถึงการขาดการเข้าถึงการดูแลสุขภาพ ซึ่งการศึกษารุ่นนี้ได้เสนอให้เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการดูแลสุขภาพ ซึ่งการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และบุคลากรทางการแพทย์ในเรือนจำถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจในความต้องการเฉพาะและประสบการณ์ของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ

2.8 กรอบแนวคิด

การวิจัยเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ชีวิตของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เน้นการศึกษาถึงประสบการณ์ การดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังกะเทยตั้งแต่ก่อนเข้าสู่เรือนจำ ซึ่งประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ในครอบครัว เพื่อน การศึกษา การทำงาน และสภาพแวดล้อมทางสังคม เพื่อที่จะทำความเข้าใจถึงการรับรู้ตัวตน อัตลักษณ์ เนื่องจากการรับรู้ของผู้ต้องขังกะเทยแต่ละคนอาจมีความแตกต่างกัน บางคนรับรู้ถึงอัตลักษณ์ของตนเอง ตั้งแต่เด็ก ก่อนเข้าเรือนจำ แต่บางคนอาจจะมีการรับรู้อัตลักษณ์ของตนเองระหว่างอาศัยอยู่ในเรือนจำ และเมื่อเข้าสู่เรือนจำแล้ว การศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทยระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ และผู้ต้องขังกะเทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงสุขภาพจะเป็นประเด็นสำคัญ ที่จะนำมาวิเคราะห์ถึงแนวทางในการจัดการเชิงสุขภาพที่เหมาะสมต่อไป จึงนำมาสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาดังนี้

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ชีวิตของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ มีขั้นตอนการดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยดังปรากฏรายละเอียดต่อไปนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.3 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.6 จริยธรรมการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาประสบการณ์ของผู้ต้องขังต่อประเด็น การจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ ผ่านประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นตัวแสดงหลักในการทำหน้าที่ผู้ถ่ายทอดเรื่องเล่า จากประสบการณ์ในการถูกคุมขังในเรือนจำและจากประสบการณ์การปกครองดูแล ให้คำปรึกษา ใกล้ชิดกับผู้ต้องขัง “กะเทย” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Approach) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ชีวิตที่บุคคลได้ ประสบมา (Life Experience) (Holloway,1997 อ้างถึงใน ชาย โพธิสิตา, 2554) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทางเอกสาร (Documents) ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ตำรา บทความ รายงานวิจัย หนังสือ วิทยานิพนธ์ และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ และเนื่องจากเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งศึกษาถึงประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อประเด็นการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ ซึ่งเป็นแนวปรากฏการณ์วิทยา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนในเรื่องเส้นทางชีวิต ปฏิสัมพันธ์ การรับรู้ อัตลักษณ์ สัมพันธภาพเชิงอำนาจ วัฒนธรรมในเรือนจำ และข้อมูลอื่น ๆ ตามวัตถุประสงค์ จึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi

Structured Interview) โดยใช้คำถามปลายเปิด (Open-Ended Question) ในลักษณะการสัมภาษณ์แบบเป็นธรรมชาติ มีความยืดหยุ่น ให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงประสบการณ์และเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลพูดในประเด็นที่ต้องการศึกษาให้มากที่สุด ร่วมกับการไต่ถามประเด็นที่ไม่ชัดเจน (Probes) หากแต่ผู้วิจัยจะเน้นการรับฟังสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์บอกเล่า พร้อมกับใช้การสังเกตร่วมด้วย

การตรวจสอบข้อมูลรายครั้ง ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์และการจดบันทึกภาคสนามมาจัดทำข้อสรุปเบื้องต้น ตรวจสอบความถูกต้องของข้อสรุป เพื่อตรวจสอบความครอบคลุม ความลึกซึ้ง ความอึดตัวของข้อมูลและยืนยันความน่าเชื่อถือและความเป็นเหตุเป็นผลของข้อมูล

3.3 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) คือ กลุ่มคนที่ต้องการศึกษา เพื่อให้ตอบคำถามที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ อีกทั้งยังสามารถเป็นตัวแทนของประชากรที่ทำการศึกษาได้ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่ 1 ผู้ต้องขังกะเทยจำนวน 7 คน ซึ่งปัจจุบันมีผู้ต้องขังกะเทยในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีจำนวนทั้งสิ้น 8 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2561) เพื่อศึกษาถึงประสบการณ์ของผู้ต้องขังกะเทยต่อประเด็นเชิงสุขภาพ (เส้นทางชีวิต ประสบการณ์ชีวิตการเป็นกะเทย การต่อรอง ปฏิสัมพันธ์ การรับรู้อัตลักษณ์ และวัฒนธรรมในเรือนจำ) และกลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติจำนวน 5 คน ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ส่วนควบคุม ส่วนการฝึกวิชาชีพ ฝ่ายพัฒนาจิตใจและการศึกษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และพยาบาลเพื่อศึกษาถึงประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อประเด็นเชิงสุขภาพของผู้ต้องขังกะเทย (สัมพันธภาพเชิงอำนาจ การบริหารจัดการ ระเบียบข้อบังคับ) เพื่อที่สามารถนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์การจัดการเชิงสุขภาพของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยต่อไป

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล กลุ่มที่ 1 ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีจำนวน 7 คน โดยกำหนดว่าจะต้องเป็นผู้ต้องขัง “กะเทย” ซึ่งในทางกฎหมายถือได้ว่าเป็นผู้ต้องขังชาย แต่มีพฤติกรรมการแสดงออกเป็นหญิง หรือได้แปลงเพศเป็นหญิงแล้ว เป็นผู้ต้องขังเด็ดขาด ไม่จำกัดฐานความผิดและจำนวนครั้งในการกระทำผิด และมีประสบการณ์ชีวิตระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำรวมแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล กลุ่มที่ 2 ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เช่นเดียวกัน เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในเรือนจำอุทัยธานีจำนวน 5 คน โดยกำหนดว่าต้องเป็นเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดกับผู้ต้องขัง “กะเทย” ประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ส่วนควบคุม ส่วนการ

ฝึกวิชาชีพ ฝ่ายพัฒนาจิตใจและการศึกษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และพยาบาลที่ปฏิบัติงานอยู่ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี หรือมีประสบการณ์ในการทำงานมาไม่น้อยกว่า 5 ปี

การเข้าถึงข้อมูลซึ่งเป็นผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ผู้วิจัยทำการติดต่อผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์ของงานวิจัย สิทธิของผู้ต้องขังที่จะเข้าร่วมในการเป็นผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ และแจ้งประเด็นในการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยมีโอกาสนพบและพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ต้องขังกะเทยทุกคนที่อยู่ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี นำมาสู่การได้รับทราบข้อมูลพื้นฐานของผู้ต้องขังกะเทยแต่ละคน ในส่วนของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติก็เช่นกัน ผู้วิจัยได้สอบถามถึงโครงสร้างการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดกลุ่มประชากรเมื่อคัดเลือกกลุ่มข้อมูลแล้ว ต่อมาจึงทำการนัดหมายเพื่อสัมภาษณ์ทั้งผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ โดยทางเรือนจำจะจัดสถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ที่เป็นสัดส่วน และปลอดภัยต่อผู้วิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติเป็นรายกรณี โดยผู้ต้องขังกะเทยใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 2-3 ชั่วโมงต่อราย เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 1-2 ชั่วโมงต่อราย ณ เรือนจำจังหวัดอุทัยธานี

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นการสังเกตและการเข้าไปสัมภาษณ์อย่างใกล้ชิดกับผู้ต้องขังจึงมีความจำเป็น เรือนจำจังหวัดอุทัยธานีจัดว่าเป็นเรือนจำขนาดเล็ก แต่เป็นเรือนจำที่มีประสิทธิภาพ เล็งเห็นความสำคัญของผู้ต้องขัง “กะเทย” โดยจัดทำโปรแกรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขัง “กะเทย” ซึ่งในปี พ.ศ.2559 มีผู้ต้องขัง “กะเทย” เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 12 คน โดยโปรแกรมดังกล่าวเน้นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางด้านจิตใจ นอกจากนี้ยังได้รับคัดเลือกให้เป็นเรือนจำต้นแบบในโครงการส่งเสริมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและผู้กระทำผิดหญิง (Bangkok Rules) จากการประเมินของ Penal Reform International (PRI) ซึ่งทำการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยผลการประเมินแสดงให้เห็นว่าเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีได้รับเลือกให้เป็นเรือนจำต้นแบบด้วยคะแนนร้อยละ 94.5 เป็นเรือนจำที่มีความพร้อมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง แสดงให้เห็นถึงความพร้อมของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่เลือกเรือนจำขนาดเล็กและมีความพร้อม จะทำให้สามารถเข้าไปทำการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์โดยไม่เป็นภาระของเจ้าหน้าที่มาก และจะทำให้ผู้วิจัยสามารถมองเห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางการปฏิบัติให้แก่เรือนจำอื่น ๆ ต่อไปได้ ผู้วิจัยจึงเลือกเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีเป็นพื้นที่ในการศึกษา

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจะใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการศึกษา ซึ่งการจัดทำโครงร่างคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง โดยใช้คำถามปลายเปิด ลักษณะการสัมภาษณ์เป็นแบบธรรมชาติ มีความยืดหยุ่น ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เล่าถึงประสบการณ์ได้มากที่สุด ร่วมกับการไต่ถามในประเด็นที่ไม่ชัดเจน ในด้านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัยนั้น ผู้วิจัยจะให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์ทางด้านทฤษฎีทฤษฎีเป็นผู้ตรวจสอบเค้าโครงการสัมภาษณ์และพิจารณาความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหาก่อนที่จะมีการนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ในการดำเนินการวิจัย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติรวมทั้งสิ้น 12 คน ทั้งที่ได้จากการจดบันทึก จากเครื่องบันทึกเสียง และจากการสังเกตสภาพแวดล้อมโดยรวม อาคารสถานที่ ความสะอาด ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกับเจ้าหน้าที่ การใช้ชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังทั่วไปในแดนชาย ลักษณะบุคลิกภาพของผู้ต้องขัง มาวิเคราะห์ในขั้นต้นเพื่อแยกข้อมูลออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย ภายหลังจากการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยจำมาถอดความในรูปแบบบทสนทนา ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการอ่าน ฟังและทำความเข้าใจกับข้อมูล ในกรณีที่พบว่าข้อมูลคลุมเครือ ไม่ชัดเจน หรือข้อมูลไม่ครบถ้วนจะนำไปสัมภาษณ์ในครั้งต่อไปจากนั้นวิเคราะห์ว่าข้อมูลที่มีอยู่ในแต่ละประเด็นนั้นมีความหมายว่าอะไร โดยใช้การตีความข้อมูล (Content Analysis) ตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ

3.6 จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยทางสังคมศาสตร์ทุกชนิด เป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ สังคม หรือวัฒนธรรม แม้ไม่ได้มีผลกระทบโดยตรงต่อร่างกายมนุษย์เองก็ตาม แต่อาจมีผลกระทบทางใดทางหนึ่งต่อชีวิต สังคมและวัฒนธรรม หรือตัวผู้ถูกศึกษา จริยธรรมการวิจัยแม้จะไม่ใช่ประเด็นระเบียบวิธีโดยตรง แต่ก็เป็นเรื่องที่นักวิจัยจะต้องตระหนักถึงความสำคัญ และนำมาพิจารณาควบคู่ไปกับระเบียบวิธีและการดำเนินวิจัยทุกขั้นตอน (ชาย โพธิ์สิตา, 2554) ผู้วิจัยตระหนักในจรรยาบรรณแห่งการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ผู้ให้ข้อมูลหลัก” โดยการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดจริยธรรมในการวิจัย ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทางจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ดังนี้

- 1) การขอความยินยอม ถือเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นสำหรับการเก็บข้อมูล การขอความยินยอมในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่เพียงแต่ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากกรมราชทัณฑ์ในการเข้าไปเก็บข้อมูลในเรือนจำ รวมถึงขออนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

เท่านั้น แต่วิจัยได้ขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล ทุกคน และทุกครั้งที่ทำกรสัมภาษณ์ รวมถึงความยินยอมในการบันทึกเสียง โดยเริ่มจากการให้ข้อมูลที่ชัดเจน และเพียงพอที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยต่อผู้ให้ข้อมูล อีกทั้งผู้ให้ข้อมูลมีสิทธิ์ที่จะให้ความร่วมมือหรือไม่ร่วมมือ มีสิทธิตอบคำถามหรือไม่ตอบคำถามก็ได้ หากผู้ต้องขังเกิดความเครียดขณะตอบคำถาม ผู้วิจัยจะทำการหยุดการสัมภาษณ์ และพูดคุยในประเด็นอื่นเพื่อให้เกิดความผ่อนคลาย ภายหลังผู้ต้องขังเข้าสู่ภาวะปกติแล้ว ผู้วิจัยจะทำการสอบถามถึงความพร้อมและความเต็มใจ ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งก่อนจะดำเนินการสัมภาษณ์ต่อ

- 2) ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาความลับของข้อมูลที่ได้รับ ไม่ใช่เฉพาะแต่เรื่องที่เขาช่วยและนำมาใช้ในการวิจัยเท่านั้น แต่รวมถึงทุกเรื่องที่คุณให้ข้อมูล ซึ่งในที่นี้คือ ผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟัง นอกจากนี้ผู้วิจัยจะใช้ชื่อสมมติแทนชื่อจริงของผู้ให้ข้อมูล และจะทำลายเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ รวมถึงไฟล์เสียงทั้งหมดเมื่อสิ้นสุดโครงการ และจะดำเนินการขออนุญาตกรมราชทัณฑ์ในการเผยแพร่ผลงานวิจัยต่อไป
- 3) เสนอการวิจัยต่อคณะกรรมการพิจารณาการวิจัยในคน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลในการคุ้มครองผู้มีส่วนร่วมในโครงการวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษาและอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาวิจัย “ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ : ศึกษากรณี ประสพการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เป็นการสะท้อนเรื่องราวผ่านเรื่องเล่า ประสพการณ์ชีวิตของผู้ต้องขังกะเทยแต่ละคน และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ งานวิจัยนี้ใช้ ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

เป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมข้อมูล โดยผู้ต้องขัง “กะเทย” จะให้ข้อมูลที่สะท้อนต่อการจัดการ เชิงสุขภาวะ ผ่านการเล่าเรื่องเส้นทางชีวิต ประสพการณ์การเป็นกะเทย ปฏิสัมพันธ์ การรับรู้ อัตลักษณ์ตั้งแต่ก่อนเข้าสู่เรือนจำจนมาสู่ช่วงชีวิตในเรือนจำ นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักอีกกลุ่มคือ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ จะให้ข้อมูลที่สะท้อนถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขัง ผ่านการบอกเล่าวัฒนธรรมของ เรือนจำ กฎระเบียบข้อบังคับ การบริหารจัดการ และสัมพันธภาพเชิงอำนาจ ทั้งนี้สามารถแบ่งกรอบ การวิเคราะห์ได้ดังนี้

4.1 เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังกะเทยก่อนเข้าสู่เรือนจำ

4.2 ประสพการณ์ในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงสุขภาวะ

4.3 ประสพการณ์เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อประเด็นเชิงสุขภาวะ

4.4 วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำระหว่างผู้ต้องขังกะเทยและ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

4.5 อภิปรายผลการศึกษา

4.1 เส้นทางชีวิตผู้ต้องขังกะเทยก่อนเข้าสู่เรือนจำ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีผู้ต้องขังกะเทยเข้าร่วมจำนวน 7 คน ซึ่งเป็นผู้ต้องขังเด็ดขาด และมีประสพการณ์ชีวิตระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำรวมแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ การคัดเลือกกลุ่มข้อมูล โดยทำการศึกษาถึงเส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังก่อนเข้าสู่เรือนจำ ตั้งแต่ช่วง วยเด็ก เพื่อรับทราบถึงครอบครัว การเลี้ยงดูและการรับรู้อัตลักษณ์ของตนเอง ซึ่งเป็นไปตามแนวคิด

ของการศึกษาเส้นทางชีวิต ที่มีหลักการสำคัญที่ว่า “พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลมาจากกระบวนการสัมพันธ์ของบุคคลกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต เมื่อบุคคลเริ่มถูกเลี้ยงดูมา ก็จะถูกสร้างพฤติกรรมจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงดูสภาพแวดล้อมภายนอก กระบวนการทางสังคมเหล่านี้จะเป็นตัวแปรสำคัญที่พัฒนาหรือสร้างพฤติกรรมตลอดจนปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลตลอดเวลา รวมถึงพฤติกรรมการกระทำผิดที่อาจเกิดขึ้น ดำรงอยู่ หรืออาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน คำบอกเล่าประสบการณ์ชีวิตของผู้ต้องขังกะเทย จะทำให้ทราบถึงเหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือจุดเปลี่ยนในชีวิต (Turning point) โดยเฉพาะประสบการณ์ในการเป็นกะเทย สาเหตุการกระทำผิดรวมไปถึงการกระทำผิดซ้ำได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเตรียมความพร้อมและการจัดการเชิงสุขภาพที่เหมาะสมต่อผู้ต้องขังกะเทยในเรือนจำต่อไป

ตินี (ตินีและทุกชื่อที่ใช้ต่อจากนี้คือนามสมมติ) อายุ 42 ปี ภูมิลำเนาเป็นคนจังหวัดอุทัยธานี มีพี่น้อง 3 คน เป็นผู้ชายทั้งหมดตนเองเป็นคนสุดท้อง ด้วยความคาดหวังที่จะมีลูกสาวของพ่อและแม่ จึงทำให้ตินีถูกเลี้ยงดูแบบผู้หญิง “แม่เคี้ยวเชื้อมาก เป๊ะทุกอย่าง ระวังระเบียบก็คือเลี้ยงแบบผู้หญิง เข้าไปเรียน เย็นกลับมาหุงข้าว ล้างจาน ถูบ้าน เหมือนผู้หญิงดูแลทำความสะอาดบ้านทุกอย่าง” พ่อและแม่เป็นชาวไร่ชาวนา ฐานะพอใช้แต่ก็สามารถส่งเสียเธอให้เรียนจบระดับปริญญาตรีได้

“ตอนแรกก็ไม่รู้ว่าตัด กะเทยเป็นแบบไหน แต่ว่าชอบเล่นตุ๊กตา ชอบเล่นขายขนมหม้อแกง แถวบ้านก็จะมีเพื่อนผู้หญิงเยอะ ก็เล่นกับเพื่อนผู้หญิงมาเรื่อย ๆ”

เริ่มแต่งหญิง แต่งหน้าตอนศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยที่พ่อและแม่ให้การยอมรับ เมื่อจบการศึกษาได้เริ่มทำงานที่องค์การบริหารส่วนตำบลที่ตนอยู่ ติดเพื่อน ติดผู้ชายตามประสาวัยรุ่น เรื่องความรักความสัมพันธ์นั้น เธอไม่ได้มีแฟนเป็นตัวเป็นตน “มันเป็นนิสัยของกะเทย หนูคิดได้นะถ้าเกิดเรารักใครคนหนึ่งถึงเวลาที่ต้องเลิก เพราะเขาก็ต้องไปมีเมีย ถ้าเกิดเราคบไปนาน ๆ เราก็อาจจะเสียใจ หนูเลยคบไปเรื่อย ๆ ไม่ได้จริงจัง ไม่ได้หลง”

ตินีไม่มีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัว หาเงินได้เท่าไรก็จะใช้ไปกับการเสริมความงาม และซื้อเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย “หนูชอบกินยาบำรุง กินยาบำรุงผิว” เธอเริ่มกินยาคุมตั้งแต่อายุ 17 ต่อมาความรักสวยรักงามของตินีจึงกลายมาเป็นสาเหตุการกระทำผิด ซึ่งเขาถูกจับและตัดสินจำคุกครั้งแรก ด้วยฐานความผิดมียาเสพติดไว้ครอบครองเพื่อจำหน่าย “อยากได้เงินมาซื้อเครื่องแต่งหน้า ยาบำรุง อยากซื้ออยากกินอะไรก็ได้”

แอนนี่ อายุ 29 ปี พื้นเป็นคนจังหวัดอุทัยธานี เป็นลูกชายคนเดียว จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยรัฐบาลชื่อดังในจังหวัดหนึ่ง พ่อและแม่เพิ่งแยกทางกันเมื่อเธอพ้นวัยเบญจเพส เริ่มรู้สึกว่าเป็นกะเทยตอนศึกษาอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 1 จากความรู้สึกชื่นชอบอาเชยที่อาศัยเป็นครอบครัวใหญ่ในบ้านเดียวกับตน โดยมองว่าอาเป็นคนหล่อ หุ่นดี แต่อย่างไรก็ตามยังมีความคิดปฏิเสธตนเองอยู่ เนื่องจากได้รับการปลูกฝังมาว่าการที่จะอยู่ในสังคมได้เหมือนคนปกติ เป็นผู้ชายต้องชอบผู้หญิงอย่างเดียว ชอบผู้ชายเหมือนกันไม่ได้

“เราเริ่มสงสัยตัวเอง เราเลยลองจีบผู้หญิงเพื่อปฏิเสธความรู้สึกของตัวเอง ตอนนั้นเรารู้สึกว่าเรารับตัวเองไม่ได้ สุดท้ายเรารู้ตัวเองว่าเราชอบอาเรา เราไม่ได้ชอบผู้หญิง ก็เข้าใจว่าเราเป็นแบบนี้”

แอนนี่ชอบคบหาสมาคมกับเพื่อนผู้หญิง เล่นเหมือนเด็กผู้หญิง แต่มีความสนใจทางเพศกับผู้ชาย เธอเล่าว่า พ่อของเธอเป็นนักเลงประจำหมู่บ้านที่คนให้ความเคารพ เป็นที่รู้จักของคนมากมาย แม่มีอาชีพรับราชการ แต่น่าแปลกกว่าพ่อของเธอกลับให้การยอมรับในตัวตนของเธอ ซึ่งตรงกันข้ามกันแม่ของเธอนั้นรับไม่ได้ ไม่พูด ไม่มองหน้าและได้ตัดขาดความเป็นแม่ลูกตั้งแต่วันที่เธอเข้าไปสารภาพ จนถึงวันนี้เป็นเวลาเกือบ 10 ปีแล้ว เธอจึงมีแฟนเป็นที่พึ่งและยอมรับว่าแฟนเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในชีวิต โดยเริ่มมีแฟนเป็นผู้ชายครั้งแรกตอนศึกษาในมหาวิทยาลัย แต่ก็ไม่ได้เปิดเผยให้เพื่อน ๆ รู้ แอนนี่เริ่มกินฮอร์โมนตั้งแต่วัยมัธยมถึงอัตลักษณ์ของตนเอง เพื่อให้มีผิวพรรณที่ดี ผ่องใส และกินอาหารเสริมเพื่อให้ผิวพรรณขาวกว่าเดิม จากเดิมที่เป็นคนผิวขาวอยู่แล้ว ด้วยความที่เป็นคนมีการศึกษาดี จึงได้เริ่มทำงานครั้งแรกที่ธนาคารแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร มีรายได้ดี อีกทั้งเธอก็มีความภาคภูมิใจมากเวลาที่กลับบ้านต่างจังหวัดทุกครั้ง เพราะมักจะได้ยินชาวบ้านพูดว่า “แม่มันไม่คุยด้วย มันยังไขว่คว้าตัวเองจนได้ดิบได้ดี” เวลากลับบ้านก็จะมีแต่น้อง ๆ และผู้ชายห้อมล้อม หาเงินได้เท่าไรก็จะใช้ไปกับการจุนเจือผู้ชายหน้าตาดีเพื่อแลกกับความรักและชดเชยความรักที่ขาดหายไปจากแม่ แต่เมื่อทำงานไปได้ไม่นานมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้านายจึงได้ลาออก และกลับมาใช้ชีวิตที่บ้านเกิด โดยได้เริ่มทำงานใหม่เป็นผู้ช่วยนาย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำความผิด

“ลูกความของนายหนูเป็นผู้ชายหล่อ ๆ ทั้งนั้น หนูก็จะมีหน้าที่คอยโทรตามเอกสาร โทรนัดวันเวลา รวมถึงเป็นคนรับงานให้เจ้านายด้วยเวลามีคนติดต่อให้ว่าความ” การประสานงานกับลูกค่านั้นทำให้เธอได้มีโอกาสพบปะกับลูกค้าตลอดเวลา บางรายมีไปกินเหล้า เทียว สนทนสนมกันตามประสานวัยเดียวกัน

“วันหนึ่งเค้าไม่มีเงินมาจ่ายค่าว่าความ เค้าก็ขอเอายามาแลก หนูก็เลยได้มีโอกาสลอง ก็เล่นอยู่กับเค้าแหละจนติด หลังจากนั้นเวลามีคนมาติดต่องาน จ่ายเงินมัดจำ เราก็กีบไว้ เพื่อที่จะเอาไปซื้อขาย เลี้ยงแฟน โดยที่ไม่บอกเจ้านาย หลายรายเลย พอถึงเวลานายเราก็มองไปว่าความให้ เพราะเราไม่ได้บอกแต่รับเงินมาแล้ว เลยโดนคดีฉ้อโกงไปด้วย” แอนนี่กระทำผิดครั้งแรก ถูกตัดสินจำคุกด้วยฐานความผิดมียาเสพติดไว้ครอบครองเพื่อจำหน่ายและฉ้อโกง

จีจี อายุ 37 ปี พื้นเพเป็นคนจังหวัดอุทัยธานี มีพี่น้อง 3 คน ตนเองเป็นคนโต มีน้องสาว 2 คน จบการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 3 พ่อแม่ประกอบอาชีพรับจ้าง ในวัยเด็กแม่ไปทำงานที่กรุงเทพจึงให้อาศัยอยู่กับน้า และป้า ที่บ้านมีแต่ผู้หญิง จึงถูกเลี้ยงดูมาแบบผู้หญิง จีจีเล่าว่า ตนเองเป็นผู้หญิงตั้งแต่จำความได้

“เราก็จะรักสวย รักงาม เล่นกับเพื่อนผู้หญิง ใส่กระโปรงบ้าง ทาปากบ้าง เล่นขายของ เวลาเล่นก็จะเล่นกับเพื่อนผู้หญิงมาตลอด มโนว่าตัวเองเป็นผู้หญิง”

ครอบครัวจีจีให้การยอมรับในตัวตนของเธอ เธอจึงเริ่มแต่งตัวเป็นผู้หญิง ไว้ผมยาวตั้งแต่อายุ 12 เริ่มกินยาคุมตั้งแต่อายุ 17 ตามคำแนะนำของรุ่นพี่ที่เป็นกะเทยเช่นกัน “เขาบอกว่าต้องกินนะเพื่อผิว เพื่อไม่ให้มีกลิ่นแกมแซน และเพื่อไม่ให้เห็นเส้นเลือดที่ปูดนูนชัดเจน” เริ่มมีแฟนตั้งแต่อายุ 14 และมีแฟนเป็นผู้ชายมาตลอด อีกทั้งมีความตั้งใจที่จะผ่าตัดแปลงเพศ “ถ้าเราพร้อมและเก็บเงินได้ ก็อยากจะผ่า แต่ก็ทำไม่ได้ ติดยาเนอะ พอเก็บเงินได้ก็เอาไปปาร์ตี้หมด” เคยมีแมวมองมาชักชวนจีจีให้ไปเป็นนางโชว์ แต่เพื่อนชักชวนให้ลองเสพยา ความฝันในการเป็นนางโชว์ก็จบลง “เราก็ไม่อยากจะเล่นหรอกนะ เพราะก็เคยเห็นพ่อแม่เล่น แต่พอลองแล้วก็ยาวเลย” จีจีถูกจับครั้งแรกตอนอายุ 19 ฐานความผิดมียาเสพติดไว้ครอบครองเพื่อจำหน่าย เธอเข้าออกเรือนจำอยู่หลายครั้ง ครั้งแรกกับครั้งที่ 2 ห่างกัน 3 ปี ครั้งที่ 2 กับครั้งที่ 3 ห่างกัน 7 ปี ปัจจุบันเป็นครั้งที่ 4 ด้วยฐานความผิดเดียวกันทั้ง 4 ครั้ง “เราก็ไม่ได้ขายนะ แต่เพื่อนก็จะพูดประมาณว่า หาให้หน่อยสิ สุดท้ายก็ตายเพราะเพื่อน”

วาริ อายุ 41 ปี มีพี่น้อง 3 คน เป็นลูกผู้ชายทั้งหมดตนเป็นคนสุดท้อง เด็บโตมาในครอบครัวข้าราชการ “เพราะเป็นคนสุดท้าย แม่อยากได้ลูกผู้หญิง เราก็เลยเป็นแบบนี้” วาริเป็นคนที่มีความภาคภูมิใจในเพศสภาพของตนเองอย่างมาก จากแววตา อารมณ์ ความรู้สึกและคำกล่าวที่ว่า

“ถ้าชาติหน้ามีจริงก็จะขอเป็นกะเทยอีก เป็นเพศที่สบายมาก สบายในรูปแบบที่ผู้ชายก็ทำไม่ได้ผู้หญิงก็ทำไม่ได้ บางอย่างก็ไม่ได้อยากเป็นเหมือนผู้หญิงนะ แต่ขอให้สมบูรณ์ มีพร้อมกว่านี้แค่นั้นเอง”

วารีย์เปรียบตัวเองเป็นกะเทยเด็กที่อยู่ในยุคบุกเบิก “เราอายุ 40 กว่าก็ถือเป็นกะเทยสมัยก่อน แต่ก็ยังอยู่ในช่วงที่เป็นรุ่นน้องในสมัยนั้น” เธอเล่าให้ฟังว่า กะเทยในสมัยก่อนไม่เหมือนในสมัยนี้ การที่ได้มีโอกาสแต่งตัวเป็นผู้หญิง ถือเป็นความอลังการในชีวิต เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มาก การเช่าวิกก็หายาก และมีราคาสูง แต่อย่างไรก็ตามเธอก็ได้เริ่มแต่งตัว แต่งหน้าตั้งแต่อายุ 17 พร้อมกับการเริ่มกินยาคุม และฉีดฮอร์โมน ส่งผลให้เธอมีหน้าอกขนาดใหญ่และสังเกตเห็นได้ชัดกว่าผู้ต้องชังกะเทยคนอื่น ๆ สำหรับมุมมองในความรักนั้นเธอกล่าวว่า “แฟนคือกำลังใจ แต่วัยมันจะทำให้เราฉลาดขึ้นเรื่อย ๆ จะมองความรักเป็นเรื่องฉาบฉวยไปเรื่อย ๆ” ซึ่งตั้งแต่เด็กจนถึงปัจจุบันเธอก็มีแฟนเป็นผู้ชายมาตลอด

เริ่มทำงานครั้งแรกที่กรมที่ดิน แต่เป็นคนที่มีความมั่นใจสูงและตรงไปตรงมาทำให้มีปัญหากับเจ้านาย จึงได้ลาออกและหารายได้จากการเล่นหุ้น เข้าสู่วงการยาเสพติดในเวลาต่อมา วารีย์ไม่มีภาระในการเลี้ยงดูพ่อแม่ “ไม่มีภาระนั่นแหละ ถึงทำให้เป็นคนแบบนี้ ถ้าเป็นคนที่กำลังมาตั้งแต่แรกคงจะเป็นคนดี” เธอยอมรับว่าจุดเปลี่ยนในชีวิตของเธอมาจากยาเสพติด วารีย์เข้าสู่เรือนจำครั้งแรกเมื่อปี 2552 ด้วยฐานความผิดมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย ปัจจุบันเป็นการกระทำผิดครั้งที่ 2 ด้วยฐานความผิดเดิม โดยมีระยะห่างจากครั้งแรกประมาณ 6 ปี

“ยานำมาซึ่งความรักที่เราขาดหายไป คือความสุขของเราที่มันขาดหาย ความรักในรูปแบบที่เราต้องการ เซ็กส์อะไรแบบนี้”

อีซี่ อายุ 29 ปี พันเพเป็นคนจังหวัดเชียงใหม่ เป็นลูกคนเดียว พ่อเสียชีวิต อาศัยอยู่กับแม่และครอบครัวของป่าที่มีแต่ผู้หญิง ครอบครัวมีฐานะดี เคยเข้ารับการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยแต่เรียนไม่จบ เนื่องจากสาขาที่เรียนไม่มีความถนัด จึงมีแค่วุฒิมัธยมศึกษาตอนปลาย เธอเล่าว่า เธอรู้ตัวว่าเป็นกะเทยตั้งแต่เรียนอยู่ประถมศึกษาปีที่ 6 โดยรู้ตัวว่าตัวเองชอบผู้ชาย และชอบเล่นกับเพื่อนผู้หญิงมากกว่า

“หนูคิดว่าจุดเริ่มต้นของหนู เป็นเพราะหนูอยู่กับพี่สาวมากเกินไปทำให้หนูเป็นกะเทย พี่หนูเล่นอะไร หนูก็เล่นกับพี่ เลยทำให้หนูซึมซับอะไรมาหลาย ๆ อย่าง หนูคิดว่าสิ่งแวดล้อมทำให้หนูเป็นแบบนี้ หนูไม่ได้คิดว่ามันเป็นที่ยอมรับ แต่ป่าหนู แม่หนูรับได้นะคะ”

ป่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในชีวิตเธอมาก เนื่องจากเปรียบเสมือนหัวหน้าครอบครัว มีสิทธิในการคิด ตัดสินใจ ซึ่งป่าก็รักและพยายามที่จะสรรหาโรงเรียนที่ดี สิ่งที่ดีดีให้เธอทุกอย่าง “การที่เขามาให้มันไม่สอดคล้องกับความต้องการของเรา ถ้ามองว่าความต้องการของหนูคืออะไร หนูก็ยังไม่รู้เลย แต่รู้ว่าสิ่งที่ป่าอยากให้เราทำ เป็นสิ่งที่เราไม่ชอบ มันก็เลยเป็นแรงผลักดันให้เราไม่ยอมกลับบ้าน” เธอเริ่ม

ออกจากบ้านไปใช้ชีวิตอยู่กับเพื่อนตอนอายุ 16 ปี และเคยถูกพิพากษาในศาลเยาวชนและครอบครัว จังหวัดเชียงใหม่ ในข้อหาร่วมกันลักทรัพย์ แต่ครั้งนั้นเป็นแค่การว่ากล่าวตักเตือน อีชีเป็นคนติดเพื่อน และเริ่มเสพยาตั้งแต่อายุ 19 “เพื่อนหนูเสพยาหมดทุกคนเลย แต่เราก็ไม่ได้สูงลิ้นกันมาก ที่จะสนิทกัน มากมีแค่คนเดียว” ต่อมาเธอถูกจับด้วยฐานความผิดมียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย ถูกตัดสินจำคุก 5 ปี 4 เดือน แต่อยู่ในเรือนจำได้ 2 ปี 11 เดือนก็ได้รับการพักการลงโทษ ตลอด ระยะเวลาดังกล่าว อีชีได้ย้ายเรือนจำทั้งหมด 4 ครั้ง จากเรือนจำจังหวัดเชียงใหม่ ไปยังเรือนจำอำเภอ แม่สะเรียง ลำพูน และลำปาง ตามลำดับ เนื่องจากนโยบายการย้ายระบายนของเรือนจำและการเข้าร่วมโครงการแก้ไขฟื้นฟู เธอไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำงาน เนื่องจากทางบ้านค่อนข้างมีฐานะ และครอบครัวมีธุรกิจเป็นของตนเอง ภายหลังพ้นโทษมา เธอได้รับการชักชวนจากเพื่อนสนิทที่เป็น กะเทยให้ทำงานหนึ่ง มีหน้าที่รับเงินเข้าบัญชีและโอนต่อ โดยได้รับค่าจ้างร้อยละ 10 ของจำนวนยอด โอนในแต่ละครั้ง เป็นเหตุให้เธอถูกจับอีกครั้งด้วยฐานความผิดฉ้อโกง หลังจากที่ได้ทำงานนี้กว่า 2 ปี “ป่าหนูเขาจะประกัน แต่ประกันไม่ได้ เพราะหมายจับหนูเยอะ ลูหนูกี้ลูไม่หลุด” จากการที่มีหมายจับ เยอะ ประกอบกับมีผู้เสียหายมากมายหลายจังหวัด เธอจึงเป็นผู้ต้องขังที่มีประสบการณ์ในเรือนจำ กว่า 8 เรือนจำรวมการกระทำผิดทั้งสองครั้ง

ชนา อายุ 56 ปีพื้นเพเป็นคนจังหวัดอุทัยธานี มีพี่น้องทั้งหมด 8 คน ชาย 4 หญิง 4 ตนเอง เป็นคนที่ 6 พ่อเสียชีวิตตั้งแต่ยังเด็ก ต่อมาแม่เลี้ยง โดยพ่อเลี้ยงมีลูกติดมา 6 คน และมีลูกที่เกิดจาก แม่ของตนเองอีก 1 คน ชนาจึงมีพี่น้องร่วมมารดาทั้งหมด 9 คน และในบรรดาพี่น้องทั้ง 9 คนนี้ มี กะเทย 3 คนรวมตัวเธอด้วย แต่เดิมที่บ้านมีฐานะดี ด้วยภาระในการเลี้ยงดูลูกที่มีจำนวนมาก ทำให้ ฐานะที่บ้านของเธอแยลงเรื่อย ๆ เธอจึงมีโอกาสได้เรียนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ชีวิตในวัยเด็ก เธอ เป็นเด็กผู้ชายที่ชอบเล่นกับเพื่อนผู้หญิง เช่น กระโดดเชือก หมากเก็บ จึงถูกเพื่อนล้อว่าเป็นตุ๊ด อยู่บ่อยครั้ง แต่เธอก็ได้ปฏิเสธมาตลอด เธอเล่าว่าสมัยวัยรุ่นเป็นเด็กหนุ่มที่หน้าตาดี จึงมีผู้หญิงมาติด พันรายหลาย และก็มีแฟนเป็นผู้หญิงมาตลอด จนได้ตกลงปลงใจแต่งงานเมื่ออายุ 26 และมีลูก ด้วยกัน 2 คน แต่หลังจากใช้ชีวิตครอบครัวได้ประมาณ 6-7 ปี ชนาก็ได้เลิกกับภรรยา ชนาเป็นผู้ต้องขังกะเทยเพียงคนเดียวที่เคยมีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้หญิง มีครอบครัวและมีลูก

ภายหลังการหย่าร้างเธอเริ่มรู้สึกว่ ความรู้สึกของเธอเปลี่ยนไป ไม่มีความสนใจในตัวผู้หญิง แต่รู้สึกว่ตัวเองชื่นชอบผู้ชาย และเริ่มแต่งหน้า ทาปาก เขียนคิ้ว แต่ก็ไม่เคยแต่งตัวเป็นผู้หญิง เธอ เริ่มมีแฟนเป็นผู้ชาย “คนแรกก็แฮปปี้ดี เค้่าเลี้ยงเราดี เราก็อยู่กับเค้่า ช่วยกันทำมาหากิน สะดวกสบาย เค้่าหาให้ทุกอย่าง อยากรไ้ทำอะไรก็ได้” เธอไม่เคยกินยาคุมหรือฉีดฮอร์โมน เมื่อถามถึง

ความรู้สึกเล็กๆ และให้เล่าถึงการรับรู้อัตลักษณ์ของตนเอง เธอเล่าว่า “เราก็ไม่ได้คิดว่าตัวเราเองเป็นผู้หญิง คิดว่าตัวเองยังเป็นผู้ชายอยู่ แต่จิตใจเราเป็นผู้หญิง หน้าตาเราก็ไปทางกะเทย ไม่ใช่ผู้หญิงซะทีเดียว”

ลูกกับแม่เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลกับชีวิตเธอ “เป็นห่วงลูก บางครั้งเราอยากทำอะไรที่เหมือนกะเทยคนอื่นเค้า แต่งตัว แต่งหน้า แต่เราก็ออกหน้าออกตามากก็ไม่ได้ เกรงใจลูก เขาก็โตเป็นหนุ่มแล้ว” ชนาเริ่มประกอบอาชีพครั้งแรกโดยการทำไร่ทำสวน แต่เนื่องจากเป็นหนี้เยอะ จึงเลิกทำและนำเงินที่ได้จากการปล่อยเช่าที่ดิน ไปลงทุนซื้อเสื้อผ้ามาขาย โดยย้ายแผงไปตามจังหวัดต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นท้าวแซร์ แต่แล้วก็โดนโกงจึงต้องขายเสื้อผ้าราคาต่ำว่าทุนเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ และได้เข้าไปพัวพันกับยาเสพติด ทั้งเสฟและชาย ชนาถูกตัดสินจำคุกครั้งแรกเมื่อปี 2542 ปัจจุบันชนาถูกคุมขังในเรือนจำเป็นครั้งที่ 3 แล้ว ด้วยฐานความผิดเดียวกันครั้ง 3 ครั้งคือมียาเสพติดไว้ครอบครองเพื่อจำหน่าย โดยมีแรงจูงใจเรื่องเงิน

“เข้ามาแต่ละครั้งก็รู้สึกเข็ด ไม่เอาแล้ว แต่เงินมันจูงใจ และยามันมีตลอด”

ไปรยา อายุ 30 ปี พื้นเพเป็นคนจังหวัดอุทัยธานี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีพี่สาว 1 คน เธอเล่าว่ารู้ตัวว่าเป็นกะเทยตั้งแต่อายุ 7 ขวบ “ส่วนมากก็เล่นกับเด็กผู้หญิง และเล่นแบบผู้หญิง” เริ่มแต่งหญิง แต่งหน้า ไว้ผมยาวตั้งแต่อายุ 18 ช่วงแรกมีแม่ที่ให้การยอมรับ พ่อของเธอติดสุรา ขอบพูดจากระแทกแตกดัน จึงทำให้มีปากเสียงกับพ่ออยู่บ่อย ๆ ไปรยาเริ่มทำงานครั้งแรกที่ต่างประเทศ จากคำแนะนำและชักชวนของรุ่นพี่และเพื่อนที่อยู่ในละแวกบ้าน ให้ไปประกอบอาชีพหมอนวดที่ประเทศคูโบ ช่วงที่ไปทำงานต่างประเทศมีความจำเป็นต้องตัดผมสั้น และต้องแต่งตัวเป็นผู้ชาย เนื่องจากกฎหมายและการยอมรับในประเทศนั้น ๆ ภายหลังจากไปทำงาน เธอสามารถเก็บเงินและส่งเสียเลี้ยงดูพ่อแม่ เป็นเหตุให้พ่อของเธอให้การยอมรับในตัวตนของเธอในเวลาต่อมา ตั้งแต่เด็กจนโตชนามีแฟนเป็นผู้ชายมาตลอด เธอยอมรับว่ารายได้จากการไปทำงานต่างประเทศทำให้ครอบครัวเธอมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ก็มี ความยากลำบากในการเดินทาง เนื่องจากวีซ่าที่ใช้เป็นวีซ่าท่องเที่ยว จึงทำให้ต้องเดินทางไปกลับอยู่บ่อย ๆ หลังจากทำงานที่คูโบ 3 ปีก็ได้ย้ายไปทำงานที่บาร์เรน แต่รายได้ที่ได้รับไม่ตอบสนองต่อความต้องการของตัวเอง จึงได้ตัดสินใจกลับมาทำงานที่บ้านเกิด เธอกล่าวว่าแฟนเป็นคนที่มีอิทธิพลต่อชีวิตเธอ แต่ก็รองจากพ่อแม่ จากการพูดคุย สัมผัสได้ว่าไปรยาเป็นคนขยัน และมีความกตัญญูทวดที่ต่อบุพการี “เวลาได้เงินมาให้พ่อแม่อย่างเดียวเป็นอันดับแรกก่อนตัวเองอีก ตอนไปอยู่ที่นั่นเราอยากได้อีโฟน 7 ซึ่งตอนนั้นเป็นรุ่นดั่งเลย เราเดินอยู่ตรงกลาง ซ้ายมือเป็นที่ส่งเงิน ขวามือเป็นร้านโทรศัพท์ สุดท้ายก็ตัดสินใจโอนเงินทั้งหมดให้พ่อแม่”

ไปรยาเริ่มเสพยาตั้งแต่ก่อนเดินทางไปทำงานต่างประเทศ เคยถูกจับแต่ครั้งนั้นศาลพิพากษาให้รอลงอาญา ครั้งนี้จึงเป็นการกระทำผิดครั้งที่ 2 ในฐานะความผิดมียาเสพติดไว้ครอบครองเพื่อจำหน่าย อย่างไรก็ตาม เธอปฏิเสธว่าเธอไม่ใช่คนขายโดยตรง เพียงแต่เป็นคนจัดหาเท่านั้น ไปรยามีแฟนและเป็นคู่ดีที่เข้ามาในเรือนจำพร้อมกัน ไปรยาจึงไม่ค่อยสูงส่งกับใครมากนัก เลือกว่าจะอยู่กับแฟนเป็นส่วนใหญ่ เธอเล่าว่า แฟนของเธอซี้หึงมาก “เค้าบอกขออะไรอย่างนึงได้ไหม ไม่ต้องแต่งตัว แต่งหน้า ออกไปค่อยแต่ง” เธอเลยมีชีวิตที่อยู่ในกรงโดยมีแฟนเป็นผู้ควบคุมอีกชั้นในเรือนจำ

ตารางที่ 2 ตารางแสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ต้องขังกะเทย

ชื่อ	อายุ	ระดับการศึกษา	อาชีพ	ความสัมพันธ์กับครอบครัว	พี่น้อง	แฟน	ประสบการณ์การใช้ฮอร์โมน	ฐานความผิด	การทำผิดซ้ำ
ดีนี่	42	ป.ตรี	พนักงานราชการ/ ว่างงานก่อนเข้าเรือนจำ	บิดามารดาอยู่ด้วยกัน/ พ่อแม่ยอมรับ/เลี้ยงดู แบบผู้หญิง	พี่น้อง 3 คน เป็นคนสุดท้าย	ผู้ชาย	ได้รับฮอร์โมน ตั้งแต่อายุ 17 ปี	มียาเสพติดไว้ ครอบครองเพื่อ จำหน่าย	ครั้งแรก
แอนนี่	29	ป.ตรี	เสมียนทนาย	หย่าร้าง/แม่ไม่ยอมรับ	ลูกคนเดียว	ผู้ชาย	ได้รับฮอร์โมน ตั้งแต่อายุ 13 ปี	มียาเสพติดไว้ ครอบครองเพื่อ จำหน่าย/ฉ้อโกง	ครั้งแรก
วาริ	41	ป.ตรี	พนักงานราชการ/ ว่างงานก่อนเข้าเรือนจำ	บิดามารดาอยู่ด้วยกัน/ พ่อแม่ยอมรับ/เลี้ยงดู แบบผู้หญิง	พี่น้อง 3 คน เป็นคนสุดท้าย	ผู้ชาย	ได้รับฮอร์โมน ตั้งแต่อายุ 17 ปี	มียาเสพติดไว้ ครอบครองเพื่อ จำหน่าย	กระทำความผิดซ้ำ ปัจจุบัน ครั้งที่ 2
จีจี	37	ม.3	ว่างงานก่อนเข้าเรือนจำ	ครอบครัวอยู่ด้วยกัน/ สนิทกับแม่ น้องสาว	พี่น้อง 3 คน มีน้องสาว 2 คน	ผู้ชาย	ได้รับฮอร์โมน ตั้งแต่อายุ 17 ปี	มียาเสพติดไว้ ครอบครองเพื่อ จำหน่าย	กระทำความผิดซ้ำ ปัจจุบัน ครั้งที่ 4
อีซี่	29	ม.6	ไม่มีประสบการณ์การทำงาน	บิดาเสียชีวิตอาศัยอยู่กับ กับแม่และแม่/เลี้ยงดู แบบผู้หญิง	ลูกคนเดียว	ผู้ชาย	ไม่มี ประสบการณ์	ฉ้อโกง	กระทำความผิดซ้ำ ปัจจุบัน ครั้งที่ 2
ไปรยา	30	ม.6	หมอนวดที่ต่างประเทศ/ ว่างงานก่อนเข้าเรือนจำ	บิดามารดาอยู่ด้วยกัน/ ครอบครัวยอมรับ	มีพี่สาว 1 คน	ผู้ชาย	ไม่มี ประสบการณ์	มียาเสพติดไว้ ครอบครองเพื่อ จำหน่าย	กระทำความผิดซ้ำ ปัจจุบัน ครั้งที่ 2
ชนา	56	ป.5	ค้าขาย	บิดาเสียชีวิต อาศัยอยู่กับ กับแม่และพ่อเลี้ยง/ ครอบครัวให้การยอมรับ	พี่น้อง 9 คน เป็นกะเทย 3 คน	เคย แต่งงานมี ครอบครัว	ไม่มี ประสบการณ์	มียาเสพติดไว้ ครอบครองเพื่อ จำหน่าย	กระทำความผิดซ้ำ ปัจจุบัน ครั้งที่ 3

จากคำบอกเล่าประสบการณ์ชีวิตในวัยเด็กและเส้นทางชีวิตก่อนเข้าสู่เรือนจำของผู้ต้องขังกะเทยแต่ละคน พบว่า ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากเติบโตและถูกเลี้ยงดูด้วยลักษณะการเลี้ยงดูเหมือนผู้หญิง เนื่องจากความคาดหวังของพ่อแม่ในการมีลูกสาว และเติบโตมากับสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้หญิง โดยเชื่อว่าสาเหตุที่เป็นกะเทยมาจากสภาพแวดล้อม เพื่อนในวัยเด็กจนถึงปัจจุบันส่วนมากเป็นเพื่อนผู้หญิงและเพื่อนกะเทย ทุกคนเป็นกะเทยตั้งแต่ก่อนเข้าสู่เรือนจำ ไม่เคยศัลยกรรมเสริมหน้าอกและแปลงเพศ มี 4 คนเท่านั้นที่มีประสบการณ์การใช้ฮอร์โมน ส่วนใหญ่แล้วความสัมพันธ์กับครอบครัว ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดที่ทำให้เกิดข้อผูกมัด (Commitment) ต่อกัน อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่ติดเพื่อนและมีเพื่อนมาก สำหรับแฟนนั้นเป็นคนที่เสมือนมาเติมเต็มความรักที่ตนรู้สึกว่าเขาหายไป ซึ่งแท้จริงแล้วผู้ต้องขังกะเทยส่วนใหญ่มีครอบครัวที่ให้การดูแล สนับสนุน หากแต่พวกเขาเหล่านั้นรู้สึกว่ามันยังไม่ใช่ความหมายของความรักที่ต้องการ ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากจะมองว่าความรักเป็นเรื่องฉาบฉวยและมีความเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ทางเพศ อีกทั้งการได้มาซึ่งความรักนั้นต้องใช้ “เงิน” โดยส่วนมากแล้วจะเป็นฝ่ายที่ต้องเลี้ยงดูผู้ชาย

อาชีพของผู้ต้องขังกะเทยส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพที่มั่นคง อาจเป็นเพราะลักษณะนิสัยที่เป็นคนมีความมั่นใจสูง จึงมักเกิดความขัดแย้งจากการทำงาน ทำให้ต้องลาออกจากงาน และนำมาสู่การกระทำผิด โดยฐานความผิดส่วนใหญ่มาจากคดียาเสพติด และคดีที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน ผู้ต้องขังกะเทย จำนวน 5 ใน 7 คนเป็นผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำ ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ต้องขังกะเทยที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย มีอัตราการกระทำผิดซ้ำที่สูงที่สุดเป็นการกระทำผิดซ้ำครั้งที่ 4 และจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า สาเหตุของการกระทำผิดซ้ำที่นอกเหนือจากปัจจัยที่มาจากสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น การกลับไปคบหาสมาคมกับเพื่อนกลุ่มเดิม หรืออาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิมแล้ว สาเหตุการกระทำผิดซ้ำยังมีผลจากปัจจัยภายในของผู้ต้องขัง เช่น ไม่มีความรู้สึกเข็ดหลาบ ไม่เกรงกลัวต่อการถูกคุมขังในเรือนจำ ซึ่งมีผลมาจากระยะเวลาการถูกคุมขังที่ผ่านมายาวนานเพียงพอที่จะทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกเกรงกลัว ผู้ต้องขังกะเทยที่กระทำผิดซ้ำแต่ละคนมีประสบการณ์การถูกคุมขังในเรือนจำเฉลี่ย 2-3 ปีต่อครั้ง นอกจากนี้ปัจจัยเรื่องอายุของผู้ต้องขัง ยังมีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดซ้ำด้วย เมื่อผู้ต้องขังถูกตัดสินโทษที่ยาวนานขึ้น มีผลทำให้ผู้ต้องขังเริ่มมีความกังวลเรื่องสุขภาพ ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองในการมีอายุที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ถูกคุมขัง รวมถึงความรู้สึกเป็นห่วงครอบครัวที่อยู่ภายนอก ปัจจัยดังกล่าวนี้มีผลต่อการหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษไปในอนาคต

“ครั้งนี้ตัดสิน 9 ปี เราก็เป็นห่วงแม่ว่าจะเป็นยังไง ตอนนี้มีแค่น้องสาวที่ดูแลแม่ ถ้าน้องเป็นอะไรไปจะทำยังไง รวมถึงอายุเราด้วย ถ้าออกไปครั้งนี้ก็อายุมากแล้ว ให้กลับมาอีกคงไม่ไหว ชีวิตในนี้คงไม่เหมือนกับตอนเป็นสาว ๆ โรคภัยไข้เจ็บอีก กังวลไปหมด โทษนานขึ้นทำให้เรากลับและเริ่มคิดอยากออกไปเร็วๆ ไม่อยากกลับมาอีกแล้ว”

4.2 ประสบการณ์ในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงสุขภาพ

ในประเด็นนี้จะนำเสนอให้เห็นถึงความรู้สึกของผู้ต้องขังกะเทยเมื่ออย่างเข้าสู่เรือนจำ สภาพแวดล้อมภายในเรือนจำ ความรู้สึกของผู้ต้องขังที่มีต่อการใช้ชีวิตและการจัดการในชั้นตอนต่างๆ ของเรือนจำ โดยเริ่มจากขั้นตอนการรับตัว ความเป็นอยู่และสวัสดิการ การฝึกอบรมแก้ไขฟื้นฟู และการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย พร้อมทั้งศึกษาถึงสังคมและวัฒนธรรมในเรือนจำ ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อสุขภาพและทางลบต่อสุขภาพทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตวิญญาณของผู้ต้องขังดังนี้

4.2.1 ลักษณะและสังคมวัฒนธรรมของเรือนจำ

ลักษณะของเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี

เรือนจำเป็นสถานที่ควบคุมผู้กระทำผิดหรือ “อาชญากร” บุคคลที่ได้รับการตัดสินแล้วจะเข้ามาอยู่ในคุกในสถานะ “ผู้ต้องขังเด็ดขาด” ผู้ต้องขังชายจะเปลี่ยนคำนำหน้าเป็น “น.ช” ไม่เว้นแม้แต่ผู้ต้องขังกะเทย ตามกฎหมายไทยที่แบ่งประเภทของผู้ต้องขังตาม “เพศกำเนิด” คือชายและหญิงเท่านั้น เป็นไปตามแนวคิดเพศกระแสหลัก ผู้ต้องขังกะเทยจึงถูกคุมขังร่วมกับผู้ต้องขังชายใน “แดนชาย” พื้นที่การศึกษาของผู้วิจัย คือ เรือนจำจังหวัดอุทัยธานี เป็นเรือนจำส่วนภูมิภาคที่จัดว่าเป็น “เรือนจำขนาดเล็ก” มีอำนาจการควบคุมตามอำนาจศาล กำหนดโทษไม่เกิน 15 ปี แบ่งโครงสร้างการบริหารงานออกเป็น 7 ฝ่าย ประกอบด้วย ฝ่ายควบคุมและรักษาการณ์, ฝ่ายบริหารทั่วไป, ฝ่ายพัฒนาปฏิบัติ, ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ, ฝ่ายสวัสดิการ, ฝ่ายฝึกวิชาชีพ และฝ่ายจำแนก เรือนจำแห่งนี้มีพื้นที่ภายในทั้งหมด 4 ไร่ แบ่งเป็น 2 แดนคือ แดนชายและแดนหญิง มีอาคารเรือนนอนชาย 2 หลัง อาคารเรือนนอนหญิง 1 หลัง โรงงานฝึกวิชาชีพ 5 หลัง และสถานพยาบาล 1 หลัง ปัจจุบันมีผู้ต้องขังชายทั้งสิ้น 1,050 คน (กะเทย 8 คน) ผู้ต้องขังหญิง 170 คน อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ทั้งสิ้น 64 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ชาย 37 คน เจ้าหน้าที่หญิง 11 คน พนักงานราชการ 3 คน พนักงานตรวจพิสูจน์ชาย 5 คน พนักงานตรวจพิสูจน์หญิง 3 คน และพนักงานทั่วไปจำนวน 5 คน (ข้อมูล ณ เดือนกุมภาพันธ์ 2562)

สังคมวัฒนธรรมในเรือนจำ

การจัดระเบียบสังคมในเรือนจำ : สังคมของผู้ต้องขังในเรือนจำนี้ จะแบ่งออกเป็น 8 บ้าน โดยใช้ชื่อเรียกตามอำเภอ ในจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 8 อำเภอ ประกอบด้วย บ้านทัพทัน บ้านไร่ บ้านอำเภอเมือง บ้านลานสัก บ้านสว่างอารมณ์ บ้านหนองขาหย่าง บ้านหนองฉาง และบ้านห้วยคต โดยผู้ต้องขังที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอใด เมื่อเข้ามาในเรือนจำแล้ว ก็จะแบ่งกันไปรวมกลุ่มอยู่ในบ้านตามอำเภอนั้น ๆ โดยแต่ละบ้านจะมีรูปแบบการปกครอง ดูแลสมาชิกของตนเอง มีตำแหน่งต่าง ๆ ในบ้าน ผู้ต้องขังกะเทยรายหนึ่งเล่าให้ฟังว่า บ้านที่ถือว่าเป็นบ้านใหญ่คือบ้านอำเภอเมือง บ้านไร่ และบ้านหนองฉาง เนื่องจากมีผู้ต้องขังที่มาจากอำเภอดังกล่าวเป็นจำนวนมาก

“เราก็จะมารวมกลุ่มกัน กินข้าวด้วยกัน เวลามีปัญหาอะไร พ่อบ้านก็จะเป็นคนช่วยเคลียร์ ประนีประนอม สมมติว่ามีปัญหาหนี้สินก็สามารถหยิบยืมกันได้ก่อน”

การกระทำระหว่างกัน : การอยู่ในแต่ละบ้าน ภายในบ้านก็เปรียบเสมือนสังคมครอบครัว หรือชุมชนเล็ก มีการช่วยเหลือพึ่งพากัน มีความสัมพันธ์กันเชิงอำนาจ ผู้ที่ได้รับบทบาทในการเป็นผู้นำ ก็ต้องดูแลจัดการสมาชิกในบ้านของตนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี แต่ในส่วนของผู้ต้องขังกะเทยนั้นเลือกที่จะอยู่ด้วยกันเฉพาะกลุ่มของตนเองที่สนิทประมาณ 2-3 คน หรืออยู่เป็นคู่แค่ตนกับแฟนเท่านั้น เนื่องจากการแยกไปอยู่แต่ละบ้านนั้น ไม่ใช่กฎระเบียบที่เป็นทางการของเรือนจำ ไม่ได้เป็นการบังคับ โดยผู้ต้องขังกะเทยส่วนใหญ่พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ไม่ชอบไปอยู่กับคนเยอะๆ คนเยอะปัญหาก็ก่เยอะตามมา แต่อย่างไรก็ตาม มีบ้านหลังหนึ่งซึ่งมีพ่อบ้านเป็น “กะเทย” โดยบ้านหลังนี้จะเรียกว่า “บ้านยายชนา” ซึ่งพ่อบ้านก็คือชนา ผู้ต้องขังกะเทยที่อาวุโสที่สุดนั่นเอง โดยสมาชิกบ้านหลังนี้ส่วนมากแล้วจะเป็นเด็กผู้ชาย ขณะที่ผู้วิจัยได้เดินเยี่ยมชมจุดต่าง ๆ ในเรือนจำได้มีโอกาสเดินไปเจอ “บ้านยายชนา” ซึ่งเป็นพื้นที่เล็ก ๆ ข้างเสาบริเวณชั้น 1 ของเรือนนอน โดยได้พบเห็นชنانั่งยิ้ม โดยมีหมูน้อยคอยนั่งพดวี ดูแลอยู่ใกล้ๆ

สังคมของผู้ต้องขังก็เหมือนกับสังคมภายนอกที่มีการแบ่งชนชั้น ซึ่งผู้ต้องขังที่ถือเป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับในเรือนจำ มีอำนาจในการต่อรองประกอบไปด้วย ผู้ต้องขังที่มีฐานะดี มีเงิน ผู้ต้องขังที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ และเสมียนกองงาน ซึ่งในที่มีผู้ต้องขังกะเทย 1 คน ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ และ 4 คน เป็นเสมียนกองงาน ผู้ต้องขังกะเทยส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังที่มีฐานะดี มีญาติมาเยี่ยมและฝากเงินในบัญชีให้เป็นประจำ จึงทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ใช้เงินในการอำนวยความสะดวกให้ตนเอง เช่น การจ้างซักผ้า เป็นต้น สำหรับความสัมพันธ์ในกลุ่ม

ผู้ต้องขังกะเทยด้วยกันเองนั้น มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ต้องขังกะเทยมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีการพูดคุย ให้คำปรึกษา ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีอะไรก็จะเล่าสู่กันฟัง สะท้อนจากการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของผู้ต้องขัง อีกทั้งผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการสัมภาษณ์แบบรวมกลุ่มผู้ต้องขังกะเทยก็มีการแซว หยอกล้อกันในเรื่องต่าง ๆ หัวเราะ ร่าเริง ตอบโต้กันอย่างสนุกสนาน แต่ก็มีบางครั้งที่อาจจะกระทบกระทั่งกันบ้างตามประสาของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกัน

สถานภาพและบทบาทของผู้ต้องขังกะเทยในเรือนจำ เป็นสถานภาพที่ได้มาโดยสังคมผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นผู้กำหนด รวมถึงเป็นการสะท้อนความเป็นตัวตนของผู้ต้องขัง ซึ่งในอดีตจะมีการเรียกผู้ต้องขังกะเทยว่า “น้อง” และคำศัพท์ “การเลี้ยงน้อง” ก็จะใช้สำหรับผู้ต้องขังชายในกรณีรับเลี้ยงดูผู้ต้องขังชายอายุน้อยในเรือนจำ ไม่ใช้กับกะเทย จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยในปัจจุบันจะถูกเรียกว่า “เจ๊” ซึ่งเป็นสรรพนามที่ผู้ต้องขังทั่วไป ผู้ต้องขังกะเทยด้วยกันหรือเจ้าหน้าที่บางคนใช้เรียกผู้ต้องขังกะเทย สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพและการยอมรับต่อกลุ่มผู้ต้องขังกะเทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เป็นการยกย่องและให้เกียรติ อีกทั้งยังมองเห็นศักยภาพในตัวผู้ต้องขังกะเทยที่เพิ่มขึ้น เห็นได้จากการได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ช่วยเหลืองานเจ้าหน้าที่ และได้รับโอกาสในการเป็นผู้นำในการกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในเรือนจำ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังได้รับรู้ข้อมูลที่เป็นที่น่าสนใจที่เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในเรือนจำ รวมถึงกระบวนการการปรับตัวอีกประเภทหนึ่งของผู้ต้องขังกะเทยนั้นคือเรื่องของ “การแต่งงาน” โดยงานแต่งงานที่เคยเกิดขึ้นเป็นงานของผู้ชายและกะเทยเท่านั้น ยังไม่มีงานแต่งงานระหว่างผู้ชายกับผู้ชาย เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่าการแต่งงานของผู้ชายกับกะเทย หรือกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศถือเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยากในสังคมภายนอก แต่ได้เกิดขึ้นภายในเรือนจำ

“อ้อ! คุณอุทัย แอนนี่ลั่นวิวาร์” นี่คือข้อความจากคำบอกเล่าของเธอ ที่ใช้ในการจัดทำการ์ดเพื่อให้นำไปให้เสมียนแต่ละกองงานช่วยกันแจกจ่ายในการเชิญแขกเพื่อมาร่วมในวันสำคัญของเธอ แอนนี่เล่าให้ว่าเมื่อประมาณ 2 ปีที่ผ่านมาได้มีการจัดงานแต่งงานขึ้นภายในเรือนจำ เธอเล่าด้วยความเหนียมอายว่า งานนั้นเป็นงานแต่งงานของเธอเอง

“ตอนนั้นหนูเป็นเสมียนสวัสดิการ แพนหนูเค้ามาทาบตามกับพ่อบ้านก่อน ซึ่งหนูอยู่บ้านอำเภอก เค้าก็มาขอว่าให้ไปอยู่ ไปกินด้วยกันนะ เรื่องซั๊กผ้า เรื่องการดูแลทุกอย่างเค้าจะเป็นคนจัดการให้หมด พ่อบ้านก็จะมาถามหนูว่าหนูยินยอมไหม ถ้ายอมก็ตกลง ซึ่งหนูก็ตกลง หลังจากนั้นเค้าก็แห่ขันหมากมา ก็จะมีขนมเปี๊ยะ ขนมปัง สบู่ ของกินของใช้ต่าง ๆที่เราซื้อได้จากร้านค้าสงเคราะห์ ก็จะ

เอาใส่ไว้ในจานหลวง ตั้งแถวยื่นถือเป็นคู่ ๆ เหมือนงานแต่งงานข้างนอกเลย ค่าสินสอดเค้าให้หนู 30,000 เค้าก็จะให้ญาติโอนเข้าบัญชีญาติเรา ญาติหนูยังมาถามเลยนะว่าเงินมาจากไหน ซึ่งก็โอนจริง ก่อนเริ่มทำพิธีที่บ้านเค้าก็จะถามคนที่มาร่วมงาน ซึ่งก็คือผู้ต้องขังด้วยกันนั่นแหละ ว่ามีคนคัดค้านไหม มีแฟนเก่าค่านไหม โดยที่จะเคลียร์ทุกอย่างเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาตามมา หลังจากนั้นก็จะมีการจัดเลี้ยง หนูก็จะสั่งอาหารมาเลี้ยงแขก เช่น ส้มตำ ไก่ย่าง ลาบ โดยวงหนึ่งจะมีกับข้าว 5 อย่าง เพราะเสาร์-อาทิตย์ปกติเค้าก็จะมาให้สั่งอาหารอยู่แล้วไง เรายังไปสั่งไว้ล่วงหน้า ก็เลี้ยงกันเฉพาะในแดนชาย เค้าก็จะมาผูกข้อมืออวยพรหนูกับแฟน บางคนก็ให้บุหรี่ยี่ ให้น้ำ แทนการใส่ซองเงิน สำหรับหนูมันเป็นความสุขทางใจค่ะ มันคือชีวิตอีกชีวิตหนึ่งที่มีกำแพงกัน”

แต่อย่างไรก็ตามมีผู้ต้องขังกะเทยหลายรายที่ได้ปฏิเสธคำขอแต่งงานจากแฟนหรือคู่รักของตน เนื่องจากมองว่าการแต่งงานนั้น เป็นการผูกมัด ฝ่ายชายจะสร้างเงื่อนไขมากมายมากำกับชีวิตเธอ ทำให้เธอรู้สึกอึดอัด หากเธอยินยอมแต่งงานไปแล้ว เท่ากับว่าเธอต้องยอมอยู่ภายใต้การควบคุมนั้น ขาดอิสระเสรีภาพในการใช้ชีวิต การพูดคุย คบหากับคนอื่น ๆ ในเรือนจำ

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมในเรือนจำ : ผู้ต้องขังกะเทยจะต้องเรียนรู้ ยอมรับค่านิยม และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่เฉพาะผู้ต้องขังด้วยกันเท่านั้น หากรวมถึงเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เพื่อให้การปฏิบัติตัวเป็นไปตามสถานภาพและบทบาทตามที่สังคมในเรือนจำพึงปรารถนา แม้ว่าในหลายประเด็น อาจจะไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขังกะเทย แต่อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังกะเทยได้เรียนรู้การปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคมในเรือนจำ เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำได้อย่างปกติสุข โดยเฉพาะการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามระเบียบที่เรือนจำกำหนด หรือจากการสังเกตและการเรียนรู้จากพฤติกรรมของบุคคลอื่น ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกฝังระเบียบวินัย การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในฐานะผู้ต้องขัง อีกทั้งการฝึกฝน อบรมให้เกิดทักษะในด้านต่าง ๆ รวมถึงการปลูกฝังความมุ่งหวังในการใช้ชีวิตหลังจากการพ้นโทษต่อไป

การจัดระดับชั้นทางสังคมในเรือนจำ : ชั้นของผู้ต้องขัง จะเป็นตัวกำหนดสิทธิของผู้ต้องขัง โดยแบ่งออกเป็น 6 ชั้น ประกอบด้วย ชั้นเยี่ยม ชั้นดีมาก ชั้นดี ชั้นกลาง ชั้นเลว และชั้นเลวมาก โดยทั่วไปเมื่อผู้ต้องขังที่กระทำผิดครั้งแรกเข้าสู่เรือนจำ จะถูกจัดระดับชั้นเป็นผู้ต้องขังชั้นกลาง แต่หากผู้ต้องขังกระทำผิดซ้ำ จะถูกจัดเป็นผู้ต้องขังชั้นเลว อย่างไรก็ตามเมื่อเข้าสู่เรือนจำแล้ว ผู้ต้องขังจะต้องพยายามประพฤติตนให้ดีขึ้น และไม่กระทำผิดวินัย เพื่อการพิจารณาเลื่อนชั้นเพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์เพิ่มมากขึ้น และในทางกลับกันหากผู้ต้องขังกระทำผิดวินัย ก็จะถูกลดชั้นและตัดสิทธิประโยชน์ที่ตนพึงได้รับ โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิการลดวันพักโทษและการอภัยโทษ

4.2.2 เมื่อเข้าสู่เรือนจำ

หลังจากที่ศาลตัดสินพิพากษาแล้ว ภายในวันเดียวกันนั้น ผู้ต้องขังจะถูกส่งตัวมาที่เรือนจำ โดยส่วนมากแล้วจะเป็นเวลาในช่วงบ่ายแก่ๆ ของวันธรรมดา หรือช่วงเช้าของวันเสาร์และอาทิตย์ รถของเรือนจำจะนำผู้ต้องขังเข้ามาส่งในบริเวณเรือนจำที่ประตูชั้นใน ซึ่งเป็นบริเวณที่ผู้ต้องขังที่อยู่เดิมจะสามารถมองเห็นผู้ต้องขังเข้าใหม่ได้ ก่อนที่จะถูกนำตัวไปยังสถานที่แรกรับเพื่อทำการตรวจค้นตัวรวมถึงสัมภาษณ์ที่ติดตัวมา ผู้ต้องขังทุกคนจะผ่านการตรวจค้นอย่างละเอียดเพื่อตรวจค้นหาสิ่งของต้องห้าม เจ้าหน้าที่จะเป็นผู้ทำการตรวจค้น โดยให้ผู้ต้องขังถอดเสื้อและกางเกง ให้ลูกนั่งประมาณ 10 ครั้ง หลังจากนั้นจะเป็นขั้นตอนการตรวจค้นตัวอย่างละเอียด เช่น การล้วงทวาร เป็นต้น สำหรับสัมภาษณ์ที่ผู้ต้องขังสามารถนำติดตัวเข้าไปได้ จะเป็นของใช้ส่วนตัว เช่น สบู่ แปรงสีฟัน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเรือนจำต่าง ๆ ได้นำเทคโนโลยีมาช่วยในการตรวจค้น เช่น เครื่องตรวจโลหะชนิดพกพา (Hand held metal detector) เครื่องตรวจจับโลหะแบบเดินผ่าน (walk through metal detector) และเครื่องสแกนสัมภาษณ์ แต่อย่างไรก็ตามการตรวจค้นแบบละเอียดยังคงมีอยู่ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ส่วนมากมีความเชื่อว่าเทคโนโลยีเหล่านี้ไม่สามารถตรวจค้นได้อย่างละเอียด ผู้ต้องขังบางคนมีประสบการณ์และสามารถหาวิธีการในการซุกซ่อนสิ่งของต้องห้ามโดยที่เครื่องไม่สามารถตรวจจับได้ นอกจากนี้การเปลื้องผ้ามีความสำคัญเนื่องจากเจ้าหน้าที่ต้องสังเกตรูปร่างหน้าตา ท่าทาง รวมถึงรอยสักของผู้ต้องขังเพื่อบันทึกไว้ในประวัติด้วย ทั้งนี้ในแต่ละเรือนจำก็มีการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป

เรือนจำแต่ละแห่งจะมีแดนแรกรับหรือสถานที่แรกรับ สำหรับแยกผู้ต้องขังเข้าใหม่โดยเฉพาะ แต่เนื่องจากเรือนจำแห่งนี้เป็นเรือนจำขนาดเล็ก มีพื้นที่จำกัด จึงไม่มีแดนแรกรับ มีเพียงห้องตรวจค้นตัวผู้ต้องขังเข้าใหม่ เป็นห้องขนาดเล็กที่มีประตูปิดมิดชิด ใช้เป็นสถานที่ในการทำประวัติ ตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขังเข้าใหม่โดยละเอียดเพื่อหาสิ่งของต้องห้ามและรอยสักต่าง ๆ รวมถึงผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดีเมื่อเดินทางกลับจากศาล โดยผู้ที่ทำการตรวจค้นคือพัศดีเวรในแต่ละวัน และผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ที่เป็นผู้ต้องขังที่ได้รับการคัดเลือกมา ผู้ต้องขังเข้าใหม่จะแยกตามลักษณะคดีโดยแยกห้องนอนสำหรับผู้ต้องขังใหม่ สำหรับผู้ต้องขังกะเทยจะแยกไปอยู่ห้องที่จัดไว้สำหรับผู้ต้องขังกะเทย โดยเฉพาะ เมื่อถามถึงความรู้สึกของผู้ต้องขังกะเทยในขั้นตอนการแรกรับที่ต้องมีการตรวจค้นร่างกายเพื่อหาสิ่งของต้องห้ามก่อนเข้าเรือนจำ ผู้ต้องขังกะเทยทุกคนที่ได้ให้สัมภาษณ์ มีความรู้สึกอับอายและสูญเสียความมั่นใจในประเด็นนี้เหมือนกันทุกคน

วาริ เป็นผู้ต้องขังกะเทยที่มีหน้าอกขนาดใหญ่ ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นผลจากการที่ได้รับฮอร์โมนเพศหญิงตั้งแต่วัยรุ่น จึงมีความรู้สึกอายที่ต้องเปลื้องผ้าในขั้นตอนของการค้นตัว โดยเธอเล่าด้วยอารมณ์ไม่พอใจว่า

“ความรู้สึกตอนนั้นคือแย่มาก อยากจะกรี๊ด อยากจะผ่านช่วงเวลานั้นไปไวไว ทำไมไม่ต้องมาแก้ผ้าให้คนดูแบบนี้ นมชั้นก็ใหญ่ขนาดนี้ เวลาถอดก็เลยเอามือบัง เค้า (ซึ่งก็คือเจ้าหน้าที่) ก็พูดว่า จะบังทำไม มีคนนมใหญ่กว่านี้อีก เค้ายังไม่อายเลย ตัวเองก็ได้แต่คิดในใจ “ใครไม่อาย แต่ชั้นอาย” อยากจะพูดสวนออกไปนะ แต่ก็ไม่กล้า กลัวเค้าสวนกลับ เราก็มองเข้าไปว่ามันเป็นระบบ เป็นขั้นตอนของเค้า แต่รู้สึกแย่มาก”

แอนนี่ เป็นผู้ต้องขังกะเทยอีกคนหนึ่ง ที่นอกเหนือจากความรู้สึกอายแล้ว เธอยังมีความรู้สึกกลัวด้วย แม้ว่าเธอจะไม่มีหน้าอกที่สังเกตเห็นได้ชัดเช่นเดียวกับวาริก็ตาม และนอกเหนือจากความรู้สึกอายที่เกิดจากการเปลื้องผ้าแล้ว ยังมีความรู้สึกอายและเสียความมั่นใจจากการพูดจาแสวหยอกล้อระหว่างการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ด้วย

“กลัวเลย กลัวแล้วก็อาย เราคิดว่าเราเป็นผู้หญิงตลอด ถึงแม้ว่ามันจะไม่มี (หน้าอก) แต่เราก็อายนะ อายตรงนี้ด้วย (เอามือไปวางบนตัก) คือของเราไม่ได้เป็นเหมือนผู้หญิง แต่เค้าต้องมาเห็นข้างหน้าของเรา เราก็อาย อายที่มีอวัยวะเพศอย่างนี้ เราไม่อยากให้ผู้ชายเห็น แต่ถ้าเป็นกันเราให้เห็นได้ อีกเรื่องที่เราไม่ชอบคือ “การยกอัมชะ” เค้ากลัวเราซ่อนเร้นสิ่งของต้องห้าม แต่เข้าใจใหม่ ผู้ชายทำอะไรมาทำ หล่อด้วย มายกอัมชะเรา แล้วเราก็ต้องมาใช้ชีวิตอยู่กับเค้าข้างในนี้อีก ทั้ง ๆ ที่ของเรามีแค่นิดเดียว แต่พวกเค้าก็จะแสว โอ้โห! ใหญ่กว่าของผมน้อ อีก ซึ่งความจริงมันไม่เป็นแบบนั้น เราก็อาย เสียความมั่นใจอีกต่างหาก เลยไม่ชอบ”

ภายหลังจากการตรวจค้นแล้ว วันรุ่งขึ้นผู้ต้องขังทุกคนต้องตัดผมทรงสั้น ข้างขวา ไม่เว้นแม้แต่ผู้ต้องขังกะเทย ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากไว้ผมยาว ช่วงความยาวมีตั้งแต่ประบ่าถึงกลางหลัง มีแค่นาและไปรยาเท่านั้นที่ไว้ผมสั้นเช่นเดียวกับผู้ชาย แต่ไม่ได้สั้นเกรียนเช่นทรงผู้ต้องขัง โดยผู้ต้องขังกะเทยที่ไว้ผมยาวทุกคนกล่าวเช่นเดียวกันว่า รู้สึกเสียใจมาก ทุกคนร้องไห้เกิดความรู้สึกสูญเสียความมั่นใจ เนื่องจากว่าทรงผมทำให้พวกเธอดูดีและมีความเป็นผู้หญิง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความรู้สึกเสียใจและสูญเสียความมั่นใจจากการตัดผมนี้จะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เป็นระลอกๆ ไม่ได้เกิดและจบสิ้นภายหลังการตัดผมเสร็จสิ้นลงเท่านั้น

“เสียใจ เสียใจมาก เสียตายด้วย เสียความรู้สึกเลย สูญเสียความเป็นตัวตน เรายุติภาพผมพอ ๆ กับเรารักษาหน้า ความรู้สึกมันพังพวมมาก ไม่รู้จะประกันตัวไปเพื่ออะไร ออกไปตอนนั้นก็เหมือนประธานตัวเอง ไว้วางรักษามาทั้งชีวิต ช่วงแรกที่เข้ามาไม่กล้าเดินไปไหนเลย ไม่มั่นใจ ผมมันคือความรู้สึกทางใจ ความสุขของเรามันหายไปแล้ว พออ่อนวอนเคঁามาก ๆ ก็จะมีคำพูดที่เจ็บปวดว่า แล้วจะมาติดคุกทำไม”

นอกจากนี้ยังมีต้องขังกะเทยบางคนที่ต้องเผชิญกับความรู้สึกเจ็บปวดและอัดอั้นใจ ที่ได้รับจากการปฏิบัติในขั้นตอนการแรกรับ เดือนแรกสำหรับผู้ต้องขังเข้าใหม่ทุกคนต้องเข้าร่วมการฝึกวินัย ซึ่งเป็นไปตามนโยบายการปฏิบัติงานของกรมราชทัณฑ์ (ก้าวย่างที่ 3) ที่จัดให้ผู้ต้องขังฝึกระเบียบแถว ภายบริหาร และฝึกซ้อมสวนสนามเพื่อเสริมสร้างระเบียบวินัยให้กับผู้ต้องขังและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

“ก่อนหน้าที่เราจะเข้ามา ด้วยความที่เราเป็นคนมีหน้าอก เราก็ต้องใส่เสื้อยกทรงตลอด แต่พอมาในนี้เค้าไม่ให้ใส่ แล้วคิดคุณะคะ เวลาฝึกแถวก็ต้องถอดเสื้อ คนอื่นเค้าก็เห็นกันหมด ไม่ได้แค่อยแต่มันเจ็บด้วยคะ เวลาที่เราไม่ใส่ยกทรงแล้วเราต้องวิ่ง มันจะเจ็บ เวลามันกระเพื่อมมันเจ็บ กูอยากใส่ไม่ให้กูใส่ ที่อยากใส่เพราะมันต้องใส่นะ”

ในขั้นตอนการตรวจค้นร่างกายนั้น นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่เรือนจำแล้ว ยังมีผู้ต้องขังที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงานเป็นผู้ช่วยในขั้นตอนดังกล่าวนี้ การใช้ระเบียบข้อบังคับและการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องขังชายในขั้นตอนนี้ โดยไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างทางเพศได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางด้านร่างกายและสุขภาพทางด้านอารมณ์ของผู้ต้องขังกะเทยเป็นอย่างมาก จากการโดนล่วงละเมิดทางร่างกายและจิตใจ การแฉว การหยอกล้อ ที่ทำให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้สูญเสียความมั่นใจและความเป็นตัวเองที่เกิดจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ที่เป็นผู้ต้องขังเช่นเดียวกับตน ดังนั้นการให้ความรู้ ความเข้าใจถึงความละเอียดอ่อนทางเพศของผู้ต้องขังกะเทยและขั้นตอนวิธีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทยที่เหมาะสมในขั้นตอนนี้ นอกเหนือจากการฝึกอบรมและให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่เรือนจำแล้ว การฝึกอบรมและให้ความรู้แก่ผู้ช่วยเจ้าพนักงานที่ได้รับการแต่งตั้งก็ถือเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งความต้องการบางอย่างของผู้ต้องขัง เช่นการใส่ยกทรง ทรงผม เป็นสิ่งจำเป็นไม่ใช่เป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตนเองหรือเพื่อแสดงให้คนอื่นเห็นว่าตนเป็นผู้หญิงเท่านั้น หากแต่ยังมีความจำเป็นโดยตรงที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังกะเทย

4.2.3 ความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังกะเทย

ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ผู้ต้องขังกะเทยต้องเข้าไปอยู่ในแดนชายเช่นเดียวกับเรือนจำอื่น ๆ ซึ่งเป็นไปตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์ ที่ยึดถือการแบ่งแยกโดยเพศกำเนิด แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องขังกะเทยจะถูกแยกคุมขังแยกจากผู้ต้องขังชายเฉพาะในเวลากลางคืน ในเวลากลางวันและการปฏิบัติโดยทั่วไปจะยึดถือแนวทางเดียวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังชาย สำหรับกิจวัตรประจำวันของผู้ต้องขังนั้น เป็นกิจวัตรที่กำกับด้วยเวลาที่ชัดเจนตายตัว ผู้ต้องขังทุกคนต้องปฏิบัติเช่นเดียวกันนี้ทุกวันตั้งแต่วันแรกจนถึงวันพ้นโทษ โดยมีเวลาดังนี้

- 05.30 ให้สัญญาณปลุกเป็นเสียงออก
- 06.00 เรือนจำจะเปิดเสียงตามสายให้ผู้ต้องขังไหว้พระ สวดมนต์
- 06.15 เตรียมความพร้อมลงอาคารเพื่อปฏิบัติภารกิจส่วนตัว (อาบน้ำ แปรงฟัน ซักผ้า)
- 07.00 รับประทานอาหารเช้า
- 08.00 เข้าแถวเคารพธงชาติ และฟังการอบรม ประชาสัมพันธ์ข่าวสารจากเจ้าหน้าที่
- 08.30 แยกย้ายเข้ากองงาน
- 12.00 รับประทานอาหารกลางวัน
- 14.00 เลิกงาน
- 14.30 รับประทานอาหารเย็น
- 15.00 อาบน้ำ
- *สำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ จะอาบน้ำเวลา 13.30
- 16.00 ขึ้นเรือนนอน
- 18.00 สวดมนต์รอบเย็น
- 21.00 ปิดทีวี ให้สัญญาณนอน

เมื่อพิจารณาจากกิจวัตรประจำวันข้างต้นพบว่า 24 ชั่วโมงของผู้ต้องขังนั้น ใช้เวลากว่า 16 ชั่วโมงอยู่บนเรือนนอน ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า สภาพของเรือนนอนของผู้ต้องขังนั้นมีความแออัดยัดเยียดที่เกิดจากปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ เป็นห้องที่มีลูกกรงเหล็ก มีที่ซบถ่าย ไม่มีที่ปิดกั้น

มิดชิด ผู้ต้องขังสามารถไต่กลิ้งหรือบางคนก็ต้องนอนใกล้สถานที่ซบถ่าย ไม่มีเตียง ไม่มีที่นอน อากาศถ่ายเทไม่สะดวก บางเรือนจำยังเป็นโครงสร้างแบบเก่าที่ไม่ได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพดินฟ้าอากาศในปัจจุบัน เรือนนอนของผู้ต้องขังในแดนชายของเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีก็เป็นอีกเรือนจำที่เรือนนอนผู้ต้องขังยังเป็นโครงสร้างแบบเก่า เป็นเรือนไม้ที่ใช้มาตั้งแต่ก่อสร้างเรือนจำ มีความคับแคบ อากาศถ่ายเทไม่สะดวกเนื่องจากลักษณะของเพดานที่มีความสูงไม่เพียงพอ อีกทั้งยังไม่สามารถที่จะปรับปรุงได้เนื่องจากข้อจำกัดของพื้นที่และงบประมาณ ดังนั้นเวลา 16 ชั่วโมงถือเป็นการบั่นทอนและทำลายสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จากความแออัดที่ส่งผลต่อสุขภาพทางร่างกายและอารมณ์ อีกทั้งยังต้องเผชิญความเสี่ยงจากการแพร่ระบาดของโรคติดต่อต่าง ๆ เช่น วัณโรค โรคผิวหนัง ระบบทางเดินหายใจ รวมไปถึงระบบทางเดินอาหาร ที่เกิดจากเวลาในการรับประทานอาหารที่แตกต่างจากชีวิตภายนอกเรือนจำ

จากการได้มีโอกาสเข้าไปเยี่ยมชมแดนชายในส่วนเรือนนอนของผู้ต้องขังกะเทยพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยทั้งหมดจะอาศัยอยู่ในเรือนนอน 1 ซึ่งเป็นเรือนไม้ 3 ชั้น ห้องของผู้ต้องขังกะเทยจะถูกจัดไว้ในบริเวณชั้น 2 ก่อนเดินเข้าห้องต้องเดินผ่านเครื่องสแกนแบบเดินผ่าน เพื่อตรวจจับโลหะ ในบริเวณชั้น 2 จะประกอบไปด้วยห้องขังขอยจำนวนมากซึ่งเป็นที่อยู่ของผู้ต้องขังชายแต่ในเวลานอนแต่ละห้องจะไม่ล็อกกุญแจ เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถเดินมาใช้ห้องน้ำซึ่งมีขนาดใหญ่ที่กลางห้อง สำหรับห้องของผู้ต้องขังกะเทยนั้นเป็นหนึ่งในห้องขังขอยที่อยู่บริเวณมุมขวาสุดของห้อง แต่จะมีล็อกที่ไว้ใช้ในการซบถ่ายและก๊อกน้ำที่ผ่านการกรองแล้วไว้ใช้สำหรับดื่มเป็นส่วนตัว โดยแยกออกจากผู้ต้องขังชายโดยเด็ดขาด มีผ้าห่มที่มีชื่อของผู้ต้องขังกำกับไว้วางอยู่ที่พื้น มีทีวีหนึ่งเครื่อง โดยห้องนี้จะมีกุญแจล็อกอย่างแน่นหนา พื้นที่มีขนาดประมาณ 2*2 เมตร ภายในบริเวณที่พักอาศัยมีความสะอาดสะอาดและเป็นระเบียบ แต่ก็ให้สัมผัสได้ถึงความอึดอัดและไม่สะดวกสบาย อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังทุกคนกล่าวเช่นเดียวกันหมดว่า “ห้องแคบมาก”

“ตอนนี้อยู่กันทั้งหมดในห้อง 6 คนยังนอนอึดอัดเลย ต้องพยายามจัดสรรกันว่าใครจะนอนยังไงให้มันลงตัว คนตัวสูงหน่อยก็ต้องนอนงอขา”

“เค้าให้ผ้า 3 ผืน ปูนอน 1 ผืน เป็นหมอน 1 ผืน ห่ม 1 ผืน จากเมื่อก่อนใครหาผ้ามาได้แค่ไหนก็นำมาใช้ได้ อย่างผ้าห่มเก่าของใครเราก็กอมา มาเย็บเป็นเหมือนคอนโดหลาย ๆ ชั้นแล้วก็ใช้เป็นหมอน เพราะเค้าไม่มีหมอนให้ หมอนมันเป็นนุ่นเค้าก็กลัวว่าเราจะเอาไปซ่อนอะไร แต่เดี๋ยวนี้ทุกคนมีสิทธิเท่ากันหมดคือมีผ้าใช้ได้แค่ 3 ผืน เวลานอนเราก็กวาดไปทั้งตัวเพราะไม่เคยนอนแบบนี้”

สำหรับประเด็นเรื่องการแยกการคุมขังผู้ต้องขังกะเทย ให้อยู่ในแดนพิเศษหรือพื้นที่เฉพาะ ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับการถกเถียงในแวดวงวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางด้านทัณฑวิทยา หากแต่ความเป็นจริงแล้วผู้ต้องขังเหล่านี้ไม่มีความต้องการที่จะถูกแยกคุมขังเฉพาะกลุ่มของตนเองหรือแยกไปอยู่ในแดนพิเศษ เนื่องจากมีความต้องการที่จะอยู่ใกล้ชิดกับคู่ของตน และผู้ต้องขังกะเทยมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า การอาศัยอยู่เฉพาะกลุ่มกะเทยก่อให้เกิดความรู้สึกอึดอัด อีกทั้งยังมีปัญหาจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการกระทบกระทั่ง ทะเลาะเบาะแว้ง หรือแบ่งเป็นพรรคพวก ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัดที่ต้องเผชิญหน้ากันตลอดเวลาในพื้นที่แคบ ๆ ในแต่ละวันเป็นเวลานาน อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังกะเทยมีการรับรู้ที่เห็นว่า เจ้าหน้าที่ส่วนมากมองว่ากลุ่มของพวกเขาเป็นกลุ่มที่สร้างปัญหา ความวุ่นวายในเรือนจำ โดยคำบอกเล่าของผู้ต้องขังกะเทยต่อไปนี้ ถือเป็นข้อค้นพบที่สำคัญว่า นอกเหนือจากกลุ่มผู้ต้องขังกะเทยที่เป็นกลุ่มเสี่ยงที่อาจจะโดนล่วงละเมิดทางเพศแล้ว ยังมีกลุ่มผู้ต้องขังชายหน้าตาดีอายุน้อยที่เป็นเป้าหมายอีก

“เข้ามาคุณก็แยกฉัน คุณไม่คิดว่าฉันไม่เหมือนคนอื่นแต่คุณคิดว่าฉันจะทำให้เกิดปัญหาในคุก กลัวว่าผู้ชายจะแย่งกัน ถ้าแยกเพราะคิดว่าฉันไม่เหมือนคนอื่น ทำไมไม่แยกให้หมดทุกเรื่อง อาบน้ำ ผีก็กลัว พวกฉันไม่สวยขนาดนั้น ผู้ชายในนี้เขาก็เหมือนช่างนอกแหละ เขาก็เลือก จะคบกันก็ต้องมีการจีบกัน จริง ๆ ที่มันเป็นปัญหามันคือกลุ่มผู้ชายที่หน้าขาว ๆ หน้าอ่อน ๆ อายุไม่ถึง 20 นู่น ที่จะโดนบังคับข่มขืน ไม่ใช่กะเทยอย่างพวกฉัน เพราะฉะนั้นอยากจะให้ลบความคิดนี้ไปได้เลยว่าจะกะเทยจะสร้างปัญหา ไม่ใช่จะกะเทย ปัญหาที่เกิดจากกะเทยคือ หลังจากที่มันเป็นฝวเป็นเมียกันแล้ว แต่กะเทยก็ยังไปกูกักกับคนอื่น มันเลยเกิดปัญหาหึงหวงกัน ซึ่งมันก็เป็นเรื่องธรรมดา แล้วไม่ใช่ว่าผู้ชายทุกคนเห็นกะเทยแล้วเหมือนเห็นนางฟ้านางสวรรค์ในคุก ไม่ใช่คะ”

ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นสภาพแวดล้อมของเรือนจำ พบว่าแม้จะเป็นเรือนจำขนาดเล็กแต่สามารถจัดพื้นที่ใช้สอยได้เป็นอย่างดี อาคารบางส่วนแม้จะเป็นเรือนไม้ แต่ก็มีการทำสี ตกแต่งอย่างสวยงาม สะท้อนให้เห็นถึงการซ่อมดูแลบำรุงอยู่เสมอ มีต้นไม้ ดอกไม้ประดับประดาให้ผู้ต้องขังได้เห็นถึงความสดใส ในส่วนของอาคารที่สร้างขึ้นมาใหม่ ชั้นล่างคือห้องสมุดพร้อมปัญญา ที่ตกแต่งอย่างสวยงาม มีหนังสือและสื่อการเรียนการสอนที่เตรียมพร้อมให้ผู้ต้องขังเข้าไปใช้งานได้ ชั้นสองจะแยกออกเป็น 3 ห้องใช้สำหรับการเรียนการสอน และการจัดโปรแกรมต่าง ๆ สำหรับการแก้ไขฟื้นฟู ห้องคอมพิวเตอร์ที่พร้อมไปด้วยอุปกรณ์ที่ทันสมัย

4.2.4 การอาบน้ำ

การอาบน้ำของผู้ต้องขังทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 2 เวลาคือเวลา 07.00 ก่อนรับประทานอาหารเช้า และช่วงเย็นเวลา 15.00 โดยจะเป็นบ่อน้ำทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าเพียง 1 บ่อให้อาบรวมกัน ผู้ต้องขังแต่ละคนต้อง “ช่วงชิง” พื้นที่ของตนเองในการอาบน้ำเช่นเดียวกับผู้ต้องขังกะเทยที่ไม่มีพื้นที่อาบน้ำที่เป็นสัดส่วน นำมาซึ่งความอึดอัดใจจากการถูกล่วงละเมิดทางกาย ด้วยการจับ การลูบไล้ร้ายแรงแบบต่าง ๆ รวมถึงการละเมิดทางวาจา ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากจะเข้าไปอาบน้ำหลังจากที่ผู้ต้องขังชายอาบไปได้ระยะหนึ่ง อาศัยจังหวะที่คนเบาบาง โดยขณะอาบน้ำผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากนุ่งเพียงกางเกงชั้นใน ความอายและการถูกละเมิดทางร่างกายเป็นเหตุให้เกิดการลักลอบละเมิดกฎหมายของเรือนจำ นั่นคือ “การแอบอาบน้ำบนบล็อก” ซึ่งผู้ต้องขังกะเทยมากกว่าครึ่งยอมรับว่าตนได้ละเมิดกฎหมายของเรือนจำในประเด็นดังกล่าว

“กว่าจะอาบน้ำเสร็จ หนูต้องโดนขย้ำหน้าอก ขยำก้น ประมาณ 10 รอบ แล้วโดนแบบนี้ทุกวัน ไม่ใช่ว่าพวกหนูเป็นกะเทยแล้วจะชอบนะ”

“เวลาอาบน้ำก็ใส่กางเกงใน แต่ถอดเสื้อ โดนบีบหน้าอก จับนูนนี้ตลอด ทำให้ต้องขึ้นไปแอบอาบบนบล็อก ใช้น้ำที่ใช้เวลาเข้าส้วมนี่แหละ เพราะไม่อยากจะอาบร่วมกับคนอื่น ไม่ได้อายนะ แต่โดนทุกวัน ไม่ชอบ”

4.2.5 อาหาร

เรือนจำจะมีอาหารซึ่งเป็นสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขัง โดยการจัดอาหารตามหลักโภชนาการให้แก่ผู้ต้องขังวันละ 3 มื้อ ซึ่งค่าอาหารสามมื้อต่อคนเฉลี่ยแล้วตกวันละ 54 บาทรวมค่าเชื้อเพลิง ผู้ต้องขังทุกคนจะเข้าไปปรับประมาณอาหารที่โรงเลี้ยง เนื่องจากเป็นเรือนจำขนาดเล็ก จำกัดด้วยพื้นที่ การรับประทานของผู้ต้องขังในช่วงเช้าจึงแบ่งเป็น 2 รอบ รอบละ 500 คน นั่งโต๊ะละ 12 คน ผู้ต้องขังจะหันหน้าเข้าหากัน 6 คู่ ผู้ต้องขังจะได้รับแจกข้าวเปล่าคนละจาน กับข้าว 2 คนต่อหนึ่งจาน โดยใช้เวลาทานอาหารรอบละ 15-20 นาที รอบกลางวันส่วนมากแล้วจะมีเพียงรอบเดียว เนื่องจากผู้ต้องขังมาทานอาหารในรอบนี้น้อย เนื่องจากระยะห่างรอบเทียบกับรอบเย็นมีเวลาห่างกันเล็กน้อย ผู้ต้องขังส่วนมากจึงเลือกทานอาหารในรอบเย็นเวลา 14.30 มากกว่า เพื่อให้อยู่ท้องไปจนถึงเวลาเช้า อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังสามารถซื้อกับข้าวจากร้านค้าสงเคราะห์เข้าไปรับประทานในโรงเลี้ยงได้ ไม่ได้บังคับให้ทานข้าวหลวง จากคำบอกเล่าของผู้ต้องขังพบว่า การประกอบเลี้ยงหรือสุทธารมในปัจจุบันมีความแตกต่างจากในอดีต รสชาติอาหารเป็นที่น่าพอใจ อีกทั้งการประกอบอาหารมีการพัฒนาให้ถูกสุขลักษณะ

“อาหารดีมาก ตักไปเจอหมู เจอไก่ อร่อยด้วย เรือนจำที่หนูเคยอยู่กับข้าวซ็อยยังอร่อยสู้ของหลวงไม่ได้เลย ตักไปมีแต่น้ำ”

“จะดีทุกมื้อก็คงจะเป็นไปไม่ได้ แต่ก็มีส่วนดีมากกว่าส่วนไม่ดี โดยรวมหนูว่าโอเคเลย”

“อาหารรอบนี้ดีขึ้น ตอนติดรอบแรกกับรอบสอง คือแย่มาก เพราะมันเป็นข้าวแดง หุงด้วยเตาพื้น เวลาจะหุงก็โยนพื้นเข้าไปเลย ช่วงหน้าฝนแมลงสาบก็อยู่ในพื้นเยอะมาก ไม่ได้เคาะให้มันออกก่อน พอโยนเข้าไปแมลงสาบมันร้อนก็วิ่งขึ้นกระดกลงไปในอาหารเลย ข้าวแดงก็เหม็นไหม้ เหม็นพื้น แต่เดี๋ยวนี้เค้าดีใช้แก๊ส แล้วก็ใช้การอบ รสชาติก็ดีขึ้น สารอาหารก็มี”

4.2.6 การออกกำลังกาย

ในแดนชายจะมีมุมสำหรับออกกำลังกาย ซึ่งมีอุปกรณ์คล้ายกับห้องออกกำลังกายทั่วไปแต่มีได้ทันสมัย เป็นอุปกรณ์เก่าๆ ประกอบด้วยจักรยาน ลู่วิ่ง บาร์สำหรับโยน จำนวน 2-3 เครื่องเท่านั้น อยู่กลางแจ้ง นอกจากนี้กีฬาที่ผู้ต้องขังชายส่วนมากชื่นชอบคือเปตอง ซึ่งเป็นกีฬาที่ไม่เหมาะสมกับเพศสภาพและความต้องการของผู้ต้องขังกะเทย ต่างจากแดนหญิงที่มีการเดินเข้าจังหวะที่เรียกว่า “บาสโลบ” และการเต้นแอโรบิค ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากจึงไม่ค่อยได้ออกกำลังกาย

4.2.7 ร้านค้าสงเคราะห์ผู้ต้องขัง

ร้านค้าสงเคราะห์ผู้ต้องขัง หรือ ร้านค้าสงเคราะห์ที่ผู้ต้องขังเรียก เป็นร้านที่เปิดให้บริการจำหน่ายสินค้าอุปโภคให้แก่ผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ภายในเรือนจำ ผู้ต้องขังทุกคนสามารถจับจ่ายใช้สอยได้ในแต่ละวัน โดยมีวงเงินจำกัดคนละ 300 บาท เนื่องด้วยระเบียบของทางเรือนจำที่ไม่อนุญาตให้นำเงินสดเข้าไปในเรือนจำ ผู้ต้องขังจึงต้องจับจ่ายใช้สอยผ่าน “บู้ค” (เป็นบัญชีแสดงรายรับรายจ่ายของผู้ต้องขัง ซึ่งเงินในบัญชีนั้นมาจากเงินที่ผู้ต้องขังนำติดตัวเข้ามาในเรือนจำครั้งแรก และเงินที่ญาติผู้ต้องขังนำมาฝากไว้ให้ โดยเงินที่อยู่ในบู้คนั้นจะถูกจำกัดไว้ไม่เกินคนละ 9,000 บาทต่อเดือน) หลังจากที่ผู้ต้องขังเลือกสินค้าแล้ว จะชำระเงินโดยการสแกนลายนิ้วมือเพื่อชำระสินค้า

ร้านค้าสงเคราะห์จะอยู่ถัดจากโรงเลี้ยง เป็นห้องสี่เหลี่ยม มีสินค้าวางขายบนชั้น เช่นเดียวกับร้านสะดวกซื้อทั่วไป จากการสังเกตพบว่า สินค้าส่วนมากเป็นสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่นสบู่ แชมพู ยาสีฟัน โรลออน ครีมบำรุงผิว ผงซักฟอก บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป นม กาแฟ ขนมต่าง ๆ แต่พบว่าสินค้าส่วนใหญ่เช่นสบู่ แชมพู โรลออน เป็นผลิตภัณฑ์สำหรับผู้ชาย เช่นโรลออนยี่ห้อทรอส กางเกงชั้นในชายรอสโซ่ นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของผู้ต้องขังยังพบว่า ปัญหาที่ผู้ต้องขังส่วนมากพบเจอ

คือ สินค้าไม่เพียงพอกับความต้องการ สินค้าขาดเป็นประจำ โดยเฉพาะสิ่งของที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

“นมขาดบ่อยมาก ของทุกอย่างจะเข้าอาทิตย์ละครั้ง พอขายสักพักก็หมด เพราะนมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ต้องขังนะคะ บางคนเขากินข้าวไม่อิ่ม หรือกินข้าวหลวงไม่ค่อยได้ ก็ต้องกินนม แต่พอของเข้ามา 2-3 วันก็หมดแล้ว”

“อยากได้สบู่ฆ่าเชื้อ อย่างพวกเดททอล เพราะข้างในนี้โรคผิวหนังเยอะ แล้วการที่เราอยู่กับคนหมู่มาก เราก็ไม่รู้ว่ามีใครเป็นอะไร เราก็ต้องป้องกันตัวเอง ถ้ามามีมาขายใหม่ มีนะคะ แต่มีแล้วก็หายไป 3 เดือนแบบนี้ มันไม่ใช่ พวกน้ำหอมหนูยังเฉยๆ เพราะก็รู้ว่ามันเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย ไม่ใช่สิ่งจำเป็น มีก็ใช้ ไม่มีก็ไม่ใช้”

“อยากให้มียาเลือกให้เยอะหน่อย พวกผงซัฟฟอก น้ำยาปรับผ้านุ่ม ตอนนี้มีมีขายมีแบบเดียว ราคา 15 บาท ถ้าน้ำฝน ตัวนี้มันก็ช่วยไม่ได้ เพราะมันราคาถูก ผ่าก็จะอับชื้นและมีกลิ่นเหม็น”

“อยากให้มียาสำหรับผู้หญิงบ้าง จะได้หาซื้อได้สะดวก ทุกวันนี้ต้องไปแอบสั่งซื้อที่ซิงหลิง”

ความต้องการในเรื่องของสินค้าอุปโภค บริโภคข้างต้นของผู้ต้องขังกะเทย ไม่ว่าจะเป็นสบู่ฆ่าเชื้อโรค หรือผงซัฟฟอก น้ำยาปรับผ้านุ่มต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงการรับรู้ในเรื่องการดูแลตัวเองของผู้ต้องขัง หากเรือนจำพิจารณาจัดสรรให้เหมาะสมจะเป็นการส่งเสริมความสามารถในการดูแลและป้องกันตัวเองของผู้ต้องขัง ลดภาระของเจ้าหน้าที่ได้ในระดับหนึ่ง โรคระบาด โรคผิวหนัง หรือโรคติดต่อต่าง ๆ ก็จะลดลง ส่งผลต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังโดยตรง ทำให้ผู้ต้องขังมีความพร้อมที่จะได้รับการแก้ไขฟื้นฟูในชั้นตอนต่าง ๆ ต่อไป

4.2.8 การรักษาพยาบาล

ในเรือนจำและทัณฑสถานทุกแห่งจะมีสถานพยาบาลสำหรับรักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นให้แก่ผู้ต้องขัง กรณีที่ผู้ต้องขังมีอาการเจ็บป่วยสามารถแจ้งต่อเจ้าหน้าที่เพื่อไปรับการตรวจรักษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ หากการเจ็บป่วยเกินขีดความสามารถของสถานพยาบาล ทางเรือนจำหรือทัณฑสถานจะส่งไปรักษาต่อที่สถานพยาบาลภายนอกเรือนจำ สำหรับรายที่เจ็บป่วยและได้รับการรักษาจากภายนอกมาก่อน และต้องไขยาในการรักษาประจำ หากจะนำมาเข้ามาในเรือนจำต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ก่อน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดที่ว่า “ผู้ที่ถูกคุมขังทุกคนมีสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะมีสุขภาพดี ทั้งร่างกายและจิตใจ และยังคงมีสิทธิตามมาตรฐานบริการทางแพทย์ ซึ่งอย่างน้อยที่สุด

จะต้องอยู่ในระดับเดียวกับบริการที่จัดให้กับสังคมภายนอก” จากคำบอกเล่าของผู้ต้องขังกะเทยสถานพยาบาลในเรือนจำจะให้บริการแก่ผู้ต้องขังทุกวันจันทร์ พุธ และศุกร์ โดยผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยจะต้องลงชื่อตามวัน เวลาเพื่อเข้ารับบริการ เมื่อไปถึงสถานพยาบาลก็จะมีผู้ช่วยพยาบาลซึ่งเป็นผู้ต้องขังทำหน้าที่ในการคัดกรอง เช่น วัดไข้ วัดความดัน และส่งต่อไปยังพยาบาลซึ่งประจำอยู่ในวันนั้น ๆ พยาบาลหรือผู้ต้องขังทั่วไป เรียกว่า “หมอ” (และต่อไปในที่นี้จะขอเรียกว่าหมอเช่นเดียวกัน) คุณหมอจะเป็นผู้วินิจฉัยและแจ้งว่าต้องกินยาทุกวัน โดยจะมีการประกาศให้มารับยาในช่วงเช้าของการเข้าแถว เนื่องจากในเรือนจำจะแจกจ่ายยาให้แก่ผู้ต้องขังเป็นมือ ๆ ไป โดยให้ผู้ต้องขังเข้าแถวถือแก้วน้ำมายืนรอ ต้องกินยาต่อหน้าหมอ และไม่อนุญาตให้ผู้ต้องขังนำยาไปเก็บไว้ส่วนตัว เนื่องจากเกรงว่า จะมีการนำยาไปใช้ในทางที่ผิด ผู้ต้องขังกะเทยส่วนใหญ่เล่าว่า ผู้ต้องขังสามารถเข้าถึงบริการได้ แต่เข้าถึงได้ไม่ตรงเวลา และการให้การดูแลรักษาผู้ต้องขังขึ้นอยู่กับลักษณะนิสัยและจิตวิญญาณของ หมอแต่ละคน โดยทางเรือนจำจะมีหมอ 2 คนสลับเวรกันไปในแต่ละวัน ซึ่งความแตกต่างของการ ให้บริการ เป็นเหตุให้ผู้ต้องขังเลือกที่จะไปลงชื่อรับบริการจากคนที่ให้การดูแลรักษาที่ดีกว่า และเมื่อ การรักษาไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ต้องขังในเวลานั้น ๆ เป็นเหตุให้เกิดการละเมิดกฎของ เรือนจำต่อมา

“คนหนึ่งนางฟ้า คนหนึ่งซาตาน”

“หมอนี่มี 2 คนคะ คนหนึ่งทำงานด้วยจิตวิญญาณความเป็นหมอจริง ๆ แต่อีกคนหนึ่งไม่”

“เขาให้ลงทะเบียนตรวจได้จันทร์ พุธ ศุกร์ ถ้ามเหนื่อย อังคาร พฤหัสป่วยไม่ได้หรือคะ ถึงแม้ว่าจะมียาทั่วไปให้กินไปก่อน อย่างพารา แก๊สแพ้ว เข้าใจว่าบางอย่างมันไม่ใช่เรื่องฉุกเฉินก็จริง อย่างปวดฟัน ให้พารามาก่อนขึ้นนอน 1 เม็ด แต่เราต้องอยู่บนนั้นอีก 14 ชั่วโมง จะอยู่ยังไงไหวคะ”

“ขยันหน่อยก็ไปลงชื่อขอยาไว้ เค้าให้เรากินต่อหน้า แต่เราก็มีวิธี ได้มาก็เอามาซ่อนไว้ เอายัดไว้ในหยากไย่ ใครปวดฟันหรืออยากได้ก็ให้มาเอา แต่ทำยังไงก็ได้ให้มียามาคืน หรือบางทีก็ขาย ได้ราคาดีด้วย เราต้องหาทางช่วยตัวเอง”

“การรักษาพยาบาลนี้ หลัง ๆ หนูไม่แน่ใจว่าเป็นแบบไหน เพราะไม่ค่อยป่วย แต่จากได้ยิน คำบ่น ๆ กันก็คือ ให้ไปลงชื่อจันทร์ พุธ ศุกร์ ซึ่งมันก็เป็นระเบียบของเค้า แต่ผู้ต้องขังบางคนไม่เข้าใจ บางคนป่วยจริงหรือแกล้งป่วยก็ไม่รู้ ป่วยนิดป่วยหน่อยก็ไปขอยา บางครั้งหมอก็ไม่ให้ เพราะเค้าก็มี กฎของเค้า มีการวินิจฉัยของเค้า ถ้าไม่ป่วย ไม่มีไข้เค้าก็ไม่ให้ หนูเข้าใจนะ เพราะเคยอยู่ สถานพยาบาลมาก่อน แต่ผู้ต้องขังส่วนมากเค้าไม่เข้าใจ”

“หมอนี่มี 2 คน คนหนึ่งเขาไม่ดูแลด้วยใจ แก้ไขด้วยเมตตาธรรม หนูเคยเจอกับตัวเอง หนูหุบ บวม เขาก็ให้ยาพารามา ซึ่งมันเป็นหนองบวม รักษาไม่ตรงจุดใหม่คะ ไม่เชื่อก็ลองถามผู้ต้องขังหลาย ๆ คนได้เลย แต่หมอนี้คนอื่นจะดูแลดีมาก ถึงแม้ไม่ได้ลงชื่อ แต่ถ้าป่วย เขาก็ให้ เขาก็ดูแล”

“โรคบางอย่างเราก็มีความรู้ว่าจะต้องกินยาอะไร พอเค้าให้ไม่ตรง เรายังขอไป เค้าก็จะถามว่า แล้วเธอรู้อย่างไรว่าต้องกินยาอย่างนี้ หนูก็ตอบไปว่า ที่รู้เพราะเคยกินแล้วมันหาย ก็เลยเจอคำพูดที่ว่า ...นี่มันคุณนะ ไม่ใช่ข้างนอก... หนูก็อยากจะบอกเค้านะคะว่าตอนนี้มันเปลี่ยนไปแล้ว แต่หนูก็ไม่เอียง เก็บไว้ในใจ”

คำบอกเล่าของผู้ต้องขังกะเทย สะท้อนให้เห็นว่า ไม่ว่าจะป็นภายนอกหรือภายในเรือนจำ เจ้าหน้าที่หรือบุคลากรทางแพทย์ต้องมีจิตวิญญาณและใจรักในการให้บริการอย่างแท้จริง ปัญหาในเรื่องการปฏิบัติต่อผู้ป่วยด้วยวาจา กิริยาท่าทางที่ไม่เหมาะสม ไม่เพียงแต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะในเรือนจำเท่านั้น ยังเป็นปัญหาที่พบได้ทั่วไป หากแต่ผู้ต้องขังจะมีความรู้สึกถึงการละเมิดต่อสิทธิและศักดิ์ศรีมากกว่าคนทั่วไปเนื่องจากสถานะที่เป็นอยู่ อีกทั้งข้อจำกัดของผู้ต้องขังคือเรื่องของเวลา ความเจ็บป่วยเป็นเรื่องที่ไม่สามารถคาดคะเนหรือควบคุมได้ การที่ผู้ต้องขังไม่ได้รับการตอบสนองต่อการรักษาในเวลาที่เหมาะสม จึงนำมาสู่การละเมิดกฎระเบียบของเรือนจำ ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการพิจารณา และหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมต่อไป

นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ต้องขังกะเทยหลายรายได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำ ซึ่งเป็นโครงการที่กรมราชทัณฑ์ร่วมกับกรมสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพได้ลงนามบันทึกข้อตกลงร่วมกัน เพื่อพัฒนาผู้ต้องขังให้เป็นแกนนำในการดูแล ส่งเสริม และคัดกรองสุขภาพ เพื่อเป็นการตอบสนองต่อนโยบายในการยกระดับคุณภาพ มาตรฐานและการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของผู้ต้องขังในเรือนจำทั่วประเทศ และเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากข้อจำกัดด้านบุคลากรทางการแพทย์ ทำให้ไม่สามารถดูแลผู้ต้องขังได้อย่างทั่วถึง ซึ่งคุณสมบัติของผู้ต้องขังที่จะสามารถเข้าร่วมเป็น อสจร. นั้นต้องจบการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยจะต้องเข้ารับการอบรมเป็นเวลา 43 ชั่วโมง ซึ่งเนื้อหาในการอบรมนั้นจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การป้องกันโรคและการคัดกรองสุขภาพ รวมถึงการดูแลสุขภาพจิตในเรือนจำ

“พวกหนูผ่านการอบรม อสจร. แต่ทำไมไม่ให้พวกหนูไปเป็นผู้ช่วย หรือทำงานในด้านนี้ ผู้ต้องขังที่เป็นผู้ช่วยพยาบาลบางคนไม่ได้ผ่านหลักสูตรนี้มา ยังได้ไปทำ หนูว่าพวกหนูมีความสามารถทางด้านนี้โดยตรงเลยนะคะ อบรมมาก็ไม่ได้เกิดประโยชน์อะไร”

ผู้ต้องขังกะเทยเป็นผู้ที่มีความเสี่ยงและมีแนวโน้มเป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รวมถึงการติดเชื้อ HIV ซึ่งเกิดจากการใช้ยาเสพติดและจากการใช้ชีวิตที่มีพฤติกรรมเสี่ยง จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องมีมาตรการการป้องกันการติดเชื้อและการแพร่กระจายของโรคอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเข้าถึงถุงยางอนามัย มีสิทธิในการได้รับคำปรึกษา และการเก็บรักษาข้อมูลอย่างเป็นความลับ จากการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยมีความรู้ ความเข้าใจในการดูแลตนเองเป็นอย่างดี แต่ในทางปฏิบัติบางครั้งไม่เป็นเช่นนั้น เนื่องจากผู้ต้องขังบางรายยังมีความเชื่อว่าการมีเพศสัมพันธ์กับคู่ของตนโดยไม่สวมใส่ถุงยางอนามัย จะแสดงถึงความรักและความเชื่อใจกันมากกว่า อีกทั้งผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากเล่าให้ฟังว่า การจะมีเพศสัมพันธ์กับแฟนแต่ละครั้งเป็นเรื่องที่ไม่ได้วางแผน หากแต่ถ้าสบโอกาสนั้นก็จะรีบฉวยโอกาสนั้นไว้ทันที เป็นเหตุให้ไม่สามารถหาถุงยางอนามัยได้ทันเวลา ในกรณีที่เป็นผู้ต้องขังที่ติดเชื้อแล้ว จะมีความกังวลใจต่อโอกาสในการรับเชื้อโรคต่าง ๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพ และมีความต้องการรับรู้ถึงสุขภาพของตนว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

“ป้องกันบ้าง แต่ถ้าเป็นแฟนกันแล้วป้องกัน จะทำให้รู้สึกอึดอัด...มึงไม่รักกู”

“การจะมีอะไรกับแฟนหรือคนรักแต่ละครั้ง น้อยครั้งนะคะที่เราจะวางแผนหรือนัดกัน ส่วนมากถ้าโอกาสเหมาะ เราก็รีบฉวยโอกาสนั้นเลย เป็นไปแบบไม่ได้ตั้งตัวมากกว่า”

“หนูไม่ป้องกัน เพราะนอนกับแฟนแค่คนเดียว แล้วหนูก็ตรวจเลือดทุก 3 เดือน หนูนับคนได้ไง แต่บางคนค่านับไม่ได้”

สำหรับผู้ต้องขัง HIV ก็จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้ต้องขังทั่วไปตามปกติ 1 ใน 7 ของผู้ต้องขังกะเทย เป็นผู้ต้องขังที่ติดเชื้อ HIV ซึ่งผู้วิจัยทราบจากคำบอกเล่าของตัวผู้ต้องขังคนดังกล่าวเอง ในกรณีนี้เป็นผู้ต้องขังกะเทยที่ได้รับเชื่อก่อนเข้าสู่เรือนจำ โดยเธอไม่ทราบว่าติดเชื้อจากไหน อยุ่อย่างไร เป็นเวลาเกือบ 5 ปีแล้วที่เธอตรวจพบ และการเข้ามาอยู่ในเรือนจำทำให้เธอมีความกังวลใจมากขึ้น อีกทั้งมีความต้องการทราบถึงสุขภาพ ผลเลือดที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเธอในอนาคต

“หนูไม่รู้ว่าติดมาจากไหน แต่หนูก็ไม่ค่อยป้องกันด้วย แทบจะไม่ได้ป้องกันเลย ก็เลยไม่รู้ว่าติดตอนไหน เมื่อไหร่ พอเข้ามาอยู่ในนี้ หนูก็กังวลนะคะ เพราะเชื้อโรคในนี้เยอะ อยู่รวมกันเป็นร้อยเป็นพันคน ไม่รู้ว่าใครเป็นอะไรบ้าง หมอบอกว่าถ้าหนูเกิดรับเชื้ออะไรมา หนูจะมีอาการรุนแรงกว่าคนปกติ 2 เท่า แต่เรื่องความสะอาดในนี้มันเป็นเรื่องที่ควบคุมไม่ได้ หนูก็นั่นดูแลตัวเอง ดูแลสุขภาพ เนื้อสัตว์ไม่กิน กินแต่ผัก ยาที่ได้รับก็กินไม่เคยขาด ถึงเวลาหมอก็จะเอาใบนัดของเราไปรับยามาให้ แล้วก็ฉีดไล่ก๊อล่ง แต่เก็บไว้ที่สถานพยาบาลนะคะ เพราะฉะนั้นยาที่ได้รับตอนอยู่ข้างในก็เหมือนกับอยู่

ข้างนอก แต่ปัญหามันอยู่ที่ว่า..อยู่ข้างนอกเราก้สามารถรับรู้ได้ว่าสุขภาพของเราอยู่ขั้นไหนแล้ว แต่เข้ามาอยู่ในนี้ไม่รู้เลยว่าค่า CD4 เท่าไหร่ ปอดเป็นยังไงบ้าง 3 ปีแล้วที่ไม่ได้ตรวจ ตรวจแต่เลือด”

อีกประเด็นหนึ่งซึ่งเป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ต้องขังกะเทยทั้ง 4 ด้าน และเป็นประเด็นที่กำลังถกเถียงกันอยู่ในแวดวงวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในทางการแพทย์และงานราชทัณฑ์ นั่นคือ การให้ฮอร์โมน ซึ่งมีประโยชน์ต่อการดำรงอัตลักษณ์ของผู้ต้องขังกะเทย แต่มีข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณและความเหมาะสม ซึ่งผู้ต้องขังกะเทยในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการไม่ได้รับฮอร์โมนซึ่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจเป็นอย่างมาก เช่น มีผิวพรรณที่หยาบกร้านขึ้น อวัยวะเพศแข็งตัวในเวลาเช้าเช่นเดียวกับผู้ชาย มีหนวดเคราขึ้น อีกทั้งยังมีอารมณ์ที่แปรปรวน ผลกระทบเหล่านี้เป็นการบ่อนทำลายตัวตนของพวกเธอ นำมาสู่การสูญเสียใจและส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

“เราก้กลายเป็นคนผิวกร้าน ตอนเข้ามามีอาการแบบผู้ชายที่มีการตื่นตัวของอวัยวะเพศจากที่เมื่อก่อนไม่มีเลย เพราะเรากินฮอร์โมน พอมันเป็นแบบนี้เลยทำให้อารมณ์เสีย เพราะไม่ได้ชอบมันอยู่แล้วตั้งแต่แรก ไม่อยากจะมีมันตั้งแต่แรกแล้ว ความมั่นใจก็น้อยลง หนวดก้ต้องถอนทั้งที่ไม่มีหนวด กะเทยส่วนมากจะไม่โกนหนวด ใช้วิธีการถอนเอา ถ้ากินฮอร์โมนขนก้จะไม่ขึ้น ขนหน้าข้งก้จะไม่มี แต่ตอนนี้มาหมดทุกอย่าง”

4.2.9 การฝึกอบรมและการแก้ไขฟื้นฟู

การปฏิบัติของเรือนจำต่อผู้ต้องขังอย่างมีมนุษยธรรมและถูกต้องเหมาะสมเท่านี้ยังไม่พอก หากแต่เรือนจำต้องให้ออกาสผู้ต้องขังที่อยู่ในความดูแลมีความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองด้วย ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ต้องขังมีความสามารถรักษาและพัฒนาสุขภาพและทักษะทางปัญญา และสังคมได้ เรือนจำไม่ควรปล่อยให้ผู้ต้องขังใช้เวลาในเรือนจำในแต่ละวันอย่างว่างเปล่าหรือไร้ค่า เพื่อประโยชน์ต่อตัวผู้ต้องขังเอง และเพื่อความราบรื่นในการบริหารจัดการของเรือนจำ เรือนจำอุทัยธานีมีกองงานฝึกวิชาชีพทั้งสิ้นจำนวน 4 กองงาน ประกอบด้วยช่างไม้ ช่างสี โรงงานรับจ้าง (ทำหัวไฟแช็ค) และการออกสถานประกอบการ เช่นรับจ้างก่อสร้าง และอีกหนึ่งโครงการที่อยู่ภายใต้การดูแลของฝ่ายควบคุม คือโครงการ To be Number one ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ฝ่ายคือ จิตสร้างสรรค์ ร้องเล่นเต้นเชียร์ และกีฬาดนตรี ซึ่งผู้ต้องขังกะเทย 2 คนเป็นแกนนำในโครงการ To be number one มีหน้าที่ในการจัดการแสดง จัดอบรม ผู้ต้องขังกะเทย 2 คนเป็นเสมียนอยู่โรงงานรับจ้าง 2 คนทำงานในโรงงานรับจ้าง 1 คนเป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ที่กองการศึกษา จะสังเกตเห็นว่ากองงานฝึกวิชาชีพที่มีอยู่นั้น ไม่สอดคล้องกับความสามารถและทักษะของผู้ต้องขังกะเทย

“งานเสียนไม่ค่อยตรงกับทักษะเท่าไร แต่ก็พอทำได้”

“มันไม่มีงานสำหรับพวกหนูไหมคะ สำหรับพวกหนูมันไม่มีวิชาชีพอะไรที่สอดคล้องเลย ถามว่าเอาไปนั่งกดหัวไฟแช็ค มันเป็นวิชาชีพไหมคะ มันไม่ใช่ค่ะ แล้วมันก็ไม่ใช่งานที่พวกหนูอยากทำด้วย หนูอยากได้การฝึกวิชาชีพหรืองานที่มันสอดคล้องกับพวกหนู เย็บปักถักร้อย เสริมสวย อะไรแบบนี้”

“กลุ่มกะเทยอยากทำเบอเกอร์รี่ อยากตัดเสื้อผ้า แต่มันไม่มีให้เราไงคะ ก็เลยเป็นแค่ความฝันที่เลื่อนกลาง”

นอกจากนี้แล้วผู้ต้องขังกะเทยยังสะท้อนให้เห็นว่า การทำงานที่ไม่ตรงกับความต้องการ ทักษะ ความสามารถของพวกเขา ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด และไม่มีความสุข ทำให้ช่วงเวลาในเรือนจำในแต่ละวัน ผ่านไปด้วยความทุกข์ทรมาน

“อึดอัดค่ะ การฝึกวิชาชีพ มันไม่ใช่แค่การฝึกอาชีพ มันหมายถึงการฝึกจิตใจของเราไปด้วย อย่าง เสริมสวย เรามีความถนัดตรงนี้ พอเราได้ทำมันก็จะเพลิดเพลินกับการทำงานไป เวลาที่จะไวย้ขึ้น การใช้ชีวิตมันก็จะมีความสุขขึ้น ทุกอย่างมันอยู่ที่การทำงานนั่นแหละค่ะ”

“ที่ที่หนูเคยอยู่มา มีนะค่ะ งานที่เหมาะสมกับกะเทย มีดอกไม้ประดิษฐ์ให้ทำทุกวัน”

ในส่วนของการศึกษานั้น ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมาก ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ผู้ต้องขังกะเทยที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ก็เลือกลงเรียนหลักสูตรที่ตนเองสนใจ เช่น นักร้อง ผู้ต้องขังกะเทยที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ก็เลือกเรียนต่อในหลักสูตร ปวส. และ ปวช. สำหรับในเรือนจำแห่งนี้มีวิทยาลัยเกษตรและสารพัดช่างที่ผู้ต้องขังสามารถเลือกได้ตามความสามารถ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ต้องขังกะเทยเป็นผู้ที่มีบทบาทในการชักชวนผู้ต้องขังทั่วไปให้เข้าสู่กระบวนการศึกษาด้วย จากบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของกะเทยที่กล้าพูด กล้าแสดงออก และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ต้องขังทั่วไปได้ง่าย

“อยู่ในกองงาน หนูก็จะถามใครไม่เรียนหนังสือ ไม่รู้หนังสือ อยู่ในนี้กี่ปี หนูก็จะบอกให้เค้าไปเรียน เพราะดีกว่าอยู่เฉย ๆ มีวุฒิติดตัวออกไปก็ยังมี อย่างตัวหนูเอง หนูก็คิดว่าอยู่ที่นี้เหมือนมาอยู่โรงเรียนประจำ มีวุฒิติดตัวออกไป อาจจะเปลี่ยนสังคม เปลี่ยนชีวิตหนูได้เลย”

“หนูติดครั้งก่อน ก็ลงเรียน มสธ. อีก 4 ตัวจะจบ แต่ออกไปก่อนเลยไม่ได้เรียนต่อ พอออกไปเราก็อึดใจแล้ว”

“คนในนี้เค้าเรียนกันเยอะนะคะ เพราะเจ้าหน้าที่เค้าจะประชาสัมพันธ์ตลอด ว่าอยู่ในนี้ เราอาจไม่ได้อะไร แต่อย่างน้อยได้วุฒิติดตัวออกไปก็ยังมี หนูก็ชอบไปคุยกับเด็กที่เพิ่งเข้ามาใหม่ อายุ 20 ต้น ๆ หนูก็จะพูดจูงใจให้เค้าไปลงเรียน เพราะจบออกไปในวุฒิเค้าก็ไม่ได้ลงว่าเราเรียนในคุก ออกไปอายุยังน้อย จะได้มีอาชีพ”

แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีเสียงสะท้อนให้ทราบถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในการจัดการฝึกอบรม

“สำหรับตัวหนู หนูไม่ใช่ว่าอยากได้แต่วุฒิบัตร หนูอยากทำจริง ๆ อย่างฝึกอบรมการทำบายศรี ไม่ใช่เอาบายศรีจากข้างนอกมาตั้ง แล้วถ่ายรูปว่าได้อบรมแล้ว ตัวหนูไม่ชอบแบบนั้น หนูอยากเรียนรู้ อยากฝึกทำไปทีละขั้นตอน ให้มันได้ประโยชน์จริง ๆ ไม่ใช่แค่ไปเรียนเอาวุฒิบัตร เพื่อเอามาเลื่อนชั้น ก็มีนะที่มาวันเดียวแล้วถ่ายรูปพิธีเปิด พิธีปิด มีบางคนชอบที่ไม่ต้องอบรมแล้วได้ใบ แต่หนูไม่ชอบแบบนั้น หนูคิดว่าการฝึกอบรมในเรื่องจำจริง ๆ เป็นประโยชน์มากนะ ถ้ามันตรงกับทักษะ ความต้องการของผู้ต้องขัง สามารถนำออกไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ 100 เปอร์เซ็นต์เลย ถ้าเกิดเค้าสอนจริง ๆ ไม่ได้สอนแบบสร้างภาพนะ”

“ผู้ต้องขังบางคน อยากเรียนจริง ๆ อยู่ข้างในมันไม่เหมือนข้างนอก กว่าจะมีเงินไปซื้อสมุดปากกา มีลุงคนนึงแก่แล้ว มีเงินไม่กี่บาท แกก็อุตส่าห์เก็บเงินไปซื้อสมุดลายไทยเล่มละ 10 บาท ปากกาอีก 1 แท่ง เพื่อที่จะเอาไปเรียน แกรอเรียนเลย แต่สุดท้ายก็ไม่ได้สอนจริง แค่ถ่ายรูปปรายงาน”

จากคำบอกเล่าของผู้ต้องขังแสดงให้เห็นว่า เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนร่วมในการจัดการฝึกอบรม หรือตัววิทยากรเอง ควรจะมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการถ่ายทอดความรู้ หรือจัดกระบวนการเรียนการสอนแก่ผู้ต้องขัง กระบวนการฝึกอบรมเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง หากแต่เจ้าหน้าที่ที่มีความตั้งใจ แต่ผู้ต้องขังไม่มีความพร้อม ไม่มีความตั้งใจที่จะเรียน หรือผู้ต้องขังมีความตั้งใจ แต่เจ้าหน้าที่ไม่มีความตั้งใจในการเรียนการสอนอย่างแท้จริง กระบวนการการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังก็ไม่สามารถบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์หรือเรือนจำได้ อีกทั้งขั้นตอนในการแก้ไขฟื้นฟูผ่านการศึกษา การฝึกอบรมยัง ทำให้ผู้ต้องขังมองเห็นคุณค่าในตัวเอง สร้างความภาคภูมิใจ และการมีเป้าหมายในชีวิต ก่อให้สภาวะที่ดีต่อผู้ต้องขังทางด้านอารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ

นอกเหนือจากการให้การศึกษาและการให้ทักษะความสามารถแล้ว ในส่วนของการพัฒนาจิตใจ นอกจากการให้ผู้ต้องขังได้ไหว้พระสวดมนต์วันละ 2 เวลาคือตื่นเช้าและก่อนเข้านอนแล้ว ยังมี

โครงการที่ช่วยในการพัฒนาจิตใจรวมถึงจิตวิญญาณของผู้ต้องขังอย่างเป็นรูปธรรม คือ “หลักสูตรสัคสาสสมาธิ” ตามแนวทางพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) เพื่อเป็นการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังโดยใช้หลักการของศาสนา ซึ่งเป็นประโยชน์ในการขัดเกลาจิตใจของผู้ต้องขัง รวมถึงผู้ต้องขังกะเทยได้เป็นอย่างดี มีส่วนช่วยให้ผู้ต้องขังตระหนักถึงความผิดพลาดที่ผ่านมา ทำให้เกิดการปรับปรุงตนเอง เป็นบุคคลที่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ซึ่งการฝึกสมาธิ ถือเป็นกิจกรรมที่ช่วยยกระดับจิตใจ ช่วยลดความตึงเครียด คลายกังวลสำหรับผู้ต้องขังที่เข้ามาใหม่ ช่วยในการปรับตัวและสภาพจิตใจ เพื่อความพร้อมในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ภายในเรือนจำ โดยผู้ต้องขังกะเทย กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้รับจากกระบวนการพัฒนาจิตใจว่า

“มันมีประโยชน์มากเลย ทำให้ความคิดเปลี่ยนไปเลย ทำให้หนอยากกลับไปเริ่มต้นใหม่ คิดจะทำตัวให้เป็นประโยชน์มากขึ้น”

“ช่วยในเรื่องสุขภาพจิต กลายเป็นคนธรรมะธรรมโมไปเลย ไหว้พระสวดมนต์เข้าเย็นทุกวัน”

“หนอยู่นี่ หนูได้เรียนรู้อะไรหลาย ๆ อย่าง ได้เรียนรู้เกี่ยวกับคน เกี่ยวกับลัทธิธรรมของชีวิต เมื่อก่อนหนอยู่นอก จะเป็นคนที่ดีเพื่อนมาก แต่พอมายู่นอกในนี้ก็ไม่เห็นใครเลย เห็นแต่แม่คนเดียว อยู่ข้างนอกก็จะมัวแต่เที่ยว ใช้ชีวิตไร้สาระ แต่พอมายู่นอกในนี้แล้ว มันมีเวลาอยู่กับตัวเองมากขึ้น การฝึกสมาธิก็ช่วยให้เราสงบ มีสติรู้คิด เราก็จะทำอะไรที่มันสร้างสรรค์ อยู่ข้างนอกหนูไม่ค่อยได้อ่านหนังสือ แต่พอมายู่นอกในนี้หนูก็เลือกที่จะใช้เวลาไปกับการอ่านหนังสือ หนังสือธรรมะบ้าง สุขภาพบ้าง หนังสือเกี่ยวกับอาชีพบ้าง พอได้อ่าน เราก็จะมีแรงบันดาลใจ รู้จักตัวเอง”

4.2.10 สิทธิของผู้ต้องขัง

ประเด็นเรื่องสิทธิของผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังทุกคนจะได้รับทราบถึงสิทธิและประโยชน์ของตัวเอง ตั้งแต่ขั้นตอนการแรกจับ จะมีการปฐมนิเทศผู้ต้องขังใหม่ มีการชี้แจงถึงสิทธิในการเลื่อนชั้น สิทธิในการพักโทษ และสิทธิต่าง ๆ ที่ผู้ต้องขังพึงได้รับ ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ต้องขังกะเทยมีความรู้ความเข้าใจในสิทธิที่ตนพึงได้รับเป็นอย่างดี ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวนี้จะขึ้นอยู่กับวันเวลาและประสบการณ์ในเรือนจำ

“เข้าใจดีเลย เพราะเข้ามาหลายรอบแล้ว”

“ตอนที่เจ้าหน้าที่พูด เราก็ไม่เข้าใจ มันมองไม่เห็นภาพ พอเราอยู่ไป 6-7 เดือน ก็เริ่มเข้าใจแล้ว มีอะไรสงสัยก็ปรึกษาเจ้าหน้าที่ได้ ทีนี้เจ้าหน้าที่เค้าก็ประชาสัมพันธ์ตลอด”

แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงพบประเด็นที่มีปัญหา ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากจะกล่าวถึงสิทธิในการออกสถานประกอบการ (ผู้ต้องขังเรียกว่ากองนอก) ว่ามีการกีดกันเนื่องจากอัตลักษณ์ทางเพศ

“อยากให้เป็นใจให้กะเทยหน่อย ไม่เคยมีกะเทยได้ออกไปทำงานกองนอกเลย”

“เค้าคิดว่าเราเป็นตัวปัญหา หรือจะทำให้เกิดปัญหา ออกไปก็จะลำบาก เป็นภาระของเค้า แต่ทำไมไม่มองย้อนดูบ้างว่าผู้ชายส่วนมากทำผิดระเบียบมากกว่ากะเทยเสียอีก”

“การออกกองนอก จะได้สิทธิลดวันต้องโทษ แต่พวกหนูไม่ได้ เข้าไม่ให้ออกทั้ง ๆ ที่มีสิทธิคุณสมบัติพร้อม แต่ติดตรงที่เป็นกะเทย เขาเลยไม่ให้ออก ซึ่งเหตุผลมันไม่ใช่ อย่างที่นี้เค้ามีเปิดรับสมัครไปทำงานเรือนจำเปิดหนองน้ำขุ่น เข้ามารับสมัครทุก ๆ ครั้ง ก็ไม่ให้กะเทยสมัครไป”

จากประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าอคติและการเลือกปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทยยังคงมีอยู่ แม้ว่าเจ้าหน้าที่จะมีความเข้าใจต่อแนวคิดความหลากหลายทางเพศมากขึ้น หากแต่ยังไม่มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงแนวทางการปฏิบัติ กฎเกณฑ์ข้อบังคับให้เหมาะสมต่อกลุ่มคนเหล่านี้อย่างแท้จริง เป็นรูปธรรม

การเยี่ยมญาติ

การเยี่ยมญาติถือเป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งที่เรือนจำจัดให้แก่ผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสพบปะ พูดคุย รับรู้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อที่จะลดความกังวล ความเป็นห่วงเป็นใย และสามารถดำรงบทบาทของการเป็นสมาชิกในครอบครัว ซึ่งส่งผลในแง่บวกต่อผู้ต้องขังในการมีสุขภาพทางด้านจิตใจ สังคม และจิตวิญญาณที่ดี การเยี่ยมนั้นจะแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ เยี่ยมแบบปกติและเยี่ยมแบบใกล้ชิด ในการเยี่ยมปกตินั้นสามารถเยี่ยมได้ทุกวันในเวลาราชการ โดยแบ่งเป็น 2 รอบ รอบเช้าเวลา 09.00-12.00 และรอบบ่ายเวลา 13.00-15.00 ซึ่งจะเป็นการเยี่ยมผ่านการสื่อสารทางโทรศัพท์ โดยมีเวลาครั้งละ 10 นาที ส่วนการเยี่ยมแบบใกล้ชิดนั้น เรือนจำจะจัดโครงการพบญาติใกล้ชิดเดือนเว้นเดือน ซึ่งผู้ต้องขังที่มีสิทธิเข้าร่วมโครงการคือผู้ต้องขังชั้นกลางขึ้นไป ญาติสามารถเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังได้ แต่ครั้งไม่เกิน 10 คน (ญาติสายตรง 8 เพื่อน 2) และต้องเป็นบุคคลที่ผู้ต้องขังได้ลงชื่อไว้กับเรือนจำตั้งแต่วันแรกรับเท่านั้น การเยี่ยมแบ่งเป็น 2 รอบเช่นกันคือรอบเช้า และรอบบ่าย รอบละ 50 ครอบครัว

ผู้วิจัยมีโอกาสให้เห็นบรรยากาศในวันพบญาติใกล้ชิด ตั้งแต่เช้าจะมีญาติมาต่อแถวเพื่อเข้ารับ การตรวจคัดกรองก่อนเข้าเรือนจำจำนวนมาก ทั้งลูกเล็ก เด็กแดง คนชรา หนุ่มสาว โดยที่ทุกคนมีสีหน้าที่ดี ใจที่จะได้มีโอกาสพบพ่อ พบแม่ พบลูก หรือญาติของตนเอง เมื่อเข้าไปแล้วผู้ต้องขังและญาติสามารถ รับประทานอาหารร่วมกัน ซึ่งเป็นอาหารที่ทางเรือนจำจัดจำหน่าย นั่งทานกันเป็นครอบครัว มีโอกาส ได้สัมผัส ได้กอด ซึ่งบรรยากาศเป็นไปอย่างอบอุ่น มีทั้งรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ รอยน้ำตา

ผู้ต้องขังกะเทยทุกคนมีญาติมาเยี่ยมเป็นประจำ และเมื่อถามถึงความรู้สึกในการเยี่ยมญาติ ใกล้ชิด ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากดีใจที่ได้มีโอกาสพบปะครอบครัว ได้กอด ได้สัมผัส ช่วยลด ความเครียด อีกทั้งยังทำให้พวกเขามีกำลังใจ และมีแรงผลักดันในการประพฤติตนเป็นคนดี กลับตัว กลับใจ เพื่อที่จะได้มีโอกาสพ้นโทษเร็วขึ้น

“การที่ได้เจอญาติบ่อย ๆ เราก็คิดว่าเหมือนเรามาอยู่โรงเรียนประจำ เวลาผ่านไปเร็วขึ้น เวลาเราจะทำผิดกฎ ตบตีกับใคร เราก็คิดละ ไม่ทำดีกว่า จะได้มีโอกาสเจอแม่ ได้กอดหลาน เพราะถ้า เป็นชั้นเลวหรือลดชั้นก็หมดสิทธิ์เลย ถึงบอกว่าต้องรักษาให้ดี ซ่อน ซั้น ชีวิต”

4.2.11 การเตรียมพร้อมก่อนปล่อย

เป็นแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยวิธีการแก้ไขฟื้นฟูให้เป็นคนดี และสามารถปรับสภาพ ชีวิตกลับคืนสู่ชีวิตปกติในสังคมภายนอกได้ ซึ่งการเตรียมพร้อมก่อนปล่อยเป็นกระบวนการปฏิบัติที่ ซับซ้อนและสำคัญมาก เนื่องจากผู้ต้องขังที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำเป็นเวลานาน จะมีความคุ้นชินกับ การใช้ชีวิตในเรือนจำ อีกทั้งยังไม่ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมภายนอก เมื่อผู้ต้องขัง ได้รับอิสรภาพ อาจเกิดความรู้สึกขัดแย้งในใจ ได้รับการดูหมิ่นและการถูกกีดกัน เนื่องจากปัญหาการ ยอมรับของสังคม ซึ่งเป็นแรกผลึกให้ผู้ต้องขังหวงกลับมากกระทำผิดซ้ำ ก่อความเดือดร้อนให้สังคมอีก โดยผู้ต้องขังกะเทยได้เล่าถึงประสบการณ์ในกระบวนการเตรียมพร้อมก่อนปล่อยว่า

“ก็จะมีเจ้าหน้าที่มาจากสำนักงานคุมประพฤติ มาบรรยายให้ฟังว่าออกไปแล้วต้องทำตัวยังไง มารายงานตัวยังไง แล้วก็จะมีสำนักงานจัดหางานมาแนะนำอาชีพ เจ้าหน้าที่จากกระทรวงยุติธรรม แนะนำเกี่ยวกับสิทธิ ใครที่อยากกู้เงินเพื่อนำไปประกอบอาชีพหลังจากพ้นโทษไปก็ทำได้ โดยที่เค้าจะ ให้รายละเอียดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับสิทธิ คุณสมบัติหมุนผ่าน เพราะหมุนขึ้นเยี่ยม แล้วก็จะมีกรฝึก วิชาชีพ เค้าก็จะมาแนะนำ มาสอนการทำขนมจีบ ซาลาเปา ทำข้าวเกรียบปากหม้อ ซึ่งแต่ละครั้งก็จะ แยกต่างกันไป”

ในส่วนของผู้ต้องขังกะเทย การเตรียมพร้อมก่อนปล่อยในความต้องการของพวกเขา นอกเหนือจากความรู้และทักษะด้านวิชาชีพแล้ว การเตรียมพร้อมในประเด็นเรื่องอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น และส่งผลต่อสุขภาพของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ครอบคลุมทุกมิติ

“กลับสู่สังคมใช้ใหม่ เป็นคนดีสู่สังคม ถามหน่อยว่า อย่างหนูเนี่ยที่เป็นกะเทย แต่งหญิงไว้ผมยาวมาทั้งชีวิต อยู่ดีดีหัวโกน คุณว่าคนจะมองเรายังไง ในสังคม ในชุมชนที่เราอยู่ เค้าก็ต้องสงสัย ต้องรู้ว่าเราไปทำอะไรมา แล้วหนูจะไปอยู่ในสังคมได้ยังไง ครั้งก่อนหนูออกไป ก็ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ เป็นปี กว่าทุกอย่างจะเป็นปกติ คนจัดโปรแกรมเค้าไม่รู้จริงใจ ว่าการเข้าสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพของคนเนี่ย โดยเฉพาะกะเทยต้องทำอะไรบ้าง ถ้าคุณคิดว่า สิ่งที่คุณให้เป็นแก้ไข เป็นการปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้นเพื่อออกไปสู่สังคม ขอบอกเลยว่ามันไม่ใช่เนอะ คุณได้ปรับเปลี่ยนขึ้นไปตั้งแต่แรกแล้ว คุณเอาความเป็นตัวตนของขึ้นไปหมดแล้วตั้งแต่ก้าวเข้ามา เราโดนขังควรจะหมดแค่อิสราภาพ กะเทยยิ่งกว่าคนทั่วไปเนอะ เพราะเราสูญเสียความเป็นตัวเองด้วย ในความคิดหนูมันน่าจะมีโปรแกรมก่อนปล่อย ที่ก่อนออกสัก 6 เดือน ให้เราเตรียมพร้อมร่างกาย เตรียมพร้อมในการกลับสู่ตัวตนของพวกเรา เช่นไม่ต้องให้ตัดผม ให้เริ่มดูแลตัวเองได้”

“ยิ่งใกล้วันออกยิ่งห่อเหี่ยว ไม่รู้ว่าออกไปแล้วจะไปใช้ชีวิตยังไง จะอยู่ในสังคมยังไง ต้องแอบซ่อนก็วัน ก็เดือน ถึงจะกลับเป็นสภาพเดิม อันนี้ความรู้สึกหนูนะ แต่หนูเชื่อว่ากะเทยทุกคนเป็นเหมือนกันหมด”

และเมื่อถามถึงโอกาสในการกลับเข้ามาในเรือนจำ หรือการกระทำผิดซ้ำ ผู้ต้องขังกะเทยจำนวนมาก ไม่มีความเชื่อมั่นว่า ตนเองจะไม่กระทำผิดและกลับเข้ามาในเรือนจำอีก เนื่องจากต้องไปเจอกับสภาพแวดล้อม หรือเพื่อนเดิม ๆ แต่อย่างไรก็ตามครอบครัว ก็ยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นกำแพงกันในการต่อสู้กับความรู้สึกในตัวเอง สำหรับผู้ต้องขังกะเทยที่เป็นผู้กระทำผิดซ้ำบางราย ได้กล่าวว่าไม่ได้ทำให้พวกเขาเกิดความรู้สึกหวาดกลัวเมื่อต้องกลับเข้ามาอีก หากแต่ระยะเวลาที่ยาวนานขึ้น จากการตัดสินใจโทษ และอายุของผู้ต้องขังที่เพิ่มมากขึ้นเป็นปัจจัยและข้อกังวลใจในการกระทำผิดซ้ำต่อไปในอนาคต

“หนูพร้อมที่จะกลับบ้านนะคะ แต่ถ้าถามว่าออกไปแล้วหนูจะกลับมาอีกไหม หนูตอบไม่ได้คะ ทุก ๆ วันทีหนูอยู่ในนี้ หนูก็จะเห็นคนเค้ากลับมาเรื่อย ๆ ครั้งที่ 2 บ้าง 3 บ้าง หนูกลัวนะ หนูไม่กล้ายืนยันกับตัวเองว่าจะไม่กลับมาอีก ใจเราไม่อยากกลับ แต่ไม่รู้ว่าจะสภาพแวดล้อมรอบข้างจะเป็นยังไง เพื่อนก็จะกลับมาหา หนูกลัวตรงนี้ แต่หนูก็คิดว่าหนูจะไม่กลับมาอีก เพราะแม่ก็อายุ 60 กว่า

แล้ว ตอนหนูเข้ามาอยู่ในนี้ได้ปีนึง แม่หนูซาทัก เวลามาเยี่ยมก็ลำบากต้องใช้ไม้เท้า หนูก็คิดว่า...ถ้าเกิดกุมารอบหน้า ถ้ากูโดนเข้ามาอีก กูจะได้เห็นหน้าแม่กูหรือเปล่า... เพราะแม่หนูก็แก่แล้ว กลับเข้ามามาก็ไม่ต่ำกว่า 5 ปี แล้วก็ป็นชั้นเลวอีก ไม่มีสิทธิอะไรเลย ตรงนี้แหละที่จะบีบตัวหนูไม่ไห้กระทำผิดอีก”

“เข้ามาจนชิน ก็ไม่ได้รู้สึกว่ามันน่ากลัวหรือลำบากอะไรมาก คิดว่าเหมือนมาอยู่โรงเรียนประจำ ได้ฝึกระเบียบวินัย ได้เรียนหนังสือ วันหยุดก็มีพ่อแม่มาเยี่ยม แต่ครั้งนี้ตัดลินมา 9 ปี นานไปเราก้เริ่มกลัว จิตตก คิดนุ่นนี้ เพราะที่ผ่านมามาตัดลินมาแค่ 2-3 ปี ติดจริงก็ไม่ถึง ตอนน้ี้ก็คิดเป็นห่วงแม่ห่วงน้องสาว อยากออกไปเร็วๆ”

อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาประสบการณ์ในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงสุขภาพในระดับต่างกัน ตั้งแต่ผู้ต้องขังก้าวย่างเข้าสู่เรือนจำ จนกระทั่งถึงขั้นตอนการเตรียมพร้อมก่อนปล่อย มีประเด็นมากมายที่พบว่ามีความสำคัญต่อสุขภาพของผู้ต้องขังกะเทย แต่มีประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ต้องขังกะเทยครอบคลุมทุกมิติ อีกทั้งยังอาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขัง ก่อให้เกิดการตีตรา และนำมาสู่การกระทำผิดซ้ำ คือ ขั้นตอนในการเตรียมพร้อมก่อนปล่อย ที่ปัจจุบันเน้นแต่เพียงการให้การอบรมและฝึกอาชีพ เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถนำไปประกอบอาชีพ หาเลี้ยงตนเองและครอบครัวไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีก แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ได้ตระหนักถึงผลกระทบต่อตัวผู้ต้องขังที่เป็นผลพวงจาก “ระบบ” ของสถาบันเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เมื่อผู้ต้องขังทุกคนก้าวเข้าสู่เรือนจำ จะต้องเผชิญกับกระบวนการที่เรียกว่า “กระบวนการปลดปล่อยตัวตน” ตามแนวคิดของ Goffman เพื่อให้ผู้ต้องขังละทิ้งความเป็นตัวตนเดิม โดยมีมุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทศนคติของผู้ต้องขังที่มีมาก่อนหน้านี้ เพื่อเตรียมความพร้อมกับการใช้ชีวิตในเรือนจำ ให้กลายเป็นคนว่านอนสอนง่าย สบายยอมต่ออำนาจ เพื่อความสะดวกในการควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ ซึ่งในระยะยาวมีผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และดูเหมือนว่าผู้ต้องขังกะเทยจะได้รับผลกระทบจากกระบวนการปลดปล่อยตัวตนมากกว่าผู้ต้องขังชายหรือหญิง เนื่องจากพวกเขาต้องสูญเสียความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง จากกฎระเบียบข้อบังคับ และการปฏิบัติในเรือนจำชาย ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากใช้ชีวิตในแบบของผู้หญิงมาโดยตลอด ดังนั้นเมื่อเข้าสู่เรือนจำนอกเหนือจากการต้องเผชิญความเจ็บปวดจากการถูกจองจำ หรือ Pain of imprisonment ที่เกิดจากการจำกัดสิทธิในด้านต่าง ๆ 5 ประการดังเช่นผู้ต้องขังเพศกระแสหลัก ไม่ว่าจะเป็นการถูกจำกัดเสรีภาพ การถูกจำกัดเครื่องอุปโภค ถูกจำกัดด้านความสัมพันธ์ทางเพศ ด้านอิสรภาพและความปลอดภัยแล้ว ยังถูกจำกัด

อัตลักษณ์ของตนเองอีกด้วย ซึ่งมีผลกระทบต่อสุขภาพทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณของผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังสูญเสียความมั่นใจและไม่พร้อมกลับคืนสู่สังคม ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับขั้นตอนการเตรียมพร้อมก่อนปล่อยของผู้ต้องขังกะเทยหรือผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศเพิ่มมากขึ้น ให้การเตรียมพร้อมหรือค่อยๆ ค่อยๆ คืบคลานความเป็นตัวตนเดิมของผู้ต้องขังก่อนที่จะพ้นโทษ

4.3 ประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

4.3.1 การปฏิบัติตามนโยบาย

เจ้าหน้าที่เรือนจำในระดับปฏิบัติต้องมีความเข้าใจว่าตนมิได้เป็นเพียงผู้คุมที่ทำหน้าที่จำกัดเสรีภาพของบุคคลเท่านั้น และก็ได้เป็นผู้ที่ทำหน้าที่แก้แค้นแทนสังคมด้วยการลงโทษผู้กระทำความผิดเพิ่มเติมหรือนอกเหนือจากคำพิพากษา ในทางตรงกันข้าม เจ้าหน้าที่ต้องผสานหน้าที่ด้านการควบคุมกับหน้าที่ด้านการแก้ไขฟื้นฟูพฤตินิสัยเข้าด้วยกัน โดยยึดถือการปฏิบัติตามบทบาทที่แท้จริงของตนคือ เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยความเหมาะสม มีมนุษยธรรม และเป็นธรรม ดำเนินการเพื่อให้แน่ใจว่าผู้ต้องขังมีความปลอดภัย และมั่นใจว่าผู้ต้องขังจะไม่หลบหนี เพื่อความสงบเรียบร้อยของเรือนจำ นอกจากนี้ต้องให้โอกาสผู้ต้องขังใช้เวลาในเรือนจำอย่างสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์สำหรับการบูรณาการคืนสู่สังคม

จากการเก็บข้อมูลพบว่า ปัจจุบันการดำเนินงานของเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ผู้บริหารเรือนจำตลอดจนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติได้ยึดถือการปฏิบัติตามนโยบายหลัก ๆ ตามข้อสั่งการกรมราชทัณฑ์ และกระทรวงยุติธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย นโยบาย 3ส. 7ก. นโยบาย 5 ก้าวอย่างแห่งการเปลี่ยนแปลงกรมราชทัณฑ์ และนโยบายที่ส่งเสริมประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติคือ นโยบาย 4S กรมราชทัณฑ์ ซึ่งแต่ละนโยบายมีรายละเอียดดังนี้

1) นโยบาย 3ส .7ก. ประกอบด้วย

สะอาด - เรือนจำต้องสะอาดเรียบร้อย

สุจริต - ไม่เรียกรับผลประโยชน์ ปฏิบัติงานตามระเบียบและข้อกำหนดของทางราชการ

เสมอภาค - ผู้ต้องขังทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมและเสมอภาค

กักขัง - ยึดหลักรู้คน รู้พื้นที่ รู้สถานการณ์

แก้ไข - พัฒนาผู้ต้องขังด้านระเบียบ วินัย จิตใจ และสร้างการยอมรับจากสังคม

วางกรอบ - วางกรอบการทำงานตามกรอบของกฎหมาย และใช้ดุลยพินิจโดยยึดหลักความถูกต้อง

กลับตัว - ดำเนินภารกิจด้านการแก้ไขให้เกิดผลเป็นรูปธรรมเพื่อคืนคนดีสู่สังคม

กำลังใจ - สนับสนุนโครงการที่ส่งเสริมกำลังใจเพื่อให้ผู้ต้องขัง กลับตัวเป็นคนดี

กลั่นกรอง - การจำแนก เลื่อนชั้น พักโทษและลดวันต้องโทษ จัดวางแนวทางให้คนที่กลับตัวได้พ้นโทษไว คนที่ไม่พร้อม ไม่ควรได้รับสิทธิประโยชน์ใด ๆ

2) นโยบาย 5 ก้าวอย่างแห่งการเปลี่ยนแปลงราชทัณฑ์

ก้าวอย่างที่ 1 : การควบคุมการปราบปรามยาเสพติด โทรศัพท์มือถือ และสิ่งของต้องห้ามในเรือนจำ ซึ่งเรือนจำอุทัยธานีได้นำนโยบายมาสู่การปฏิบัติ โดยการใช้ปฏิบัติการจุดตรวจค้นเป็นประจำทุกวันตามจุดเสี่ยงต่าง ๆ จุดตรวจค้นเรือนนอนชาย เรือนนอนหญิง อีกทั้งยังมีการจุดตรวจค้นกรณีพิเศษร่วมกับหน่วยงานภายนอกเป็นประจำทุกเดือน รวมถึงการตรวจหาสารเสพติดในปัสสาวะของผู้ต้องขัง

ก้าวอย่างที่ 2 : การจัดระเบียบเรือนจำ โดยได้ดำเนินการจัดระเบียบทุกตารางนิ้ว ปรับปรุงภูมิทัศน์ ตกแต่งพื้นที่ใช้สอย จัดระเบียบภายในห้องนอน ติดป้ายชื่อพร้อมภาพ และตำแหน่งที่นอนของผู้ต้องขังแต่ละคน ห้ามนำสิ่งอื่นโดยกเว้นผ้า 3 ผืนขึ้นเรือนนอน จัดระเบียบตู้สัมภาระโดยติดป้ายชื่อพร้อมภาพถ่ายทุกตู้ นอกจากนี้ยังได้จัดการเรื่องความสะอาดเขตสุททกรรม มีการจัดพื้นที่วางภาชนะพร้อมตาข่ายปิดมิดชิดเพื่อป้องกันเชื้อโรค ถึงขยะต้องสะอาดและมีฝาปิดไม่ส่งกลิ่นเหม็น โดยที่ขยะและสิ่งเหลือใช้ให้นำออกทิ้งภายนอกทุกวัน ไม่ให้เหลือตกค้าง และทำความสะอาดพื้นที่โดยรอบ

ก้าวอย่างที่ 3 : การฝึกวินัยผู้ต้องขัง จัดให้ผู้ต้องขังกายบริหาร ภายหลังจากเคารพธงชาติ อีกทั้งมีการฝึกสวนสนามเพื่อสร้างเสริมระเบียบวินัย จัดพื้นที่นั่งรับประทานอาหารในโรงเลี้ยงอย่างเป็นระเบียบ

ก้าวอย่างที่ 4 : การพัฒนาจิตใจด้วยหลักสูตรศาสนาสมาธิ นอกเหนือจากการจัดอบรมหลักสูตรศาสนาสมาธิแก่ผู้ต้องขังเข้าใหม่ทุกคนแล้ว ยังจัดให้ผู้ต้องขังได้ไหว้พระสวดมนต์เป็นประจำทุกวันในช่วงเช้าและก่อนเข้านอน กำหนดให้มีผู้นำศาสนาเข้ามาแสดงธรรมเทศนาตามหลักของแต่ละศาสนาอย่าง

น้อยเดือนละ 1 ครั้ง จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสร่วมทำบุญตักบาตรในวันสำคัญ

ก้าวอย่างที่ 5 : การสร้างการยอมรับจากสังคม นำผู้ต้องขังออกทำงานด้านสาธารณประโยชน์ เก็บกวาดขยะ ตัดแต่งต้นไม้ตามสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการนำผู้ต้องขังเข้าร่วมแสดงความสามารถในงานต่าง ๆ เช่น ร่วมประกวดในโครงการ To be number one

3) นโยบาย 4S กรมราชทัณฑ์

SMART - บุคลิกดี มนุษย์สัมพันธ์ดี รอบรู้ เฉลียวฉลาด สง่างาม แต่งกายดี

STRONG - มีพลังกำลังทางร่างกาย ที่เข้มแข็ง แข็งแรง

SERVICE - ดูแลเอาใจใส่ผู้ต้องราชทัณฑ์ พัฒนาระบบการให้บริการ

SUCCESS - มีความสำเร็จในการปฏิบัติงาน สามารถคืนคนดีสู่สังคม

ปัจจุบันด้วยนโยบายต่าง ๆ ข้างต้น รวมถึงทิศทางการบริหารงานของกรมราชทัณฑ์ซึ่งประกอบด้วยงานด้านบริหาร งานควบคุมผู้ต้องขัง การลดความแออัดในเรือนจำ การพัฒนาผู้ต้องขังและการพัฒนาบุคลากร ที่มีเป้าหมายในการควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขัง มีผลมาจากกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตที่มุ่งเน้นการลงโทษ แก้แค้นและเพื่อปกป้องสังคม มาสู่การเน้นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด อีกทั้งกระแสการผลักดันของนานาชาติที่ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในฐานะมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน หลักเกณฑ์ที่มีบทบาทและมีความสำคัญอยู่เป็นประจำคือ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ที่ได้มีการปรับปรุงใหม่ เรียกว่า “ข้อกำหนดแมนเดลา” โดยเป็นแนวทางการปฏิบัติให้ประเทศสมาชิกนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล รวมถึง Bangkok Rules ที่เป็นแนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง อีกทั้งยังเน้นการพัฒนาองค์กรรวมถึงบุคลากรให้มีสมรรถนะในการปฏิบัติงานอย่างมืออาชีพ มีผลทำให้การดำเนินงานและภาพลักษณ์ของราชทัณฑ์เปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งส่งผลดีต่อผู้ต้องขังและสังคมโดยรวม อีกทั้งเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีได้รับคัดเลือกให้เป็นเรือนจำนำร่อง 1 ใน 6 ต้นแบบเรือนจำไทยในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง ตามข้อกำหนดกรุงเทพ (Bangkok Rules) โดยมุ่งเน้นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงให้เป็นไปตามมาตรฐาน โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นผู้หญิงทุกประการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีเป็นเรือนจำที่ตระหนักถึงความสำคัญของความแตกต่างและความละเอียดอ่อนทางเพศ และที่สำคัญคือความพร้อมในการ

ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ หากแต่การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังยังไม่ครอบคลุมถึงกลุ่มผู้ต้องขังกะเทยหรือผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ

4.3.2 ทศนคติและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทย

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อประเด็นทศนคติและมุมมองต่อผู้ต้องขังกะเทย พบว่าเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติส่วนมากมีความรู้และความเข้าใจต่อแนวคิดความหลากหลายทางเพศ โดยมองว่าเป็นเรื่องปกติ ในสังคมปัจจุบันก็ได้ให้การยอมรับต่อกลุ่มผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะกะเทยเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งเป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่พบได้ในทุกเรือนจำ นอกจากนี้ยังมองว่าผู้ต้องขังกะเทยเป็นกลุ่มที่มีความกล้าแสดงออก มีไหวพริบปฏิภาณ และมีความสามารถในการเป็นผู้นำ ไม่ค่อยมีปัญหาในการควบคุม แต่อย่างไรก็ตามก็ถือเป็นผู้ต้องขังที่จัดอยู่ในกลุ่มผู้ต้องขังพิเศษที่ทางเรือนจำต้องให้การดูแลและระมัดระวังอย่างใกล้ชิด

“เรื่องงานไม่มีปัญหา เค้าจะให้ความร่วมมืออย่างดีถ้าเป็นเรื่องงาน เรายังจะมอบหมายงานที่มันไม่ต้องใช้แรงงาน แต่จะดูว่าเค้ามีความสามารถอะไรที่มันเป็นจุดเด่นของเค้า เรายังจะไปดึงตรงนั้นมา เช่น คนนี้ขยัน เรายังจะให้เค้าไปทำงานด้านบริการ คนนี้ละเอียดเรายังจะให้เค้าไปทำงานบัญชี เรื่องความสะอาดกลุ่มนี้ไม่ต้องพูดถึงเลย เค้าก็จะสะอาดกว่าผู้ต้องขังทั่วไป”

“อะไรที่เราอนุญาตเค้าถึงทำ เรื่องที่เราห้าม เค้าก็ไม่ค่อยฝ่าฝืน พวกนี้ไม่ค่อยมีปัญหาปกครองง่ายซะอีก ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ชอบเอาใจ ดูแลเจ้าหน้าที่ บางทีเราสั่งงานอะไรไป เค้าทำมาให้เกินกว่าที่เราสั่งอีก มีความคิดสร้างสรรค์ ช่วยงานได้ดี แต่เวลาเค้ามาฟ้องอะไร มาเล่าอะไรให้ฟัง เรายังต้องใช้วิจารณญาณ ใช้ประสบการณ์”

ในด้านการปกครองและการปฏิบัติทั่วไป ยังคงใช้ระเบียบเดียวกับผู้ต้องขังชายเนื่องจากยังไม่มียกเว้นสิทธิหรือกฎหมายรับรอง จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ามีเพียงคำสั่งหนังสือของกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2536 เรื่องแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังชายที่แปลงเพศเป็นหญิง ซึ่งในคำสั่งดังกล่าวได้กำหนดให้แยกคุมขังจากผู้ต้องขังทั่วไปโดยเด็ดขาดในเวลากลางคืน และในเวลากลางวันให้ทำงานในฝ่ายควบคุมหรือเรือนพยาบาล โดยให้อยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่อย่างใกล้ชิด ซึ่งเรือนจำต่าง ๆ ได้ยึดถือคำสั่งดังกล่าวเป็นแนวทางการปฏิบัติ หากแต่ไม่มีรูปแบบและวิธีการดำเนินการที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม เป็นเหตุให้แต่ละเรือนจำมีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทยลักษณะและแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ได้ยอมรับว่า หากมีระเบียบหรือข้อปฏิบัติที่ชัดเจนในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทย จะทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความราบรื่น

“ในการปกครองเราจะใช้ระเบียบเดียวกันทั้งหมดในการปกครองผู้ต้องขัง ในความแตกต่างทางเพศจะมีแนวทางการปฏิบัติที่แบ่งแยกเฉพาะชาย หญิงเท่านั้น แต่ยังไม่มีความชัดเจนเฉพาะผู้ต้องขังกะเทย สำหรับเจ้าหน้าที่เราก็จะยึดที่กฎระเบียบข้อบังคับมากกว่า ไม่ได้มองไปไกลถึงความเสมอภาค ความได้เปรียบเสียเปรียบ แต่ถ้ามีระเบียบที่ชัดเจน เราก็จะทำงานง่ายขึ้น”

แต่อย่างไรก็ตามในเรื่องของการปฏิบัติ เจ้าหน้าที่จะมีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทยอย่างอะลุ่มอล่วย トラบไคที่ไม่ขัดต่อกฎระเบียบของเรือนจำมากนัก อีกทั้งบางสถานการณ์ก็ทราวมกัน เกิดการเจรจาต่อรองกัน เพื่อหาจุดสมดุลในความต้องการของแต่ละฝ่าย

“บางเรื่องเราก็อะลุ่มอล่วยให้ เพราะต้องยอมรับว่าผู้ต้องขังกลุ่มนี้มีความอ่อนไหวง่ายต่อทั้งคำพูดและการปฏิบัติ และต้องยอมรับว่าความเป็นอยู่ การใช้ชีวิตของพวกเค้าแตกต่างจากผู้ต้องขังชาย บางอย่างเราก็ต้องปล่อย ๆ ไป อาจจะขัดต่อระเบียบเรือนจำ แต่ก็ต้องปล่อยเค้าไปบ้าง เพราะบางทีมันเหมือนเป็นการบีบคั้นเค้ามากเกินไป เดี่ยวมันก็จะเกิดปัญหาอื่นตามมาในส่วนนั้น ระเบียบเฉพาะของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ หรือผู้ต้องขังกะเทยยังไม่มี ใช้ระเบียบเดียวกับผู้ต้องขังทั่วไป ส่วนมากถ้ามันไม่ขัดกับระเบียบมาก เราก็จะอะลุ่มอล่วยให้ ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ชอบมาคุยกับเจ้าหน้าที่ ก็จะมีมาขอในบางเรื่องบ้าง เวลาเค้ามาขอ เราก็จะย้อนถามเค้าก่อนว่า แล้วระเบียบมันว่าอย่างไร รู้ใช่ไหมว่าทำไมได้ ก็จะมีหรือร่วมกับเค้า เค้าก็มีต่อรอง เรื่องบางเรื่องเราก็ยอมให้เค้า แต่ให้แบบมีเงื่อนไข เจรจาต่อรองกัน ให้อยู่ในจุดที่พอดี”

ในส่วนของการปฏิบัติในชั้นตอนต่าง ๆ เช่น ชั้นตอนการรับตัว เจ้าหน้าที่อธิบายให้ฟังว่าจะยึดถือระเบียบเดียวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังชาย トラบไคที่ยังไม่ได้แปลงเพศก็จะถือว่าเป็นผู้ต้องขังชาย ต้องเข้ารับการตรวจค้นเหมือนผู้ต้องขังชาย แต่ทางเรือนจำมีสถานที่ที่ใช้สำหรับการตรวจค้นที่เป็นสัดส่วน สำหรับผู้ต้องขังกะเทยที่ได้แปลงเพศมา ทางเรือนจำจะจัดหาพื้นที่พิเศษและกำหนดเป็นพื้นที่เฉพาะ โดยให้เจ้าหน้าที่ที่เป็นผู้หญิงหรือกะเทยด้วยกันทำการตรวจสอบ

“ในกรณีที่ไม่ได้แปลงเพศมา มีปฏิกริยาเหนียวอาย แต่ยังไงก็ต้องถอด เพราะมันเป็นกฎ”

“จริงๆ แล้วในชั้นตอนต่าง ๆ ของเรือนจำ ผู้ต้องขังส่วนมากเข้าใจจนว่ามันเป็นระเบียบ เค้าก็ไม่ค่อยแสดงอาการต่อต้านหรือขัดขืนต่อเจ้าหน้าที่เท่าไร ก็ยอมรับสภาพผู้ต้องขัง เรื่องการตัดผม ผู้ต้องขังกะเทยบางคนเข้ามา เค้าก็มีขนะ บอกว่ากำลังวิ่งประกันตัวอยู่ ขอไม่ตัดได้มัย เรือนจำก็อะลุ่มอล่วยให้นะ แต่ถ้าเกิดประกันตัวไม่ได้ก็ต้องตัดนะ เราก็บอกเค้าไป เค้าก็เข้าใจ”

ในเรื่องการปฏิบัติโดยทั่วไปตั้งแต่ขั้นตอนการรับตัว จนถึงกระบวนการเตรียมพร้อมก่อนปล่อย เจ้าหน้าที่ใช้วิธีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทยเช่นเดียวกับผู้ต้องขังชายทั่วไป และเมื่อถามถึงความลำบากใจในการปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ส่วนมากกล่าวว่าไม่มีความลำบากใจในการปฏิบัติ เพราะยึดถือการปฏิบัติที่ถูกต้องตามระเบียบ แต่ก็ได้ตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนเพิ่มขึ้น จากข้อกำหนดระหว่างประเทศที่ได้คุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องขังมากขึ้น ทำให้การปกครองยากขึ้น อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังร้องเรียนในกรณีที่ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม

“นโยบายหรือแนวทางปฏิบัติที่มีผลมาจากกฎหมายสากล ก็ส่งผลกระทบต่อการทำงาน เช่น การปกครอง สมัยนี้เราจะไปถูกเนื่อต้องตัวผู้ต้องขังไม่ได้ จะไปใช้คำพูดรุนแรงที่มันกระทบจิตใจก็ไม่สามารถทำได้ เพราะถ้าทำก็จะมี feed back กลับมา ผู้ต้องขังสามารถร้องเรียนได้ตลอดเวลา สิทธิของผู้ต้องขังจนนี้ไม่มีเยอะ ได้รับการเปิดโอกาสมาก จะร้องทุกข์ร้องเรียนอะไรก็ได้”

เจ้าหน้าที่อธิบายถึงการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขังว่า เป็นหน้าที่ของเรือนจำและเป็นสิทธิที่ผู้ต้องขังทุกคนได้รับ ไม่ว่าจะเป็น การจัดหาอาหารที่ จัดเตรียมเครื่องนุ่งห่ม อาหาร การรักษาพยาบาล จัดกิจกรรมให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมในวันสำคัญต่าง ๆ จัดห้องสมุด จัดให้มีร้านค้า ส่งเคราะห์เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสเลือกซื้อสินค้าอุปโภค บริโภค จัดการปันผลจากการฝึกวิชาชีพ และการจัดเยี่ยมญาติ ซึ่งก็จะมีระเบียบในการปฏิบัติที่ชัดเจน โดยผู้ต้องขังกะเทยจะใช้ระเบียบปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องขังชายในประเด็นดังกล่าวนี้เช่นกัน

4.3.3 การจัดการสุขภาพทางด้านร่างกาย

สถานพยาบาลในเรือนจำ จะมีพยาบาลประจำ 2 คนสลับกันเข้าเวร และมีแพทย์ห้วงเวลาเข้ามาเพื่อตรวจรักษาผู้ต้องขังเดือนละ 2 ครั้ง จะเปิดให้บริการทุกวันจันทร์ พุธ และศุกร์ ซึ่งพยาบาลในเรือนจำจะมีปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับผู้ต้องขังมากกว่าแพทย์ โดยมีขอบเขตหน้าที่ในการตรวจและรักษาพยาบาลเบื้องต้น แต่หากผู้ต้องขังมีอาการหนัก พยาบาลจะเป็นผู้ทำเรื่องส่งตัวออกไปรักษายังโรงพยาบาลภายนอก โดยจะประสานกับพัศดีเวรประจำวัน และแจ้งไปยังผู้บัญชาการเรือนจำ เมื่อผู้บัญชาการเห็นชอบก็จะส่งตัวผู้ต้องขังออกไปรักษาที่โรงพยาบาลอุทัยธานี นอกจากนี้แล้วยังมีหน้าที่จ่ายยา จัดกิจกรรม ให้คำปรึกษาผู้ป่วยที่มีความกังวล หรือมีปัญหาสุขภาพจิต นอกเหนือจากการตรวจสุขภาพทางกาย ตั้งแต่ขั้นตอนการคัดกรองสุขภาพ ชักประวัติตอนแรกรับแล้ว ยังมีการคัดกรองสุขภาพทางจิต โดยเป็นแบบคัดกรองที่ผู้ต้องเข้าใหม่ทุกคนต้องทำ โดยแบบประเมินดังกล่าวมีชื่อเรียกว่า แบบประเมิน TMHQ (Thai Mental Health Questionnaire) ที่จัดทำโดยกรมราชทัณฑ์ เพื่อที่จะประเมินว่าผู้ต้องขังแต่ละคนมีสภาวะทางจิต ความเครียดเป็นอย่างไร ซึ่งมีประโยชน์ต่อการ

สอดส่องดูแลสภาวะทางจิตที่เกิดจากความเครียดและปัญหาในการปรับตัวในเรือนจำของผู้ต้องขัง จากคำบอกเล่าของพยาบาลพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยเป็นกลุ่มที่ไม่ประสบปัญหาภาวะทางจิต ส่วนใหญ่ แล้วผู้ต้องขังที่ประสบปัญหาภาวะทางจิตจะเป็นผู้ต้องขังชายมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้ต้องขัง

สำหรับโครงการที่ให้การสนับสนุนการดูแลสุขภาพผู้ต้องขัง จะได้งบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติปีละ 2 ครั้ง มีกิจกรรมเช่น การตรวจมะเร็งปากมดลูก คัดกรองสุขภาพปากและฟัน คัดกรองเอ็ดส์ วัณโรค และ x-ray ปอด เป็นต้น

การดูแลสุขภาพผู้ต้องขัง HIV ถ้าติดเชื้อมาก่อนเข้ามา ทางเรือนจำจะดูแลเรื่องยารักษาโรคของผู้ต้องขัง เหมือนที่ได้รับจากภายนอกทุกประการ ยาที่นำติดตัวเข้ามาจากภายนอก จะนำมาเก็บไว้ในส่วนการควบคุมยา ลงทะเบียนยาของทางเรือนจำ จากนั้นก็จะดำเนินการรับยาให้ผู้ต้องขังอย่างต่อเนื่องทุก 3 เดือน โดยเจ้าหน้าที่จะเก็บข้อมูลการรักษาของผู้ต้องขังเป็นความลับ ทั้งนี้จากคำบอกเล่าของพยาบาลพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยไม่ค่อยมีความกังวล หรือปกปิดข้อมูลเหล่านี้ ซึ่งผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากจะบอกกล่าวให้เพื่อนผู้ต้องขังกะเทยด้วยกันรับรู้ว่าตนเป็นผู้ต้องขังติดเชื้อ

“ผู้ต้องขังกะเทยเค้าจะไม่ค่อยแคร์ ใครจะรู้ก็รู้ เค้าก็จะเป็นคนบอกเพื่อนๆ เค้าเองด้วย แต่ถ้าเป็นผู้ต้องขังชายที่มีเชื้อเอชไอวี เค้าจะกลัวและกังวลที่จะให้เพื่อนรู้เกี่ยวกับโรคของเค้า เท่าที่เราได้ยินได้ฟังผู้ต้องขังกะเทยเค้าก็จะรู้กันหมดเลย ในส่วนของเราก็จะปกปิดเป็นความลับอยู่แล้ว จะไม่พูดว่าคนไหนป่วยเป็นอะไร ยิ่งเอชไอวีจะเก็บเป็นความลับมากกว่าโรคอื่น”

อย่างไรก็ตามในมุมมองของพยาบาลในเรื่องของการดูแลตนเอง ผู้ต้องขังกะเทยเป็นกลุ่มที่ดูแลตัวเองเรื่องความสะอาดดี มีความรู้ในการดูแลตัวเอง แต่ประเด็นที่น่าเป็นห่วงคือ การใช้ถุงยางอนามัย ที่อาจนำมาสู่การติดหรือแพร่กระจายของเชื้อเอชไอวี

“เรือนจำเราเปิดกว้าง ผู้ต้องขังสามารถมาขอถุงยางอนามัย ขอสารหล่อลื่นได้ แต่ไม่มีใครมาขอเลย เมื่อก่อนเราแจก แต่มีผู้ต้องขังบางรายเอาไปใช้ในทางที่ผิด เอาไปช้อนยา ช้อนไฟแช็ค ช้อนลิ่งของผิตรีเบียบ ทางเรือนจำเค้าเลยเปลี่ยนกฎใหม่ ไม่แจก แต่ให้มาขอได้ ผู้ต้องขังกะเทยเค้าก็ชอบมาคุยมาปรึกษานั่นกับเรา เค้าก็บอกว่าเค้าไม่ใช้ ซึ่งมันมีความเสี่ยงมาก”

นอกเหนือจากการดูแลสุขภาพทางกายและใจแล้ว ทางเรือนจำจะร่วมกับหน่วยงานภายนอก เช่นสาธารณสุขของจังหวัดในการประเมินที่เกี่ยวข้องกับสภาวะ ไม่ว่าจะเป็นสุนทรกรรม ที่ทางสาธารณสุขของจังหวัดจะเข้ามาตรวจสุขภาพผู้ต้องขังที่เกี่ยวข้องกับสุนทรกรรม ตรวจเล็บมือ ป้าย

มือเพื่อนำไปตรวจหาเชื้อรา ตรวจดูการสวมหมวกและรองเท้าบูท ฝึกรอบรมที่เกี่ยวกับสุขลักษณะที่ดี ทั้งนี้ ความพยายามผลักดันในการส่งเสริมการเข้าถึงบริการ การรักษาพยาบาลของผู้ต้องขัง ให้มีโอกาสได้รับสิทธิเท่าเทียมกับบุคคลภายนอก มีผลมาจากแนวคิดเรื่องจำสูกษภาวะที่เน้นถึงการจัดการสุขภาพของผู้ต้องขังครอบคลุมทุกมิติ

4.3.4 การจัดการเชิงสุขภาพะทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณ

จากการสอบถามถึงโครงการและหลักสูตรที่ทางเรือนจำจัดให้แก่ผู้ต้องขังเพื่อยกระดับและพัฒนาคุณภาพจิตใจของผู้ต้องขัง หรือช่วยคลายความทุกข์ ความกังวลของผู้ต้องขังที่เกิดจากปัญหาในการปรับตัว และการใช้ชีวิตในเรือนจำพบว่า โครงการที่ทางเรือนจำได้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในปัจจุบันนั้นคือ โครงการศาสนาสมาธิ ตามที่ผู้ต้องขังกะเทยได้กล่าวถึง ซึ่งเป็นโครงการสำหรับผู้ต้องขังเข้าใหม่และผู้ต้องขังที่มีความสนใจ จากเดิมจัดฝึกรอบรมปีละสองครั้ง แต่ปัจจุบันเหลือปีละครั้ง เป็นหลักสูตรบังคับสำหรับผู้ต้องขังใหม่ทุกคน และผู้ต้องขังที่ผ่านการอบรมมาแล้วแต่มีความสนใจก็สามารถเข้ารับการอบรมได้เช่นกัน นอกจากนี้ยังเป็นหลักสูตรที่มีผลต่อการเลื่อนชั้นของผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ที่มีความเห็นต่อหลักสูตรดังกล่าวว่าเป็นหลักสูตรที่มีประโยชน์ต่อสภาพจิตใจของผู้ต้องขัง ช่วยให้ผู้ต้องขังรู้จักการควบคุมตนเอง ได้คิดพิจารณาทบทวนตนเองถึงความผิดพลาดที่เกิดขึ้น และยังส่งผลดีต่อการปกครองของเจ้าหน้าที่ด้วย

“เท่าที่เห็น หลักสูตรนี้ช่วยผู้ต้องขังได้มากนะ อย่างน้อยก็คือคนที่จิตใจฟุ้งซ่านมันก็ลดลงมาได้ระดับหนึ่ง ทุกคนเข้ามาก็ต้องมีปัญหาในการปรับตัวกันทั้งนั้น มากน้อยขึ้นอยู่กับความสามารถและความเข้มแข็งของจิตใจแต่ละคน ทุกคนจะมีความคิดฟุ้งซ่าน คิดถึงครอบครัว คิดถึงลูกเมีย คิดถึงพ่อแม่ ทุกคนจะมีความทุกข์ในตัว ดังนั้นการควบคุมอารมณ์ก็จะลำบากหน่อย กฎระเบียบของเรือนจำก็ช่วยควบคุมได้ระดับหนึ่งเช่นกัน แต่ถ้าผู้ต้องขังได้รับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา การทำสมาธิเข้าไปด้วย ก็จะทำให้ผู้ต้องขังมีความอ่อนโยน ปกครองง่ายขึ้น มีประโยชน์ในการใช้ชีวิตในเรือนจำ แต่ถ้าจะให้ดีต้องอบรมอย่างต่อเนื่อง ผู้ต้องขังสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมได้ สามารถใช้เป็นหลักพื้นฐานในการดำรงชีวิตต่อไปได้”

นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ยังกล่าวถึงผู้ต้องขังกะเทยว่าเป็นกลุ่มที่มีความตั้งใจในการฝึกรอบรม มีความใส่ใจ เนื่องจากลักษณะนิสัยที่คล้ายผู้หญิง จึงมีความสนใจในการเรียนการสอนมากกว่าผู้ชาย ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของผู้ต้องขังกะเทยถึงประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการนี้ นอกเหนือจากนี้แล้วเรือนจำยังได้จัดกิจกรรมให้ผู้ต้องขังได้มีส่วนร่วมในวันสำคัญต่าง ๆ เช่นวันสำคัญทางศาสนา ได้มีการ

นิมนต์พระสงฆ์เข้าไปในเรือนจำ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสทำบุญตักบาตร จัดกิจกรรมวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น เพื่อให้ผู้ต้องขังยังมีความรู้สึกว่าได้ถูกตัดขาดจากสังคมภายนอกโดยสิ้นเชิง

4.3.5 การจัดการเชิงสุขภาพะทางด้านสังคม

เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ต้องขังในการฝึกวิชาชีพ เจ้าหน้าที่จะเลือกจากความต้องการของผู้ขัง และความจำเป็นที่จะได้รับหลักฐานหรือใบประกาศนียบัตรประกอบการเลื่อนขั้นหรือการลดวันต้องโทษ เนื่องจากปัจจุบันมีหลักเกณฑ์ว่า ผู้ต้องขังที่จะได้รับพิจารณาเลื่อนขั้นต้องผ่านการฝึกวิชาชีพ หรือการศึกษา รวมถึงหลักสูตรการพัฒนาจิตใจ และเจ้าหน้าที่จะพยายามคัดเลือกผู้ต้องขังให้มีโอกาสให้เข้าร่วมการฝึกวิชาชีพอย่างทั่วถึง เนื่องจากแต่ละหลักสูตรมีกำหนดไว้ว่าผู้ต้องขังสามารถเข้าร่วมได้ไม่เกิน 20 คน เพื่อประสิทธิภาพในการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังพบว่าสาเหตุที่เรือนจำไม่มีการจัด กองงานที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ ทักษะ ความสามารถของผู้ต้องขังกะเทย เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่ การขาดแคลนทรัพยากรบุคคล ซึ่งรวมถึงเจ้าหน้าที่และวิทยากรภายนอก อีกทั้งยังมีปัญหาที่เกิดจากการขาดความร่วมมือของภาคเอกชน

“กองงานที่มีความเหมาะสมกับผู้ต้องขังกะเทย เช่น เบอเกอร์รี่ เย็บปักถักร้อย หรือเสริมสวย จะมีอยู่ในแดนหญิง ไม่มีในแดนชาย เราคิดในเรื่องของสถานที่ ผู้ต้องขังกะเทยเค้าก็เคยมาขอ ในการจัดกองงานหรือการจัดฝึกอบรมในเรื่องที่เค้าถนัด บางที่เราไปขอความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐข้างนอก เค้าก็ขาดทรัพยากรเหมือนกัน ถ้าจะเอาคนที่เค้าทำธุรกิจนั้น ๆ โดยตรงมาเลย บางที่เค้าก็ไม่มา ค่าตอบแทนที่เราให้เค้ามันน้อย ไม่คุ้มค่าที่เค้าจะมา ถ้าตั้งกองงานเพิ่มในแดนชาย มันก็จะจำกัดตรงสถานที่ สถานที่เรามันแคบ แต่ถ้าหาสถานที่ได้ ทีนี้ก็จะมมีปัญหาเรื่องเจ้าหน้าที่ที่จะควบคุมอีก เจ้าหน้าที่ไม่พอ เพราะส่วนมากก็คุมกันหลายจุดอยู่แล้ว ทางเรือนจำก็อยากจัดให้ แต่มันมีข้อจำกัดหลายอย่าง”

เจ้าหน้าที่หลายท่านมีความเห็นสอดคล้องกันว่าอุปสรรคที่สำคัญในการดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเชิงสุขภาพะของผู้ต้องขังนั้น ส่วนมากแล้วคือข้อจำกัดเรื่องสถานที่ บุคลากรงบประมาณ

“ข้อจำกัดสำคัญคือเรื่องของสถานที่ หมายความว่าเรือนจำไม่สะดวกที่จะนำทุกสิ่ง ทุกอย่างที่มีความจำเป็นเข้ามาได้ เพราะว่ามันต้องอยู่บนหลักของความปลอดภัย มันคง ดังนั้นการที่จะตอบสนองต่อความต้องการของผู้ต้องขังต้องอยู่ในกฎระเบียบ ข้อกฎหมายของทางเรือนจำ มันถึงจะสามารถ

ดำเนินการให้ได้ ดังนั้นข้อเรียกร้องมันก็ไม่สามารถตอบสนองให้ได้ทุกอย่าง ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายราชทัณฑ์ และกฎระเบียบของทางเรือนจำ”

4.3.6 การจัดการเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขัง

โดยปกติแล้วผู้ต้องขังจะมีสิทธิในการลดวันต้องโทษ ซึ่งนอกเหนือจากการประพฤติดีเป็นคนดีเพื่อให้ได้สิทธิจากชั้นของตนเองแล้ว การได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ และการออกกึ่งนอก จะทำให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิในการลดวันต้องโทษเพิ่มมากขึ้น ในกรณีของการออกไปทำงานกึ่งนอก ผู้ต้องขังกะเทยทุกคนได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวนี้ ว่ามีการเลือกปฏิบัติด้วยความแตกต่างทางเพศ แต่อย่างไรก็ตามในมุมมองของเจ้าหน้าที่นั้นมองว่าเป็นเรื่องของความสะดวกในการควบคุมมากกว่า อีกทั้งยังเป็นการปฏิบัติเพื่อป้องกันเหตุที่อาจจะเกิดขึ้น

“ทางเรือนจำก็ทราบว่าเค้ามีความสามารถ อย่างออกกึ่งนอกไปทำงานร้านอาหาร ร้านกาแฟหน้าเรือนจำ ผู้ต้องขังกะเทยก็มีความสามารถที่จะทำได้ แต่มันก็จะมีปัญหา กลุ่มกะเทยเค้ามีพรรคพวก มีคนรู้จัก มีเพื่อนฝูงเยอะ อย่างประสบการณ์ที่ผมเคยเจอมา ไม่ใช่เฉพาะผู้ต้องขังกะเทย เอาผู้ต้องขังหญิงออกกึ่งนอก ให้ไปทำงานปั้มน้ำมันหน้าเรือนจำ ปรากฏว่ามีคนมาติด มาเป็นประจำ แล้วก็มียุทธวิธีที่เค้าเคยคบอยู่ข้างนอกมาบ่นเบี่ยน ซึ่งตรงนี้ทำให้ความปลอดภัยของการควบคุมมันหายไป เราไม่รู้ว่าเค้าจะแอบลักพาตัวกันเมื่อไหร่ จะมีปัญหาอะไรมัย เราต้องเน้นเรื่องความปลอดภัย ความมั่นคง ซึ่งถ้าเค้าบอกว่าสิทธิต่าง ๆ เค้าไม่ได้รับ หรือถูกตัดสิทธิไป มันไม่ใช่ จริง ๆ สิทธิเค้ามีทุกอย่างเหมือนคนทั่วไป อยู่ข้างในไม่ต้องออกก็มีสิทธิลดวันต้องโทษได้เหมือนกัน”

“เค้าไม่ได้ระบุไว้ว่าเป็นกะเทยออกไปไม่ได้ เพียงแต่ยังไม่มีการให้กะเทยออกไป”

สำหรับการคัดผู้ต้องขังออกไปทำงานที่เรือนจำชั่วคราวนั้น เรือนจำไม่ได้เป็นผู้กำหนดคุณสมบัติของผู้ต้องขังเอง ทางเรือนจำชั่วคราวหรือเรือนจำที่เปิดรับจะเป็นผู้กำหนดคุณสมบัติของผู้ต้องขัง เนื่องจากป้องกันปัญหาการทุจริตของเจ้าหน้าที่ในการคัดเลือกผู้ต้องขังดังที่เคยเป็นมาในอดีต

“สำหรับผู้ต้องขังกะเทย จริง ๆ แล้ว ถ้าคุณสมบัติเข้าเกณฑ์จ่ายนอกก็สามารถไปได้ แต่ที่เขาปฏิเสธ เพราะเค้าต้องไปจัดหาสถานที่พิเศษให้อีก มันอาจจะจะเป็นปัญหาทางด้านการควบคุมมากกว่า วัตถุประสงค์ของเรือนจำ เน้นที่ความปลอดภัย มั่นคง ที่เรือนจำต้นเรื่องเค้ามาคิดเอง เพราะสามารถคัดคนที่ตรงกับความต้องการของเค้าได้ สมัยก่อนถ้าพูดกันตรง ๆ มันก็จะมีเรื่องการวิ่งเต้น เสียเงินเสียทองเพื่อให้ได้ออกไป ผู้ที่รับเงินก็จะมากดดันหรือบีบบังคับเจ้าหน้าที่คนอื่น ๆ ให้เอาคนของตนเอง

ออกไป ซึ่งมันเป็นเรื่องที่อันตรายมาก มันก็เลยต้องมีการพัฒนา ปรับปรุงระบบ เพราะฉะนั้นอำนาจการตัดสินใจไม่ได้อยู่ที่เรื่อนจำเรา”

จะเห็นได้ว่าทุกการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ในทุกขั้นตอน จะเน้นกฎระเบียบ ข้อบังคับเป็นที่ตั้ง เพื่อความสะดวกในการปกครอง ควบคุมมากกว่าตอบสนองต่อความต้องการของผู้ต้องขังและความแตกต่างทางเพศ

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างเรือนจำในอดีตกับเรือนจำในปัจจุบันว่า มีความแตกต่างกันมาก ในปัจจุบันมีความสะอาด เน้นถึงการจัดการสุขภาพอนามัยให้แก่ผู้ต้องขังซึ่งมีผลจากพัฒนาการทางสังคม ทั้งยังส่งผลต่อสุขภาพในเชิงบวกของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำด้วย

“ต่างกันมาก แต่ก่อนความสะอาดมันไม่ใช่แบบนี้ เดียวนี้เค้าเน้นเรื่องความสะอาด เน้นสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขัง เรือนจำจัดการในส่วนนี้ให้กับผู้ต้องขังอย่างเต็มที่ ทั้งสถานที่หลับนอน อาหารการกินที่ผ่านการตรวจสอบมาตรฐานเป็นประจำ การประกอบอาหารต้องถูกสุขลักษณะ มีอุปกรณ์ที่เป็นมาตรฐาน ผมเชื่อว่ามันมาจากพัฒนาการทางสังคม ความเจริญของบ้านเมืองเราเป็นตัวขับเคลื่อน เหมือนเป็นตัววัดว่าสังคมนี้มันเจริญหรือพัฒนาแค่ไหน ผมคิดว่าเราก็เป็นตัวหนึ่งที่สามารถวัดระดับสังคมของประเทศไทยได้”

“การดำเนินงานในปัจจุบันมันถูกพัฒนามาจากสิ่งที่ไม่ดีมาก่อนหน้านี้ ตอนผมเข้ามาครั้งแรกไม่เคยอยู่ ไม่เคยเห็นเรือนจำมาก่อน เข้ามาขาสั้นเลยเหมือนกัน ไม่ใช่แค่ผู้ต้องขังที่ต้องใช้เวลาปรับตัวนะ เจ้าหน้าที่ด้วย ก่อนที่จะมาทำงานตรงนี้ เลิกงานเราก็ไปเตะบอล กินเหล้าเฮฮากันสนุกสนาน แต่พอเข้ามาทำงานในเรือนจำมันคนละเรื่องเลย โลกทัศน์เปลี่ยนไปหมดทุกอย่าง ไปไหนก็ต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ อึดอัดมาก ๆ แล้วยังมาเห็นการปฏิบัติ ถามว่าสุขภาพของผู้ต้องขังดีไหม เฉพาะเจ้าหน้าที่ก็แค่นั้นแล้ว ทำงานอยู่ข้างนอกมีโต๊ะ มีเก้าอี้ให้นั่งเป็นสัดส่วนของใครของมัน พอมาอยู่ในเรือนจำไม่มีห้องต้องไปนั่งตามป้อม ยืนตรงประตู สลับกันไปตามจุดต่าง ๆ ซึ่งมันก็ส่งผลต่อสุขภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ ห่อเหี่ยวไปหมด ความสัมพันธ์กับเพื่อน ครอบครัวก็เปลี่ยนไปหมด ซึ่งการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในเรือนจำปัจจุบันโดยเฉพาะในเรื่องของการเป็นอยู่ อาคารสถานที่ ทั้งสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ก็ส่งผลดีต่อเจ้าหน้าที่ด้วย ผมคิดว่าจริง ๆ แล้วควรให้ความสำคัญกับเจ้าหน้าที่มาเป็นลำดับต้นๆ ถ้าทำให้เจ้าหน้าที่มีใจในการทำงาน ตัวอื่น ๆ ก็จะตามมา และก็ต่อยอดไปถึงผู้ต้องขัง”

เจ้าหน้าที่ส่วนมากเห็นว่านอกจากสวัสดิการที่จัดให้ผู้ต้องขังแล้ว สวัสดิการสำหรับเจ้าหน้าที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเช่นกัน

“ควรจัดสวัสดิการที่เหมาะสมและเพียงพอให้เจ้าหน้าที่ เพราะงานราชทัณฑ์เป็นงานที่ตรากตรำ ต้องทำงานกับผู้ต้องขังตลอดเวลา พักจากงานก็ต้องเข้าเวร ไม่สามารถที่จะไปพบปะหรือมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก สวัสดิการในที่นี้อาจจะไม่ใช้ในรูปแบบของตัวเงิน แต่อาจเป็นการพักผ่อน เพิ่มจำนวนคนหรือเพิ่มสวัสดิการ เพราะเจ้าหน้าที่ไม่มีโอกาสที่จะไปประกอบอาชีพเสริมหรือไปทำหน้าที่อื่นนอกเหนือจากนี้เลย”

จะเห็นได้ว่านอกจากผู้ต้องขังที่ต้องเผชิญความเครียดจากกฎระเบียบ ข้อบังคับหรือสภาพแวดล้อมภายในเรือนจำแล้ว ในทางเดียวกัน เจ้าหน้าที่ส่วนมากก็ต้องเผชิญกับความเครียดจากการปฏิบัติงานเช่นกัน ซึ่งไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขัง หากยังมีผลกระทบต่อครอบครัวและคนรอบข้างของเจ้าหน้าที่ด้วย

“เวลาเครียดเราก็ไม่สามารถลงกับผู้ต้องขังได้ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สมควรจะเกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีกฎระเบียบในการปฏิบัติที่ควบคุม ถ้าเจ้าหน้าที่ทำผิดวินัยก็ต้องโดนลงโทษ ให้ออกตำแหน่ง ปลดออกจากราชการหรือหักเงินเดือนต่าง ๆ ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็จะมีความเกรงกลัว เพราะฉะนั้นมันก็ต้องเอาไปลงกับครอบครัวนี้แหละ ส่วนมากครอบครัวผู้คุมจะหย่าร้างกันเยอะ”

4.4 วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ

เมื่อก้าวถึงเรือนจำ บุคคลทั่วไปจะนึกถึงแต่เพียงลักษณะทางกายภาพที่เป็นกำแพงสูง ลูกกรง และประตูที่ลึบคอบอย่างแน่นหนา แต่ในความเป็นจริงแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของเรือนจำนั้น คือ “มิติของความเป็นมนุษย์” เนื่องจากปฏิเสธไม่ได้ว่าเรือนจำมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลสำคัญสองกลุ่ม คือ ผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่ได้ทำงานใกล้ชิด มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ต้องขัง ดังนั้นปัจจัยหรือกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการเรือนจำ โดยเฉพาะประเด็นเชิงสุขภาพให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล อีกทั้งยังสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ที่มุ่งแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด และคืนคนดีสู่สังคม คือลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลสองกลุ่มนี้เอง

จากคำบอกเล่าประสบการณ์ชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทย และประสบการณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ นำมาสู่การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเชิงสุขภาพดังนี้

ด้วยลักษณะของเรือนจำที่เป็นสถาบันเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ตัดขาดจากสังคมภายนอกและมีการใช้กฎระเบียบ ใช้อำนาจในเชิงระเบียบวินัย อีกทั้งชีวิตในเรือนจำต้องเป็นไปตามตารางเวลาอย่าง

เครื่องครัด โดยผู้ต้องขังจะอยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ตลอดเวลา เรือนจำสามารถทลายความเป็นตัวตนของผู้ต้องขังตั้งแต่ก้าวแรกที่เข้าสู่เรือนจำ จากการที่ถูกตรวจค้น การขาดอิสรภาพ การได้รับอาหาร เครื่องใช้อุปโภคบริโภคก็ต้องอยู่ภายใต้การดูแลควบคุมของเจ้าหน้าที่ และต้องปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด เป็นเหตุให้ผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกกลัวและยอมอยู่ภายใต้อำนาจตั้งแต่แรกพบ ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ในแนวตั้ง มีกฎระเบียบข้อบังคับ เข้ามาจัดระบบความสัมพันธ์ ซึ่งสะท้อนจากคำพูดของผู้ต้องขังดังนี้

“ครั้งแรกที่เราเข้าเรือนจำ เจ้าหน้าที่ก็จะมีการตรวจค้น ให้เราแก้ผ้า แหกทวารให้เค้าดู ถามว่าอายมัย เราอายคะ แต่จำเป็นต้องทำ เพราะเราไม่รู้ว่าจะเจ้าหน้าที่ที่นี้เป็นแบบไหน เจ้าหน้าที่คนนี้เป็นอย่างไร เขาสั่งเรา เราต้องทำ เพราะเรากลัว กลัวว่าถ้าไม่ทำ เค้าจะทำร้าย หรือมีผลต่อการอยู่ต่อไปในเรือนจำ เราต้องอยู่กับเค้าไปอีกนาน เพราะฉะนั้นไม่อยากจะมีปัญหา”

ความรู้สึกดังกล่าวเป็นความรู้สึกแรกของผู้ต้องขังทั่วไปที่จะมีความกลัวต่ออำนาจของเจ้าหน้าที่และสยบยอมต่อกฎระเบียบข้อบังคับ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อผู้ต้องขังเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำแล้ว พบว่าผู้ต้องขังกะเทยส่วนใหญ่มีการเรียนรู้นิสัยใจคอของเจ้าหน้าที่ มีการปรับตัว นำมาสู่การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหน้าที่ ซึ่งเชื่อว่าเป็นผลจากกระบวนการทัศนในเรื่องของการดูแลผู้ต้องขังที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงสภาพแวดล้อม และการจัดกิจกรรมที่ผู้ต้องขังได้มีโอกาสเข้าร่วมมากขึ้น บรรยากาศในเรือนจำที่ผ่อนคลายลงทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังดีขึ้นตามไปด้วย

“เจ้าหน้าที่ที่นี้ดีดีมาก เค้าดีกับพวกหนูมาก ให้ความเมตตาเอ็นดู โดยเฉพาะหัวหน้าฝ่ายการฝึกวิชาชีพ แกจะรักกะเทยมาก ส่วนมากกะเทยก็จะไปอยู่กับแก หนูคิดว่าการที่เจ้าหน้าที่กับผู้ต้องขังมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน เป็นสิ่งที่ดีนะคะ เพราะสมัยนี้เรื่องของสิ่งผิดกฎหมายในเรือนจำ พวกยา โทรศัพท์มันหมดยุคไปแล้ว ไม่มีใครกล้าหกรอกคะ เพราะฉะนั้นการที่ผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ดูแลกันแบบพี่น้องจะดีกว่า คุยกันรู้เรื่อง เราก็ออยู่ในระเบียบวินัย”

“เจ้าหน้าที่สมัยนี้เค้าให้คำปรึกษาได้ มีปัญหาอะไรก็สามารถไปพูดคุยปรึกษาได้ สมัยก่อนหัวหน้าฝ่ายควบคุมเนี่ยจะเจอยังยากเลย ผู้บัญชาการเรือนจำก็เหมือนกัน จะได้เจอได้คุยกับเค้าต้องผ่านตู้แดง แต่สมัยนี้การพบปะกันง่ายมากขึ้น เค้าก็เปิดโอกาสให้เราได้คุย ปรึกษา มีอะไรก็อนุญาตให้ซักถามได้ อะไรที่มันไม่เหนือบ่ากว่าแรง ส่วนมากเจ้าหน้าที่เค้าก็ทำให้”

“เจ้าหน้าที่ที่นี้มีความเป็นกันเอง เราก็อธิบายว่ายิ่งต้องให้ความเคารพเค้า อย่างเจ้าหน้าที่ที่ควบคุมในกองงาน หนูเป็นเสมียน หัวหน้าก็จะให้ความไว้วางใจ ทำให้เรากล้าพูด กล้าขอ กล้า

เสนอแนะ กล้าตัดสินใจ เพราะเค้าจะพูดเสมอว่ามีปัญหาเรื่องงานอะไร ก็ให้ลองคิด พิจารณาแก้ไขไปก่อน แต่ถ้ามันแก้ไขไม่ได้จริงๆ ค่อยบอกเค้า”

“การจัดกิจกรรมทุกวันนี้ ผม.เค้านึกถึงจิตใจของผู้ต้องขังมากเลย ทุกวันนี้ ผม.มีความใกล้ชิดกับผู้ต้องขัง ยกมือไหว้ท่านก็ยิ้มให้ เราก็มักกำลังใจ สมัยนี้เน้นการพูดคุย การตกลงกันภายใต้เงื่อนไข ผม.เคยรับปากกับผู้ต้องขังว่า ถ้าไม่มีผู้ต้องขังคนไหนทำผิดกฎเลย จะจัดให้มีเยี่ยมญาติใกล้ชิดกันในวันวาเลนไทน์ ผู้ต้องขังทุกคนก็พยายามอยู่ในกฎ ดูแลกันเอง ก็มีคิดนะว่า ผม.ท่านพูดแล้วจะทำให้ใหม่ จะจำได้ไหม แต่หลังจากนั้นไม่นานก็มีประกาศให้เยี่ยมญาติวันวาเลนไทน์ ผม.คนนี้รับปากอะไรไม่เคยพลาดแม้แต่ครั้งเดียว เพราะฉะนั้นเวลาท่านมีเงื่อนไขอะไร ผู้ต้องขังก็จะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด”

นอกจากนี้ในส่วนของผู้ต้องขังเองนั้นก็ไม่ได้มองว่าผู้ต้องขังเป็นผู้ต้องขังอย่างเดียว เนื่องจากผู้ต้องขังส่วนมากแล้วเป็นคนในพื้นที่ เป็นคนในชุมชนเดียวกัน จึงเน้นไปที่การปกครองแบบพี่น้องมากกว่า

“ผมไม่เคยมองว่าผมเป็นเจ้าของที่นี่นะ ผู้ต้องขังในนี้เรารู้จักเค้า รู้จักครอบครัวเค้า รู้ว่าพ่อแม่เค้าเป็นใคร บางคนเราก็เคยเห็นตั้งแต่อยู่ข้างนอก แต่พอเข้ามาในนี้เค้าก็รู้ว่าเค้าอยู่ในสถานะอะไร เค้าต้องทำด้วยังไร เราอยู่กันแบบพี่ๆ น้อง ๆ ดูแลเหมือนญาติ เราก็มียกให้เค้าต้องกลับมาอีก อยู่ในนี้ถ้าเราไม่ทำตัวออกห่าง เค้าก็จะเข้าหาเรา มีอะไรก็มาบอกมาแล้ว มีความผูกพันกัน หลายคนออกไปได้ดี เราก็มุขใจ”

จะเห็นได้ว่าปฏิสัมพันธ์ของผู้ต้องขังกะเทยกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติรวมถึงผู้บริหารของเรือนจำ เป็นไปในลักษณะที่ดี เปลี่ยนจากความสัมพันธ์แบบเดิมที่เคยปฏิบัติหรือความสัมพันธ์ที่สังคมทั่วไปรับรู้ เน้นความสัมพันธ์แนวราบ ปกครองกันแบบพี่น้อง เจ้าหน้าที่ก็สร้างความรู้สึกไว้นือเชื่อใจแก่ผู้ต้องขัง ทำให้บรรยากาศภายในเรือนจำมีความผ่อนคลาย ลดความตึงเครียดที่เกิดจากกฎระเบียบข้อบังคับ เป็นการผสมผสานการควบคุมและการเตรียมพร้อมผู้ต้องขังสู่กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพ

เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีความเข้าใจต่อแนวคิดความหลากหลายทางเพศ แต่ท้ายที่สุดแล้วในหลักการของการบริหารจัดการ เจ้าหน้าที่ยังมีความเห็นว่าผู้ต้องขังทุกคนมีสถานะเหมือนกันและสามารถรับการปฏิบัติในลักษณะเดียวกันทั้งหมดได้ อีกทั้งการจัดการเป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้ต้องขังส่วนใหญ่ ซึ่งในกรณีนี้คือผู้ต้องขังชาย หากแต่ในความเป็นจริงแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต้องให้

ความสำคัญกับผู้ต้องขังกะเทยหรือผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่ถึงแม้จะมีจำนวนไม่มากในเรือนจำ กฎระเบียบของเรือนจำต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้ต้องขังครอบคลุมทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นสภาวะทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยจะต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นตอนที่กระทบต่อสิทธิของผู้ต้องขัง อันเนื่องจากความแตกต่าง หากเจ้าหน้าที่มีความรู้ความเข้าใจต่อแนวคิดความหลากหลายทางเพศ และความละเอียดอ่อนทางเพศของผู้ต้องขังกะเทยที่มีความแตกต่างจากผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังหญิงแล้วก็จะนำมาสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสม แต่ในส่วนของเจ้าหน้าที่ ที่เปรียบตัวเองเป็นแค่ฟันเฟืองเล็ก ๆ หรือผู้ใต้บังคับบัญชาชั้นผู้น้อย การปฏิบัติที่ยึดถือตามกฎระเบียบเป็นไปเพื่อการป้องกันตนเองจากการถูกร้องเรียนหรือจากการกระทำผิด ดังนั้นผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือผู้บริหารหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบาย ต้องตระหนักถึงประเด็นความหลากหลายทางเพศ ซึ่งไม่เพียงแต่จะส่งผลต่อผู้ต้องขังแล้ว ยังส่งผลต่อความสะดวกในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ด้วย นอกจากนี้แล้วในบางกรณีผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ที่มีความคิดเห็นในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ในส่วนของเจ้าหน้าที่จะปฏิบัติงานไปตามบทบาทที่เน้นถึงความปลอดภัย และการป้องกันเหตุที่อาจจะเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของเรือนจำเป็นหลัก ในขณะที่ผู้ต้องขังจะมองจากมุมมองความต้องการของตนเอง แม้เจ้าหน้าที่จะมีความเข้าใจต่อประเด็นความหลากหลายหรือความละเอียดอ่อนทางเพศเพียงใด แต่การปฏิบัติก็ต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎและระเบียบของเรือนจำและกรมราชทัณฑ์ ซึ่งอาจนำมาสู่ปัญหาการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำที่ส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขังกะเทยในมิติต่าง ๆ ได้

ภายในเรือนจำการติดต่อสื่อสารจะเป็นไปในลักษณะของการออกคำสั่งเพื่อการบังคับบัญชาหรือการควบคุมเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ผู้ต้องขังได้รับล้วนมาจากการสื่อสารหรือการประชาสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ทั้งสิ้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่พบว่า กลุ่มผู้ต้องขังกะเทยเป็นกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่มากกว่าผู้ต้องขังทั่วไป ขอบเจรจา ชักถามการติดต่อสื่อสารจากบนลงล่างจะไม่ค่อยได้รับการตอบสนองจากผู้ต้องขังกะเทยอีกทั้งยังนำมาซึ่งการต่อต้าน

“การสั่งกับการบอกมันไม่เหมือนกันนะคะ พูดเหมือนสั่งเราก็ไม่ยอมทำ แต่การที่เค้าพูดอธิบาย หรือบอกกล่าว มันน่าฟังและน่าทำตามกว่าเยอะ”

การติดต่อสื่อสารแบบ 2 ways communications มีความสำคัญสำหรับผู้ต้องขังกะเทย เนื่องจากการเน้นกฎระเบียบที่เคร่งครัด อาจทำให้เจ้าหน้าที่มองข้ามความต้องการของผู้ต้องขัง หากแต่การได้พูดคุย และการต่อรองจะทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อทั้งสองฝ่าย นำมาซึ่ง “จุดสมดุล”

ในความต้องการและเป้าหมายของทั้งสองฝ่าย และเพื่อสร้างอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติร่วมกัน ความล้มเหลวในการสื่อสารอาจเกิดจากประสบการณ์ ความคิด ทัศนคติที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อความสงบเรียบร้อยในการปกครองและความมีระเบียบวินัย

ผู้ที่ต้องปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดกับผู้ต้องขังโดยตรง ซึ่งหมายความรวมถึงเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติหรือผู้คุม รวมทั้งเจ้าหน้าที่ด้านวิชาชีพต่าง ๆ อาทิ ครูและวิทยากร เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ต้องขังเป็นประจำเหล่านี้ ต้องได้รับการคัดสรรมาอย่างดี พึงมีมาตรฐานของบุคคลหรือมาตรฐานในวิชาชีพ หากเจ้าหน้าที่หรือวิทยากรมีความรู้ ความเข้าใจที่ดี อีกทั้งยังมีเทคนิคในการจูงใจผู้ต้องขัง กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูก็จะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวนี้ส่งผลต่อสุขภาพทางด้านอารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณของผู้ต้องขังโดยตรง แต่อย่างไรก็ตามในมุมมองของเจ้าหน้าที่พบว่า อุปสรรคที่สำคัญในประเด็นดังกล่าวคือ การขาดแคลนทรัพยากรที่สำคัญ นั่นก็คือเจ้าหน้าที่หรือวิทยากรในกระบวนการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นส่วนของการฝึกวิชาชีพ หรือการจัดอบรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย อีกทั้งเจ้าหน้าที่จำนวนมากต้องทำงานเกินขอบเขตหน้าที่รับผิดชอบของตนเอง ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ต้องทำงานหนัก กฎระเบียบของเรือนจำไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน และเกิดปัญหาความไม่สัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็สถานที่งบประมาณ กับความคาดหวังเชิงประสิทธิผล ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการพิจารณาหรือหาแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมต่อไป

มิเพียงแต่ผู้ต้องขังเท่านั้นจะมีความต้องการในปัจจัย 4 รวมถึงความต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ หากแต่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติก็มีความต้องการต่อประเด็นดังกล่าวเช่นกัน ด้วยลักษณะงานของเรือนจำส่งผลให้เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติงานในสภาพแวดล้อมปิดและถูกตัดขาดจากโลกภายนอก มีคนกล่าวว่า “ผู้ต้องขังติดคุกยังมีโอกาสได้ออกไป แต่เจ้าหน้าที่เมื่อเป็นเจ้าหน้าที่แล้วต้องอยู่ในเรือนจำไปตลอดชีวิต” เจ้าหน้าที่ส่วนมากแล้วจะมีอายุงานเฉลี่ยประมาณ 30 ปีตั้งแต่เข้าบรรจุจนกระทั่งเกษียณอายุราชการ โดยทำงานหมุนเวียนไปในตำแหน่งต่าง ๆ เป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่แต่ละคนมีความรู้ในการปฏิบัติงานทั้งระบบ ด้วยลักษณะงานที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน การทำงานในเรือนจำในระยะยาวอาจส่งผลให้เจ้าหน้าที่กลายเป็นบุคคลที่มีความคิดคับแคบ ไม่ยืดหยุ่น ดังนั้น เจ้าหน้าที่จำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรม พัฒนาทักษะความสามารถและเทคนิคต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะทักษะความเป็นมนุษย์ (Human Skills) ตลอดจนการรับทราบแนวคิดใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกัเรือนจำ นอกจากนี้แล้วเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มีสถานะทางสังคมที่ต่ำกว่าบุคลากรอื่น ๆ ในสายงานกระบวนการยุติธรรม หากกระบวนการการ

ฝึกอบรมไม่มีคุณภาพและค่าตอบแทนอยู่ในระดับต่ำ ผลที่ตามมาคือความภาคภูมิใจของเจ้าหน้าที่ก็จะอยู่ในระดับที่ต่ำลงไปด้วย และมีความเสี่ยงที่จะถูกยั่วยุให้กระทำการทุจริต ตลอดจนไม่มีความใส่ใจในการปฏิบัติงาน และแน่นอนว่าย่อมส่งผลกระทบต่อผู้ต้องขังเป็นแน่

นอกเหนือจากประเด็นเรื่องการฝึกอบรม ให้ความรู้แล้ว สภาพแวดล้อมในเรือนจำ น้ำ การสุขาภิบาล สุขอนามัย ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อสุขภาวะด้านต่าง ๆ ของผู้ต้องขังแต่ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้เจ้าหน้าที่เองยังเป็นบุคคลที่มีความเสี่ยงต่อการติดโรคติดต่อต่าง ๆ ภายในเรือนจำ เนื่องจากต้องอาศัยอยู่ในเรือนจำ และต้องคลุกคลีกับผู้ต้องขังจำนวนมาก เช่นเดียวกับผู้ต้องขัง การติดเชื้อหรือการเป็นโรคติดต่อของเจ้าหน้าที่ เช่นวัณโรค อาจแพร่ไปสู่ครอบครัวหรือชุมชนที่อาศัยอยู่ได้ง่าย

ทั้งนี้การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ข้างต้น เป็นเพียงปฏิสัมพันธ์ในเรื่องของการติดต่อสื่อสาร และความสัมพันธ์ทั่วไประหว่างผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ แต่ยังมีปฏิสัมพันธ์ที่มีความซับซ้อนซึ่งเป็นผลมาจากระบบของสถาบันเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ที่ควบคุมและจัดการชีวิตของผู้ต้องขังในทุกด้าน รวมถึงการลงลึกไปถึงรายละเอียดในชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังด้วย

หากนำแนวคิดของฟูโกต์มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติจะพบว่า สัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างบุคคลทั้ง 2 กลุ่มไม่ได้เกิดจากการบังคับใช้กฎระเบียบ ข้อบังคับแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังมีอำนาจที่กระทำต่อร่างกาย หรือ Bio-power ที่ฟูโกต์ได้ศึกษาไว้ เป็นอำนาจที่มุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทัศนคติของผู้ต้องขัง ซึ่งการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้ต้องขังกะเทยทุกคนระมัดระวังพฤติกรรมของตนเอง และพยายามรักษาชั้นของตนเองไว้ เนื่องจากมีผลในการให้คุณให้โทษ การทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าคุณควบคุมและจับจ้องโดยเจ้าหน้าที่อยู่ตลอดเวลา ทั้งที่ความจริงแล้วอาจจะไม่มีเจ้าหน้าที่จับจ้องอยู่ก็ได้ ความรู้สึกดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากอำนาจที่ได้เปลี่ยนแปลงให้มีผลต่อการควบคุมทางจิตใจของผู้ต้องขังนอกเหนือจากการควบคุมทางกาย นอกจากนี้การลักลอบกระทำผิด เช่น การอาบน้ำบนเรือนนอน แสดงให้เห็นถึงการต่อต้านขัดขืนต่ออำนาจ และอำนาจไม่สามารถที่จะควบคุมผู้ต้องขังทุกคนให้ปฏิบัติตามโดยไม่มีเงื่อนไข เป็นไปตามคำกล่าวที่ว่า “ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมมีการต่อต้านขัดขืน” หากรูปของการต่อต้านของแต่ละบุคคลก็มีความแตกต่างกันออกไป เป็นเหตุให้ผู้ต้องขังกะเทยต้องมีการปรับตัว ต่อรอง เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงอัตลักษณ์ของตนเองและใช้ชีวิตในเรือนจำได้อย่างมีความสุข ซึ่งกระบวนการปลดปล่อยตัวตน การปรับตัว และการต่อรอง จะเกิดขึ้นตั้งแต่ผู้ต้องขังกะเทยก้าวเข้าสู่เรือนจำ และ

กระบวนต่าง ๆ เหล่านี้เอง ที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในมิติที่ซับซ้อนขึ้น

การปรับตัว

แน่นอนว่าการเข้ามาอยู่ในเรือนจำ ผู้ต้องขังจะสูญเสียอิสรภาพ ไม่สามารถแสดงตัวตนของตนเองได้อย่างเต็มที่โดยเฉพาะผู้ต้องขังกะเทย ที่ต้องใส่เครื่องแบบนักโทษที่หลวมโครก ไม่มีโอกาสได้ไว้ผมยาว ได้แต่งหน้าแต่งตาสวยงาม ต้องปฏิบัติตามกิจวัตรประจำวันตามเวลาอย่างเคร่งครัด ซึ่งปฏิบัติการของอำนาจภายในเรือนจำที่ได้กระทำต่อผู้ต้องขังกะเทยเหล่านี้ ได้ส่งผลต่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และจิตวิญญาณของพวกเขาด้วย พวกเขาจึงต้องปรับตัว ต่อรอง เพื่อ “การเอาตัวรอด” และเพื่อให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตในแบบที่สามารถแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของพวกเขาได้บ้าง

ผู้ต้องขังกะเทยเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการปรับตัวในเรือนจำง่าย สามารถจัดการกับความรู้สึกของตนเองได้เป็นอย่างดี โดยพวกเขาบอกว่ากะเทยเป็นกลุ่มที่มีทักษะและสัญชาตญาณความเอาตัวรอดสูง ผู้ต้องขังกะเทยทุกคนใช้เวลาในการปรับตัวประมาณ 1 เดือน นอกจากนี้ยังสามารถปรับตัวเข้ากับกฎระเบียบได้ อีกทั้งการได้รับการดูแลเอาใจใส่จากผู้ต้องขังชาย ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดได้

“ตอนหนูเข้ามาครั้งแรก วันแรก เป็นที่ฮือฮามาก คนในนี้เค้าโห้รับหนู เพราะตอนมาหนูใส่ขาสั้น ขาวออร่า ช่วงแรกก็มีแต่คนดูแล ล้างนม ล้างน้ำ ล้างข้าวจากชั่งหญิงมาให้ อยากรดอะไรก็ได้ จากที่เราเครียด ๆ ก็รู้สึกกระปรี้กระเปร่าเลย รู้สึกว่าตัวเองสวยมาก “

“เราเพิ่งเข้ามาครั้งแรก มันก็เครียดนะ แต่เราก็คิดว่าคนอื่นเข้าเขายังอยู่ได้ พอเสาร์ อาทิตย์ก็มองเห็นเขาเล่นตระกร้อ เล่นหมากรุก บางคนก็หัวเราะเฮฮา เราก็คิดว่าจะเครียดไปทำไม เครียดไปมันก็ไม่ได้อีก บ่นเปื่อยก็ไม่ได้ไปไหน ก็เลยทำใจ สักพักเราก็อยู่ได้”

“เรื่องระเบียบวินัยไม่เป็นปัญหาสำหรับพวกหนู พวกหนูเข้าใจว่ามันต้องมีระเบียบ อยู่ไปสักพักก็ชิน รู้สึกดีขึ้นอีก ทำอะไรเป็นเวลามากขึ้น จัดการชีวิตตัวเองได้ดีขึ้น”

นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ต้องขังกะเทยสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วเมื่อได้พบปะกับกลุ่มผู้ต้องขังกะเทยที่เคยรู้จักหรือคุ้นเคยกันเมื่ออยู่ภายนอก

“ใช้เวลาปรับตัวไม่นานเลย ตอนเข้ามาครั้งแรกมีกะเทย 10 กว่าคน มีรุ่นพี่กะเทยที่เรารู้จัก มีเพื่อนกะเทยที่เคยเรียนด้วยกันมา ก็เลยรู้สึกเฉยๆ”

ผู้ต้องขังกะเทยคนหนึ่งเล่าว่าการใช้ชีวิตในเรือนจำต้องใช้การคิดพิจารณามาก เรื่องเล็กน้อยก็ต้องคิด ต้องรู้ทางหนีทีไล่ และการเอาตัวรอด นอกจากการเรียนรู้นิสัยของผู้ต้องขังด้วยกันแล้ว ต้องเรียนรู้ผู้คุม รู้ว่าผู้คุมแต่ละคนมีลักษณะนิสัยเป็นอย่างไร เพื่อที่จะสามารถเข้าไปเจรจาต่อรองได้ นอกจากนี้เธอยังกล่าวว่ายู่ในเรือนจำ 3 สิ่งที่ต้องรักษาไว้ให้ดีที่สุดคือ “ซื่อ ซัน ชีวิต” นอกจากนี้แล้วยังกล่าวว่า เจ้าหน้าที่แต่ละคนก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้ต้องขังจะรู้ว่าเจ้าหน้าที่คนไหนใจดี เจ้าหน้าที่คนไหนคุยได้ เจ้าหน้าที่คนไหนที่เข้มงวด พวกเธอก็จะไม่กล้าต่อรองเพราะกลัวถูกลงโทษ

“อยู่ในนี้ไม่ใช่สมองไม่ได้ ถ้าเรามีสมองเราก็จะอยู่รอด ต้องเรียนรู้ผู้คุมแต่ละคนเป็นยังไง กะเทยส่วนมากก็จะใช้ลูกอ่อน แต่ก็จะมีอันนายใครนายมันนะ แล้วต้องรู้จักประเมินสถานการณ์”

การต่อรองเพื่ออ้างความเป็นตัวตน

เรือนจำเป็นสถานที่ที่ได้ปลดปล่อยอิสรภาพ รวมถึงความเป็นตัวตนของผู้ต้องขังแต่ละคน เนื่องจากกฎระเบียบ ข้อบังคับ รวมถึงเวลาที่ควบคุมชีวิตตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายที่อยู่ในเรือนจำ ผู้ต้องขังกะเทยเป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่สูญเสียความเป็นอัตลักษณ์ของตัวเองมากที่สุด ไม่สามารถใช้ชีวิตตามเพศวิถีเดิม ๆ ที่เคยเป็นมาก่อนเข้าสู่เรือนจำ เป็นเหตุให้เมื่อเข้ามาสู่เรือนจำแล้วผู้ต้องขังกะเทยมีการต่อรองเพื่ออ้างความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองไว้ ไว้ว่าจะเป็นเรื่องของเสื้อผ้า เครื่องสำอาง

ผู้ต้องขังทุกคนจะได้รับการแจกเครื่องแบบ ซึ่งถือเป็นสวัสดิการอีกอย่างหนึ่งของผู้ต้องขัง โดยเครื่องแบบหรือเสื้อผ้าของผู้ต้องขังนั้น จะมีลักษณะเป็นเสื้อคอกลมแขนสั้น มีกระดุมผ่ากลางด้านหน้า กางเกงขาสั้น โดยที่เสื้อและกางเกงเป็นสีเดียวกัน สีฟ้าสำหรับผู้ต้องขังเด็ดขาด สีน้ำตาลเข้มสำหรับผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดี กรณีศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาผู้ต้องขังกะเทยที่ตัดสินใจเด็ดขาดแล้ว ผู้ต้องขังกะเทยทุกคนจึงใส่เครื่องแบบสีฟ้าเหมือนกับผู้ต้องขังเด็ดขาดชายทั่วไป แตกต่างกันว่าเครื่องแบบของพวกเธอมีความพอดีตัวและเข้ารูปมากกว่า จากการพูดคุยทราบว่าผู้ต้องขังกะเทยจะนำเครื่องแบบที่ได้รับมาตัดเย็บให้เข้ากับรูปร่างของตน ให้เห็นเป็นทรวดทรงแต่ไม่ถึงกับรัดรูป อีกทั้งยังปักชื่อเล่นของตัวเองด้วยด้ายสีสดใสที่บริเวณหน้าอก นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ต้องขังกะเทยรับจ้างเย็บผ้า ปักชื่อ ซ่อมแซมเสื้อผ้าที่ชำรุดให้กับผู้ต้องขังชายด้วย โดยคิดราคาตัวละ 50-60 บาท กรรไกร เข็มเป็นสิ่งของต้องห้ามที่ผู้ต้องขังไม่สามารถมีไว้ในครอบครองได้ เนื่องจากอาจเป็นอาวุธในการใช้ทำร้ายตนเองหรือผู้อื่น และอาจนำไปใช้เป็นอุปกรณ์ในการสักและฝังมุก ซึ่งผิดระเบียบของเรือนจำ อีกทั้งยังเป็นที่มาของโรคติดต่อได้ ซึ่งผู้ต้องขังกะเทยกล่าวว่าพวกเธอต้องลักลอบเก็บไว้ และทราบว่าเจ้าหน้าที่ที่ทราบแต่จะลุ่มอล่วยให้ อีกทั้งพวกเธอไม่นำไปใช้ในทางที่ผิด และไม่ให้

ผู้ต้องขังคนอื่นหิбыืม เพราะเมื่อเกิดปัญหาขึ้นมา พวกเขาจะไม่มีอุปกรณ์ที่ใช้ในการตกแต่งเสื้อผ้า และไม่มีอุปกรณ์ที่ใช้ในการหารายได้

อย่างไรก็ตามทางเรือนจำอนุญาตให้ผู้ต้องขังสวมใส่เสื้อผ้าทั่วไปที่ผู้ต้องขังนำติดตัวเข้ามาใน เรือนจำได้ในวันเสาร์ อาทิตย์และก่อนขึ้นเรือนนอน ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าผู้ต้องขังกะเทยมักจะใส่เสื้อยืด หรือเสื้อกล้ามและกางเกงขาสั้นที่มีสีสันสดใส ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ต้องขังได้彰ความเป็นตนเอง ความรู้สึกของตนเองไว้แม้เพียงน้อยนิดก็ตาม

เครื่องสำอางเป็นสิ่งที่ยากที่สุดในเรือนจำชาย แม้จะไม่มีข้อห้ามอย่างชัดเจน แต่ก็ไม่ อนุญาตให้มีและใช้เครื่องสำอางในเรือนจำชาย ในทางตรงกันข้ามเครื่องสำอางเป็นสิ่งที่คุณต้องขัง กะเทยทุกคนพึงปรารถนา ผู้ต้องขังกะเทยไม่ได้รับอนุญาตให้นำเครื่องสำอางที่มีติดตัวมาเข้าสู่ เรือนจำ อีกทั้งร้านค้าสงเคราะห์ในแดนชายก็ไม่มีเครื่องสำอางจำหน่าย ต่างจากแดนหญิงที่สามารถ หาซื้อเครื่องสำอางได้อย่างง่ายดาย ผู้ต้องขังกะเทยไม่ได้รับอนุญาตให้แต่งหน้า เขียนคิ้ว ทาลิป แต่ ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากมีการเขียนคิ้ว ทาลิป ซึ่งจากการสอบถามพบว่า เครื่องสำอางที่มีใช้เหล่านี้ เป็นเครื่องสำอางที่หลงเหลือจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในเรือนจำ เช่น การแสดงในโครงการ To be number 1 ที่ผู้ต้องขังกะเทยได้เข้าไปมีส่วนร่วม เจ้าหน้าที่จะเป็นคน จัดหามาให้พวกเขาใช้แต่งหน้า แต่งตัวเพื่อทำการแสดง ทำให้พวกเขาสามารถมีเก็บไว้ใช้บ้าง แต่ใน ปัจจุบันเรือนจำแห่งนี้อนุญาตให้ผู้ต้องขังกะเทยมีเครื่องสำอางไว้ในการครอบครอง ซึ่งสามารถสั่งซื้อ จากแดนหญิงโดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการให้ เนื่องจากการเล็งเห็นความสำคัญและวิสัยทัศน์ของผู้ บัญชาการเรือนจำที่กว้างไกลต่อแนวคิดความหลากหลายทางเพศ และเข้าใจถึงความต้องการของ ผู้ต้องขังกะเทย อย่างไรก็ตามการแต่งหน้าของผู้ต้องขังกะเทยในเรือนจำมีความแตกต่างจากภายนอก เนื่องจากผู้ต้องขังส่วนมากก็ตระหนักว่าตนอยู่ในสถานะผู้ต้องขัง ดังนั้นลักษณะการแต่งหน้าจะไม่จัด จ้านดังเช่นภายนอกเรือนจำ เน้นการทาแป้ง เขียนคิ้ว และทาลิปสติบาง ๆเท่านั้น

อย่างไรก็ตามการยินยอมหรืออะลุ่มอล่วยต่อการตอรองของผู้ต้องขังกะเทย อยู่บนพื้นฐาน ของความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยในเรือนจำ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการปฏิบัติงานของ เจ้าหน้าที่ โดยที่ผู้วิจัยได้สอบถามถึงการปฏิบัติและความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ในลักษณะของการทำงานที่ มีการอะลุ่มอล่วย ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ผู้ต้องขังแอบอาบน้ำบนเรือนนอน โดยเจ้าหน้าที่กล่าวว่า

“โดยส่วนมากแล้วผู้ต้องขังแต่ละคนจะมีทักษะและรูปแบบการเอาตัวรอดที่แตกต่างกัน ออกไป แต่ผู้ต้องขังกะเทยจะเป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่มีทักษะการเอาตัวรอดสูงมากกว่าผู้ต้องขังทั่วไป

เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ช่างเจรจา เป็นกลุ่มที่รู้ว่าต้องทำอะไร เวลาไหน ในการแอบอาบน้ำของพวกเขา เจ้าหน้าที่เข้าใจว่าไม่น่าจะเป็นการอาบน้ำในรูปแบบปกติ หากแต่เป็นแค่การเอาน้ำลูบไล้ตัวเท่านั้น ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็เข้าใจ เนื่องจากสภาพอากาศร้อน เราจะไปจุกจิกกับเค้าทุกเรื่องไม่ได้ เพราะจะเป็นการบีบคั้นเค้ามากเกินไป เดี่ยวจะก่อให้เกิดปัญหาอย่างอื่นตามมา การกระทำใดใดก็ตามที่ไม่ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยและความมั่นคงของเรือนจำและผู้ต้องขังคนอื่น ๆ เจ้าหน้าที่ก็สามารถอะลุ่มอล่วยให้ได้ อีกอย่างผู้ต้องขังเองเค้าก็รู้ว่าเค้าทำได้ในระดับไหน ผู้ต้องขังส่วนมากไม่มีใครอยากมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่”

จะเห็นได้ว่าในอีกแง่หนึ่งเรือนจำไม่ได้เป็นแต่เพียงสถานที่ที่เต็มไปด้วยกฎระเบียบ อำนาจ พื้นที่แห่งการปลดปล่อยตัวตนของผู้ต้องขัง หากแต่ยังเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้เติมเต็มความรู้สึกที่ขาดหายไป หรือความรู้สึกที่เกิดจากการไม่ได้รับการปฏิบัติเช่นนี้เมื่ออยู่ในสังคมภายนอก โดยเฉพาะผู้ต้องขังกะเทย เช่น การได้รับการดูแลเอาใจใส่จากผู้ชาย เป็นพื้นที่ที่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคู่รักของตนเองในบทบาทที่เหมือนกับชายหญิงทั่วไป รวมถึงการจัดงานแต่งงานที่เกิดขึ้นในเรือนจำ เรือนจำจึงเปรียบเสมือนโลกสมมติของผู้ต้องขัง ที่เติมเต็มความรู้สึกและประสบการณ์ที่ขาดหายไปจากชีวิตภายนอก ซึ่งรูปแบบการปรับตัวของผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากเป็นไปตามลักษณะการปรับตัวที่เรียกว่า A kind of colonization ตามการแบ่งลักษณะของ Goffman เป็นการปรับตัวที่ผู้ต้องขังจะสร้างโลกสมมติขึ้นในการใช้ชีวิตในเรือนจำ โดยอ้างอิงจากประสบการณ์ภายนอกเรือนจำที่ตนเองพึงปรารถนา

4.5 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงประสบการณ์ของผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อประเด็นด้านสุขภาวะ รวมถึงการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของบุคคลทั้งสองกลุ่ม ที่จะนำมาซึ่งแนวทางในการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังกะเทย โดยอาศัยแนวคิดความหลากหลายทางเพศ ตามกระบวนทัศน์ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ที่เชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนจะมีอัตลักษณ์ทางเพศเพียงหนึ่งเดียวและไม่เปลี่ยนแปลง แต่เมื่อการศึกษาทางสังคมศาสตร์ได้รับการยอมรับมากขึ้น ความหลากหลายทางเพศจึงสามารถอธิบายได้จากทฤษฎีการประกอบสร้างทางสังคม โดยเชื่อว่า สังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการสร้างกฎเกณฑ์ทางเพศ อีกทั้งเพศคือระบบของสัญลักษณ์ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา สังคมเป็นผู้กำหนดบทบาททางเพศจากสรีระของบุคคล ดังนั้นความเป็นชาย ความเป็นหญิง ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในสังคม ซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพ

สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในแต่ละสังคม อีกทั้งยังมีความเป็นพลวัตร สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นการกำหนดบทบาททางเพศของสังคมจึงนำมาสู่การให้คุณค่า ให้ความสำคัญที่แตกต่างกันไป ด้วย ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของการเลือกปฏิบัติ การดูถูกเหยียดหยาม การมีอคติ ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม

ทั้งนี้การจะทำความเข้าใจถึงประสบการณ์ของผู้ต้องขังกะเทย เพื่อนำมาสู่การปฏิบัติที่เหมาะสมมีความจำเป็นต้องศึกษาผ่าน “เส้นทางชีวิต” ของพวกเขาเหล่านั้น ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากถูกเลี้ยงดูและเติบโตมาในครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวส่วนมากเป็นผู้หญิง มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับแม่ ป้า หรือพี่สาว น้องสาวเป็นส่วนใหญ่ มีการรับรู้ถึงอัตลักษณ์ของตนเองตั้งแต่วัยเด็ก หรือตั้งแต่จำความได้ ซึ่งเป็นไปตามการศึกษาทางชีววิทยา ที่ระบุไว้ว่า ความรู้สึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางเพศเกิดขึ้นได้เร็วสุดเมื่ออายุ 2-3 ขวบ ส่วนมากเริ่มใช้ชีวิตในรูปแบบแผนของผู้หญิงมาโดยตลอดรวมถึงความสัมพันธ์ทางเพศ จะมีแฟนหรือคนรักเป็นเพศชายตั้งแต่ก่อนเข้าสู่เรือนจำ อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากไม่มีความผูกพันทางสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ภายในครอบครัว มีความใกล้ชิดแต่ไม่ผูกมัด (Commitment) แม้ว่าจะได้รับการยอมรับจากคนในครอบครัวก็ตาม หากแต่เพื่อนและแฟนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อผู้ต้องขังกลุ่มนี้ ซึ่งนำมาสู่พฤติกรรมการกระทำผิด สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาเส้นทางชีวิต (Life-Course Theories) ที่ว่าพฤติกรรมของบุคคลเป็นผลมาจากกระบวนการสัมพันธ์ของบุคคลกับสภาพแวดล้อม ซึ่งมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย พฤติกรรมของบุคคลถูกสร้างและหล่อหลอมมาจากสภาพแวดล้อมรอบตัว กระบวนการทางสังคมเหล่านี้เป็นตัวแปรสำคัญที่พัฒนาหรือสร้างพฤติกรรมของบุคคลตลอดเวลา อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวเป็นทฤษฎีผสมผสาน ประกอบด้วยทฤษฎีหลักคือทฤษฎีความผูกพันทางสังคม (Social bond) ซึ่งผลการศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยการกระทำ ความผิดของผู้ต้องขังกะเทยมีความสอดคล้องกับทฤษฎีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นจาก ข้อค้นพบในประเด็นการกระทำผิดซ้ำที่ผู้ต้องขังกะเทยสะท้อนให้ทราบว่า แม้จะได้รับการแก้ไขฟื้นฟูและการเตรียมพร้อมก่อนปล่อยที่มีส่วนช่วยในการสนับสนุนให้มีทักษะและวิชาชีพติดตัว เพื่อสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ภายหลังพ้นโทษ หากแต่ยังไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นและเป็นภูมิคุ้มกันให้เขาหรือเธอก้าวกลับออกไปสู่สังคมได้อย่างมั่นใจ ซึ่งมีผลมาจากลักษณะทางร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไป ผมที่สั้นเกรียน นอกจากนี้ยังมีความกังวลว่าต้องกลับไปมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนหรือสภาพแวดล้อมในชุมชนแบบเดิม ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากมีความเห็นว่าการจะแก้ปัญหาการกระทำผิดซ้ำได้ จะต้องตัด

ขาดจากสภาพแวดล้อมเดิม เพื่อนกลุ่มเดิมโดยเด็ดขาด อีกทั้งต้องเพิ่มความผูกพันทางสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง

ในส่วนของคุณค้นพบที่ได้จากการศึกษาประสบการณ์ชีวิตของผู้ต้องขังกะเทยในเรือนจำ พบว่า ตั้งแต่ย่างก้าวสู่เรือนจำผู้ต้องขังทั่วไปรวมถึงผู้ต้องขังกะเทยต้องเผชิญกับอำนาจที่กระทำต่อร่างกายของพวกเขา ผ่านกิจวัตรประจำวันทุกช่วงเวลาในแต่ละวัน ไม่ว่าจะเป็นเวลาในการตื่นนอน การอาบน้ำ การรับประทานอาหาร ตลอดจนการเข้านอน ผ่านการฝึกระเบียบวินัยให้เคยชินกับการรับคำสั่งและการปฏิบัติตามอย่างไม่มีเงื่อนไข ที่เรียกว่า “กระบวนการการปลดเปลื้องตัวตน” ที่มุ่งเปลี่ยนพฤติกรรม ทักษะคิด และวิถีชีวิต ให้กลายเป็นคนสยบยอมต่ออำนาจ ตามแนวคิด Bio-power หรืออำนาจต่อร่างกายของฟูโกต์ นอกจากนี้อำนาจดังกล่าวนี้มีอิทธิพลเหนือร่างกายของผู้ต้องขังแล้ว ยังมีอิทธิพลเหนือทรัพย์สินของผู้ต้องขังด้วย เห็นได้จากกระบวนการตรวจค้นร่างกายเพื่อหาสิ่งของต้องห้าม การจำกัดสัมภาระที่ผู้ต้องขังสามารถนำติดตัวเข้าไปได้ การกำหนดให้ผู้ต้องขังต้องใส่เครื่องแบบในลักษณะเดียวกัน รวมไปถึงการตัดผม ซึ่งดูเหมือนว่าผู้ต้องขังกะเทยจะได้รับผลกระทบจากกระบวนการดังกล่าวนี้ มากกว่าผู้ต้องขังคนอื่น ๆ อีกทั้งยังต้องเผชิญกับการโดนละเมิดต่อเนื้อตัวร่างกาย จากการปฏิบัติที่ยึดระเบียบ กฎเกณฑ์และการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องขังชาย เช่นในเรื่องของสถานที่อาบน้ำ ที่ส่งผลให้ผู้ต้องขังกะเทยถูกล่วงละเมิดทางร่างกายและวาจาจากผู้ต้องขังคนอื่น ๆ นำมาซึ่งการลักลอบกระทำผิดระเบียบของเรือนจำ โดยการแอบอาบน้ำในบล็อกบนเรือนนอน อีกทั้งกระบวนการตรวจค้นสิ่งของต้องห้าม ที่ให้ผู้ต้องขังทุกคนถอดเสื้อก่อนขึ้นเรือนนอนทุกวัน แม้จะมีการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาช่วย เช่น เครื่องสแกนร่างกายแบบเดินผ่านก่อนเข้าสู่ประตูเรือนนอน และจากตรวจค้นแบบจู่โจมจากนโยบาย 5 ก้าวอย่างแห่งการเปลี่ยนแปลงกรมราชทัณฑ์ ที่มุ่งควบคุมการปราบปรามยาเสพติดและสิ่งของต้องห้ามในเรือนจำ ซึ่งการจู่โจมตรวจค้นในแต่ละครั้งผู้ต้องขังทุกคนต้องเปลื้องผ้า และเดินลงมาจากเรือนนอนพร้อม ๆ กัน ก่อให้เกิดความอับอายและความรู้สึกสูญเสียตัวตนของผู้ต้องขังกะเทยที่เกิดจากการแซว ล้อเลียนจากผู้ต้องขังชายคนอื่น ๆ ที่ได้ส่งผลต่อสุขภาวะทางด้านจิตใจของผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก แม้ว่าผู้ต้องขังกะเทยแต่ละคนอาจจะมีรูปร่างลักษณะที่แตกต่างกันออกไป หรือไม่ได้รับการแปลงเพศและทำศัลยกรรมเสริมหน้าอก แต่ทุกคนมีความรู้สึกอับอายและอึดอัดใจเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นผลมาจากความรู้สึกภายในจิตใจมากกว่าการแสดงออกทางร่างกาย

ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากมีความอึดอัด และความลำบากในการใช้ชีวิต เพราะชีวิตภายในเรือนจำมีความแตกต่างจากชีวิตภายนอกเรือนจำอย่างสิ้นเชิง นอกเหนือจากข้อจำกัดด้านสถานที่ เช่นเดียวกับผู้ต้องขังทั่วไป หากแต่ถูกระเบียบ ข้อบังคับ การปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องขังชายโดยไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างและความละเอียดอ่อนทางเพศได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังเหล่านี้ เนื่องจากบริบทของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับเพศกระแสหลัก คือ หญิงและชายเท่านั้น เป็นไปตามความเข้าใจเรื่องเพศที่เป็นผลมาจากในอดีตที่เน้นการมองแบบ “ทวิลักษณ์” ความเป็นหญิงชายถูกกำหนดโดยสรีระ บุคคลที่มีการแสดงออกที่ไม่สอดคล้องกับเพศสรีระก็จะได้รับการกดดันจากสังคม ตามการศึกษาของจูดิธ บัตเลอร์ และนำมาซึ่งการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเด็นต่าง ๆ เน้นย้ำให้เห็นถึงข้อเท็จจริงดังกล่าวจากดัชนีนิพนธ์ของ อารยา สุขสม (2559) ในเรื่องวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศในระบบกฎหมายไทยที่พบว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศยังคงอาศัยแนวคิดเรื่อง “ระบบสองเพศ” ที่จำแนกออกเป็นหญิงและชาย ทำให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมและระบบของกฎหมาย ซึ่งจากสถานะดังกล่าวได้สร้างข้อจำกัดในเรื่องสิทธิและหน้าที่ของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้การศึกษาของนิภัทร วิณิชคราม (2560) ที่ได้ศึกษาถึงแนวทางการกำหนดมาตรฐานทางอาญาในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ยังได้ชี้ให้เห็นว่า กฎระเบียบ ข้อบังคับและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ยึดถือเพศกำเนิด ก่อให้เกิดความไม่เหมาะสมกับเพศสภาพซึ่งถือเป็นบุคลิกและลักษณะของผู้ต้องขัง นอกจากนี้ผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศยังได้รับผลกระทบจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ขาดหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ทำให้ไม่ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อีกทั้งการนำมาสู่การล่วงละเมิดทั้งทางกายและวาจาก็มีผลมาจากการแยกและแยกขังของผู้ต้องขังนั่นเอง เช่นเดียวกับงานวิจัยต่างประเทศของ George R. Brown (2013) ที่ระบุว่าหากมีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศอย่างไม่เหมาะสม อาจนำไปสู่ปัญหาการเลือกปฏิบัติและการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ ในส่วนของการแยกขังการศึกษาครั้งนี้ได้ค้นพบข้อพิจารณาที่ว่าผู้ต้องขังกะเทย ไม่ต้องการให้มีการแยกขังเฉพาะกลุ่มกะเทยในแดนพิเศษ ในแดนชายหรือแดนหญิง เนื่องจากมีความกังวลว่าการอยู่รวมกันเฉพาะกลุ่มกะเทยจะนำมาสู่ปัญหาความขัดแย้ง และทะเลาะวิวาทที่รุนแรง ผู้ต้องขังกะเทยส่วนใหญ่รู้สึกว่าการใช้ชีวิตร่วมกับผู้ชายใน “แดนชาย” ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในเรือนจำของพวกเขามากนัก

แม้จะมีความรู้สึกอึดใจ สูญเสียความมั่นใจและความเป็นตัวตนบ้างในบางสถานการณ์ แต่ก็สามารถปรับตัวได้ อีกทั้งผู้ต้องขังกะเทยยังได้รับความรู้สึกว่าคุณค่าได้รับการยอมรับ มีคุณค่า และได้รับการดูแลเอาใจใส่ มากกว่าอยู่ในสังคมภายนอก สะท้อนให้เห็นจากคำพูดของผู้ต้องขังกะเทยคนหนึ่งว่า “อยู่ข้างในหนูเป็นเพชร อยู่ข้างนอกหนูเป็นตม”

ประเด็นเรื่องการรักษาพยาบาลพบว่าผู้ต้องขังกะเทย สามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้ หากแต่เข้าถึงได้ไม่ตรงเวลา ซึ่งเกิดมาจากข้อจำกัดในเรื่องของเวลา และระเบียบของเรือนจำในการเข้ารับการรักษาพยาบาลที่ต้องมีการลงชื่อล่วงหน้า เพื่อที่จะเข้ารับบริการในวันถัดไปหรือวันที่สถานพยาบาลเปิดทำการ ความเจ็บป่วยเป็นเรื่องที่ไม่สามารถคาดคะเนหรือควบคุมได้ การที่ผู้ต้องขังไม่ได้รับการตอบสนองต่อการรักษาในเวลาที่เหมาะสม จึงนำมาสู่การละเมิดกฎระเบียบของเรือนจำ อีกประเด็นหนึ่งซึ่งเป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ต้องขังกะเทยทั้ง 4 ด้าน และเป็นประเด็นที่กำลังถกเถียงกันอยู่ในแวดวงวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในทางการแพทย์และงานราชทัณฑ์ นั่นคือเรื่องของ “ฮอโมน” ซึ่งมีประโยชน์ต่อการดำรงอัตลักษณ์ของผู้ต้องขังกะเทย แต่มีข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณและความเหมาะสม ซึ่งผู้ต้องขังกะเทยในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการไม่ได้รับฮอโมนที่ส่งผลกระทบต่อสภาพร่างกายและจิตใจเป็นอย่างมาก เช่น มีผิวพรรณที่หยาบกร้านขึ้น อวัยวะเพศแข็งตัวในเวลาเช้าเช่นเดียวกับผู้ชาย มีหนวดเคราขึ้น อีกทั้งยังมีอารมณ์ที่แปรปรวน ผลกระทบเหล่านี้เป็นการบ่อนทำลายตัวตนของพวกเธอ ลดคุณค่าภายในตัวผู้ต้องขัง นำมาสู่การสูญเสียความมั่นใจ และส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

การถูกคุมขังอยู่ในแดนชาย เป็นเหตุให้การปฏิบัติรวมถึงกิจกรรมที่ทางเรือนจำจัดให้เป็นไปตามเพศวิถีของความเป็นชาย ไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของกองงานหรือโปรแกรมการฝึกอบรมที่ไม่สอดคล้องกับทักษะและความต้องการของผู้ต้องขังกะเทย การทำงานที่ไม่ตรงกับความต้องการ ทักษะความสามารถของพวกเขา ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด และไม่มีความสุข ทำให้ช่วงเวลาในเรือนจำในแต่ละวัน ผ่านไปด้วยความทุกข์ทรมาน อีกทั้งผู้ต้องขังยังไม่ได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพที่สามารถนำไปต่อยอดในการใช้เลี้ยงดูตัวเองและครอบครัว ภายหลังจากพ้นโทษ การใช้เวลาภายในเรือนจำโดยเปล่าประโยชน์ทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าคุณค่าที่ตนเองไม่มีคุณค่า ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางด้านอารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณของผู้ต้องขัง แม้ว่าการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่บางครั้งจะเป็นไปในลักษณะอะลุ่มอล่วย แต่ยังคงยึดถือตามวัตถุประสงค์ในการควบคุมผู้ต้องขังให้มีความปลอดภัย มั่นคง เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในเรือนจำมากกว่าการตอบสนองต่อความต้องการของผู้ต้องขัง เป็นไปตามแนวคิดของ Irvin Goffman ในการให้ความหมายของ “สถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด” ที่ได้อธิบายว่า ในสถาบันแบบ

เบ็ดเสร็จเด็ดขาด เช่น เรือนจำ ทุกแง่มุมของชีวิตสมาชิกจะเกิดขึ้นและดำเนินไปในอาณาบริเวณเดียวกัน ภายใต้การกำกับของอำนาจชุดเดียวกัน สมาชิกจะกระทำกิจกรรมหรือกิจวัตรประจำวันร่วมกับผู้อื่นเป็นจำนวนมาก โดยทุกคนจะถูกควบคุมให้ทำในสิ่งเดียวกันและรับการปฏิบัติในแบบเดียวกัน ซึ่งลักษณะเด่นของสถาบันเบ็ดเสร็จเด็ดขาดคือ การจัดการสนองต่อความต้องการของคน “หมู่่มาก”

UNODC ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศ ได้ศึกษาและระบุถึงปัญหาของผู้ต้องขังกะเทยไว้หลายประการ โดยเน้นการกล่าวถึงปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศ ผู้ต้องขังกะเทยมักจะตกเป็น “เหยื่อ” ในเรือนจำ อีกทั้งความสัมพันธ์กับคู่รักในเรือนจำ แท้จริงแล้วไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องทางเพศ หากแต่เป็นการยอมจำนนจากการถูกบังคับจากผู้ต้องขังชาย เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างตำแหน่งหรืออำนาจในเรือนจำ โดยระบุว่า ผู้ต้องขังกะเทยถูกบังคับให้เชื่อฟัง คอยทำความสะอาด คอยดูแล มีสภาพเหมือนทาส โดยต้องตอบสนองความต้องการทุกอย่าง หรืออาจถูกบังคับให้ขายบริการซึ่งเป็นการตอกย้ำความทุกข์ของผู้ต้องขังกะเทย ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มที่ต่ำสุดในเรือนจำ ได้รับการดูถูกเหยียดหยาม อีกทั้งผู้ต้องขังกะเทยที่โดนล่วงละเมิดทางเพศ มีความกลัวในการร้องเรียนและการร้องเรียนของพวกเขาเหล่านั้น จะไม่ได้รับการตอบสนอง นอกจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศแล้ว ยังถูกกระทำ ความรุนแรงทางจิตใจ จากการแบ่งแยกและอคติ ทำให้ผู้ต้องขังกะเทยต้องพึ่งพาโปรแกรมทางจิตเพื่อรักษาภาวะทางใจ ผู้ต้องขังกะเทยต้องเผชิญกับความเครียด ความกังวล เป็นโรคซึมเศร้าและนำมาสู่การฆ่าตัวตายในเรือนจำ เป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่ถูกตัดขาดจากครอบครัว ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวและแปลกแยกในเรือนจำมากขึ้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่สำคัญที่เป็นการบั่นทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างมาก หากแต่โชคดีที่ในบริบทของสังคมไทย ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้เลือนหายไปจากเรือนจำไทยในปัจจุบัน ด้วยการกำหนดนโยบายและความพยายามในการบริหารจัดการเรือนจำให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล แต่ประเด็นเรื่องสภาพความเป็นอยู่ และผลกระทบที่ส่งผลต่อสภาวะทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังจากความแออัด เนื่องจากข้อจำกัดทางสถานที่ยังคงมีอยู่ ดังนั้นความแตกต่างทางบริบทของสังคมและวัฒนธรรมในประเทศต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่แตกต่างกัน การจะได้มาซึ่งแนวทางการจัดการเชิงสุภาพที่เหมาะสมของผู้ต้องขังกะเทย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาบนพื้นฐานของสังคมไทย โดยศึกษาจากสภาพแวดล้อมจริง เข้าถึงความต้องการของผู้ต้องขังกะเทยอย่างแท้จริง

การศึกษาในประเด็นของสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องจำของผู้ต้องขังกะเทยพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยไม่ได้อยู่ในชนชั้นที่ต่ำสุดของเรื่องจำและเป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับในเรื่องจำ จากการได้รับหน้าที่เป็นเสมียนกองงาน หรือผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ อีกทั้งยังมีบทบาทในการสร้างสรรค์กิจกรรม เชิญชวนชักจูงผู้ต้องขังคนอื่น ๆ เข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนของเรื่องจำ มีพื้นที่ในการแสดงให้ผู้ต้องขังกะเทย เช่นในวันสำคัญต่าง ๆ ก็ได้รับเลือกให้เป็นผู้แสดงโชว์ นอกจากนี้ยังพบข้อค้นพบที่สำคัญว่า ผู้ต้องขังกะเทยมิใช่ผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศในเรื่องจำดังเช่นในอดีต เนื่องจากวิวัฒนาการของเรื่องจำที่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย มีการเกี่ยวพาราณี การแต่งกันอย่างเป็นระบบขั้นตอน หากแต่กลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศจากคำบอกเล่าของผู้ต้องขัง คือ ผู้ต้องขังชายหน้าตาดี อายุน้อย อีกทั้งสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องขังกะเทยในปัจจุบันได้รับการยอมรับมากขึ้นคือ สรรพนามที่ใช้ในการเรียกผู้ต้องขังกลุ่มนี้ที่เปลี่ยนไป นที จิตสว่าง (2541) ได้ศึกษาถึงสังคมของผู้ต้องขัง โดยระบุว่า ผู้ต้องขังกะเทยจะถูกเรียกว่า “น้อง” แต่การศึกษาในครั้งนี้ได้ค้นพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยในปัจจุบันจะถูกเรียกว่า “เจ๊” ที่แสดงถึงสถานะ และการให้ความเคารพที่เพิ่มขึ้น หากผู้ต้องขังกะเทยมีคู่รัก ฝ่ายชายจะเป็นผู้ดูแล เลี้ยงดู อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการซักผ้า หุงหาอาหาร ไม่ได้อยู่ในสถานะทาส ซึ่งขัดแย้งกับการศึกษาของ UNODC และความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ตรงข้ามกับลักษณะความสัมพันธ์ของกะเทยภายนอกเรื่องจำที่เป็นฝ่ายเลี้ยงดูผู้ชาย

ในทัศนะของนที จิตสว่าง (2541) มองว่าผู้ต้องขังกะเทยเป็นพวกหัวอ่อน จึงสามารถเข้ากับเจ้าหน้าที่และปรับตัวเข้ากับเรื่องจำได้ง่าย หากแต่ในการศึกษาครั้งนี้กลับพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยไม่ได้เป็นพวกหัวอ่อน แต่เป็นกลุ่มที่มีทักษะในการเอาตัวรอดสูง รู้ทางหนีทีไล่ เป็นผู้ต้องขังที่มีทักษะในการเจรจาต่อรอง และมีการเรียนรู้ลักษณะของผู้คุมเพื่อให้ตนได้รับประโยชน์ หากแต่ไม่เป็นภัยต่อเรื่องจำและเจ้าหน้าที่ การทำงานของผู้ต้องขังกะเทยมีความแตกต่างจากในอดีตที่ไม่เอาการเอางาน แต่ในปัจจุบันเป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่เจ้าหน้าที่มองว่าเป็นกลุ่มที่มีความสามารถ มีความตั้งใจทำงาน มีความคิดสร้างสรรค์ ถ้าได้ทำงานที่สอดคล้องกับทักษะความสามารถ

นอกจากนี้ในส่วนของความต้องการของผู้ต้องขังกะเทยพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากมีความต้องการการดูแลสุขภาพทางด้านร่างกายเป็นอันดับแรก รองลงมาคือความต้องการการยอมรับจากสังคมซึ่งก็คือสุขภาพทางด้านสังคม สอดคล้องกับการศึกษาของ พัชรินทร์ คมขำ (2551) ในเรื่องความต้องการด้านดูแลสุขภาพของเรื่องสุขภาพของผู้ต้องขัง ที่พบว่า ผู้ต้องขังส่วนมากมีความต้องการการดูแลสุขภาพ

ภาวะทางร่างกายเป็นอันดับแรก เนื่องจากเชื่อว่าเมื่อกินดี อยู่ดี ร่างกายแข็งแรง ก็จะนำมาซึ่งสุขภาพะ ทางด้านต่าง ๆ

ผลการศึกษายังพบว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อ การจัดการเชิงสุขภาพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังมี ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เปลี่ยนจากปฏิสัมพันธ์ในแนวดิ่ง เป็นแนวราบ ทำให้ผู้ต้องขังมี ความไว้วางใจ เชื่อใจ มีความรัก ความเคารพ ความผูกพันกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติมากขึ้น ในทำนอง เดียวกัน เจ้าหน้าที่ก็ไม่ได้มองว่าผู้ต้องขังเป็นผู้ใต้ปกครอง ผู้ที่อยู่ในการควบคุมต้องสยบยอมอย่างไม่มี เงื่อนไข หากแต่มีความเข้าใจ รับฟังความคิดเห็น ให้คำปรึกษา มีการผสมผสานระหว่างการควบคุม และการแก้ไขฟื้นฟู ซึ่งไม่ได้เป็นไปตามลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังในสถาบัน เบ็ดเสร็จเด็ดขาด ตามที่ Goffman ได้ระบุไว้ว่า ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง มีการเหมารวมว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อกันเพียงอย่างเดียว หากแต่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ เกื้อกูล เห็นใจ มีการติดต่อสื่อสารสองทาง เช่นในปัจจุบัน ทำให้บรรยากาศในเรือนจำเปลี่ยนแปลงไป ในทางที่ดี มีความผ่อนคลาย จากเดิมที่มีแต่ความตึงเครียด ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางอารมณ์ ของทั้งสองฝ่าย อีกทั้งยังเอื้อต่อการพัฒนาสุขภาพทางด้านต่าง ๆ สอดคล้องกับทัศนะของ นันท์ จิตสว่าง (2541) ที่ได้กล่าวว่า ความพยายามในการอบรมสั่งสอนหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของ เรือนจำ จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้ต้องขังน้อยมาก หากเจ้าหน้าที่ของเรือนจำไม่มีความเข้าใจ ผู้ต้องขัง สภาพสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมและค่านิยมในเรือนจำของผู้ต้องขัง ทำให้ไม่สามารถ ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงและเหมาะสม ในทางตรงกันข้าม หากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติมีความ เข้าใจในตัวผู้ต้องขังเป็นอย่างดี จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนทางแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังได้อย่าง เหมาะสม ซึ่งการจะเข้าใจผู้ต้องขังได้นั้น ต้องเริ่มมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ยืนยันด้วยงานวิจัย ต่างประเทศของ Lorry sexton และ Valerie Jenness ที่ได้ศึกษาถึงความเข้าใจพลวัตของการ เคลื่อนไหวทางสังคม การรับรู้อัตลักษณ์ การรับรู้ความสามารถ รวมถึงการเคารพตนเองของผู้ต้องขัง ข้ามเพศในเรือนจำในรัฐแคลิฟอร์เนีย ว่าการรับรู้อัตลักษณ์และตัวตนของผู้ต้องขังที่มีความ หลากหลายทางเพศภายในเรือนจำ มีความเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มากกว่าลักษณะทาง ประชากรศาสตร์หรือสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการในเรือนจำที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงสุขภาพในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในทางบวก มีการส่งเสริมสุขภาพผู้ต้องขังครอบคลุมทั้ง 4 มิติที่เป็นรูปธรรมทั้งสุขภาพทางด้านร่างกาย สุขภาพทางด้านอารมณ์ สุขภาพทางด้านสังคม และสุขภาพทางด้านจิตวิญญาณ

ทางด้านร่างกาย เห็นได้จากการร่วมมือกับหน่วยงานด้านสาธารณสุขในการเข้าไปให้การบริการสุขภาพแก่ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ ในเรือนจำ การพัฒนาสุขอนามัยในเรือนจำ การลงนามข้อตกลงร่วมกันระหว่างกรมราชทัณฑ์และกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ในโครงการพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำให้ผู้ต้องขังได้เป็นแกนนำ และเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการสาธารณสุขอย่างทั่วถึง เท่าเทียมและเสมอภาคในเรือนจำทั่วประเทศ

ทางด้านอารมณ์ เห็นได้จากการจัดโครงการศึกษาศาสนา เป็นการนำหลักธรรมมาใช้ในการรักษาสุขภาพทางจิต ให้ความสำคัญกับเรื่องภายในจิตใจของผู้ต้องขังซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากผู้ต้องขังมีจิตใจที่นิ่ง จะทำให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางจิตใจของผู้ต้องขัง ให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำได้อย่างมีความสุขและพร้อมที่จะรับการแก้ไขฟื้นฟู

ทางด้านสังคม มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสเข้าร่วม เช่น กิจกรรมตักบาตร อีกทั้งเรือนจำยังจัดการเยี่ยมญาติในลักษณะใกล้ชิดให้เป็นสวัสดิการของผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาส พบปะพูดคุย สามารถดำรงบทบาทของการเป็นสมาชิกในครอบครัว

ทางด้านจิตวิญญาณ เรือนจำได้จัดการฝึกอบรมวิชาชีพ และมีกองทุนให้ผู้ต้องขังได้ใช้เวลาว่างอย่างเป็นประโยชน์ มีรายได้จากเงินปันผลการทำงาน ทำให้ผู้ต้องขังเห็นคุณค่าในตัวเอง อีกทั้งยังให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสใช้ความคิดในสร้างสรรค์กิจกรรมผ่านโครงการ To be number one ที่ผู้ต้องขังแต่ละคนสังกัดอยู่ในแต่ละฝ่าย ประกอบไปด้วยจิตสร้างสรรค์ ร้องเล่นเต้นเชียร์และกีฬา ดนตรี

การบริหารจัดการในเรือนจำปัจจุบันสอดคล้องกับแนวคิดเรือนจำสุขภาพ ที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพ (well-being) อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมที่ช่วยเพิ่มพลังสร้างสรรค์ ความรู้และทักษะของผู้ต้องขัง ครอบคลุมประกอบ 7 ด้าน หากแต่สำหรับผู้ต้องขังกะเทยแล้ว ยังมีข้อจำกัดจากกฎระเบียบของเรือนจำ เช่น การถอดเสื้อฝึกระเบียบแถวในช่วง 1 เดือนแรกนับจากเข้าสู่เรือนจำ และการถอดเสื้อเพื่อตรวจหาสิ่งของต้องห้าม

ก่อนขึ้นเรื่อนนอน แม้ว่าจะมีเครื่องสแกนในการตรวจค้นอีกชั้นตอนหนึ่งแล้วก็ตาม ถือเป็นเงื่อนไขที่
ผลักไสหรือกีดกันผู้ต้องขังกะเทยจากการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ตามที่ควรได้รับภายใต้การดูแล
และบริบทของเรือนจำในแต่ละพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ต้องขังกะเทยในมิติต่าง ๆ
อันอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขฟื้นฟู

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย “ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ : ศึกษากรณี ประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึง ประสบการณ์ของผู้ต้องขังกะเทย (เส้นทางชีวิต ประสบการณ์ชีวิตการเป็นกะเทย การต่อรอง ปฏิสัมพันธ์ การรับรู้อัตลักษณ์ สังคมและวัฒนธรรมในเรือนจำ) และประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ ปฏิบัติ (สัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจ การบริหารจัดการ ระเบียบข้อบังคับ) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชิงสุข ภาวะ ตลอดจนวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำระหว่างผู้ต้องขังกะเทย และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ อันจะนำไปสู่แนวทางการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำที่เหมาะสมและ สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขัง

การวิจัยนี้ได้ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามแนวคิดปรากฏการณ์ วิทยา (Phenomenology Approach) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ชีวิตที่บุคคลได้ประสบมา (Life Experience) โดยมีผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นตัวแสดงหลักในการทำหน้าที่ ผู้ถ่ายทอดเรื่องเล่า จากประสบการณ์ในการถูกคุมขังในเรือนจำและจากประสบการณ์การปกครอง ดูแล ให้คำปรึกษา ใกล้ชิดกับผู้ต้องขัง “กะเทย” โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็น ทางการ (Informal Interview) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประกอบการสังเกตแบบมี ส่วนร่วม (Participation Observation) โดยกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาวิจัยใช้วิธีการเลือกสุ่ม ตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี จากการกำหนด คุณลักษณะของประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม คือผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 โดยกำหนดว่าจะต้องเป็นผู้ต้องขัง “กะเทย” จำนวน 7 คน ซึ่งในทางกฎหมายถือได้ว่าเป็นผู้ต้องขังชาย แต่มีพฤติกรรมการแสดงออกเป็นหญิง หรือได้แปลงเพศ เป็นหญิงแล้ว เป็นผู้ต้องขังเด็ดขาด ไม่จำกัดฐานความผิดและจำนวนครั้งในการกระทำความผิด และมี ประสบการณ์ชีวิตระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำรวมแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในเรือนจำอุทัยธานีจำนวน 5 คน โดย กำหนดว่าต้องเป็นเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดกับผู้ต้องขัง “กะเทย” ประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ส่วน

ควบคุม ส่วนการฝึกวิชาชีพ ฝ่ายพัฒนาจิตใจและการศึกษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และพยาบาลที่ปฏิบัติงานอยู่ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี หรือมีประสบการณ์ในการทำงานมาไม่น้อยกว่า 5 ปี

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอผลการศึกษาศึกษาอาศัยกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลจากการถ่ายทอดเรื่องราวหรือประสบการณ์ของผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ รวมถึงผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทางเอกสาร (Documents) ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ตำรา บทความ รายงานวิจัย หนังสือวิทยานิพนธ์ และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีและการจัดการเชิงสุขภาพ โดยสรุปผลการศึกษาซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังกะเทยก่อนเข้าสู่เรือนจำ : โดยเริ่มศึกษาจากชีวิตในวัยเด็กพบว่าผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากเติบโตและถูกเลี้ยงดูด้วยลักษณะการเลี้ยงดูเหมือนผู้หญิง เนื่องจากความคาดหวังของพ่อแม่ในการมีลูกสาว และเติบโตมากับสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้หญิง โดยเชื่อว่าสาเหตุที่เป็นกะเทยมาจากสภาวะแวดล้อม เพื่อนในวัยเด็กจนถึงปัจจุบันส่วนมากเป็นเพื่อนผู้หญิงและเพื่อนกะเทย ส่วนใหญ่แล้วมีความสัมพันธ์กับครอบครัว แต่ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ที่ทำให้เกิดข้อผูกมัด (Commitment) ต่อกัน อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่ติดเพื่อนและมีเพื่อนมาก สำหรับแฟนนั้นเป็นคนที่ไม่เหมือนมาเติมเต็มความรักที่ตนรู้สึกว่าจะขาดหายไป ซึ่งแท้จริงแล้วผู้ต้องขังกะเทยส่วนใหญ่มีครอบครัวที่ให้การดูแล สนับสนุน หากแต่พวกเขาเหล่านั้นรู้สึกว่ามันยังไม่ใช่ความหมายของความรักที่ต้องการ อีกทั้งลักษณะนิสัยที่เป็นคนมีความมั่นใจสูง จึงมักเกิดความขัดแย้งจากการทำงาน ผู้ต้องขังกะเทยส่วนมากจึงไม่มีอาชีพที่มั่นคง และส่วนมากจะมองว่าความรักเป็นเรื่องฉาบฉวยและมีความเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ทางเพศ อีกทั้งการได้มาซึ่งความรักนั้นต้องใช้ “เงิน” โดยส่วนมากแล้วจะเป็นฝ่ายที่ต้องเลี้ยงดูผู้ชาย ฐานความผิดส่วนใหญ่มาจากคดียาเสพติด และคดีที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน ผู้ต้องขังกะเทยในการศึกษาครั้งนี้ทุกคนเป็นกะเทยตั้งแต่ก่อนเข้าสู่เรือนจำ

ประสบการณ์ในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทยเกี่ยวกับประเด็นด้านสุขภาพ : ผู้ต้องขังกะเทยมีประสบการณ์และความรู้สึกอับอาย สูญเสียความเป็นตนเองตั้งแต่วัยเข้าสู่เรือนจำ โดยเริ่มจากขั้นตอนการตรวจค้นร่างกาย การสูญเสียของรักของหวง เช่น ผม การไม่ได้รับอนุญาตให้ใส่ชุดชั้นในหญิงรวมถึงยกทรง ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อร่างกายแต่ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางด้านร่างกาย สุขภาพทางด้านอารมณ์ของผู้ต้องขังด้วย ซึ่งเป็นผลมาจากการ

ยึดถือแนวทางปฏิบัติเดียวกันกับผู้ต้องขังชาย ข้อจำกัดของสถานที่และบริบทของเรือนจำ ทำให้ผู้ต้องขังกะเทยถูกล่วงละเมิดทางร่างกาย ด้วยการจับ ทุบ ไล่อวัยวะต่าง ๆ รวมถึงการละเมิดทางวาจา และนำมาสู่การละเมิดการกระทำผิดกฎหมายของเรือนจำในเวลาต่อมา แต่อย่างไรก็ตามด้วยพัฒนาการทางสังคม นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ดีของเรือนจำ สุขอนามัยของผู้ต้องขังกลายเป็นประเด็นที่ได้มีการตระหนักถึงความสำคัญ อาคาร สถานที่แม้จะเก่าแต่ก็ได้รับการดูแลให้มีความสะอาดเรียบร้อย การประกอบเลี้ยงหรือสุททกรรมมีความแตกต่างจากในอดีต ถูกต้องตามหลักโภชนาการ รสชาติอาหารเป็นที่น่าพอใจ อีกทั้งการประกอบอาหารมีการพัฒนาให้ถูกสุขลักษณะ และแน่นอนว่าการเข้ามาอยู่ในเรือนจำ ผู้ต้องขังทุกคนโดยเฉพาะผู้ต้องขังกะเทยต้องสูญเสียอิสรภาพ และความเป็นตัวตน ไม่สามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่ หากแต่ผู้ต้องขังกลุ่มนี้มีความสามารถในการปรับตัว มีทักษะการเอาตัวรอด โดยเฉลี่ยแล้วผู้ต้องขังกะเทยจะใช้เวลาในการปรับตัวให้เข้ากับเรือนจำได้ภายในระยะเวลา 1 เดือน ทั้งนี้ด้วยระเบียบ ข้อบังคับและการปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้ต้องขังชาย เป็นเหตุให้ผู้ต้องขังกะเทยมีการต่อต้าน ต่อรองเพื่ออ้างความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองไว้ เช่น ลักลอบมีเข็มไว้ในครอบครอง เพื่อที่จะสามารถตัดเย็บแก้ไขเสื้อผ้าและกางเกง ให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตน รวมถึงการมีเครื่องสำอางใช้ในเรือนจำก่อนที่จะได้รับการอนุญาต

การรักษาพยาบาลเป็นไปในลักษณะที่เข้าถึงได้ แต่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการได้ทันเวลา ด้วยข้อจำกัดเรื่องเวลาภายในเรือนจำ อีกทั้งผู้ต้องขังกะเทยยังเป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่มีความเสี่ยงต่อการติดและแพร่กระจายของเชื้อเอชไอวี เนื่องมาจากพฤติกรรมกรรมมีเพศสัมพันธ์

อีกประเด็นหนึ่งซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังกะเทยโดยตรง คือการจัดกองงานหรือโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูที่ไม่สอดคล้องกับเพศสภาพและความต้องการของผู้ต้องขังกะเทย ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาวะทางด้านอารมณ์ สังคมและจิตวิญญาณ นอกจากนี้ในเรื่องของสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะสิทธิการลดวันต้องโทษที่มาจากการออกสถานประกอบการเป็นประเด็นที่ผู้ต้องขังกะเทยมีความต้องการ และมีความรู้สึกว่าได้รับการเลือกปฏิบัติในประเด็นดังกล่าว ในส่วนของการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยพบว่า ผู้ต้องขังกะเทยมีความต้องการการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ นอกเหนือจากความรู้และทักษะด้านวิชาชีพ ซึ่งมีผลต่อสุขภาวะของผู้ต้องขังครอบคลุมทุกมิติ เพื่อให้พวกเขาสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพและเป็นการลดปัญหาการตีตราจากคนในสังคมด้วย

ประสบการณ์เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อประเด็นเชิงสุขภาพ : ปัจจุบันการดำเนินงานของเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ผู้บริหารเรือนจำตลอดจนเจ้าหน้าที่ได้ยึดถือการปฏิบัติตามนโยบายหลัก ๆ ตามข้อสั่งการของกรมราชทัณฑ์และกระทรวงยุติธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย นโยบาย 3ส 7ก นโยบาย 5 ก้าวอย่างแห่งการเปลี่ยนแปลง และนโยบายที่ส่งเสริมประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ คือ นโยบาย 4S รวมถึงทิศทางการบริหารงานของกรมราชทัณฑ์ซึ่งประกอบไปด้วยนโยบายด้านการบริหาร งานควบคุมผู้ต้องขัง การลดความแออัดในเรือนจำ การพัฒนาผู้ต้องขังและบุคลากรที่มีเป้าหมายในการควบคุมและพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง ซึ่งมีผลมาจากกระบวนการที่ปรับเปลี่ยนไปจากในอดีตที่มุ่งเน้นการลงโทษ แก้แค้นและเพื่อปกป้องสังคม มาสู่การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด อีกทั้งกระแสการผลักดันของนานาชาติที่ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในฐานะมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน แต่จะเห็นว่านโยบายหลักที่เรือนจำนำมาสู่การปฏิบัตินั้นไม่ได้กล่าวถึงหรือตระหนักถึงความสำคัญ และรายละเอียดที่ชัดเจนต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความแตกต่างและละเอียดอ่อนทางเพศ แต่อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ส่วนมาก มีความรู้ ความเข้าใจต่อประเด็นความหลากหลายทางเพศ โดยมองว่าเป็นเรื่องปกติ อีกทั้งผู้ต้องขังกลุ่มนี้มีอยู่ทั่วไปในทุกเรือนจำ และมีมุมมองเชิงบวกว่า เป็นผู้ต้องขังที่มีความกล้าแสดงออก มีปฏิภาณไหวพริบ ไม่ประสบปัญหาด้านการควบคุม แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงเป็นผู้ต้องขังที่จัดอยู่ในกลุ่มผู้ต้องขังที่เรือนจำต้องให้การดูแล ระวังระมัดระวังความปลอดภัยอย่างใกล้ชิด

เนื่องจากการปฏิบัติทั่วไปยังคงใช้ระเบียบเดียวกับผู้ต้องขังชายเนื่องจากยังไม่มีบทบัญญัติหรือกฎหมายรับรองไว้ มีเพียงคำสั่งของกรมราชทัณฑ์ พ.ศ.2536 เรื่องแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังรายที่แปลงเพศเป็นหญิงเท่านั้น ซึ่งแต่ละเรือนจำได้ยึดถือคำสั่งดังกล่าวเป็นแนวทางในการปฏิบัติ หากแต่ไม่มีรูปแบบและวิธีการดำเนินงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม เป็นเหตุให้แต่ละเรือนจำมีการปฏิบัติที่ลักลั่นและแตกต่างกันออกไป บางครั้งเจ้าหน้าที่จะปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทยอย่างอะลุ่มอล่วยเพื่อไม่ให้ผู้ต้องขังเหล่านี้เกิดความรู้สึกกดดันและอึดอัด ตราบใดที่ไม่ขัดต่อกฎระเบียบของเรือนจำมากนัก อีกทั้งบางสถานการณ์ก็ได้มีการเจรจาต่อรองกัน เพื่อหาจุดสมดุลในความต้องการของแต่ละฝ่าย ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ยอมรับว่าหากมีระเบียบหรือข้อปฏิบัติที่ชัดเจนในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทย จะทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความราบรื่น ปัจจุบันทางเรือนจำได้มีการจัดการเชิงสุขภาพให้แก่ผู้ต้องขังครอบคลุมทุกมิติ ประกอบไปด้วย สุขภาวะทางด้านร่างกาย สุขภาวะทางด้านอารมณ์ สุขภาวะทางด้านสังคมและสุขภาวะทางด้านจิตวิญญาณ โดยสอดแทรกอยู่ในทุกขั้นตอนในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตั้งแต่กระบวนการแรกรับไปจนถึงกระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย แต่อย่างไร

ก็ตามก็ยังมีอุปสรรคที่เกิดจากปัญหาเรื่องสถานที่ บุคลากร งบประมาณและหลักบริหารจัดการ เรือนจำที่เน้นถึงความมั่นคง ปลอดภัย การตอบสนองต่อข้อเรียกร้องหรือความต้องการของผู้ต้องขัง จึงต้องอยู่ภายใต้กฎหมายราชทัณฑ์และกฎระเบียบของทางเรือนจำ ทุกการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ในทุก ขั้นตอนจะเน้นกฎระเบียบ ข้อบังคับเป็นที่ตั้ง เพื่อความสะดวกในการควบคุมมากกว่าตอบสนองต่อ ความต้องการของผู้ต้องขังและความแตกต่างทางเพศ

ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำระหว่างผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ :
ปฏิสัมพันธ์กับผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่รวมถึงผู้บริหารของเรือนจำ เป็นไปในลักษณะที่ดี เปลี่ยน จากความสัมพันธ์แบบเดิมที่เคยปฏิบัติหรือปฏิสัมพันธ์ที่เป็นปรปักษ์ เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ ปกครองแบบพี่น้อง เจ้าหน้าที่สร้างความรู้สึกไว้นับถือเชื่อใจแก่ผู้ต้องขัง ทำให้บรรยากาศในเรือนจำมี ความผ่อนคลาย ลดความตึงเครียดที่เกิดจากกฎระเบียบข้อบังคับ เป็นการประสานระหว่างการควบคุม และการแก้ไขฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของเรือนจำนั้นคือ “มิติความเป็นมนุษย์” เนื่องจากเรือนจำมีความ เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง ประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลสำคัญสองกลุ่ม คือ ผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ผู้ ปฏิบัติ ดังนั้นปัจจัยหรือกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการเรือนจำ โดยเฉพาะประเด็นเชิงสุข ภาวะให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล อีกทั้งยังสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ที่มุ่ง แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด และคืนคนดีสู่สังคมคือลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลสองกลุ่มนี้เอง

ความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นความหลากหลายและความละเอียดอ่อนทางเพศของผู้ต้องขัง กะเทยที่มีความแตกต่างจากผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังหญิง จะส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ของบุคคล ทั้ง 2 ฝ่าย นำมาสู่การปฏิบัติที่เหมาะสม การปฏิบัติที่ยึดถือตามกฎระเบียบข้อบังคับของเจ้าหน้าที่ เป็นไปเพื่อป้องกันตนเองจากการถูกรังเรียนหรือจากการกระทำผิดวินัย เจ้าหน้าที่จะปฏิบัติงานไป ตามบทบาทที่เน้นถึงความปลอดภัย และการป้องกันเหตุที่อาจจะเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อความสงบ เรียบร้อยของเรือนจำเป็นหลัก ในขณะที่ผู้ต้องขังจะมองจากมุมมองความต้องการของตนเอง

การติดต่อสื่อสารแบบ 2 ways communication มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ของการ จัดการเชิงสุขภาวะของผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เนื่องจากการเน้นกฎระเบียบที่เคร่งครัด อาจทำให้เจ้าหน้าที่มองข้ามความต้องการของผู้ต้องขัง หากแต่การเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้พูดคุย ชักถาม จะนำมาซึ่งความเข้าใจอันดีของทั้งสองฝ่าย นำมาซึ่งจุดสมดุลของการจัดการเชิงสุขภาวะที่ ตอบสนองต่อความต้องการและเป้าหมายของทั้งสองฝ่าย

อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ที่มีมาตรฐานของบุคคลหรือมาตรฐานในวิชาชีพ มีความรู้ มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน มีส่วนช่วยให้กระบวนการการแก้ไขฟื้นฟูมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อสุขภาวะทางด้านอารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณของผู้ต้องขังโดยตรงด้วย หากแต่ในปัจจุบันเกิดปัญหาความไม่สัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานกักขัง งบประมาณ กับความคาดหวังเชิงประสิทธิผล

นอกจากนี้แล้วมีเพียงแต่ผู้ต้องขังเท่านั้นที่มีความต้องการในปัจจุบัน 4 รวมถึงความต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ หากแต่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติก็มีความต้องการในประเด็นเหล่านี้เช่นกัน อีกทั้งด้วยลักษณะงานที่ทำให้ในระยะยาวย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของเจ้าหน้าที่ในด้านต่าง ๆ เช่นกัน และอาจส่งผลกระทบต่อสังคมภายนอกได้ ดังนั้นการจัดการเชิงสุขภาวะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทั้งสองฝ่าย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการบริหารจัดการเรือนจำที่ดี สอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ในการภารกิจคืนคนดีสู่สังคม

ทั้งนี้ผลการศึกษาเห็นได้ว่าเรือนจำในปัจจุบันได้มีพัฒนาการในทางบวกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในเรือนจำที่เห็นได้ชัดอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านอาคารสถานที่ สุขภาพอนามัยของผู้ต้องขัง รวมถึงโปรแกรมต่าง ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดทำเพื่อให้เกิดการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง เพื่อเตรียมพร้อมในการกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน มิใช่เป็นพลเมืองที่เป็นคนดีเท่านั้น หากแต่เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ สมบูรณ์พร้อมในทุกมิติ ซึ่งการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ มีผลมาจากแนวคิดเรือนจำสุขภาวะที่มีความต้องการลดความเสี่ยงของโรคติดต่อภายในเรือนจำ รวมถึงการเข้าถึงบริการสุขภาพ ให้ผู้ต้องขังมีพลังชีวิต ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ที่ดี อีกทั้งยังสามารถธำรงบทบาทของความเป็นครอบครัว และมีโอกาสในการสร้างที่ยืนในสังคม ดังนั้นด้วยนโยบายต่าง ๆ รวมถึงความพร้อมของกรมราชทัณฑ์ที่ได้มีการคำนึงถึงการจัดการเชิงสุขภาวะให้แก่ผู้ต้องขังทั่วไป หากแต่ยังขาดความตระหนักถึงความสำคัญของความแตกต่างและความละเอียดทางเพศ ซึ่งผู้วิจัยหวังว่าผลการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นส่วนเติมเต็มการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ตลอดจนการบริหารจัดการของแต่ละเรือนจำได้เป็นอย่างดี เราจะทิ้งใครไว้ข้างหลัง เพียงแค่เขาหรือบุคคลเหล่านั้นแตกต่างหรือไม่ใช่คนหมู่มาก ทุกคนต้องได้รับโอกาสในการก้าวไปสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน สังคมจึงจะสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยความมั่นคงและยั่งยืน

จึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะการวางแนวทางในการจัดการเชิงสุขภาพที่เหมาะสมกับผู้ต้องขัง
กะเทย ครอบคลุมทั้งสุขภาพทางด้านร่างกาย สุขภาพทางด้านจิตใจ สุขภาพทางด้านสังคม และสุข
ภาพทางด้านจิตวิญญาณ ดังนี้

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1) ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางด้านต่าง ๆ ของผู้ต้องขังกะเทย มาจากข้อจำกัดทาง
กฎหมาย นโยบายและระเบียบข้อบังคับที่สอดคล้องกับเพศกระแสหลักคือชายและหญิงเท่านั้น เช่น
การตัดผม การไม่อนุญาตให้ใส่ยกทรง และการถอดเสื้อเพื่อตรวจหาสิ่งของต้องห้ามก่อนขึ้นเรือนนอน
ทุกวัน ดังนั้นการทบทวนและปรับปรุงกฎหมาย รวมถึงนโยบายต่าง ๆ ของกรมราชทัณฑ์ที่มีความ
สอดคล้องและครอบคลุมถึงการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทยหรือผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นสิ่ง
สำคัญประการแรก โดยยึดถือการปฏิบัติตามหลักยอร์กยาคาร์ต้า ที่ถือเป็นหลักสำคัญในการอ้างอิงกับ
สิทธิของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะหลักข้อที่ 9 ซึ่งเป็นข้อที่ว่าด้วยสิทธิในการ
ปฏิบัติในลักษณะความเป็นมนุษย์ในระหว่างถูกคุมขัง ที่ครอบคลุมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่มีความ
หลากหลายทางเพศ อีกทั้งควรมีการปรึกษาหารือ ร่วมกับตัวแทนของกลุ่มหรือองค์กรผู้ที่มีความ
หลากหลายทางเพศ เพื่อกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการคุ้มครองและฟื้นฟูแก้ไข
ผู้ต้องขังกะเทยร่วมกันเพื่อที่จะนำมาสู่การจัดการเชิงสุขภาพที่เหมาะสม และเพื่อเป็นการ
เตรียมพร้อมสำหรับอนาคตหากจำนวนผู้ต้องขังกะเทยหรือผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศมี
จำนวนเพิ่มมากขึ้นในอนาคตซึ่งมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของสังคม อีกทั้งเพื่อ
ความสะดวกและความเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

2) ทบทวนและพิจารณานโยบายการจำแนกผู้ต้องขังรายบุคคล (Sentence Plan) เพื่อให้
เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจ รู้จักผู้ต้องขังมากขึ้น เพื่อให้เกิดการวางแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสม
ให้สอดคล้องกับเพศสภาพ ทักษะ ความต้องการของผู้ต้องขังที่มีความแตกต่างกันในแต่ละราย
โดยเฉพาะการนำไปปฏิบัติในเรือนจำขนาดเล็กที่มีผู้ต้องขังจำนวนไม่มาก เพื่อให้รู้จักผู้ต้องขังแต่ละ
รายได้ดีขึ้น ผ่านกระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังให้ครบทุกขั้นตอน พร้อมทั้งประเมินผลและ
จำแนกลักษณะผู้ต้องขังซ้ำเพื่อปรับปรุงแนวทางการปฏิบัติแก่ผู้ต้องขังเฉพาะราย และนำไปสู่การ
เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยต่อไป

3) ประเด็นเรื่องสถานที่คุมขังสำหรับผู้ต้องขังกะเทย เป็นประเด็นที่องค์กรระหว่างประเทศที่มีความเกี่ยวข้องกับด้านสิทธิมนุษยชน รวมถึงกรมราชทัณฑ์ในประเทศต่าง ๆ กำลังให้ความสนใจ เนื่องจากในต่างประเทศ ประสบกับปัญหาผู้ต้องขังกะเทยถูกกระทำทารุณแรงทางเพศและมีเหตุการณ์ฆ่าตัวตายภายในเรือนจำปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยบริบทของสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่าง การศึกษาในครั้งนี้นับว่าผู้ต้องขังกะเทยในประเทศไทยไม่มีความต้องการที่จะแยกไปอยู่ในแดนกะเทยหรือเรือนจำสำหรับกะเทยโดยเฉพาะ ผู้ต้องขังกะเทยบางคนมีความต้องการจะอยู่ร่วมกับผู้ต้องขังชาย ผู้ต้องขังกะเทยบางคนมีความพอใจที่ถูกแยกคุมขังเฉพาะผู้ต้องขังกะเทยในเวลากลางคืนดังนั้นเรือนจำอาจแยกขังตามความสมัครใจของผู้ต้องขัง โดยจัดทำหนังสือยินยอมให้ผู้ต้องขังลงลายมือชื่อรับทราบเงื่อนไข และอันตรายที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการข้อที่ 9 ของหลักยอร์กยาคาร์ตาที่ว่า “.....รัฐจะต้องให้นักโทษมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องสถานที่คุมขังที่เหมาะสมกับความโน้มเอียงทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศของตนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้.....”

4) การริเริ่มโครงการฝึกอบรม ให้ความรู้ ความเข้าใจต่อเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ในเรื่องของความหลากหลายทางเพศ ความแตกต่างและความละเอียดอ่อนทางเพศ จัดการฝึกอบรมเพื่อให้เจ้าหน้าที่มีความเข้าใจในการปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยเฉพาะการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องทางกาย เช่น ในเรื่องของการตรวจค้นตัว รวมถึงสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง หลักการความเสมอภาค และการไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อช่วยลดอคติของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่มีต่อผู้ต้องขังกะเทย และนอกเหนือจากเจ้าหน้าที่แล้ว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้ต้องขังที่เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ ต้องได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อการปฏิบัติที่เหมาะสม โดยให้ผู้ต้องขังกะเทยได้มีโอกาสแบ่งปันประสบการณ์ ถ่ายทอดความรู้สึกรับจากการปฏิบัติเจ้าหน้าที่จะได้รับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริง รวมถึงสาเหตุความต้องการนั้น ๆ ของผู้ต้องขัง

5) ควรผลักดันและส่งเสริมการใช้ยา PrEP (PreExposure Prophylaxis) ซึ่งเป็นยาต้านไวรัสแก่ผู้ที่ยังไม่ติดเชื้อ HIV ก่อนมีการสัมผัสที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อ แก่ผู้ต้องขังกะเทยหรือผู้ต้องขังชายรักชายซึ่งเป็นผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อ HIV ซึ่งเป็นอีกมาตรการหนึ่งในการป้องกันการติดเชื้อ และแพร่กระจายของ HIV ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมในทุกเรือนจำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งตามแนวคิดของการจัดการเรือนจำสุขภาพ หากแต่ PrEP ก็ไม่สามารถป้องกันโรคติดต่อที่เกิดจากการมีเพศสัมพันธ์ชนิดอื่นได้ เช่น หนองใน ซิฟิลิส ดังนั้นจึงควรทบทวนแนวทางการป้องกันด้วยการใช้ถุงยางอนามัยควบคู่กันไปด้วย

6) ปรับปรุง แก้ไขระเบียบเพื่อให้ผู้ต้องขังกะเทย สามารถอ้างความเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ในเรือนจำได้ ในกรณีที่ไม่ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัย เช่น ระเบียบการตัดผม การอนุญาตให้ใช้เครื่องสำอาง อนุญาตให้ผู้ต้องขังกะเทยสามารถใส่ยกทรง รวมถึงชุดชั้นในแบบผู้หญิงได้ อีกทั้งต้องเป็นระเบียบเดียวกันทุกเรือนจำ เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

7) ผู้ต้องขังกะเทยที่เคยมีประสบการณ์การใช้ฮอร์โมน หรือได้รับฮอร์โมนอย่างต่อเนื่องก่อน เข้าสู่เรือนจำ ได้รับผลกระทบจากการหยุดใช้ฮอร์โมน เช่น มีผิวพรรณที่หยابกร้าน เส้นเลือดปูดนูน อวัยวะเพศแข็งตัวในช่วงเช้า และมีอารมณ์ที่แปรปรวน ดังนั้นกรมราชทัณฑ์ควรพิจารณาให้ผู้ต้องขังกะเทยสามารถเข้าถึงฮอร์โมนได้อย่างต่อเนื่องสำหรับรายที่มีความต้องการ เนื่องจากมีความสำคัญต่อ สุขภาวะของผู้ต้องขังในทุกมิติ อีกทั้งยังส่งผลต่อเนื่องไปจนถึงขั้นตอนการเตรียมพร้อมก่อนปล่อยใน ผู้ต้องขังกลุ่มนี้

8) ในเรื่องของการรักษาพยาบาล จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่า ผู้ต้องขังกะเทย รวมถึง ผู้ต้องขังทั่วไปสามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้ แต่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการได้ ทันเวลา โดยกรมราชทัณฑ์อาจพิจารณาแนวทางการแก้ไขเรื่องเวลาในการจ่ายยาให้แก่ผู้ต้องขังให้มีความเหมาะสมต่อไป

9) ผู้ต้องขังกะเทยรวมถึงผู้ต้องขังทั่วไป ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงทางอ้อมที่เกิดจากการถูกคุมขังในเรือนนอนที่มีความแออัด เป็นเวลากว่า 16 ชั่วโมงต่อวัน จึงควรมีการพิจารณาลดเวลาในการ อยู่บนเรือนนอน เพื่อลดปัญหาที่ส่งผลต่อสุขภาพทางด้านร่างกายของผู้ต้องขัง จัดสรรเวลาในการทำงานหรือการแก้ไขฟื้นฟูให้มากขึ้น หากไม่สามารถแก้ไขเรื่องเวลาได้ ควรพิจารณาการใช้สื่อที่ทาง เรือนจำมีในปัจจุบัน เช่น โทรทัศน์ จัดหารายการที่มีสาระในการสอดแทรกความรู้ ข้อคิด และสร้าง เป้าหมายในการใช้ชีวิต และความบันเทิงสลับกันไปไปตามความเหมาะสม

10) นอกจากการจำกัดอิสรภาพแล้ว ปฏิเสธไม่ได้ว่าเรือนจำได้พรากความเป็นตัวตนของผู้ต้องขังตั้งแต่วัยก้าวสู่เรือนจำ โดยเฉพาะผู้ต้องขังกะเทยหรือผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบในประเด็นดังกล่าวนี้มากกว่าผู้ต้องขังทั่วไป จึงควรทบทวน พิจารณา เรื่องโครงการเตรียมพร้อมก่อนปล่อย นอกเหนือจากการเตรียมพร้อมทางด้านสังคมแล้ว ควร เตรียมพร้อมทางด้านร่างกายให้แก่ผู้ต้องขังกะเทยด้วย เนื่องจากประเด็นนี้ส่งผลต่อสุขภาพทางด้าน อารมณ์และจิตวิญญาณของผู้ต้องขังและเป็นอุปสรรคต่อการกลับเข้าสู่สังคมของผู้ต้องขังกะเทย อีกทั้งยังนำมาซึ่งอคติ การตีตรา และนำมาสู่ปัญหาการกระทำผิดซ้ำ

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) เนื่องด้วยข้อจำกัดด้านสถานที่และงบประมาณ ที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดสถานที่อาบน้ำที่เป็นส่วนตัวให้แก่ผู้ต้องขังกะเทย เรือนจำอาจพิจารณาและจัดสรรเวลาให้ผู้ต้องขังกะเทยมีเวลาอาบน้ำเฉพาะกลุ่ม ดังเช่นผู้ต้องขังสูงอายุ เพื่อป้องกันการล่งละเมิดทางร่างกาย เช่น การจับ ทุบตี และการละเมิดทางวาจา ที่ทำให้เกิดความอับอายและสูญเสียความมั่นใจ อีกทั้งยังเป็นการแก้ปัญหาการกระทำผิดกฎของเรือนจำ เช่น การลักลอบอาบน้ำบนเรือนนอนด้วย

2) พัฒนาปฏิสัมพันธ์ในมิติทางด้านสุขภาพ สร้างความไว้วางใจระหว่างผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางการแพทย์ โดยให้ความรู้แก่ผู้ต้องขัง จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ผู้ต้องขังกะเทยหรือผู้ต้องขังชายรักชาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการแพร่เชื้อ HIV และการป้องกัน ให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสแบ่งปันประสบการณ์ และการเรียนรู้ถึงการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัยมากขึ้นในเรือนจำ อีกทั้งส่งเสริมให้ผู้ต้องขังกะเทยเข้ารับการอบรมพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขในเรือนจำ ซึ่งเป็นโครงการที่กรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการอยู่แล้วสำหรับผู้ต้องขังทั่วไป เพียงแต่ให้โอกาสและสนับสนุนผู้ต้องขังกะเทยให้มีส่วนร่วมมากขึ้น เพื่อสนับสนุนให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ต้องขังคนอื่น ซึ่งอาจช่วยลดพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดหรือแพร่กระจายของเชื้อ HIV ได้ และเมื่อผ่านการอบรมแล้วเรือนจำต้องผลักดันให้ผู้ต้องขังกลุ่มนี้เป็นแกนนำหรือมีบทบาทในการดูแล ส่งเสริมสุขภาพให้แก่ผู้ต้องขังคนอื่น ๆ อย่างแท้จริง

3) พัฒนาปฏิสัมพันธ์ในมิติทางสังคม ส่งเสริมกิจกรรมความสัมพันธ์แนวราบระหว่างผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ต้องขังมีการปฏิบัติในชั้นตอนต่าง ๆ อย่างเต็มใจและให้ความร่วมมือ ป้องกันปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเรือนจำได้ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ กล้าคิด กล้าแสดงออก สามารถแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการทำงาน หรือสังคมในเรือนจำ และเมื่อพ้นโทษกลับสู่สังคม

4) กิจกรรมการออกกำลังกาย ควรจัดกีฬาที่สามารถเข้าร่วมได้ทั้งผู้ต้องขังกะเทยและผู้ต้องขังชาย นอกเหนือจากเปตอง ตะกร้อ ฟุตบอล เพื่อให้ผู้ต้องขังกะเทยได้มีโอกาสออกกำลังกายในเวลาพัก หรือวันเสาร์ อาทิตย์ที่ผู้ต้องขังว่างเว้นจากการทำงาน หรือสนับสนุนให้ผู้ต้องขังกะเทยเป็นผู้นำในการเดินแอโรบิกในแต่ละเรือนจำ เพื่อส่งเสริมสมรรถภาพของผู้ต้องขังกะเทยในด้านการเป็นผู้นำ อีกทั้งเป็นการสร้างการยอมรับในหมู่ผู้ต้องขังทั่วไปและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ส่งผลต่อสุขภาพทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณของผู้ต้องขังกะเทยอย่างเป็นรูปธรรม

5) ควรจัดทงงานและการฝึกอาชีพ ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขังกะเทย เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นได้ใช้เวลาอย่างคุ้มค่า หรืองานรับจ้างภายนอกที่ผู้ต้องขังกะเทยได้มีส่วนร่วมและได้รับผลตอบแทน เช่น รับผิดชอบไม้ รับผิดชอบทำบายศรี ที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่ เป็นการส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าในตัวเอง และสร้างเป้าหมายในการนำไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษได้ ดูแลตนเองและครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

6) สินค้าอุปโภคบริโภคในร้านค้าสงเคราะห์ ควรเป็นสินค้าที่ผู้ต้องขังสามารถใช้ในการดูแลตนเอง หรือป้องกันตนเองจากโรคติดต่อได้ในระดับหนึ่ง เช่น สบู่หรือน้ำยาฆ่าเชื้อ สำหรับสบู่ แชมพู โรลออนนั้น ไม่ควรเป็นสินค้าที่จำกัดการใช้เฉพาะเพศที่เจาะจง

7) ให้โอกาสผู้ต้องขังกะเทยได้มีโอกาสออกไปทำงานนอกเรือนจำ หรืองานบริการสาธารณะ เพื่อให้สังคมมองเห็นถึงศักยภาพของผู้ต้องขังกะเทยลดอคติและสร้างการยอมรับ และต่อยอดไปถึงการเข้าถึงโอกาสในการทำงานร่วมกับร้านค้า หรือภาคเอกชนภายหลังพ้นโทษ เพื่อให้ผู้ต้องขังกะเทยได้มีอาชีพที่มั่นคง

5.2.3 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1) งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ในเบื้องต้นผู้วิจัยต้องการศึกษาปฏิสัมพันธ์เชิงสุขภาวะของกลุ่มผู้ต้องขังกะเทยและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในเรือนจำอย่างลุ่มลึก ทำให้เกิดความเข้าใจในความต้องการและการปฏิบัติเชิงสุขภาวะต่อผู้ต้องขังกลุ่มกะเทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงเจาะจงศึกษาในเรือนจำขนาดเล็ก ซึ่งทำให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินกระบวนการศึกษาวิจัยได้จนอิมตัว

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในเรือนจำส่วนภูมิภาคขนาดเล็กอาจไม่สามารถอ้างอิงกลุ่มประชากรกะเทยในเรือนจำได้ทั้งหมด ในการศึกษาครั้งต่อไปควรทำการศึกษาความต้องการเชิงสุขภาวะของผู้ต้องขังกะเทย ในเรือนจำขนาดกลาง และขนาดใหญ่เพื่อทราบถึงผลการศึกษาที่อาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละเรือนจำ

2) การศึกษากลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังกะเทยที่ไม่ได้ผ่านการแปลงเพศ ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมถึงความต้องการของผู้ต้องขังกะเทยที่ผ่านการแปลงเพศแล้ว ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปอาจกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังกะเทยที่ผ่านการแปลงเพศแล้ว

5.2.4 ข้อจำกัดของงานวิจัย

การเก็บข้อมูลผู้ต้องขังในเรือนจำ มีข้อจำกัดเกี่ยวกับสถานที่และเวลาเป็นลำดับแรก เนื่องด้วยภารกิจหลักของเรือนจำประกอบด้วยการควบคุมผู้ต้องขังไม่ให้หลบหนีและการแก้ไขฟื้นฟู

ผู้กระทำผิด ทำให้การขออนุญาตเข้าเรียนจำเป็นบุคคลภายนอกมีความจำเป็นที่เรียนจำต้องเน้นในเรื่องความปลอดภัยและการเข้าออกตามตารางเวลาที่เรียนจำกำหนดเป็นสำคัญ ดังนั้นในการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยจึงขึ้นอยู่กับตารางเวลาในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและความสะดวกของเรียนจำ รวมถึงเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติซึ่งต้องปฏิบัติงานตามเวลา ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถเข้า-ออกเรียนจำได้ตามความต้องการ

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

จากวิทยาลัยการศึกษาระดับปริญญาตรี
เลขที่รับ 163/2562
วันที่ 4 พ.ย. 62
เวลา 10.10 น.
ผู้รับ 916

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ว.ด.ป. 04 เม.ย. 2562 13.08
ที่ 01036/2562

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 โทร.0-2218-3202

ที่ จว 068 /2562 วันที่ 3 เมษายน 2562

เรื่อง แจ้งผลผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย

เรียน คณบดีคณะรัฐศาสตร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารแจ้งผ่านการรับรองผลการพิจารณา

ตามที่นิสิต/บุคลากรในสังกัดของท่านได้เสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัย จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นั้น ในการนี้ กรรมการผู้ทบทวนหลักได้เห็นสมควรให้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยได้ ดังนี้

โครงการวิจัยที่ 034.1/62 เรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และ “เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ” (SOCIAL INTERACTION IN THE MANAGEMENT OF PRISON HEALTH : A CASE STUDY OF TRANSGENDERS' (KA-TOEY) AND CORRECTIONAL OFFICERS' EXPERIENCES) ของ เรืออากาศเอกหญิง ใจเอื้อ ชีรานนท์ นิสิตระดับดุขฎิบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

พันตรี วิฑิตนุชโก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทรี ชัยชนะวงศาโรจน์)

กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน
กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรียน คณบดี ผ่านรองคณบดี

คณบดีคณะรัฐศาสตร์

เพื่อแจ้งสถานะการพิจารณาเพื่อทราบ

วิฑิตนุชโก

พันตรี
5 เม.ย. 62

- 4 1183. 2562

วิฑิตนุชโก

พันตรี วิฑิตนุชโก

วิฑิตนุชโก
5 เม.ย. 62

05 เม.ย. 2562

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
254 อาคารจามจรี 1 ชั้น 2 ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์/โทรสาร: 0-2218-3202 E-mail: eccu@chula.ac.th

COA No. 077/2562

ใบรับรองโครงการวิจัย

โครงการวิจัยที่ 034.1/62 : ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ ศึกษาระดับประสบการณ์
ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ
ผู้วิจัยหลัก : เรืออากาศเอกหญิง ใจเอื้อ ชีรานนท์
หน่วยงาน : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ได้พิจารณาโดยใช้หลัก ของ Belmont Report 1979, Declaration of Helsinki 2013, Council for
International Organizations of Medical Sciences (CIOM) 2016, มาตรฐานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
ในคน (มคจค.) 2556, และนโยบายแห่งชาติและแนวทางปฏิบัติการวิจัยในมนุษย์ 2558 อนุมัติให้ดำเนินการ
ศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวได้

ลงนาม.....
(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ปรีดา ทิศนประดิษฐ์)
ประธาน

ลงนาม.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทรี ชัยชนะวงศาโรจน์)
กรรมการและเลขานุการ

วันที่รับรอง : 22 มีนาคม 2562

วันหมดอายุ : 21 มีนาคม 2563

เอกสารที่คณะกรรมการรับรอง

- 1) โครงการวิจัย
- 2) ข้อมูลสำหรับกลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยใบยินยอมของกลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย
- 3) ผู้วิจัย
- 4) แนวคำถาม

เงื่อนไข

1. ข้าพเจ้ารับทราบว่าเป็นการมีจริยธรรม หากดำเนินการเก็บข้อมูลการวิจัยก่อนได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยฯ
2. หากใบรับรองโครงการวิจัยหมดอายุ การดำเนินการวิจัยต้องยุติ เมื่อต้องการต่ออายุต้องขออนุมัติใหม่ล่วงหน้าไม่ต่ำกว่า 1 เดือน พร้อมส่งรายงานความก้าวหน้าการวิจัย
3. ต้องดำเนินการวิจัยตามที่ระบุไว้ในโครงการวิจัยอย่างเคร่งครัด
4. ใช้เอกสารข้อมูลสำหรับกลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ใบยินยอมของกลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย และเอกสารเชิญเข้าร่วมวิจัย (ถ้ามี) เฉพาะที่ประทับตราคณะกรรมการเท่านั้น
5. หากเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ร้ายแรงในสถานที่เก็บข้อมูลที่ขออนุมัติจากคณะกรรมการ ต้องรายงานคณะกรรมการภายใน 5 วันทำการ
6. หากมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการวิจัย ให้ส่งคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยก่อนดำเนินการ
7. โครงการวิจัยไม่เกิน 1 ปี ส่งแบบรายงานสิ้นสุดโครงการวิจัย (AF 03-12) และบทความคัดย่อผลการวิจัยภายใน 30 วัน เมื่อโครงการวิจัยเสร็จสิ้น สำหรับโครงการวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ให้ส่งบทความคัดย่อผลการวิจัย ภายใน 30 วัน เมื่อโครงการวิจัยเสร็จสิ้น

เลขที่โครงการวิจัย ๐๖๔.๑/๖๒
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

AF 04-07

สำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

ข้อมูลสำหรับกลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ชื่อโครงการวิจัย ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

ชื่อผู้วิจัย เรืออากาศเอกหญิง ใจเอื้อ ชีรานนท์ ตำแหน่ง นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอาชญวิทยาและงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถานที่ติดต่อผู้วิจัย (ที่ทำงาน) กรมข่าวทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๑๐

(ที่บ้าน) ๑๙/๓๒๑ เดอะเบสคอนโดแจ้งวัฒนะ ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลคลองเกลือ อำเภอปากเกร็ด จ.นนทบุรี ๑๑๑๒๐

โทรศัพท์มือถือ ๐๙๕๕๓๖๕๖๖๔ E-mail : borbier@gmail.com

๑. ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมในการวิจัยก่อนที่ท่านจะตัดสินใจเข้าร่วมในการวิจัยมีความจำเป็นที่ท่านควรทำความเข้าใจว่างานวิจัยนี้ทำเพราะเหตุใด และเกี่ยวข้องกับอะไร กรุณาใช้เวลาในการอ่านข้อมูลต่อไปนี้ อย่างละเอียดรอบคอบ และสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมหรือข้อมูลที่ไม่ชัดเจนได้ตลอดเวลา

๒. โครงการนี้เกี่ยวข้องกับการวิจัยการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ สำหรับผู้ต้องขัง “กะเทย” โดยศึกษาผ่านการวิเคราะห์ที่ปฏิสัมพันธ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เป็นการศึกษาถึงประสบการณ์ของผู้ต้องขังต่อประเด็นเชิงสุขภาพ ผ่านเส้นทางชีวิต ประสบการณ์ชีวิตการเป็นกะเทยตั้งแต่ก่อนเข้าสู่เรือนจำ การรับรู้ อัตลักษณ์ ตลอดจนการต่อรองและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในเรือนจำ นอกจากนี้ยังศึกษาถึงประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อประเด็นเชิงสุขภาพ ผ่านสัมพันธภาพเชิงอำนาจ การรับรู้ การบริหารจัดการ ระเบียบข้อบังคับ และวัฒนธรรมเรือนจำ เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์แนวทางในการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำที่เหมาะสมกับผู้ต้องขัง “กะเทย” ต่อไป

๓. กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย คือ **เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ** ประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุม เจ้าหน้าที่ฝ่ายการฝึกวิชาชีพ เจ้าหน้าที่พัฒนาจิตใจและการศึกษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และพยาบาล

โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานอยู่ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานีมาแล้วไม่น้อยกว่า ๒ ปี หรือมีประสบการณ์ในการทำงานไม่น้อยกว่า ๕ ปี และเป็นผู้ที่ปฏิบัติงาน ปกครอง ดูแลผู้ต้องขัง “กะเทย” อย่างใกล้ชิด โดยได้รับการคัดเลือกอย่างปราศจากอคติหรือการบังคับ

การเข้าถึงข้อมูลผู้วิจัยทำการติดต่อผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์ของงานวิจัยและแจ้งประเด็นในการสัมภาษณ์ สอบถามถึงโครงสร้างการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณากำหนดกลุ่มประชากร โดยทางเรือนจำจะจัดสถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ที่เป็นสัดส่วน ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ เชิงลึกเป็นรายบุคคล

๔. ผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการกระบวนการการวิจัยที่กระทำต่อกลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุม เจ้าหน้าที่ฝ่ายการฝึกวิชาชีพ เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาจิตใจและการศึกษา เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร และพยาบาล ทั้งสิ้นจำนวน ๕ คน ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติเป็นรายกรณี โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ ๑-๒ ชั่วโมงต่อราย ณ เรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งจะดำเนินการสัมภาษณ์บนชั้น ๒ ของอาคารห้องสมุด ซึ่งมี

ความเป็นส่วนตัว เป็นห้องกระจกมิดชิด แต่สามารถมองเห็นได้ ทำให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติสามารถให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจะไม่ได้รับการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว และเมื่อเสร็จสิ้นการวิจัยแล้วข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจะถูกทำลาย อาทิ จะดำเนินการทำลายแถบบันทึกเสียง

กระบวนการให้ข้อมูลแก่กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยดำเนินการโดยผู้วิจัย โดยผู้วิจัยจะดำเนินการให้ข้อมูลด้านกระบวนการในการวิจัย ซึ่งมีกระบวนการในการขอความยินยอมจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ โดยมีหนังสือแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัยเพื่อเป็นการชี้แจงข้อมูลด้านที่มาจากความสำคัญ วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ตลอดจนขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการวิจัย อันจะเป็นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

๕. ในการคัดกรองผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยด้วยวิธีใดๆ ก็ตาม ผู้วิจัยจะดำเนินการโดยการขอข้อมูลเบื้องต้นจากกรมราชทัณฑ์และผู้ป่วยขาการเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ทั้งนี้ ต้องได้รับการอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยสังกัด

๖. ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นแก่กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย อาทิ การให้ข้อมูลอาจมีเนื้อหาบางส่วนที่เป็นประเด็นเปราะบางและอ่อนไหวหรือข้อมูลทางราชการ อันอาจส่งผลต่อความมั่นคงและการบังคับใช้พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ ดังนั้น วิธีการป้องกันหากเกิดภาวะดังกล่าว ผู้วิจัยจะใช้วิธีการนำเสนอข้อมูลในภาพรวมและไม่ระบุตัวตน

๘. การเข้าร่วมวิจัยนี้กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจะได้อ่านทบทวนเรื่องราวและประสบการณ์ที่ได้รับผ่านการพรรณนาให้แก่ผู้วิจัย อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเปิดมุมมองของสังคมให้มีความเข้าใจถึงชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทย รวมถึงบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน อีกทั้งยังมีความเข้าใจปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังกะเทย ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาที่ได้รับเสนอเป็นแนวทางในการวางแผนนโยบายหรือแนวทางการจัดการเชิงสุขภาพที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังกะเทยได้อย่างเหมาะสมกับประเทศไทยและมาตรฐานสากล

๙. การเข้าร่วมในการวิจัยของท่านเป็นโดยสมัครใจ และสามารถปฏิเสธที่จะเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการวิจัยได้ทุกขณะ โดยไม่ต้องให้เหตุผลและไม่สูญเสียประโยชน์ที่พึงได้รับ

๑๐. หากท่านมีข้อสงสัยให้สอบถามเพิ่มเติมได้โดยสามารถติดต่อผู้วิจัยได้ตลอดเวลา และหากผู้วิจัยมีข้อมูลเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์หรือโทษเกี่ยวกับการวิจัย ผู้วิจัยจะแจ้งให้ท่านทราบอย่างรวดเร็ว ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับท่านจะเก็บเป็นความลับ หากมีการเสนอผลการวิจัยจะเสนอเป็นภาพรวม ข้อมูลใดที่สามารถระบุถึงตัวท่านได้จะไม่ปรากฏในรายงาน

๑๑. งานวิจัยนี้ไม่มีค่าเสียเวลาและของที่ระลึกมอบให้

๑๒. “หากท่านไม่ได้รับการปฏิบัติตามข้อมูลดังกล่าวสามารถร้องเรียนได้ที่ คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ ๑ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๔ อาคารจามจุรี ๑ ชั้น ๒ ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๓๒๐๒ E-mail: eccu@chula.ac.th”

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
วันระงับอายุ 21 มี.ค. 2563

สำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

หนังสือแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

ทำที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

เลขที่ ประชากรตัวอย่างหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย.....

ข้าพเจ้า ซึ่งได้ลงนามท้ายหนังสือนี้ ขอแสดงความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย

ชื่อโครงการวิจัย ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง
“กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติชื่อผู้วิจัย เรืออากาศเอกหญิง ใจเอื้อ ชีรานนท์ ตำแหน่ง นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอาชีววิทยาและ
งานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่อยู่ติดต่อ ๑๙/๓๒๑ เดอะเบสคอนโดแฉ่งวัฒนะ ถนนแฉ่งวัฒนะ ตำบลคลองเกลือ อำเภอปากเกร็ด

จ.นนทบุรี ๑๑๑๒๐ โทรศัพท์มือถือ 0๙๕๕๓๖๕๖๖๔ E-mail : borbier@gmail.com

ข้าพเจ้า ได้รับทราบรายละเอียดเกี่ยวกับที่มาและวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย รายละเอียดขั้นตอน
ต่างๆ ที่จะต้องปฏิบัติหรือได้รับการปฏิบัติ ความเสี่ยง/อันตราย และประโยชน์ซึ่งเกิดขึ้นจากการวิจัยเรื่อง
นี้ โดยได้อ่านรายละเอียดในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัยโดยตลอด และได้รับคำอธิบายจากผู้วิจัย
จนเข้าใจเป็นอย่างดีแล้วข้าพเจ้าจึงสมัครใจเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้ ตามที่ระบุไว้ในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย โดย
ข้าพเจ้ายินยอมให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัย ซึ่งใช้เวลาในการสัมภาษณ์ครั้งละไม่เกิน ๒ ชั่วโมง เมื่อเสร็จสิ้นการ
วิจัยแล้วข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้าจะถูกทำลายและบันทึกเสียงข้าพเจ้ามีสิทธิถอนตัวออกจากการวิจัยเมื่อใดก็ได้ตามความประสงค์ โดยไม่ต้องแจ้งเหตุผล ซึ่งการ
ถอนตัวออกจากการวิจัยนั้น จะไม่มีผลกระทบในทางใดๆ ต่อข้าพเจ้าทั้งสิ้นข้าพเจ้าได้รับคำรับรองว่า ผู้วิจัยจะปฏิบัติต่อข้าพเจ้าตามข้อมูลที่ระบุไว้ในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วม
การวิจัย และข้อมูลใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้า ผู้วิจัยจะเก็บรักษาเป็นความลับ โดยจะนำเสนอข้อมูลการ
วิจัยเป็นภาพรวมเท่านั้น ไม่มีข้อมูลใดในการรายงานที่จะนำไปสู่การระบุตัวข้าพเจ้าหากข้าพเจ้าไม่ได้รับการปฏิบัติตรงตามที่ได้ระบุไว้ในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย ข้าพเจ้า
สามารถร้องเรียนได้ที่คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 254 อาคารจามจุรี 1 ชั้น 2 ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทรศัพท์/โทรสาร
0-2218-3202 E-mail: eccu@chula.ac.thข้าพเจ้าได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญต่อหน้าพยาน ทั้งนี้ข้าพเจ้าได้รับสำเนาเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วม
การวิจัย และสำเนาหนังสือแสดงความยินยอมไว้แล้ว

เลขที่โครงการวิจัย... 03A.1/62

วันที่รับรอง... 22 มี.ค. 2562

วันหมดอายุ... 21 มี.ค. 2563

1/1

V.2.4/2558

AF05-07

ลงชื่อ.....
(.....)
ผู้วิจัยหลัก

ลงชื่อ.....
(.....)
ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ลงชื่อ.....
(.....)
พยาน

เลขที่โครงการวิจัย... 034.1/62
วันที่รับรอง... 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ... 2.1 มี.ค. 2563

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

สำหรับผู้ต้องขังกะเทย

ข้อมูลสำหรับกลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ชื่อโครงการวิจัย ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ
ชื่อผู้วิจัย เรืออากาศเอกหญิง ใจเอื้อ ชีรานนท์ ตำแหน่ง นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอาชีวศึกษาและงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถานที่ติดต่อผู้วิจัย (ที่ทำงาน) กรมข่าวทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๑๐
(ที่บ้าน) ๑๙/๓๒๑ เดอะเบสคอนโดแจ้งวัฒนะ ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลคลองเกลือ อำเภอปากเกร็ด จ. นนทบุรี ๑๑๑๒๐
โทรศัพท์มือถือ ๐๙๕๕๓๖๕๖๖๔ E-mail : borbier@gmail.com

๑. ขอเรียนเชิญท่านเข้าร่วมในการวิจัยก่อนที่ท่านจะตัดสินใจเข้าร่วมในการวิจัยมีความจำเป็นที่ท่านควรทำความเข้าใจว่างานวิจัยนี้ทำเพราะเหตุใด และเกี่ยวข้องกับอะไร กรุณาใช้เวลาในการอ่านข้อมูลต่อไปนี้อย่างละเอียดรอบคอบ และสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมหรือข้อมูลที่ขัดแย้งได้ตลอดเวลา

๒. โครงการนี้เกี่ยวข้องกับการวิจัยการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ สำหรับผู้ต้องขัง “กะเทย” โดยศึกษาผ่านการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เป็นการศึกษาถึงประสบการณ์ของผู้ต้องขังต่อประเด็นเชิงสุขภาพ ผ่านเส้นทางชีวิต ประสบการณ์ชีวิตการเป็นกะเทยตั้งแต่มีก่อนเข้าสู่เรือนจำ การรับรู้ อัตลักษณ์ ตลอดจนการต่อรองและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในเรือนจำ นอกจากนี้ยังศึกษาถึงประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อประเด็นเชิงสุขภาพ ผ่านสัมพันธภาพเชิงอำนาจ การรับรู้ การบริหารจัดการ ระเบียบข้อบังคับ และวัฒนธรรมเรือนจำ เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์แนวทางในการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำที่เหมาะสมกับผู้ต้องขัง “กะเทย” ต่อไป

๓. กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย คือ ผู้ต้องขังเด็ดขาดที่เป็น “กะเทย” ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติว่า ต้องเป็นผู้ต้องขัง “กะเทย” ซึ่งในทางกฎหมายถือได้ว่าเป็นผู้ต้องขังชาย แต่มีพฤติกรรมการแสดงออกเป็นหญิง หรือได้แปลงเพศเป็นหญิงแล้ว เป็นผู้ต้องขังเด็ดขาด ไม่จำกัดฐานความผิดและจำนวนครั้งในการกระทำความผิด และมีประสบการณ์ชีวิตระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำรวมแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี โดยได้รับการคัดเลือกอย่างปราศจากอคติหรือการบังคับจำนวนทั้งสิ้น ๕ คน เกณฑ์ในการคัดออก คือผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดี

การเข้าถึงข้อมูลซึ่งเป็นผู้ต้องขังกะเทย ผู้วิจัยทำการติดต่อผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์ของงานวิจัย สิทธิของผู้ต้องขังที่จะเข้าร่วมในการเป็นผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยนี้ และแจ้งประเด็นในการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยมีโอกาสพบและพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ต้องขังกะเทยทุกคนที่อยู่ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี นำมาสู่การได้รับทราบข้อมูลพื้นฐานของผู้ต้องขังกะเทยแต่ละคน โดยทางเรือนจำจะจัดสถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ที่เป็นสัดส่วน ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล โดยไม่ได้ทำการแบ่งกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยแต่อย่างใด

๔. ผู้วิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการระดมทุนการวิจัยที่กระทำต่อกลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) แก่ผู้ต้องขังกะเทยที่อยู่ในเรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ทั้งนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ต้องขังกะเทยเป็นรายกรณี โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ

๒-๓ ชั่วโมงต่อราย ณ เรือนจำจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งจะดำเนินการสัมภาษณ์บนชั้น ๒ ของอาคารห้องสมุด ซึ่งมีความเป็นส่วนตัว เป็นห้องกระจกมิดชิด แต่สามารถมองเห็นได้ ทำให้ผู้ต้องขังสามารถให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจะไม่ได้รับการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว และเมื่อเสร็จสิ้นการวิจัยแล้วข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจะถูกทำลาย อาทิ จะดำเนินการทำลายแถบบันทึกเสียง

๕. กระบวนการให้ข้อมูลแก่กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยดำเนินการโดยผู้วิจัย โดยผู้วิจัยจะดำเนินการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยแก่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยแต่ละราย ดังนั้น จึงมีกระบวนการในการขอความยินยอมจากผู้ต้องขังกะเทย โดยมีหนังสือแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัยเพื่อเป็นการชี้แจงข้อมูลแก่ผู้ต้องขังกะเทยในด้านที่สำคัญ วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย ตลอดจนขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการวิจัย อันจะเป็นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ต้องขังกะเทย

๖. ในการคัดกรองผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยด้วยวิธีใด ๆ ก็ตาม ผู้วิจัยจะดำเนินการโดยการขอข้อมูลเบื้องต้นจากกรมราชทัณฑ์เพื่อการคัดกรองผู้ต้องขังกะเทย ทั้งนี้ ต้องได้รับการอนุญาตจากอธิบดีกรมราชทัณฑ์ หากพบว่าผู้ไม่อยู่ในเกณฑ์คัดเข้าและอยู่ในสภาวะที่เหมาะสมควรได้รับความช่วยเหลือหรือแนะนำ ผู้วิจัยจะดำเนินการแจ้งข้อมูลดังกล่าวไปยังเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เพื่อประสานงานให้ความช่วยเหลือต่อไป และหากผู้ต้องขังเกิดความเครียดขณะตอบคำถาม ผู้วิจัยจะทำการหยุดการสัมภาษณ์ และหยุดคุยในประเด็นอื่น เพื่อให้เกิดความผ่อนคลาย ภายหลังผู้ต้องขังเข้าสู่ภาวะปกติแล้ว ผู้วิจัยจะทำการสอบถามถึงความพร้อมและความเต็มใจในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งก่อนจะดำเนินการสัมภาษณ์ต่อ

๗. ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นแก่กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย อาทิ การให้ข้อมูลอาจมีเนื้อหาบางส่วนที่เป็นประเด็นอ่อนไหว อันอาจส่งผลกระทบต่อกรมราชทัณฑ์ รวมถึงสังคมโดยรวม ดังนั้น วิธีการป้องกันหากเกิดภาวะดังกล่าว ผู้วิจัยจะใช้วิธีการนำเสนอข้อมูลในภาพรวมและไม่ระบุตัวตน

๘. การเข้าร่วมวิจัยนี้กลุ่มประชากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจะได้ถ่ายทอดเรื่องราวและประสบการณ์ที่ได้รับผ่านการพรรณนาให้แก่ผู้วิจัย อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเปิดมุมมองของสังคมให้มีความเข้าใจถึงชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขังกะเทย รวมถึงบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน อีกทั้งยังมีความเข้าใจปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังกะเทย ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาที่ได้รับเสนอเป็นแนวทางในการวางนโยบายหรือแนวทางการจัดการเชิงสุขภาพที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังกะเทยได้อย่างเหมาะสมกับประเทศไทยและมาตรฐานสากล

๙. การเข้าร่วมในการวิจัยของท่านเป็นโดยสมัครใจ และสามารถปฏิเสธที่จะเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการวิจัยได้ทุกขณะ โดยไม่ต้องให้เหตุผลและไม่สูญเสียประโยชน์ที่พึงได้รับหรือการพิจารณาโทษ

๑๐. หากผู้วิจัยมีข้อมูลเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์หรือโทษเกี่ยวกับการวิจัย ผู้วิจัยจะแจ้งให้ท่านทราบอย่างรวดเร็ว

๑๑. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับท่านจะเก็บเป็นความลับ หากมีการเสนอผลการวิจัยจะเสนอเป็นภาพรวม ข้อมูลใดที่สามารถระบุถึงตัวท่านได้จะไม่ปรากฏในรายงาน

๑๒. งานวิจัยนี้ไม่มีค่าเสียเวลาและของที่ระลึกมอบให้

เลขที่โครงการวิจัย... 03A-1/62
วันที่รับรอง... 22 มี.ค. 2562
รับหมดอายุ... 21 มี.ค. 2563

สำหรับผู้ต้องขัง

หนังสือแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

ทำที่.....
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

เลขที่ ประชากรตัวอย่างหรือผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย.....

ข้าพเจ้า ซึ่งได้ลงนามท้ายหนังสือนี้ ขอแสดงความยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย ชื่อโครงการวิจัย ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ชื่อผู้วิจัย เรืออากาศเอกหญิง ใจเอื้อ ชีรานนท์ ตำแหน่ง นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาวิชาอาชีววิทยาและงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่อยู่ติดต่อ ๑๙/๓๒๑ เดอะเบสคอนโดแฉ่งวัฒนะ ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลคลองเกลือ อำเภอปากเกร็ด จ.นนทบุรี ๑๑๑๒๐ โทรศัพท์ 0๙๕๕๓๖๕๖๖๔

ข้าพเจ้า ได้รับทราบรายละเอียดเกี่ยวกับที่มาและวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย รายละเอียดขั้นตอนต่าง ๆ ที่จะต้องปฏิบัติหรือได้รับการปฏิบัติ ความเสี่ยง/อันตราย และประโยชน์ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการวิจัยเรื่องนี้ โดยได้อ่านรายละเอียดในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัยโดยตลอด และได้รับคำอธิบายจากผู้วิจัยจนเข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว

ข้าพเจ้าจึงสมัครใจเข้าร่วมในโครงการวิจัยนี้ ตามที่ระบุไว้ในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย โดยข้าพเจ้ายินยอมให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัย ซึ่งใช้เวลาในการสัมภาษณ์ครั้งละไม่เกิน ๒-๓ ชั่วโมง เมื่อเสร็จสิ้นการวิจัยแล้วข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้าจะถูกทำลายแถบบันทึกเสียง

ข้าพเจ้ามีสิทธิถอนตัวออกจากกรวิจัยเมื่อใดก็ได้ตามความประสงค์ โดยไม่ต้องแจ้งเหตุผล ซึ่งการถอนตัวออกจากกรวิจัยนั้น จะไม่มีผลกระทบในทางใดๆ ต่อข้าพเจ้าทั้งสิ้น

ข้าพเจ้าได้รับคำรับรองว่า ผู้วิจัยจะปฏิบัติตามข้าพเจ้าตามข้อมูลที่ระบุไว้ในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย และข้อมูลใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้า ผู้วิจัยจะเก็บรักษาเป็นความลับ โดยจะนำเสนอข้อมูลการวิจัยเป็นภาพรวมเท่านั้น ไม่มีข้อมูลใดในการรายงานที่จะนำไปสู่การระบุตัวข้าพเจ้า

หากข้าพเจ้าไม่ได้รับการปฏิบัติตรงตามที่ได้ระบุไว้ในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย ข้าพเจ้าสามารถร้องเรียนได้ที่คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 254 อาคารจามจรี 1 ชั้น 2 ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทรศัพท์/โทรสาร 0-2218-3202 E-mail: eccu@chula.ac.th

ข้าพเจ้าได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญต่อหน้าพยาน ทั้งนี้ข้าพเจ้าได้รับสำเนาเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมการวิจัย และสำเนานี้แสดงความยินยอมไว้แล้ว

ลงชื่อ.....
(.....)
ผู้วิจัยหลัก

ลงชื่อ (ชื่อเล่น)
ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

ลงชื่อ.....
(.....)
พยาน

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/๒
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563 1/1

สำหรับผู้ต้องขังกะเทย

แบบสัมภาษณ์

งานวิจัย เรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาพในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ของผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

ของ เรืออากาศเอกหญิง ใจเอื้อ ชีรานนท์ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาอาชีววิทยาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์ เพื่อนำข้อมูลไปประกอบการจัดทำคู่มือนี้ ทั้งนี้ การเข้าร่วมในการวิจัยเป็นโดยสมัครใจ และสามารถปฏิเสธที่จะเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการวิจัยได้ทุกขณะ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยจะเก็บเป็นความลับ หากมีการเสนอผลการวิจัยจะเสนอเป็นภาพรวม อีกทั้งข้อมูลใดที่สามารถระบุถึงผู้มีส่วนร่วม ในการวิจัยจะไม่ปรากฏในรายงาน

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ต้องขัง

- ชื่อเล่น

.....

- อายุ

.....

- จำนวนพี่น้อง

.....

- การศึกษา (จบการศึกษาระดับใด, ความสนใจ, ความถนัด)

.....

- ภูมิลำเนา

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
 วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
 วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

- ที่อยู่ขณะกระทำผิด

.....

- จำนวนครั้งที่กระทำผิด

.....

- ฐานความผิด

.....

1. ประสบการณ์ชีวิต และประสบการณ์การเป็นกะเทย ก่อนเข้าสู่เรือนจำ

1.1 ช่วงชีวิตในวัยเด็ก

ครอบครัวและความสัมพันธ์

- สภาพครอบครัวเป็นอย่างไร

.....

- ฐานะครอบครัวเป็นอย่างไร

.....

- ความสัมพันธ์ในครอบครัว

.....

- สภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62

วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562

วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

การศึกษาช่วงวัยเด็ก (เด็กเล็กถึงประถมศึกษาปีที่ 6)

- ความสัมพันธ์กับเพื่อนและครูในโรงเรียน

.....

.....

การเป็นกะเทย

- นิยามความเป็นกะเทยของตนเอง และผู้อื่นอย่างไร และคิดว่าผู้อื่นมองตนอย่างไร

.....

.....

- เหตุการณ์ หรือ ความรู้สึกใดที่ทำให้คิดว่าตนเองเป็นกะเทย และเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด

.....

.....

- ครอบครัวให้การยอมรับหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

- เหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ระหว่างตนและครอบครัว

.....

.....

1.2 ช่วงชีวิตในวัยรุ่น

- ความสัมพันธ์ในครอบครัว

.....

.....

- ความสัมพันธ์กับเพื่อนเป็นอย่างไร (การเลือกคบเพื่อน เพศ และปฏิสัมพันธ์)

.....

.....

เลขที่โครงการวิจัย..... 034 .1/62
วันที่รับรอง..... 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ..... 21 มี.ค. 2563

- ความสัมพันธ์กับครูอาจารย์เป็นอย่างไร

.....

- ความสัมพันธ์กับแฟน (มีแฟนกี่คน, ลักษณะความสัมพันธ์เป็นอย่างไร, รสนิยมทางเพศ)

.....

- แฟนคนแรกเป็นอย่างไร และคนที่ทำให้เกิดประสบการณ์ชีวิตหรือความรู้สึกที่หันเห

.....

- รสนิยมทางเพศ ระยะเวลาที่คบกัน

.....

- ความสัมพันธ์ทางเพศ

.....

- แฟนมีอิทธิพลต่อตนเองมากน้อยเพียงใด

.....

- จุดมุ่งหมายในความสัมพันธ์คืออะไร

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034-1/62
 วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
 รับมอบหมาย 21 มี.ค. 2563

- มีความคิดในการสร้างครอบครัว

.....

.....

1.4 ช่วงชีวิตในวัยทำงาน

การประกอบอาชีพ

- การทำงานครั้งแรก (ความสัมพันธ์กับนายจ้างและเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างไร)

.....

.....

- ทักษะดีต่อการทำงาน

.....

.....

- นายจ้าง เพื่อนร่วมงาน มีอคติหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

- ความภาคภูมิใจในอาชีพ หรืองานที่ทำ

.....

.....

- รับภาระการเลี้ยงดูบุคคลใดบ้าง

.....

.....

การดูแลสุขภาพของตนเอง

- มีการดูแลสุขภาพของตนเองอย่างไร

.....

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
รับชมคลอ 21 มี.ค. 2563

- ใช้ฮอร์โมนหรืออาหารเสริมหรือไม่ ระยะเวลาการใช้ฮอร์โมน ผลหรือความรู้สึกที่ได้รับจากการใช้ฮอร์โมน

.....

2. เส้นทางสู่เรือนจำ

2.1 สาเหตุและปัจจัยการกระทำผิด

- ครั้งแรก

.....

- ครั้งต่อมา

.....

- จำนวนครั้งที่กระทำผิด

.....

- ได้รับการปฏิบัติจากบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมอย่างไร (ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์)

.....

- มีความแตกต่างในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังระหว่างสอบสวนและพิจารณา กับผู้ต้องขังเด็ดขาดหรือไม่อย่างไร

.....

2.2 การปรับตัวในเรือนจำ (ในครั้งแรก และครั้งต่อมา)

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
 วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
 วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

2.3 สาเหตุในการกระทำผิดซ้ำ (จากปัญหาอคติทางสังคม, ครอบครั้ว หรืออย่างไร)

.....

.....

3. ประสบการณ์ในเรือนจำ

3.1 การปรับตัวเข้าเรือนจำ (สภาวะด้านร่างกาย และจิตใจ)

- ผู้ต้องขังมีความรู้ ความเข้าใจในสิทธิของตนในฐานะผู้ต้องขังหรือไม่

.....

.....

- มีการให้ความรู้ คำแนะนำเบื้องต้นจากเจ้าหน้าที่หรือไม่

.....

.....

- การคัดกรองสุขภาพ เจ้าหน้าที่เรือนจำได้ทำการซักประวัติเกี่ยวกับสุขภาพ และให้คำแนะนำในการดูแลหรือไม่

.....

.....

- ขั้นตอนการตรวจร่างกายเป็นอย่างไร

.....

.....

- ความรู้สึกขณะที่ได้รับการตรวจร่างกาย

.....

.....

- ลักษณะการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในรูปแบบใดบ้างที่ทำให้รู้สึกไม่สบาย/ไม่ชอบ

.....

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/๒

วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562

วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

3.2 สังคมในคุก และวัฒนธรรมในเรือนจำเป็นอย่างไร (สรรพนามในการเรียกสิ่งต่าง ๆ, คำแสดง, ศัพท์ต่าง ๆ) (สุขภาวะด้านสังคม)

3.3 สวัสดิการที่เรือนจำจัดสรรให้ (สุขภาวะด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ จิตวิญญาณ)

- อาคาร สถานที่นอน (ผู้ต้องขังมีสภาพความเป็นอยู่อย่างไร)

- อาหาร (เพียงพอต่อความต้องการหรือไม่, ถูกต้องตามหลักโภชนาการหรือไม่)

- การรักษาพยาบาล (การเข้าถึงการรักษาพยาบาลของผู้ต้องขัง, ยาที่ได้รับ, เจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำที่เหมาะสม, ผู้ต้องขังมีการร้องขออย่างไร, ผู้ต้องขังมีความรู้ความเข้าใจในการป้องกันโรคติดต่อหรือไม่)

- กิจกรรมที่เรือนจำจัดให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมในวันสำคัญต่าง ๆ (ผู้ต้องขังมีบทบาทอย่างไรในกิจกรรมต่าง ๆ ของเรือนจำ, มีความภาคภูมิใจหรือรู้สึกเป็นที่ยอมรับมากขึ้นหรือไม่)

- ร้านค้าสงเคราะห์ (ภายในร้านค้ามีสวัสดิการที่เพียงพอต่อความต้องการหรือไม่, รูปแบบการค้าขายเป็นอย่างไร, มีสินค้าใดบ้างที่อยากให้ออกจำหน่ายเพิ่ม)

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

- การเย็บ (ความถี่ในการมาเย็บของครอบครัว, ความรู้สึกที่ได้พบปะครอบครัวหรือไม่ได้พบปะกับครอบครัว, มีใครมาเย็บบ้าง, การเย็บแบบใครซิด)

3.4 การอบรมและการฝึกอาชีพ (สภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

- ผู้ต้องขังได้รับการศึกษาอบรมที่เหมาะสมกับทักษะ และความต้องการของตนเองหรือไม่

- มีการเลือกการฝึกอาชีพอย่างไร มีปัญหาหรือไม่ อย่างไร

- เมื่อได้รับการฝึกอาชีพ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าขึ้นหรือไม่

- คุณค่าที่ได้จากการฝึกอาชีพ คืออะไร

- ได้รับการฝึกอาชีพอะไรบ้าง ที่ไม่ใช่งานรับจ้างภายนอก

- มีทัศนคติต่อการนำไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษอย่างไร

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

3.5 การอบรมและการแก้ไขฟื้นฟู (สขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

- ผู้ต้องขังได้เข้าสู่กระบวนการการเรียนการสอนที่ทางเรือนจำจัดหาให้หรือไม่ หรือมีส่วนช่วยเหลือ แนะนำผู้ต้องขังคนอื่น ๆ อย่างไร

.....

- อุปสรรคในการเรียน

.....

- ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต และจิตใจมากน้อยเพียงใด

.....

3.6 ปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ผู้ต้องขังคนอื่น ๆ และผู้ต้องขังกะเทยด้วยตนเอง (สขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

- ผู้ต้องขังมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ในระดับใด (ใกล้ชิดหรือห่างเหินอย่างไร, มีความสัมพันธ์ที่ดีหรือไม่ อย่างไร)

.....

- เจ้าหน้าที่ฝ่ายควบคุม

.....

- เจ้าหน้าที่ฝ่ายการฝึกวิชาชีพ

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/๒
 วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
 วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

- เจ้าหน้าที่พัฒนาจิตใจและการศึกษา

.....

- เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร

.....

- พยาบาล

.....

- เจ้าหน้าที่ที่มีความเข้าใจในอัตลักษณ์และการแสดงออกของผู้ต้องขังหรือไม่ อย่างไร

.....

- เจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังทั่วไปมีอคติต่อผู้ต้องขังกะเทยหรือไม่ อย่างไร

.....

- เจ้าหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ หรือมีการว่ากล่าว ตักเตือน ลงโทษอย่างไร

.....

- รูปแบบของการต่อรองอำนาจระหว่างผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

.....

- ความสัมพันธ์กับผู้ต้องขังกะเทยเป็นอย่างไร สาเหตุในการทะเลาะเบาะแว้ง หรือความละเอียดอ่อน
 ในการเข้าใจในความเป็นพวกเดียวกัน

.....

เลขที่โครงการวิจัย ๐๓๔.๑/๖๒

วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562

รับหนวดอายุ 21 มี.ค. 2563

- ความสัมพันธ์กับผู้ต้องขังทั่วไปเป็นอย่างไร คิดว่าผู้ต้องขังเหล่านั้น มองพวกตนอย่างไร

.....

- ผู้ต้องขังทั่วไปปฏิบัติกับผู้ต้องขังกะเทยอย่างไร

.....

3.7 สิทธิและประโยชน์ต่าง ๆ จากการกำหนดชั้นผู้ต้องขัง (สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

- ผู้ต้องขังมีความรู้ และเข้าใจต่อสิทธิต่าง ๆ หรือไม่ เช่น การได้รับอภัยโทษ การลดวันต้องโทษจำคุก การได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงาน การออกไปทำงานนอกเรือนจำ และการพักโทษ

.....

- ผู้ต้องขังได้รับการเลือกปฏิบัติในการได้รับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ หรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับพระราชทานอภัยโทษ

.....

- การลดวันต้องโทษจำคุก

.....

- การได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าพนักงาน

.....

- การออกไปทำงานนอกเรือนจำ

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
 วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
 วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

- การพักการลงโทษ

3.8 การเตรียมพร้อมก่อนปล่อยและการสนับสนุนหลังปล่อย (การหางาน, เงินทุนประกอบอาชีพ)

(สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

3.9 คิดว่าโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูที่เรือนจำจังหวัดอุทัยธานีนำมาใช้กับผู้ต้องขัง สามารถเพิ่มความสามารถในการดูแลตนเองของผู้ต้องขัง หลังจากพ้นโทษได้หรือไม่ อย่างไร (สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

3.10 ความคาดหวัง ต่อชีวิตในอนาคต (สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

3.11 ปัญหาที่ผู้ต้องขังกำลังเผชิญขณะอยู่ในเรือนจำ ที่ส่งผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณของผู้ต้องขัง ที่อาจส่งผลต่อการแก้ไขฟื้นฟูเพื่อจะกลับคืนสู่สังคม (สุขภาวะด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

3.12 ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสุขภาวะสำหรับผู้ต้องขังกะเทยในเรือนจำ

๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑

เลขที่โครงการวิจัย ๐๓๔.๑/๖๒
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

สำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

แบบสัมภาษณ์

งานวิจัย เรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการจัดการเชิงสุขภาวะในเรือนจำ : ศึกษากรณีประสบการณ์ของ
ผู้ต้องขัง “กะเทย” และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ

ของ เรืออากาศเอกหญิง ใจเอื้อ ชีรานนท์ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาอาชีววิทยาและงานยุติธรรม ภาควิชา
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัตถุประสงค์ เพื่อนำข้อมูลไปประกอบการจัดทำคู่มือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

๑. เพศ ชาย หญิง
๒. อายุ ปี
๓. ปัจจุบันท่านปฏิบัติงานใน
ตำแหน่ง
๔. สังกัด
หน่วยงาน
๕. ระดับการศึกษา
- ต่ำกว่าปริญญาตรี
 - ปริญญาตรี
 - ปริญญาโท
 - ปริญญาเอก
 - อื่นๆ (โปรดระบุ)
๖. ท่านมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน เป็นระยะเวลา ปี
๗. อธิบายลักษณะงาน และขอบเขตหน้าที่ของท่านเอง
-
-

ส่วนที่ 2 มุมมองของเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังกะเทย

๘) ความเข้าใจต่อแนวคิดความหลากหลายทางเพศเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

๙) มุมมองของเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขัง “กะเทย” เป็นอย่างไร

.....

1๐) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ต้องขัง “กะเทย” เป็นอย่างไร และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขัง “กะเทย” และผู้ต้องขังคนอื่น ๆ ในมุมมองของเจ้าหน้าที่ เป็นอย่างไร

.....

ส่วนที่ ๓ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกะเทย

๑๑) การรับตัวเข้าเรือนจำ (สภาวะด้านร่างกาย และจิตใจ)

- เจ้าหน้าที่มีการให้ความรู้ ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ต้องขังหรือไม่

.....

- มีการให้ความรู้ คำแนะนำเบื้องต้น

.....

- ขั้นตอนการคัดกรองสุขภาพ การซักประวัติเกี่ยวกับสุขภาพ และให้คำแนะนำในการดูแล

.....

- ขั้นตอนการตรวจร่างกายเป็นอย่างไร

.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1/62
 22 มี.ค. 2562
 วันที่รับรอง.....
 21 มี.ค. 2563
 วันลงผลฯ.....

3

- ปฏิบัติการของผู้ต้องขังกะเทยขณะรับการตรวจร่างกาย

.....

- ปัญหาในการรับตัวผู้ต้องขังกะเทยเข้าเรือนจำ เป็นอย่างไร

.....

๑๒) การจัดสวัสดิการให้ผู้ต้องขัง (สุขภาวะด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ จิตวิญญาณ)

- อาคาร สถานที่นอน

.....

- อาหาร

.....

- การจัดกิจกรรมให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมในวันสำคัญต่าง ๆ

.....

- ร้านค้าส่งเคราะห์

.....

- การเยี่ยม

.....

เลขที่โครงการวิจัย..... ๐๓๔.๑/๖๒
วันที่รับรอง..... ๒๒ มี.ค. ๒๕๖๒
วันหมดอายุ..... ๒๑ มี.ค. ๒๕๖๓

-ปัญหาในการจัดสวัสดิการให้กับผู้ต้องขังกะเทย เป็นอย่างไร เคยได้รับการร้องเรียนจากผู้ต้องขังหรือไม่

๑๓) การรักษาพยาบาล (สุขภาพทางด้านร่างกาย และจิตใจ)

- การรักษาพยาบาล (ผู้ต้องขัง HIV, วัณโรค, โรคเรื้อรังที่เป็นโรคประจำตัว)

- มีวิธีการคัดกรอง และส่งตัวผู้ต้องขังที่ป่วยฉุกเฉินไปรักษาภายนอกเรือนจำอย่างไร

-ปัญหาในการจัดการรักษาพยาบาลให้กับผู้ต้องขังกะเทย เป็นอย่างไร เคยได้รับการร้องเรียนจากผู้ต้องขังหรือไม่

- มีการประเมินและการควบคุมการปฏิบัติงานจากหน่วยงานภายนอกหรือไม่ เช่น กระทรวงสาธารณสุข

- ในความคิดเห็นของแพทย์และพยาบาล คิดว่าผู้ต้องขังมีการดูแลรักษาความสะอาด และสุขภาพของตนเองดีหรือไม่ อย่างไร

- อธิบายวิธีการป้องกันโรคติดต่อภายในเรือนจำ สามารถลดความเสี่ยงการเป็นโรคที่พบบ่อยในเรือนจำหรือไม่ อย่างไร

เลขที่โครงการวิจัย. 034.1/62

วันที่รับรอง. 22 มี.ค. 2562

วันหมดอายุ. 21 มี.ค. 2563

-ผู้ต้องขัง “กะเทย” มีภาวะการเจ็บป่วยทางจิตหรือไม่ อย่างไร เมื่อเทียบกับผู้ต้องขังทั่วไป

.....

๑๔) การอบรมและการฝึกวิชาชีพ

- เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ต้องขัง

.....

- ปัญหาในการคัดเลือกผู้ต้องขังในการเข้าอบรมและฝึกวิชาชีพ เป็นอย่างไร

.....

๑๕) การอบรมและการแก้ไขฟื้นฟู

- มีโครงการแก้ไขฟื้นฟูที่เป็นรูปธรรม อะไรบ้าง

.....

- เจ้าหน้าที่มีส่วนช่วยเหลือ แนะนำผู้ต้องหาให้เข้าสู่กระบวนการเรียนที่กรมราชทัณฑ์จัดหาให้
 อย่างไร

.....

- อุปสรรคในการดำเนินการเป็นอย่างไร การคัดเลือกผู้ต้องขังเข้าสู่โครงการ

.....

- คิดว่าก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต และจิตใจของผู้ต้องขังมากน้อยเพียงใด

.....

-มีการเปลี่ยนแปลงสภาวะทางด้านต่าง ๆ อะไรบ้าง (ก่อนและหลังอบรม)

.....

เลขที่โครงการวิจัย..... ๐๖๔.๑/๖๒
 วันที่รับรอง..... ๒๒ มี.ค. ๒๕๖๒
 วันหมดอายุ..... ๒๑ มี.ค. ๒๕๖๓

-มีการประเมินผล สุขภาวะในด้านต่าง ๆ อย่างไร

.....
.....

๑๖) ปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ และผู้ต้องขังกะเทย (สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

- ผู้ต้องขังมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ในระดับใด

.....
.....

- เจ้าหน้าที่มีความเข้าใจในอัตลักษณ์และการแสดงออกของผู้ต้องขังหรือไม่

.....
.....

- เจ้าหน้าที่มีอคติต่อผู้ต้องขังกะเทยหรือไม่

.....
.....

- เจ้าหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ หรือมีการว่ากล่าว ตักเตือน ลงโทษอย่างไร

.....
.....

- ผู้ต้องขังทั่วไปปฏิบัติกับผู้ต้องขังกะเทยอย่างไร ในมุมมองของเจ้าหน้าที่

.....
.....

๑๗) กฎระเบียบเรื่องอะไรที่ผู้ต้องขังกะเทยกระทำผิดระเบียบ และมีการลงโทษ หรือปฏิบัติอย่างไร (สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

.....
.....

เลขที่โครงการวิจัย 034.1162
วันที่รับรอง 22 มี.ค. 2562
วันหมดอายุ 21 มี.ค. 2563

๑๘) วัฒนธรรมในเรือนจำ (มีการเรียกผู้ต้องขังกะเทยว่าอย่างไร, ผู้ต้องขังเรียกเจ้าหน้าที่ว่าอย่างไร, ศัพท์เฉพาะในหมู่ผู้ต้องขัง) (สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

.....

๑๙) รูปแบบการปกครอง การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ อำนาจการต่อรองของผู้ต้องขังกับเจ้าหน้าที่ในประเด็นต่าง ๆ (สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

.....

๒๐) การเตรียมพร้อมก่อนปล่อยและการสนับสนุนหลังปล่อย (สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

.....

๒๑) คิดว่าโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูที่เรือนจำจังหวัดอุทัยธานีนำมาใช้กับผู้ต้องขัง สามารถเพิ่มความสามารถในการดูแลตนเองของผู้ต้องขัง หลังจากพ้นโทษได้หรือไม่ อย่างไร (สุขภาวะด้านอารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ)

.....

๒๒) ปัญหาและข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ คิดว่าเป็นอุปสรรคต่อการจัดการเชิงสุขภาพ

.....

๒๓) ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างไรต่อแนวทางการจัดการเชิงสุขภาพต่อผู้ต้องขัง “กะเทย” ที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต

.....

๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐

เลขที่โครงการวิจัย..... ๐๓๔.๑/๖๒
วันที่รับรอง..... ๒๒ มี.ค. ๒๕๖๒
วันหมดอายุ..... ๒๑ มี.ค. ๒๕๖๓

บรรณานุกรม

- กรมราชทัณฑ์. สถิติผู้ต้องขังสูงอายุและผู้ต้องขังข้ามเพศ. เว็บไซต์กรมราชทัณฑ์, สืบค้นเมื่อ 1 ม.ค. 61 จาก <http://www.correct.go.th/stathomepage/satatisex.pdf>.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และกุลภา วจนสาระ. การขับเคลื่อน ‘คุกไทย’ สู่ ‘เรือนจำสุภาพวะ’. สมาคมนักวิจัยประชากรและสังคม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2560.
- กฤตยา อาชวนิจกุล. เพศวิถีที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย. วารสารประชากรและสังคม 15. ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม 2554)
- กองพัฒนานวัตกรรมการยุติธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. การจัดการผู้ต้องขังข้ามเพศในเรือนจำ : อีกหนึ่งก้าวสำคัญของการส่งเสริมความเท่าเทียมในสังคมไทย. วารสารกำลังใจ 6, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – กันยายน 2561).
- กองสังคมสงเคราะห์ และเรือนจำพิเศษมีนบุรี. แผนการจัดตั้งแดนผู้ต้องขังข้ามเพศ. นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. 2559
- กันยา สุวรรณแสง. การพัฒนาบุคลิกภาพ, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงสาส์น, 2533.
- เคท ครั่งพิบูลย์. LGBT = วิกลจริต!? การคิดเรื่องสิทธิ-สวัสดิการสังคมของกลุ่มเพศทางเลือกใน ‘ประเทศกำลังพัฒนา’. สืบค้นเมื่อ 20 ก.ย.61 จาก <https://thestandard.co/lgbtvoices-lgbt-insane/>.
- โครงการจัดตั้งสำนักงานศึกษานโยบายสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. วิพากษ์องค์ความรู้และธรรมเนียมปฏิบัติเรื่องเพศวิถีศึกษาในสังคมไทย รายงานการประชุมประจำปี เพศวิถีศึกษาในสังคมไทย ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญดีการพิมพ์, 2551.
- ฉันทลักษณ์ รักษาอยู่. สิทธิมนุษยชนของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2550.
- ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. ประวัติศาสตร์ของเพศวิถี : ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ เรื่องเพศในประวัติศาสตร์ไทย ชุดโครงการวิจัย การสร้างและจัดการความรู้ด้านเพศวิถี เพศภาวะ และสุขภาพทางเพศ, กรุงเทพฯ: มูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง : แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะทางเพศ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

- ชาย โปธิสิตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2558.
- ฐิตียา เพชรมณี และคณะ. รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การเปรียบเทียบการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในและนอกเรือนจำของกลุ่มประเทศอาเซียน. กรุงเทพฯ: สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, 2557.
- ณัฐชาภัทร คำคม. ความต้องการของผู้ต้องขังหญิง ศึกษาเฉพาะกรณี : เรือนจำกลางนครปฐมเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. ประวัติศาสตร์เพศ : จากธรรมชาติ สู่วิถีธรรม จนถึงสุนทรียะ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, 2559.
- ธานี วรภัทร์. 16 ชั่วโมง ในคุกกรงเหล็กเรือนนอน 8 ชั่วโมง ในกำแพงลวดหนาม กับการพัฒนาผู้ทำผิดอย่างยั่งยืน. วารสารกำลังใจ 6, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – กันยายน 2561).
- ธีรยุทธ บุญมี. มิเชล ฟูก็อดต์ (Michel Foucault). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2557.
- นฤพนธ ดวงวิเศษ. แนวคิดทฤษฎีเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ”. ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร, สืบค้นเมื่อ 1 ม.ค.61 จาก <http://www.sac.or.th/th/wpcontent/uploads/2016/05/Sexual-diversity.pdf>.
- นฤพนธ ดวงวิเศษ. มานุษยวิทยากับการศึกษาพฤติกรรมข้ามเพศและรักเพศเดียวกัน. ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร, สืบค้นเมื่อ 1 ม.ค.61 จาก <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/4>.
- นันทิ จิตสว่าง. หลักทัณฑ์วิทยา : หลักการวิเคราะห์ระบบงานราชทัณฑ์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์. 2541.
- นิภัทร์ วานิชคราม. แนวทางการกำหนดมาตรการทางอาญาในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- บอร์ดนักโทษ เปลี่ยนชื่อชั้นนักโทษจากชั้นเลว เป็นชั้นต้องปรับปรุง. มติชนออนไลน์, สืบค้นเมื่อ 7 พ.ค.61 จาก www.matichon.co.th/local/crime/news_937692.
- บุษกร สุริยสาร. อัตลักษณ์และวิถีทางเพศในประเทศไทย/ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ ประจำประเทศไทย กัมพูชา และ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. โครงการส่งเสริมสิทธิความหลากหลายและความเท่าเทียมในโลกของการทำงาน (PRIDE). กรุงเทพฯ: องค์การแรงงานระหว่างประเทศ, 2557.

ปฏินญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน. Lexilogos.com, สืบค้นเมื่อ 10 มิ.ย.59 จาก <https://www.lexilogos.com/declaration/thai.htm>.

ปณิธี บราวน์. ความหลากหลายทางเพศกับพหุวัฒนธรรมในสังคมไทย : การสำรวจองค์ความรู้.

วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 44, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2557).

ประกาศขับเคลื่อนการนำข้อกำหนดแมนเดลา แห่งแรกในโลก. สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย, สืบค้นเมื่อ 1 ม.ค.61 จาก <http://www.tijthailand.org/main/th/content/520.html>.

ประเวศ วะสี. สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์. นนทบุรี : สำนักงานปฏิรูปสุขภาพ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2543.

พรชัย ชันดี, จอมเดช ตีเมฆ และ กฤษณพงศ์ พุตระกูล. ทฤษฎีอาชญาวิทยา : หลักการ งานวิจัย และนโยบายประยุกต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2558.

พรศักดิ์ เฟื่องสาย. ศึกษาเปรียบเทียบความต้องการสวัสดิการของผู้ต้องขังระหว่างกับผู้ต้องขังเด็ดขาดเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

พัชราภรณ์ กองอุบล. สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญไทย. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

พัชรินทร์ คมขำ. ความต้องการดูแลสุขภาพของผู้ต้องขัง. วิทยานิพนธ์ พยาบาลศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลเวชปฏิบัติครอบครัว, กรุงเทพฯ : คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

มนัส เกิดบัว. ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังเปี่ยงเบนทางเพศในเรือนจำพิเศษพญาไท. ตำบลหนองปลาไหล อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, ชลบุรี : คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556.

รวมกฎหมายราชทัณฑ์ พร้อมด้วยกฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ และประกาศที่เกี่ยวข้อง. นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. 2556.

วิชัย โชควิวัฒน์. การศึกษาว่าด้วยมิติทั้ง 4 ของสุขภาพ. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข 4, ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม – กันยายน 2552).

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. บุคคลเพศหลากหลายในระบบกฎหมาย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเพื่อสิทธิและความเป็นธรรมทางเพศ, 2556.

ส่วนจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง สำนักทัณฑปฏิบัติ. คู่มือการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง. นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, 2557.

- ส่วนสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขัง สำนักพัฒนาพฤตินิสัย. คู่มือการปฏิบัติงานสวัสดิการผู้ต้องขัง. นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. 2549
- สายพิณ ศุภทรมงคล. คุกกับคน : อำนาจและการต่อต้านขั้วขึ้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- สำนักบริหารการสาธารณสุข. แนวทางการพัฒนาระบบบริการสุขภาพผู้ต้องขังในเรือนจำ. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2559.
- สุไลพร ชลวิไล, สุระ อินตามูล, สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ, นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ, พรเทพ แพรขาว. เพศหลากหลายคดี : พหุวัฒนธรรมทางเพศในสังคมไทย : Cultural Pluralism and Sex/Gender Diversity in Thailand. ศูนย์วิจัยมานุษยวิทยาสิรินธร, กรุงเทพฯ : หจก.ภาพพิมพ์, 2556.
- สุไลพร ชลวิไล. เพศไม่นิ่ง : ตัวตน เพศภาวะ เพศวิถี ในมิติสุขภาพ. นครปฐม : โครงการจัดตั้งสำนักงานศึกษานโยบายสาธารณสุขสวัสดิการและสังคม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.
- เสริน ปุณณะหิตานนท์. สังคมวิทยาทัณฑ์สถาน. วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 23, ฉบับที่ 2 (สิงหาคม 2529).
- อมรา พงศาพิชญ์. สิทธิมนุษยชนในมิติวัฒนธรรม. การประชุมวิชาการ แต่ศักดิ์ศรีเสมอกันทุกชั้นชน : วรรณกรรมกับสิทธิมนุษยชนศึกษา, กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ , 2553.
- อัมพิกา สายบัวโย. รายงานการประเมินสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการจัดการผู้ต้องขังข้ามเพศในเรือนจำตัวอย่างในประเทศไทย. เสนอต่อโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, กรุงเทพฯ, 2560.
- อารยา สุขสม. สิทธิมนุษยชนในเรื่องวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศในระบบกฎหมายไทย. ดุษฎีนิพนธ์ นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต, กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.
- Bruce A. Bracken. Multidimensional Self Concept Scale, Texas : Pro - Ed, 1992.
- Cristina Castagnoli. Transgender Persons' Right in the EU Member States. Brussels : European Parliament, 2010.
- Dake Kang, Associated Press. Thailand separates LGBT inmates, considers segregated prison. The Denver post, 2017. Available from : <https://www.denverpost.com/2017/01/30/lgbt-inmates-thailand-prison>.
- Elahe Haschemi Yekani, Eveline Kilian, Beatrice Michaelis. Queer Futures Reconsidering Ethics, Activism, and the Political. New York, 2013.
- Eric A. Stanley and Nat Smith. Goffman's Concept of the Total Institution: Criticisms and Revisions. Human Studies. Newyork : Springer, 1989.

- Erin McCauley, Kristen Eckstrand, Bethlehem Desta, Ben Bouvier, Brad Brockmann, and Lauren Brinkley-Rubinstein. Exploring Healthcare Experiences for Incarcerated Individuals Who Identify as Transgender in a Southern Jail. Available from : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5831751/>.
- Erving Goffman. Queer Futures: Reconsidering Ethics, Activism, and the Political. New York, 2013.
- Future Group, Health Policy Project . Blueprint for the Provision of Comprehensive Care for Trans People and Trans Communities in Asia and the Pacific . Washington, DC : Health Policy Project, Asia Pacific Transgender Network, United Nations Development Programme, 2015.
- Future Group, Health Policy Project . แนวทางการต้นแบบการให้บริการสุขภาพที่ครอบคลุมแก่บุคคลข้ามเพศและชุมชนบุคคลข้ามเพศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก. Washington, DC : Health Policy Project, Asia Pacific Transgender Network, United Nations Development Programme, 2015.
- Gabrielle Garton Grimwood. Transgender Prisoners. Briefing Paper, London : House of Commons Library, 2015.
- George R. Brown. Health Care Policies Addressing Transgender Inmates in Prison Systems in the United States. in *Journal of Correctional Health Care*, New York : SAGE Publishing, 2009.
- The Japan Federation of Bar Associations. Information for Prison Inmates Third Edition. Tokyo : The Japan Federation of Bar Associations, 2006.
- Jean Watson. Nursing: Human Science and Human Care, A Theory of Nursing. Norwalk. Jones & Bartlett Publishers. Massachusetts, 1985.
- Jody Marksamer and Harper Jean Tobin. Standing with LGBT Prisoners: an Advocate's Guide to Ending Abuse and Combating Imprisonment. Washington, DC: National Center for Transgender Equality, 2014.
- Jody Rima Shenoy, Rachel Castolino, Andrea Lim & Helen Savage. The Rights of Transgender People in Prisons. Research Paper Prepared for the Equal Justice Project Symposium. Auckland : University of Auckland, 2016.
- John Binnie. The Globalization of Sexuality. London : SAGE Publications, 2004.

- John Burger. Thailand separates LGBT inmates, considers segregated prison. Aleteia.org, Available from : <https://aleteia.org/2015/12/28/will-2016-be-the-year-of-the-transgender>.
- John Money and Anke A. Ehrhardt. Man & Woman, Boy & Girl: Gender Identity from Conception to Maturity (The Master Work Series). New York, 2013.
- Judith Butler. Gender Trouble Feminism and the Subversion of Identity. New York : Routledge, 1990.
- Judith Butler. The End of Sexual Difference?. in Theory for the New Century. Gender and Culture. Columbia : Columbia University Press, 2001.
- Kara Sandor von Dresner, Lee A. Underwood, Elisabeth Suarez and Timothy Franklin. Providing Counseling for Transgendered Inmates: A Survey of Correctional Services. In International Journal of Behavioral Consultation and Therapy. Available from : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1017469.pdf>.
- Kirsty A.Clark, Jaclyn M.White Hughto and John E.Pachankis. “What's the right thing to do?” Correctional healthcare providers' knowledge, attitudes and experiences caring for transgender inmates. Available from : <https://www.science-direct.com/science/article/abs/pii/S0277953617305968>.
- Larry J. Siegel. Criminology: Theories, Patterns, and Typologies. Boston. Cengage Learning, 2015.
- Lorry Sexton and Valerie Jenness, “We're like community” : Collective identity and collective efficacy among transgender women in prisons for men. Available from : <https://doi.org/10.1177/1462474516642859>.
- Melanie Jordan. The History of Sexuality Volume I: An Introduction. Thesis submitted to the University of Nottingham for the degree of Doctor of Philosophy. Nottingham, 2012.
- Michel Foucault. The History of Sexuality Volume I: An Introduction. Translated from the French by Robert Hurley. New York, 1990.
- Panel Reform International. ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังฉบับปรับปรุง (ข้อแทนดแมนเดลา) คู่มือฉบับย่อ. แปลโดย สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ, 2559.

- Peter A. Jackson. 'Thai Research on Male Homosexuality and Transgenderism and the Cultural Limits of Foucaultian Analysis'. Journal of the History of Sexuality. Texas : University of Texas Press., 1997.
- Peter A. Jackson. Genders and Sexualities in Modern Thailand. Chiang Mai : Silkworm Books, 1999.
- Peter A. Jackson. Male Homosexuality and Transgenderism in the Thai Buddhist Tradition. Queer Dharma: Voices of Gay Buddhists, <http://www.enabling.org/ia/vipassana/Archive/J/Jackson/homoBuddhaJackson.html>.
- Peter A. Jackson. Queer Bangkok: 21th Century Markets, Media, and Rights. Hong Kong : University of Hong Kong Press, 2011.
- Robert J. Sampson and John H. Laub. Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life. London : Harvard University Press, 1993.
- Towards a homosexual only prison. LGBTI News Turkey , 2 0 1 4 . Available from : <https://lgbtinewsturkey.com/2014/04/14/towards-a-homosexual-only-prison>.
- UNODC. Handbook on prisoners with special needs. United Nations. New York, 2009.
- USAID. USAID Health-Related Research and Development Progress Report 2015 Health Research Strategy. Washington, D.C, 2015.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	เรืออากาศเอกหญิง ใจเอื้อ ชีรานนท์
วัน เดือน ปี เกิด	16 กันยายน พ.ศ. 2529
วุฒิการศึกษา	อนุปริญญา - มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเรยีนาเชลีวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2548 – 2552 รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2554 – 2556 รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2558 – ปัจจุบัน กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท สาขาวิชาอาชญวิทยา และงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	19/321 ถ.แจ้งวัฒนะ ต.คลองเกลือ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี 11120
ผลงานตีพิมพ์	- บทความเรื่อง “การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเพศที่สามในเรือนจำ” เผยแพร่ทางเว็บไซต์ http://www.nathee-chitsawang.com - บทความเรื่อง “การปฏิบัติต่อผู้กระทำที่มีความหลากหลายทางเพศในเรือนจำ ศึกษาเปรียบเทียบสหราชอาณาจักร นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น และประเทศไทย” - วิทยานิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของฮิลลารี คลินตันในการดำเนินนโยบายต่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย - ผู้วิจัยเป็นผู้ช่วยในการทำโครงการวิจัยเรื่อง “บทบาทของสำนักงานกึ่งแบ่งรัฐบาลกับการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม” สถาบันวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร กองบัญชาการกองทัพไทย